

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

GÜÇ GEÇİŞ TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN
BABÜLMENDEP BOĞAZI'NDA ABD - ÇİN REKABETİ
(2011 - 2021)

Doktora Tezi

Kaan Devecioğlu

Aralık 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

GÜÇ GEÇİŞ TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN
BABÜLMENDEP BOĞAZI'NDA ABD - ÇİN REKABETİ
(2011 - 2021)

Doktora Tezi

Kaan Devecioğlu

Danışman

Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

Aralık 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Kaan Devecioğlu tarafından hazırlanan "Güç Geçiş Teorisi Perspektifinden Babülmendep Boğazı'nda ABD - Çin Rekabeti (2011 - 2021)" başlıklı bu Doktora Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Lütfullah Karaman
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Abdullah Özdağ
Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Meysune Yaşar
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 27/12/2023

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun APA 6 metin içi kaynak gösterme yöntemi bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Kaan

Devecioğlu

ÖZET

Güç Geçiş Teorisi Perspektifinden Babülmendep Boğazında ABD - Çin Rekabeti (2011 - 2021)

Devecioğlu, Kaan

Doktora Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

Aralık 2023

Uluslararası sistemde güç geçişi tartışmaları, bilhassa 2000’li yılların başından itibaren ABD - Çin rekabetine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışma, Güç Geçiş Teorisi’nde memnuniyetsizlik konseptine odaklanarak uluslararası sistemdeki ABD - Çin rekabetini Babülmendep Boğazı alt bölgesel sisteminde Cibuti ve Yemen politikalarını karşılaştırmalı bir şekilde test ederken, iki aktör arasında “dolaylı pragmatik iş birliği” kurulduğunu iddia etmektedir. Çalışmada, 2011 - 2021 yılları arasına odaklanılarak ABD - Çin rekabeti örnek olayı mercek altına alınırken, “teori test eden süreç analizi” metodu kullanılarak söz konusu aktörlerin uluslararası sistemdeki statükodan memnun olup olmadıkları, neden - sonuç ilişkisinin dönüm noktaları tespit edilerek analiz edilmiştir. Güç Geçiş Teorisi’nde memnuniyetsizlik konsepti literatüründe ters korelasyon bağlamında iki temel hipotez tartışılmaktadır. Bunlardan birincisi uluslararası sistemdeki statükodan ABD memnunken Çin’in memnun olmadığı, ikincisi Çin memnunken ABD’nin memnun olmadığıdır. Bu çalışmada ise uluslararası sistemdeki statükodan ABD ve Çin’in memnun olduğu hipotezi tartışılarak literatüre katkı yapılması hedeflenmiştir. Çalışmanın mevcut literatüre diğer bir katkısı ise söz konusu ilk iki hipotezin özelde Babülmendep Boğazı alt bölgesel sistemi, genelde uluslararası sistemde mercek altına alınarak tartışılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Güç Geçiş Teorisi, Memnuniyetsizlik Konsepti, ABD - Çin Rekabeti, Kızıldeniz, Babülmendep

ABSTRACT

U.S. – China Competition in the Bab-el-Mandeb Strait from the Perspective of Power Transition Theory (2011 – 2021)

Devecioglu, Kaan

Ph. D. Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Prof. Ozden Zeynep Oktav

December 2023

The U.S.-China competition has been at the forefront of discussions about power shifts in the international system, particularly since the early 2000s. By evaluating the Djibouti and Yemen policies of the U.S. and China respectively, this study focuses on the concept of dissatisfaction in Power Transition Theory (PTT) and seeks to comparatively assess the U.S. – China competition in the context of the Bab-el-Mandeb Strait sub-regional system. The study asserts that the two actors have established indirect pragmatic cooperation. The study explores the satisfaction or dissatisfaction of the U.S. and China with the international system by theory-testing process tracing method, pinpointing critical juncture in the cause-and-effect relationship between 2011 and 2021. In PTT, the concept of dissatisfaction is debated through two primary hypotheses within the context of inverse correlation in the literature. The first posits that while the U.S. is satisfied with the international system's status quo, China is not, and the second suggests that while China is satisfied, the U.S. is not. However, this study aims to contribute to the literature by testing the hypothesis that both the U.S. and China are satisfied with the status quo in the international system. Another contribution of this study to the existing literature is the examination of the first two hypotheses within the specific context of the sub-region of the Bab-el-Mandeb in the international system.

Keywords: Power Transition Theory, U.S. – China Competition, Dissatisfaction Concept, Red Sea, Bab-el-Mandeb Strait.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması boyunca yoğun mesaisine rağmen, zorlandığım her aşamada ilmi birikimiyle katkı sunan kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav’a ve Tez İzleme Komitesi’nde bilgi ve yorumlarıyla çalışmanın gelişimine katkı sunan Doç. Dr. Abdullah Özdağ, Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nil Döner ve Dr. Öğr. Üyesi Meysune Yaşar’a müteşekkirim. Ayrıca tez savunma komitesinde yer almayı kabul ederek değerli yorumlarıyla tezin gelişimine katkı sunan Prof. Dr. Lütfullah Karaman ve Doç. Dr. İsmail Numan Telci’ye teşekkür ederim.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi’nde doktora eğitimime başlayarak tamamlayana kadar ilmi gelişimime katkı sunan pek çok hoca oldu. Şüphesiz bu hocalar arasında ilminden en çok faydalandığım Prof. Dr. Ahmet Kavas’tı. Bu vesileyle gerek ders dönemi gerekse yeterlilik sınavı ve sonrası süreçlerde, üniversite içi ve dışında, ilmi gelişimime katkı sunan Prof. Dr. Enver Arpa, Prof. Dr. Berdal Aral, Prof. Dr. Giray Gözgör, Prof. Dr. İsmail Ermağan, Doç. Dr. Helin Sarı Ertem, Doç. Dr. Mürsel Bayram ve diğer hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bunun yanı sıra Uluslararası İlişkiler Konseyi tarafından Mayıs 2022’de Mersin’de düzenlenen “Dokuzuncu Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitim Kongresi” vesilesiyle tanıştığım başta Prof. Dr. Gültekin Yıldız, Doç. Dr. Öner Akgül ve Dr. Muzaffer Şenel olmak üzere, bu tez çalışmasına fikirleri ve yönlendirmeleriyle katkı sunan tüm hocalarıma müteşekkirim.

Ayrıca bu tez çalışmasının son okumasını yaparak yorumlarıyla katkı sunan değerli iş arkadaşım Gökhan Ereli, görüşleriyle tezimi zenginleştiren Doç. Dr. İsmail Sarı, Doç. Dr. Mustafa Yetim, Dr. Tunç Demirtaş, Dr. Kadir Temiz ve yoğun çalışma sürecinde yükümü hafifletmeye çalışan dönemin ORSAM Başkanı Prof. Dr. Ahmet Uysal ve diğer çalışma arkadaşlarıma anlayışları ve katkıları için teşekkür ederim.

Son olarak, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi katkılarını esirgemeyen annem ve babamın yanı sıra sabrı, ilgisi ve desteğini hissettiğim sevgili eşim Azize Şükran’a minnettarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ JÜRİSİ ONAYI.....	I
İBEYANLAR.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
HARİTA, GRAFİK, ŞEKİL VE İNFOGRAFI LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırma Konusu.....	1
1.2. Araştırma Problemi.....	3
1.3. Araştırma Yöntemi.....	4
1.4. Araştırma Çerçevesi.....	7
1.5. Literatür Taraması.....	11

İKİNCİ BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE: GÜÇ GEÇİŞ TEORİSİ.....	17
2.1. Güç Geçiş Teorisi Nedir?.....	18
2.2. Güç Geçiş Teorisinde Memnuniyetsizlik Konsepti Bağlamında Yükselen Çin ve Hakim Güç ABD'nin Uluslararası Sistemdeki Konumu.....	21
2.2.1. Uluslararası Sistemde Yükselen Güç Çin'in Memnuniyetsizliği Hipotezi.....	24
2.2.2. Uluslararası Sistemde Hâkim Güç ABD'nin Memnuniyetsizliği Hipotezi.....	27
2.2.3. ABD ve Çin'in Uluslararası Sistemden Memnuniyeti Hipotezi.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ABD – ÇİN REKABETİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ.....	35
3.1. Hâkim Güç Rekabeti.....	38
3.2. İdeolojik Ayrışma.....	40

3.3.	Güvenlik İkilemi.....	43
3.4.	Ekonomik ve Teknolojik Dinamikler.....	46
3.5.	Sosyo-Kültürel Dinamikler.....	55
3.6.	Bölgesel ve Küresel Dinamikler.....	58
3.6.1.	Bölgesel Dinamikler.....	58
3.6.2.	Küresel Dinamikler.....	66
3.7.	ABD – Çin Rekabetinde Temel Dinamiklerin Değerlendirmesi.....	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: YEMEN ÜZERİNDEKİ ABD – ÇİN REKABETİ.....72

4.1.	Yemen Krizinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	73
4.1.1.	İç Aktörlerin Mücadelesi.....	77
4.1.2.	ABD ve Çin Dışında Dış Aktörlerin Rekabeti.....	81
4.1.2.1.	Bölgesel Aktörlerin Yemen Krizindeki Nüfuzu.....	81
4.1.2.1.1.	Yemen Krizi Özelinde Bölgesel Rekabet: Körfez Ülkeleri, Mısır ve Türkiye.....	81
4.1.2.1.2.	Afrika Boynuzu Ülkelerinin Yemen Krizindeki Yardımcı Güç Konumu.....	85
4.1.2.1.3.	Babülmendep Jeopolitiği Özelinde İsrail İçin Yemen'in Önemi.....	87
4.1.2.2.	Küresel Aktörlerin Yemen Krizine Yaklaşımı: Arabuluculuk ve Çözumsuzlük.....	89
4.1.2.2.1.	Uluslar Üstü Bir Kuruluş Olarak Yemen Krizinde Birleşmiş Milletler: Arabuluculuk Girişimlerinin Zorlukları..	89
4.1.2.2.2.	Babülmendep'in Güvenliği Özelinde İngiltere'nin Yemen Krizine Yaklaşımı.....	91
4.1.2.2.3.	Yemen Krizinde Rusya'nın Yaklaşımı: Batı Nüfuzuyla Rekabet.....	91
4.1.2.2.4.	Yemen Krizinde Avrupa Birliği: Arabuluculuk ve Yardım Diplomasisi.....	92
4.2.	Yemen Krizinin Ortaya Çıkışı ve Gelişiminde ABD ve Çin Rekabeti.....	93

4.2.1. Yemen Krizinde ABD: Babülmendep’de Müttefik Devletlerin Güvenliği ve Teröre Karşı Savaş.....	93
4.2.1.1. Obama’dan Trump’a ABD’nin Değişmeyen Yemen Politikası (2011 – 2021).....	94
4.2.2. Yemen Krizinde Çin: Enerji Güvenliği ve Bölgesel İstikrar.....	100
4.2.2.1. Yemen Krizi Öncesi Pekin – Sana İlişkileri.....	101
4.2.2.2. İç Siyasi Kriz, Çatışma ve Barış Görüşmelerinde Çin.....	102
4.2.3. ABD – Çin Rekabetinin Yemen Krizine Yansımaları: Dolaylı Pragmatik İşbirliği.....	106

BEŞİNCİ BÖLÜM: CİBUTİ’DE ABD – ÇİN REKABETİ VE AFRİKA BOYNUZU’NA YANSIMALARI.....110

5.1. Cibuti’nin Önemi ve Stratejik Konumu.....	108
5.1.1. Tarihsel Arka Plan ve Temel Özellikler.....	112
5.1.2. Siyasi Yapı.....	113
5.1.3. Ekonomik Yapı.....	114
5.1.4. Dış Politika.....	116
5.2. ABD’nin Babülmendep Politikasında Cibuti ve Afrika Boynuzu.....	118
5.2.1. Babülmendep Jeopolitiğinde ABD’nin Askeri Üs Politikası.....	120
5.2.1.1. AFRICOM’un Arka Planı: Güvenlik Jeopolitiği ve Bölgesel Kalkınmadaki Rolü.....	120
5.2.1.1.1. Obama’dan Trump’a AFRICOM’un Genişleyen Kapasitesi ve Bölgesel İşlevleri.....	123
5.2.2. İstikrarsızlıkların Kısacasında Ekonomik İlişkiler.....	126
5.3. Çin’in Babülmendep Politikasında Cibuti ve Afrika Boynuzu.....	131
5.3.1. Çin’in Cibuti ve Afrika Boynuzu’na Jeoekonomik Yaklaşımı: Enerji Güvenliği ve Yatırımlar.....	132
5.3.1.1. Cibuti Özelinde Çin’in Sosyo-Ekonomik Kalkınma Yatırımları.....	133
5.3.1.2. Çin’in Babülmendep’deki Askeri Konuşlanması: Cibuti Askeri Üssü.....	140

5.4. Cibuti ve Afrika Boynuzu’nda ABD – Çin Rekabetinin Dinamikleri: Meydan Okumalar ve İşbirliği.....	144
5.4.1. Rekabetin Meydan Okuma Alanları.....	146
5.4.1.1. Güvenlik İkilemi: Cibuti’deki Askeri Üsler.....	146
5.4.1.2. Teknolojik Rekabet: Denizaltı Fiber Optik Ağ Sistemi.....	148
5.4.1.3. Bölgesel Rekabet: Eritre – Etiyopya Sorunu ve Tigray Krizi Vakaları.....	151
5.4.1.4. Jeoekonomik Rekabet: Ticaret, Yatırım ve Çin’in “Borç Tuzağı Diplomasisi” Tartışması.....	153
5.4.2. İşbirliği Alanı Olarak Terörle Mücadele.....	155
 ALTINCI BÖLÜM: SONUÇ.....	158
 KAYNAKÇA.....	169

HARİTA, GRAFİK, ŞEKİL VE İNFOGRAFİ LİSTESİ

HARİTALAR

Harita 1: Kızıldeniz ve Babülmendep.....	72
--	----

GRAFİKLER

Grafik 1: ABD ve Çin'in GSMH Oranları (1980 – 2021).....	47
Grafik 2: ABD'nin Çin ile Ticareti (2000 – 2021).....	50
Grafik 3: ABD'nin 2011 – 2021 Yılları Arası Etiyopya'yla Ticari İlişkileri.....	128
Grafik 4: ABD'nin 2011 – 2021 Yılları Arası Afrika Boynuzu Ülkeleriyle İhracat Oranları.....	129
Grafik 5: ABD'nin 2011 – 2021 Yılları Arası Afrika Boynuzu Ülkeleriyle İthalat Oranları.....	130
Grafik 6: Çin'in 2011 – 2021 Yılları Arası Afrika Boynuzu Ülkelerine İhracat Oranları.....	137
Grafik 7: Çin'in 2011 – 2021 Yılları Arası Afrika Boynuzu Ülkeleriyle İthalat Oranları.....	139

ŞEKİLLER

Şekil 1: Derinlemesine Teori Test Eden Süreç Analizi Metodunun Üç Adımı.....	6
Şekil 2: Güç Geçiş Teorisi'ne Göre Uluslararası Sistemde Hiyerarşi.....	18

İNFOGRAFİLER

İnfografi 1: Çin'in Kuşak ve Yol Girişiminde Deniz Yolu.....	33
İnfografi 2: ABD – Çin Rekabetinde Çip Krizi.....	49
İnfografi 3: ABD – Çin Arasında Ticaret Savaşının Ortaya Çıkışı.....	52
İnfografi 4: ABD'nin Ticaret Savaşındaki İlerlemesi – 2019.....	54
İnfografi 5: ABD, Çin'e Karşı Rekabetinde Hint-Pasifik Bölgesi Ülkeleriyle İlişkilerini Güçlendiriyor.....	62
İnfografi 6: ABD – Çin Rekabetinde Enerji.....	67
İnfografi 7: Yemen Krizinin Gelişiminde Dönüm Noktaları.....	74

İnfografi 8: Cibuti’de Uluslararası Aktörlerin Askeri Üs Yarışı – 2016.....	111
İnfografi 9: Babülmendep Jeopolitiğinde ABD – Çin Rekabetinin Denizaltı Fiber Optik Ağ Sistemi Boyutu.....	150

KISALTMALAR LİSTESİ

AAYB:	Asya Altyapı Yatırım Bankası
AfB:	Afrika Birliği
AfCFTA:	Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi
AFRICOM:	ABD Afrika Komutanlığı
AGOA:	Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası
APEC:	Asya-Pasifik Ekonomi Topluluğu
AQAP:	Arap Yarımadası'ndaki el-Kaide
ASEAN:	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BMGK:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CJTF-HOA:	Birleşik Müşterek Görev Gücü-Afrika Boynuzu
COMESA:	Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
CNOOC:	Çin Ulusal Petrol Arama Şirketi
CNPC:	Çin Ulusal Petrol Şirketi
CRCC:	Çin Demiryolu İnşaat Şirketi
ÇKP:	Çin Komünist Partisi
DIFTZ:	Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
GÇD:	Güney Çin Denizi
GGK:	Güney Geçiş Konseyi
GGT:	Güç Geçiş Teorisi
GSYİH:	Gayri Safı Yurtiçi Hasıla
GWOT:	Terörizme Karşı Küresel Savaş
KYG:	Kuşak ve Yol Girişimi
IMF:	Uluslararası Para Fonu
IGAD:	Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi
KİK:	Körfez İşbirliği Konseyi
NAFTA:	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO:	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OSEGY:	Birleşmiş Milletler Yemen Genel Sekreterliği Özel Ofisi
ÖAHP:	Özgür ve Açık Hint-Pasifik
PEACE:	Pakistan – Doğu Afrika Kablo Bağlantısı

PLA: Çin Halk Kurtuluş Ordusu

PLAN: Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanması

SEA-ME-WE 6: Güneydoğu Asya-Orta Doğu-Batı Avrupa 6 Fiber Optik Hat Projesi

SINOPEC: Çin Petrokimya Şirketi

ŞİÖ: Şangay İşbirliği Örgütü

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

TFAI: Affar ve Issa Fransız Bölgesi

TPLF: Tigray Halk Kurtuluş Cephesi

TPO: Trans-Pasifik Ortaklığı

TÜRK SOM: Türkiye – Somali Askeri Eğitim Üssü

UDK: Yemen Ulusal Diyalog Konferansı

UNCTC: BM Terörle Mücadele Komitesi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırma Konusu

Uluslararası İlişkiler’de güç, aktörlerin olaylar ve kaynaklar üzerinde kontrolünü ifade etmektedir. Uluslararası sistemde devletlerin gücünü ise iç siyasi kapasiteleri, topraklarının ve demografilerinin nitelikleri, ekonomik ve askeri gelişmişlik düzeyleri ve teknolojik ilerlemeleri gibi pek çok değişken belirlemektedir. Abramo Fino Kenneth Organski’nin 1956 Süveyş Savaşı sonrasında 1958’de ortaya koyduğu Güç Geçiş Teorisi’ne (GGT*) göre bu kapasitelerin yükselişi veya düşüşü, söz konusu devletlerin güç kapasitelerini yaklaştırmakta ve bu durum da dünyanın farklı bölgelerinde, devletlerin aralarında geçen siyasi, ekonomik, askeri, sosyal ve toplumsal nüfuz çabaları noktasındaki rekabeti tırmandırmaktadır. Bu minvalde uluslararası sistemdeki mevcut durumdan memnuniyetsizlik (*dissatisfaction*) devletlerin güç hiyerarşisinde bir revizyonu arzu etmesi, Babülmendep havzası gibi alt bölgesel sistemlerde iç savaşlar ve darbeler gibi olumsuzlukları tetiklemekte, devletler arası hiyerarşide de rekabeti doğurarak mevcut ülkelerin bölünmesine ve yeni devletlerin ortaya çıkmasına veya Cibuti örneğinde olduğu gibi bu ülkelerin kalkınmalarına katkı sağlayabilmektedir.

Bu çalışmanın temel iddiası, uluslararası sistemdeki güç geçişinin ABD – Çin rekabeti bağlamında alt bölgesel sistemler özelinde yaşanmasından hareketle, Babülmendep Boğazı’nda söz konusu aktörlerin statükodan memnuniyetleri mercek altına alındığında, aralarında dolaylı pragmatik işbirliği olduğudur. Dolayısıyla, çalışmanın teorik zeminini oluşturan Güç Geçiş Teorisi’nin ana argümanlarından memnuniyetsizlik konsepti de Babülmendep özelinde ABD ile Çin arasındaki rekabeti okuyabilme noktasında faydalı bir araçtır. Uluslararası İlişkiler literatüründe memnuniyetsizlik konseptinin ABD ile Çin rekabeti bağlamında kurulan iki ana hipotezi bulunmaktadır. Hipotezlerden birincisine göre, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin kurucusu olan ve söz konusu sistemi domine eden ülke ABD’dir ve bu sistemden memnun bir aktör olmayarak çıkarları doğrultusunda uluslararası sistemi revize etmek isteyen yükselen güç ise Çin’dir. Dolayısıyla uluslararası sistemde ABD statükocuyken, Çin revizyonist bir aktördür. İkinci hipoteze göre; ABD’nin kurduğu ve domine ettiği uluslararası sistemin

* Güç Geçiş Teorisi İngilizce dilinde literatüre kazandırıldığından dolayı orijinal adı “*Power Transition Theory*” olarak kullanılmıştır. Bu çalışma Türkçe dilinde yazıldığından dolayı Güç Geçiş Teorisi olarak çevrilmiş ve bu çalışmada GGT kısaltması kullanılmaktadır.

imkanlarından faydalandığından dolayı mevcut konjonktürden memnun olan yükselen güç Çin ve domine ettiği sisteme rağmen Pekin yönetimi gibi farklı aktörlerin ona meydan okuyabilecek derecede büyümesinden dolayı memnun olmayan ABD'dir. Dolayısıyla bu hipoteze göre Çin uluslararası sistemin konjonktüründen memnun bir statükocu aktörken, ABD memnun olmayan bir aktör olarak revizyonisttir. Buradan hareketle uluslararası sistemden memnuniyetsizlik, siyasi, ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel açılardan güçlü bir devletin mevcut konjonktürde statükocu veya revizyonist olup olmadığının tespitini ifade etmektedir.

Bu tez çalışmasında, Güç Geçiş Teorisi'nde memnuniyetsizlik konsepti literatürüne naçizane bir katkı mahiyetinde olacak ABD ile Çin arasındaki güç yarışı ve bunun Babülmendep Boğazı'na yansması noktasında üçüncü bir hipotez olarak her iki aktörün de mevcut sistemden memnun olduğu hipotezi mercek altına alınmaktadır. Uluslararası İlişkiler literatüründe memnuniyetsizlik konsepti incelendiğinde, çalışmaların büyük bölümünde sistemden memnun olmayan Çin hipotezi incelenmektedir. Buna karşın literatürde ABD'nin kurduğu sistemden memnun olmadığı hipotezi üzerine çalışmalar oldukça sınırlıdır. Buradan hareketle çalışmada, hem her iki önerme de mercek altına alınarak mevcut literatüre katkı sağlanmakta hem de üçüncü bir alternatif olarak her iki aktörün de mevcut sistemden memnun olduğu hipotezi incelenmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, Obama döneminin "Asya'ya Dönüş" (*Pivot to Asia*) (Wang C. , 2016), Çin'in ise "Batıya Doğru" (*Marching Westwards*) (Lin, 2015) stratejilerini ortaya koymalarından 2021 yılına kadar, ABD ile Çin Rekabetini Babülmendep havzası örnekleminde Güç Geçiş Teorisi'nin memnuniyetsizlik konsepti perspektifinden anlamlandırmaktır. Bu minvalde literatürde ABD'nin memnuniyetsizliği, genellikle bir meydan okuyucu aktör bağlamında Çin'e atıfta bulunularak meşrulaştırılan bir dizi iç ve dış faktör tarafından şekillenmektedir. ABD, domine ettiği çeşitli uluslararası kuruluşlardan (Birleşmiş Milletler, NATO, DTÖ vd.) faydalanmakta veya onları çıkarları çerçevesinde kullanmaktadır.

Bu arka plandan hareketle, tez çalışmasının temel araştırma konusu, küresel aktörler olarak ABD ve Çin'in uluslararası sistemdeki konumlarından memnun olup olmadıklarını Babülmendep alt bölgesel sistemi* özelinde incelemektir. Söz konusu

* Babülmendep alt bölgesel sistemi, Yemen ve Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkelerini (Etiyopya, Somali, Sudan, Güney Sudan ve Eritre) kapsamaktadır. Dolayısıyla Babülmendep havzası, dar anlamda Yemen ve Cibuti'yi kapsarken, geniş anlamda Körfez ve Afrika Boynuzu ülkelerini ifade etmektedir.

aktörler arasındaki güç yükseliş ve düşüşleri mevcut konumlarından memnuniyetsizliği doğurmakta ve bu durum da genelde uluslararası sistemi özelde de Babülmendep gibi alt bölgesel sistemlerde siyasi, ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel alanlarda jeopolitik etkileşimlere neden olmakta ve aktörlere avantajlar ve/veya dezavantajlar sağlamaktadır. Babülmendep havzasının Uluslararası İlişkiler ve Güç Geçiş Teorisi bağlamında ABD ile Çin arasındaki rekabet açısından önemi, dünya ticaretinin en az %10'unun ve Avrupa ticaretinin de %40'ının geçtiği bir su yolu olması (Getahun, 2023); havza ülkelerinin uluslararası ekonomi için önemli bir pazar olması; uluslararası insani müdahaleler ve iç çatışmaların yaşandığı Ortadoğu ve Afrika bölgelerinin kesiştiği konumda bulunması ve Avrupa-Asya hattında denizaltından geçen fiber optik ağların güvenliği meselesi olarak sıralanabilir. Dolayısıyla, bu bölge tarihte olduğu gibi günümüzde de küresel güçlerin en önemli mücadele alanlarından birisi olmaya devam etmekte ve ampirik bulgular ışığında hâkim güç ABD ve yükselen (hâkim güç olma potansiyeline sahip) bir güç olarak Çin, bu bölgeye odaklı ekonomik, siyasi, güvenlik ve sosyo-kültürel nüfuzunu artırma noktasında stratejiler geliştirmektedir. Bu durum da GGT'nin temel yaklaşımlarından olan memnuniyetsizlik konsepti açısından önemli bir inceleme alanı sunmaktadır.

1.2. Araştırma Problemi

Bu çalışmanın iki temel araştırma problemi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, güç geçiş teorisinin memnuniyetsizlik konsepti bağlamında uluslararası sistemden ABD'nin memnun ve Çin'in memnuniyetsiz olduğu; ABD'nin memnuniyetsiz ve Çin'in memnun olduğu ve her iki aktörün de memnun olduğu hipotezlerini mercek altına almaktır. İkincisi, Babülmendep havzasının uluslararası ekonomi ve siyasetin kontrolü açısından büyük güçlerin rekabet alanlarından biri olmasından hareketle, bu bölgedeki ABD – Çin karşılaşmasının Güç Geçiş Teorisi'nin ana argümanlarından memnuniyetsizlik konseptiyle açıklanabileceğidir. Dolayısıyla çalışmanın temel araştırma problemi, ABD ile Çin arasındaki rekabetin Babülmendep'e yansımalarının nedenlerini anlamlandırmak ve söz konusu aktörlerin uluslararası sistem bağlamında bu coğrafyadaki statükodan memnuniyet düzeylerini GGT bağlamında açıklamaktır. Buradan hareketle çalışmanın temel araştırma problemini destekleyen yardımcı araştırma soruları şu şekildedir:

- Uluslararası sistemde ABD – Çin rekabeti, GGT'nin memnuniyetsizlik konsepti bağlamında hangi hipotezlerle açıklanabilir ve bu rekabetin Babülmendep Boğazı'na yansımaları nelerdir?

- Uluslararası sistemde ABD – Çin rekabetinin temel dinamikleri ve bunların Babülmendep Boğazı’na yansımaları nelerdir?
- Yemen iç savaşı ve Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkelerindeki ABD – Çin rekabeti, GGT’nin memnuniyetsizlik konsepti bağlamında kurulan söz konusu üç hipotez (statükodan ABD memnun, Çin memnun değil; Çin memnun, ABD memnun değil; her ikisi de memnun) nezdindeki yansımaları nelerdir?
- ABD ve Çin’in Babülmendep’te rekabet ve işbirliği alanları göz önüne alındığında, bu durum hangi kavramla açıklanabilir?
- Babülmendep Boğazı’nda ABD – Çin karşılaşmasının uluslararası sistemde güç geçişine yansımaları nelerdir?
- Yemen iç savaşında yerel, bölgesel ve küresel aktörlerin konumunun ABD – Çin rekabeti bağlamında Babülmendep Boğazı’na yansımaları nelerdir?
- Cibuti’de ABD ve Çin’in yanı sıra NATO, Japonya, Fransa, İngiltere ve İtalya’nın askeri üslerinin bulunmasının Babülmendep Boğazı’ndaki Washington ve Pekin rekabetine yansımaları nelerdir? Cibuti neden önemlidir ve onu diğer bölge devletlerinden farklılaştıran sebepler nelerdir?
- Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkeleriyle ABD ve Çin’in siyasi, ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel alanlarda geliştirdikleri ilişkileri, iki ülkenin uluslararası sistemdeki rekabetlerinin Babülmendep Boğazı’na yansımaları nelerdir?
- Babülmendep Boğazı’ndan geçen fiber optik ağ kablolarının ABD – Çin rekabetine yansımaları nelerdir?

Çalışmanın içeriğinde detaylı bir şekilde incelenen bu araştırma sorularına üretilen cevaplar, eleştiriler ve yorumlar sonuç bölümünde tartışılmaktadır. Ayrıca çalışmanın literatüre katkısı ve ortaya çıkardığı yeni araştırma alanlarına kısaca değinilmiştir.

1.3. Araştırma Yöntemi

Uluslararası sistemde ABD – Çin rekabeti ve Babülmendep Boğazı alt bölgesel sistemine yansımaları konusunun 2011 – 2021 yılları arasına odaklanılarak mercek altına alınan bu çalışmada, vakayı açıklamak için “teori test eden süreç analizi” (*theory testing process tracing*) yöntemi kullanılmaktadır. Dolayısıyla çalışmada, çoklu araştırma yöntemleri kullanılmış ve teori test eden süreç analizi metoduyla söz konusu vaka çalışmasındaki neden – sonuç ilişkisinin dönüm noktaları tespit edilerek analiz edilmiştir. Bu çalışma bağlamında sosyal bilimlerde bir yöntem olarak “süreç analizi” (*process tracing*),

uluslararası sistemde olayların gerçekleşme nedenlerinin nasıl işlediğine dair ampirik bulgular yoluyla bir sonuca varır ve süreç içindeki dönüm noktalarını tespit ederek nedensel mekanizmayı anlamlandırmaya çalışır.

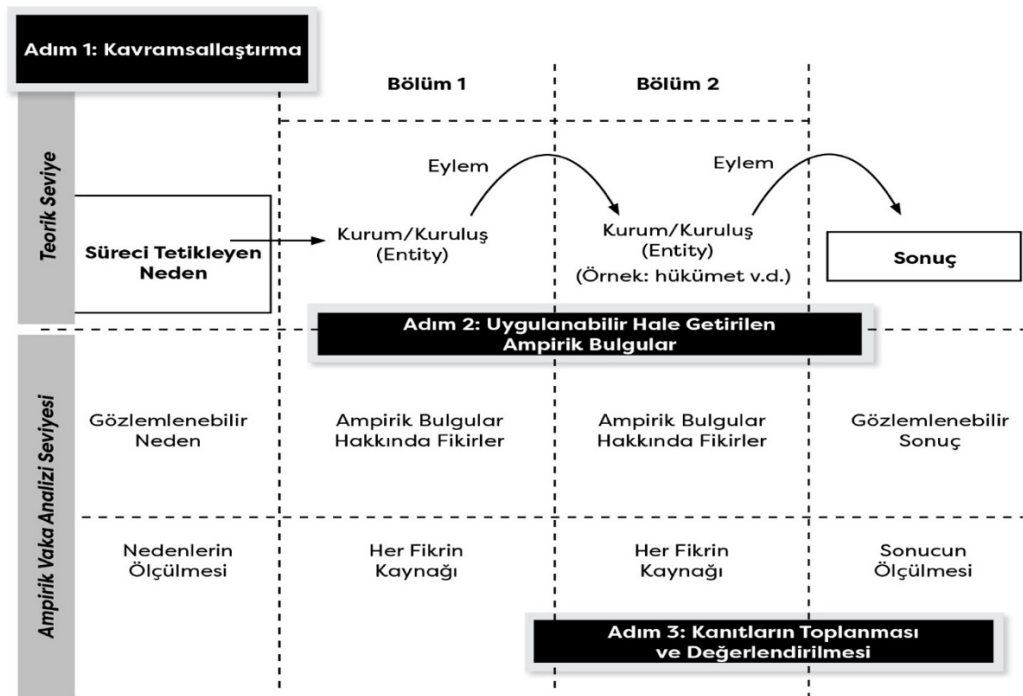
Süreç analizi metodunun üç temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, olayların nedenleri ve sonuçlarını birbirine bağlayan nedensel mekanizmalar yoluyla teorik bakışın oluşturulmasıdır. İkincisi teori haline getirilmiş süreçlerin gözlemlenebilir ampirik bulgulardaki yansımaların analizidir. Üçüncüsü ise tek veya çoklu vaka çalışmalarından elde edilen verilerin aralarındaki nedenselliklerin kurulması için karşılaştırmalı bir yöntem kullanılmasıdır (Beach & Pedersen, 2016). Dolayısıyla, bu metot, bir olay hakkında açıklamayla varılan sonuç üzerindeki sürecin analiz edilmesidir.

Süreç analizi metodu literatüründe, teori test etme, oluşturma, revize etme ve vakaların sonuçlarını açıklama olmak üzere dört varyant bulunmaktadır. Bu varyantlardan ilk üçü, teori odaklı araştırma çalışmalarının tasarımlarını kolaylaştırmaktadır. Vakaların sonuçlarını açıklama varyantında ise amaç, çalışmada odaklanılan vakada gerçekleşen önemli gelişmeleri açıklamaktır. Teori test eden süreç analizi metodunda temel amaç, bir çalışma için seçilen teorinin örnek olay üzerinde işleyip işlemediğini saptamak ve teoride revizyonun gerekip gerekmediğini açıklamaktır. Teori oluşturma ve teori revizyonu süreç analizi metotlarındaki temel amaç, teorinin örnek olay üzerinde çalışmadığının saptandığı durumlarda ampirik kanıtlar yoluyla yeni bir teori oluşturma veya mevcut olanı revize etmektir (Beach & Pedersen, 2019). Buradan hareketle, süreç analizi metodunun temel arka planı bağlamında bu çalışmada, “teori test eden süreç analizi” yöntemi, Babülmendep Boğazı özelinde ABD – Çin rekabetinin Güç Geçiş Teorisi özelinde kurulan hipotezlerin test edilmesinden dolayı seçilmiştir.

Teori test eden süreç analizi yöntemi, nedenlerin ve sonuçların belirlendiği bir teorinin seçilen bir vaka üzerinde çalışıp çalışmadığını açıklamak için kullanılmaktadır (Rohlfing, 2014). Literatürde bu yöntemin minimalist ve derinlemesine araştırma olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Minimalist teori testi analizi, neden ve sonuçları birbirine bağlayan ve teori ile vaka konusunda çok az bilgiye sahip olunan durumda kullanılmaktadır. Bu anlamda Andrew Bennet ve Jeffry Checkel, “*Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool*” konulu çalışmalarında minimalist teori testi analizinin “teşhis kanıtı” olup olmadığını sorgulamaktadır. (Bennett & Checkel, 2014). Dolayısıyla, minimalist boyut, teori ve uygulanan vaka konusunda çok az bilgiye sahip olduğu bir durumda kullanılmaktadır ki bu anlamda teori bağlamında seçilen vakalar arası neden ve

sonuç ilişkileri analiz edilmelidir (Beach & Pedersen, 2019). Örneğin, bu çalışma bağlamında, ABD – Çin rekabetinin Cibuti özelinde Afrika Boynuzu’ndaki rekabetinde Washington yönetimi, Babülmendep Boğazı’nda askeri üssünü 2015 yılında geliştirme kararını alırken, buna karşılık olarak Pekin de aynı yıl Cibuti’yle bir askeri tesis kurma anlaşması yapmış ve 2017 yılında bu üssün açılışını yapmıştır. Diğer taraftan ABD ve Çin’in Etiyopya’daki Tigray krizi bağlamında çıkarları çatışırken, Somali’deki terör sorununa veya Babülmendep’teki ticaretin güvenliği noktasında deniz korsanlığına karşı mücadelede dolaylı pragmatik işbirliğini sürdürmüştür.

Şekil 1: Derinlemesine Teori Test Eden Süreç Analizi Metodunun Üç Adımı

Kaynak: (Beach & Pedersen, 2019, s. 254)*

Derinlemesine teori testi boyutu, analiz edileceği noktada gerekçeli bir inancın bulunduğu teoriye dair ampirik veriler ışığında, neden – sonuç ilişkisinin kurulması yoluyla kullanılmaktadır. Bu boyut, daha güçlü çıkarımların elde edilmesini amaçlamaktadır. Derinlemesine teori testi süreç analizi, nedensel bir mekanizmadaki faaliyetlerin her bir parçası için ampirik veriler ortaya konarak, sürecin nasıl sonuçlanacağına dair çıkarımlar yapılabilmesini sağlamaktadır (Illari & Russo, 2014).

* Bu şekildeki çeviri yazar tarafından yapılmıştır.

Dolayısıyla, teori test eden süreç analizi metodunda minimalist boyut, çalışmaların makro açıdan değerlendirilmesine imkân sağlarken; derinlemesine boyut ise mikro plandaki süreçlerin analiz edilmesine katkı sağlamaktadır.

Şekil 1’de derinlemesine teori testi süreç analizi yöntemine dahil olan üç adım gösterilmektedir. Buna göre ilk adımda neden ve sonucu birbirine bağladığı varsayılan iki eylem, çalışmada kurulan hipotezin ampirik bulguları bağlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu adımda mevcut teorik ve ampirik literatür kullanılmaktadır ki bu kullanım, neden ve sonuç arasındaki araya giren değişkenleri (nedensel bağlantıları) ifade etmektedir. Bu adımı Daniel Little, “*Causal Explanation in the Social Sciences*” konulu 1996 yılındaki çalışmasında, “uygun öncül koşulların mevcudiyetinde belirli bir tür sonuç üretme kapasitesi” olarak ifade etmektedir (Little, 1996). İkinci adım, teori bağlamındaki neden – sonuç ilişkisindeki araya giren değişkenlerinin işlevsel hale getirilmesidir. Dolayısıyla, bu adımda ampirik bulgular, teori bağlamında kurulan hipotezlerin içerisinde konumlandırılmaktadır. Üçüncü adımda ise toplanan kanıtlar geliştirilerek analiz edilmektedir.

İlk adım bağlamında bu çalışma, uluslararası sistemdeki statükodan ABD ve Çin’in memnun olma veya olmama durumları bağlamında kurulan üç temel hipotezin argümanlarına işaret etmektedir. İkinci adım bağlamında söz konusu argümanlar ampirik bulgular yoluyla güçlendirilmektedir. Üçüncü adım bağlamında ise hipotezlerin neden – sonuç ilişkileri özelinde elde edilen ampirik bulgular analiz edilmektedir.

Bu çalışmada metodolojiyi pratiğe geçirirken birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Birincil kaynaklar bağlamında çalışmada, ABD ve Çin’in resmî belgeleri, liderlerin ve dış politika yapımcılarının açıklamaları incelenmiş, gazete haberleri taranmış ve çeşitli akademik toplantılarda konuyla ilgili akademisyen, diplomat, araştırmacı ve gazetecilerle görüşmelerde bulunulmuştur. İkincil kaynak olarak ise akademik veri tabanları taranarak, makale, tez, kitap ve akademik değeri olan güncel dergi yazılarından faydalanılmıştır.

1.4. Araştırma Çerçevesi

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümü Güç Geçiş Teorisi’ni ve kavramsal yaklaşımı uluslararası sistemde ABD – Çin rekabeti bağlamında incelerken, dördüncü ve beşinci bölümü ise vaka çalışması Babülmendep Boğazı alt bölgesel sistemindeki Washington ve Pekin arasındaki rekabeti mercek altına almaktadır.

Çalışmanın dönemsel açıdan sınırlandırılması noktasında ise 2011 – 2022 dönemi tercih edilmiştir. Bunun nedeni, Çin'in uluslararası siyasette yükselişinin ABD yönetimini endişeye sevk ettiğinin Barack Obama yönetiminin ikinci döneminde (2011 – 2016) Asya'ya dönüş stratejisiyle ortaya çıkması ve Donald Trump yönetimi dönemiyle (2017 – 2021) birlikte de Çin'e karşı ticaret savaşı başlatılmış olmasıdır. Çin açısından ise uluslararası siyasette ABD'nin hâkim güç konumuna rağmen, Pekin yönetiminin Kuşak ve Yol Girişimi'ni duyurması, Cibuti'de askeri üs açması ve Babülmendep Boğazı'ndan geçen yeni fiber optik ağ sistemlerini kurması gibi kayda değer ilerlemelerin 2012 yılından itibaren devlet başkanlığını yürüten Xi Jinping döneminde gerçekleşmesidir.

Babülmendep Boğazı özelinde Çin'in Büyük Stratejisinde (*Chinese Grand Strategy*) geliştirdiği ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerinden dolayı bu bölgenin özel bir yeri bulunmaktadır. Örneğin, Obama yönetiminin 2011'de “Asya'ya Yöneliş” (*Pivot to Asia*) stratejisini açıklamasından kısa bir süre sonra Çin, Avrasya ile angajman kurmak amacıyla yeni bir stratejik konsept arayışına girmiştir. Bu minvalde Pekin Üniversitesi'nden Wang Jisi, Ekim 2012'de Global Times'da yayımlanan makalesinde “Batıya Doğru” (*Marching Westward*) adını verdiği bir strateji önermiştir. Wang Jisi çalışmasında ABD, Asya'yı yeniden dengeledikçe Washington ile Pekin arasındaki ilişkinin giderek daha çekişmeli ve sıfır toplamı hâle geleceğini, Asya'daki rekabet kızıştıkça Orta Asya, Afrika ve Ortadoğu'nun Çin'le daha yakın bir ilişki kurmaya başlayacağını öngörmüş; ABD'nin Ortadoğu'dan çekilmek zorunda kalacağını belirten Wang Jisi, bu durumun Ortadoğu ülkeleriyle Çin arasında potansiyel bir “kazan-kazan” durumu oluşturacağını vurgulamıştır (Jisi, 2012). Ancak “Batıya Doğru” stratejisi, öncelikle Çin'in enerji erişim riskinin azaltılmasına yönelik olmuştur. Bu yaklaşım çerçevesinde hareket eden Pekin, Ortadoğu'da ABD'nin hâkim güç konumunun gerilediğini görürken, bölgesel nüfuzunu genişletme noktasında ise temkinli davranmıştır. Dolayısıyla ABD ile çatışmayı kışkırtmanın Çin'e bir fayda sağlamayacağından dolayı Pekin yönetimi, Washington'un müttefiki ülkelerle ikili ilişkileri geliştirmeyi öncelermiştir. Bu konuya dair Babülmendep Boğazı'nda 2011'den bu yana uluslararası sistemi de derinden etkileyen Yemen krizi ve jeopolitik konumuyla uluslararası rekabet noktasında rantıye bir devlet olarak da adlandırılabilir Cibuti'den ampirik örnekler mevcuttur. Nitekim özellikle Cibuti'nin çevre ülkelerinde yaşanan küresel aktörler arası güç rekabeti de bu ülkede ABD ve Çin'in askeri deniz üssü ve ticari limanlarıyla nüfuz mücadelesi örnek teşkil etmektedir. Buradan hareketle bu tez, ABD'de

Obama yönetiminin “Asya’ya Yöneliş” stratejisi ve buna karşılık Çin’in “Batı’ya Doğru” stratejisinden 2021’e kadar geçen sürece odaklanmaktadır.

Çalışmanın teorik ve kavramsal zeminini oluşturan ikinci bölümü, Güç Geçiş Teorisi’ni uluslararası sistemde ABD ile Çin arasında yaşanan güç rekabeti perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu minvalde ilk olarak Güç Geçiş Teorisi literatürü incelenmekte ve bir sonraki ana başlık olan ABD ile Çin rekabeti örnekleminde Güç Geçiş Teorisi ve memnuniyetsizlik konsepti mercek altına alınmaktadır. Uluslararası sistemde ABD – Çin rekabetinin memnuniyetsizlik konsepti bağlamında kurulan hipotezler, çalışmanın takip eden bölüm ve alt başlıklarına hem arka plan hem de sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın ikinci bölümü, Güç Geçiş Teorisi ve Babülmendep Boğazı özelindeki ABD – Çin rekabeti arasındaki bağlantıya zemin hazırlamaktadır.

Üçüncü bölümün temel amacı, uluslararası sistemde ABD – Çin rekabetinin temel dinamiklerini ve buna dair çalışmada kullanılan kavramları açıklamak yanı sıra söz konusu dinamiklerin alt bölgesel sistem olarak Babülmendep Boğazı’ndaki rekabete yansımalarına zemin hazırlamaktır. Çalışmada, uluslararası sistemdeki ABD – Çin rekabeti, küresel ve bölgesel karşılaşma bağlamında genelden Babülmendep Boğazı özeline indirgeyerek mercek altına alınmaktadır. Örneğin, Çin’in yakın coğrafyasındaki Tayvan, Güney Çin Denizi ve Japonya’nın konumu gibi ABD’yle rekabetin yaşandığı bölgesel sorunların, Babülmendep Boğazı başta olmak üzere dünyanın farklı coğrafyalarında iki ülke arasındaki jeopolitik rekabetle etkileşim halindedir. Dolayısıyla, çalışmanın bu bölümündeki amaçlarından bir diğeri de Güç Geçiş Teorisi bağlamında ABD – Çin rekabeti çerçevesinde hâkim güç rekabeti, ideolojik ayrışma, güvenlik ikilemi, ekonomi, teknoloji ve sosyo-kültürel olgular incelenerek Babülmendep jeopolitiği vakası boyutunun kavramsal çerçevesinin oluşturulmasıdır.

Dördüncü ve beşinci bölüm, çalışmanın vaka analizi olan Babülmendep Boğazı’ndaki ABD – Çin rekabetine odaklanmaktadır. Bu anlamda dördüncü bölümde Yemen’deki kriz incelenirken, beşinci bölümde Cibuti özelinde Afrika Boynuzu’ndaki rekabet mercek altına alınmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın dördüncü bölümünde, Babülmendep jeopolitiğinde ABD ile Çin arasındaki rekabet alanlarına odaklanılmaktadır. Bu minvalde bölüm, üç ana başlıktan oluşmaktadır. İlk ana başlıkta Yemen krizinin ortaya çıkışı ve gelişimi mercek altına alınmakta ve takip eden başlıklara arka plan oluşturması için ABD ve Çin dışındaki diğer küresel ve bölgesel aktörlerin Yemen’e yaklaşımı incelenmektedir.

İkinci ana başlıkta, Yemen krizinin ortaya çıkışı ve gelişiminde ABD ve Çin'in Yemen politikaları mercek altına alınmaktadır. Üçüncü ana başlıkta ise Yemen krizi özelinde ABD – Çin rekabetinin Babülmendep'e yansımaları analiz edilmektedir.

Çalışmanın beşinci bölümünde, Cibuti özelinde ABD – Çin rekabeti ve Afrika Boynuzu'na yansımaları konusu mercek altına alınmaktadır. Dolayısıyla, bu bölüm, Cibuti'nin önemi ve stratejik konumu, ABD ve Çin'in bölgeye yönelik politikaları ve iki aktör arası rekabetin dinamikleri olmak üzere dört ana başlıkta incelenmektedir. Bu kapsamda ilk başlıkta Cibuti'nin önemi ve stratejik konumunun incelenmesinin temel nedeni, ABD ve Çin'in bölgedeki nüfuzunu açıklama noktasında arka plan sunmaktır. İkinci başlıkta ABD'nin, üçüncü başlıkta ise Çin'in Cibuti ve Afrika Boynuzu'na yönelik politikalarının incelenmesinin nedeni ise teori test eden süreç analizi yönteminin araya giren değişkenlerini ortaya koyarak, dördüncü başlık olan rekabetin dinamiklerini analiz edebilmektir.

Sonuç bölümünde ise dört ayrı gelişme bölümlerinde sunulan veriler ve araya giren değişkenler ışığında, uluslararası sistemdeki ABD – Çin rekabeti, Babülmendep jeopolitiği özelinde analiz edilmektedir. Bu analizin odağında ise Güç Geçiş Teorisi'nde memnuniyetsizlik konsepti literatürü kapsamındaki üç temel hipotezin test edilmesi bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu bölümde girişte belirtilen amaç ve araştırma sorularına cevap verilmektedir.

Son olarak çalışmanın altı temel kısıtları bulunmaktadır. Birincisi, Çince ve Fransızca kaynaklara dil engelinden dolayı erişilememesidir. İkincisi, hem Güç Geçiş Teorisi'ndeki memnuniyetsizlik konsepti hem de Babülmendep Boğazı vaka çalışmasına dair literatürün gelişmemiş olmasıdır. Üçüncüsü, teorik bir tez olmasından hareketle niceliksel bir metodolojiye odaklanılmasa da çalışmanın gerekli kısımlarında analizi güçlendirmesi amacıyla oluşturulan tablolarda söz konusu metodolojinin araçları kullanılmıştır. Dördüncüsü, çalışmada ABD – Çin rekabetine odaklanılmasından dolayı diğer küresel ve bölgesel aktörlerin rolleri kısıtlı tutulmuştur ki bu durum gelecekte yapılacak çalışmalar için referans olacaktır. Beşincisi, konuyu bilen yetkin akademisyenlerin az olmasıdır, ancak akademik toplantılar vesilesiyle Güç Geçiş Teorisi bağlamında çalışan Doç. Dr. Öner Akgül ve diğer ilgili akademisyenlerle tartışma imkânı bulunmuştur. Altıncısı ise tez çalışmasının 2011 – 2021 yılları arasında odaklandığından dolayı sürecin kısıtlı tutulmasıdır.

1.5. Literatür Taraması

Güç Geçiş Teorisi (GGT), ABD – SSCB arasındaki, siyasi, ideolojik, ekonomik ve jeopolitik rekabetinin yaşandığı 1945 – 1990 yılları arasında temel olarak uluslararası sistemde güç geçişi olgusunu açıklamak amacıyla Abramo Fino Kenneth Organski tarafından ilk olarak 1958 yılında ortaya konmuştur. Tezin ikinci bölümünde ise tezinin gelişim süreçleri incelenmiş ve bu çalışmada esas alınan GGT’deki memnuniyetsizlik konsepti, uluslararası sistemdeki mevcut ABD – Çin rekabeti bağlamında kurulan hipotezler perspektifinden mercek altına alınmıştır. Üçüncü bölümde ise GGT bağlamında ABD – Çin rekabetinin temel dinamikleri olan hâkim güç, ideoloji, güvenlik ikilemi, ekonomi ve teknoloji, sosyo-kültürel kavramlar, bölgesel ve küresel gelişmeler incelenmiştir. Burada kullanılan kavramlar, tez çalışmasının vaka analizi olan Babülmendep Boğazı alt bölgesel sisteminde iki ülkenin rekabetini açıklamaya zemin hazırlaması amaçlanmıştır. Dolayısıyla, bu başlığın amacı, önceki başlıklarda ortaya konan çalışmanın hipotezleri ve araştırma problemi kapsamında literatürdeki konuyla ilgili mevcut çalışmaları ortaya koymak ve çalışmanın özgün yönlerini açıklamaktır.

Jack Kugler ve Organski’nin 1989 yılında “*The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation*” konulu çalışmalarında GGT’nin uluslararası sistemde eşit bir güç dağılımının savaşı tetiklerken, eşit olmayan güç dağılımının ise barışı teşvik etmekte olduğunu iddia etmektedir (Kugler & Organski, 1989, s. 95). Bu düşünce söz konusu devletler arasındaki siyasi, ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel alanlardaki ilerlemelerinde oluşan farklılıkların güç dağılımında değişikliğe yol açması ve uluslararası sistemden memnun olmayan bir meydan okuyan gücün, mevcut statükoda hâkim güç olan aktörün kapasitesine yaklaştığında ona savaş açması olasılığına dayanmaktadır. Nitekim literatürdeki temel tartışmalardan birisi de Randall Schweller’in 1992 yılında yayınladığı “*Domestic Structure and Preventive War. Are Democracies More Pacific?*” çalışmasında, meydan okuyan yükselen gücün mü yoksa tehdit algılayan hâkim gücün mü silaha sarıldığı sorusuna odaklanmasıdır. (Schweller, 1992, s. 72). Robert Gilpin’e göre uluslararası sistemdeki düzende statükodan memnun olan ve memnun olmayan aktörler arasındaki güç savaşları, tarihsel süreç içerisindeki fiili güç dağılımında aralarındaki dengesizliklerden kaynaklanmaktadır (Gilpin, 1981, s. 70). Dolayısıyla yükselen güç ile sisteme hâkim olan güç arasında bir anlaşma olmadığı sürece, uluslararası sistemin hiyerarşisinde güç kaymaları, statükodaki istikrar için risk oluşturmaktadır. Bu duruma tarihsel açıdan örnek olarak Atinalıların artan gücünün

Spartalıların korku salması ve bunun sonucunda Plepones savaşının ortaya çıkması verilmektedir ki bu durum “Tukidides Tuzağı” olarak yorumlanmaktadır (Gilpin, 1989, s. 17).

Günümüzde Çin ile ABD arasındaki rekabet bağlamında tartışılan Tukidides Tuzağı, her iki ülke yönetimlerinin ve akademisyenlerinin gündeminde olmuştur. Örneğin, Rossmory Foot’un 2014 yılında kaleme aldığı “*Constraints on Conflict in the Asia – Pacific: Balancing ‘the War Ledger’*” konulu çalışmasında, Barack Obama yönetimi döneminde ABD, yükselen bir gücün hâkim bir güçle çatıştığında ortaya çıkabilecek risklerin farkında olarak politika yürütürken, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping de konuşmalarında pek çok kez “Tukidides Tuzağı”ndan kaçınma niyetini belirtmiştir (Foot, 2014, s. 52). Tukidides Tuzağı bağlamında özellikle 2012 yılında Xi Jinping tarafından yapılan konuşmalarla gündemde yer alan “yeni tip bir büyük güç ilişkisi” söylemi Çin’de önemli bir tartışma konusu olmuştur. ABD ile Çin arasındaki mevcut rekabet literatürde genellikle soğuk savaş olarak ifade edilen 1945 – 1990 dönemindeki ABD ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında yaşanan dönemle benzerlik kurulmaktadır. Nitekim güncel olarak literatürde, Charles Edel ve Hal Brands’ın 2019 yılındaki “*The Real Origins of the U.S.-China Cold War*” konulu çalışmalarında ABD ile Çin arasındaki söz konusu rekabet, yeni bir “soğuk savaş” olarak ifade edilmektedir (Edel & Brands, 2019).

GGT’nin ABD – Çin rekabeti bağlamındaki söz konusu argümanlarından hareketle, John Mearsheimer’in “*The Tragedy of Great Power Politics*” adlı çalışmasında büyük güçler arasında rekabet incelenmekte ve güç dağılımı sisteminde yükselen güç Çin’in statükocu bir güç olmayacağı iddia edilerek, çatışmacı bir seyir izleyeceğine dikkat çekilmektedir. Bu minvalde Mearsheimer, günümüzde Çin’in uluslararası sistemden memnuniyetsizliğini varsayarak yükselişini 19. ve 20. yüzyıllarda Napolyon dönemi Fransa, Bismarck ve Hitler döneminde Almanya’nın yükseliş süreçleriyle benzerlik gösterdiğini iddia etmektedir (Mearsheimer J. J., 2001, s. 402). Bu bağlamda uluslararası sistemde ABD – Çin rekabetinin GGT’de memnuniyetsizlik konsepti bağlamında açıklanması noktasında literatürün incelenmesi, çalışmanın örnek olay çalışması alt bölgesel sistem olarak Babülmendep Boğazı jeopolitiğindeki rekabetin anlaşılabilmesi açısından faydalı olacaktır.

GGT’de memnuniyetsizlik konsepti literatürüne temel güncel katkıyı Steve Chan, 2008 yılında kaleme aldığı “*China, the U.S., and the Power Transition Theory*” kitabının

bilhassa altıncı bölümünde sunmaktadır. Bu kitabın “*Appeasement and the distribution of benefits*” başlıklı bölümünde Güç Geçiş Teorisi’ndeki “memnuniyet” ve “memnuniyetsizlik” kavramlarını mercek altına alan Chan’ın temel iddiası, bir devletin uluslararası sistemdeki statükodan “memnuniyeti” ve “memnuniyetsizliği” fikirlerinin siyasi, ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel çıkarlarını konsolide edebilmesini gerektirdiğine dikkat çekmektedir. Buradan hareketle Chan, “memnuniyetsizlik” ve “revizyonizm” fikirlerinin bir araya getirilmemesi gerektiğini, uluslararası sistemden memnun olmayan bir yükselen gücün statükoya karşı duruşunu açıkça ortaya koymadığını belirtmektedir. Bu duruma örnek olarak Chan, Çin’in devam eden büyümesinin uluslararası ilişkiler için istikrarsızlaştırıcı bir durumdan ziyade dengeleyici bir etki getireceğini iddia etmektedir. Ayrıca Chan, ABD örneğinden hareketle, uluslararası sisteme hâkim bir gücün (dominant power) de memnuniyetsiz olabileceğini savunmakta ve bunun temel nedeni olarak da daha fazlasına sahip olmak isteyeceğini belirtmektedir (Chan, 2008, s. 63-74). Ayrıca Chan, GGT’nin Organski’den bu yana genellikle mevcut uluslararası düzenin devletlere sağladığı faydaların nispi miktarı hakkında literatürün oluşmadığına dikkat çekmektedir (Chan, 2008, s. 7).

Dolayısıyla, Chan’ın literatüre kazandırdığı bir devletin memnuniyetsizliğinin revizyonizmle ilişkilendirilmemesi gerektiği önermesi ve uluslararası düzenden devletlerin edindiği faydaların nispi miktarı literatürünün eksik olduğu tespiti, bu çalışmanın odaklarından biridir. Buradan hareketle, yukarıdaki başlıklarda da vurgulandığı gibi, çalışmada üç temel hipotezin literatürdeki mevcut durumuna odaklanılmakta ve ABD – Çin rekabeti bağlamında literatüre katkı hedeflenmektedir.

Bu hipotezlerden ilki, uluslararası sistem hiyerarşisindeki konumundan ABD’nin memnuniyeti, Çin’in memnuniyetsizliğidir. Bu hipotez GGT’de memnuniyetsizlik konsepti literatüründeki çalışmalara bilhassa 1990’lı yıllardan itibaren yansımakta, çalışmanın odağını oluşturan 2011 – 2021 yılları arası dönemde ise bilhassa ABD’de Obama’nın başkanlık döneminde yoğunlaşmaktadır. Bu anlamda literatürde üç temel yaklaşım bulunmaktadır ki bunlardan ilki, 2003 yılında Alastair Iain Johnston’un “*Is China a Status Quo Power?*” çalışmasında Çin’in uluslararası sistemdeki statükoyu uluslararası kuruluşların (BM Güvenlik Konseyi, BM Genel Kurulu, Dünya Bankası, NATO ve diğerleri) yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmasıdır (Johnston, 2003, s. 11). İkincisi Ronald Tammen ve Jacek Kugler’in 2006 yılında ortaya koyduğu “*Power Transition and China-US Conflicts*” konulu çalışmasında Tayvan sorunu, uluslararası ve

bölgesel örgütlere katılım, ideolojik farklılıklar ve ekonomik karşılıklı bağımlılık konularında Çin'in statükodan memnuniyetsizliğine yapılan vurgudur (Tammen & Kugler, 2006, s. 46 - 50). Üçüncüsü ise Avery Goldstein'in 2007 yılında "*Power Transitions, Institutions, and China's Rise in East Asia: Theoretical Expectations and Evidence*" konulu çalışmasında Çin'in ekonomik refah ve Tayvan sorunu gibi bölgesel güvenlik talebiyle uluslararası sistemde revizyonist bir aktör olduğunu iddia etmesidir (Goldstein, 2007, s. 643 - 644).

GGT'de memnuniyetsizlik konseptinde söz konusu hipotez bağlamındaki literatürle kesişen büyük güç rekabeti bağlamındaki çalışmalar incelendiğinde ise Liberal teori yazarlarının ortaya koyduğu "hegemonik istikrar teorisi", uluslararası sistemde bir hegemon gücün var olması şartıyla barış ve istikrarın sağlanacağı iddiası bulunmaktadır. Bu bağlamda Michael Webb ve Stephen Krasner'in 1989 yılında yazdığı "*Hegemonic Stability Theory: An Empirical Assessment*" konulu çalışmada hâkim gücün ancak ya rızaya dayalı ya da sömürgeci ve sert güçle diğer devletlerin onun hakimiyetindeki statükodan memnun olabileceği şeklinde açıklamaktadır (Webb & Krasner, 1989, s. 184 - 186). Diğer taraftan Neo-realist teorisyenlerin "güç dengesi teorisi" (*balance of power*) de uluslararası sistemde yükselmekte olan güçlerin hem kendileri hem de hâkim güç arasında asimetrik güç uyumuna dikkat çekmektedir. Bu anlamda John Mearsheimer'in 2006 yılında ortaya koyduğu "*Structural Realism*" konulu çalışmada, yükselmekte olan güçlerin uluslararası sisteme hâkim olan devlet tarafından koyulan kurallara bağlı oldukları küresel rejime katılmaya istekli, dolayısıyla statükodan memnun oldukları varsayılmaktadır (Mearsheimer J. , 2006, s. 71 - 88).

Çalışmanın odaklandığı ikinci hipotez ise uluslararası sistemde hâkim güç ABD'nin statükodan memnun olmadığı, Çin'in memnun olduğu hipotezidir. Literatürde bu hipotez yoğunlukla 2016 yılında ABD Devlet Başkanı Donald Trump'ın seçilmesi sonrası Çin'e yönelik uygulanan politikalarla tartışılmaktadır. Ancak bu çalışmada söz konusu hipotez bağlamındaki literatüre bir katkı olarak, 2011 – 2016 yılları arasını kapsayan dönemde Çin'in yükselişi bağlamında dönemin ABD Devlet Başkanı Barack Obama'nın politikalarında da Washington'un uluslararası sistemdeki statükodan memnun olmadığına dair argümanlar üretilmektedir. Bu argüman, Obama'nın 2011 yılında ortaya koyduğu "Asya'ya Dönüş" (Pivot to Asia) politikasına dayanmaktadır ki dönemin ABD Devlet Başkanı Donald Trump'ın (2017 – 2021) ticaret savaşı politikasına da zemin hazırlamıştır. Literatürde ABD'nin, Çin'in yükselişindeki statükodan

memnuniyetsizliğine dair Trump'ın uyguladığı politikalar noktasında üç temel yorum bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, Şerafettin Yılmaz ve Wang Xiangyu'nun 2019 yılında yayınladığı “*Power Transition Theory Revisited When Rising China Meets Dissatisfied United States*” konulu çalışmada, Trump döneminde ABD yönetiminin siyasi, ekonomik ve teknolojik alanlarda pek çok köklü uluslararası düzenlemeyi yürürlüğe koyarak uluslararası sistemdeki statükodan memnuniyetsizliğini gösterdiğine işaret edilmektedir. (Yılmaz & Xiangyu, 2019, s. 317-341).

İkincisi, Douglas Kellner'in 2018 yılında yayınladığı “*Donald Trump as Authoritarian Populist: A Frommian Analysis*” konulu çalışmasında ABD'nin iç siyasetinden kaynaklı memnuniyetsizliğinin arka planında liderlik tarzının yanı sıra siyasi, askeri ve ticari seçkinlerin Çin'in uluslararası sistemdeki yükselişinden duyulan endişelerinden dolayı Trump yönetimini kararından geri dönmesi noktasında baskıladığını ortaya koyduğu iddiasıdır (Kellner, 2018, s. 73).

Üçüncüsü, Silvia Amaro ve Hadley Gamble'nin 2018 yılında yayınladığı “*US Government Is 'Exceptionally Vulnerable' to Cyberattacks, Security Expert Says*” konulu çalışmada, Trump döneminde ABD'nin “Önce Amerika” (*America First*) söylemini geliştirerek uluslararası kuruluşlardan çekildiğini belirtmekte ve diplomaside çok taraflılıktan tek taraflı bir politika tercih ettiğine dikkat çekmektedir. (Amaro & Gamble, 2018).

Son olarak ise William Overholt'un 2019 yılında yazdığı “*Is the China Model a Threat?*” konulu çalışmada, Pekin yönetiminin Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB) girişimlerinin Washington yönetimini küresel ekonomideki hakimiyetini olumsuz etkilemesi noktasında Washington'u endişelendirdiğini iddia etmesidir (Overholt, 2019). Bu noktada çalışmada literatüre katkı noktasında Çin'in söz konusu girişimler yoluyla ABD'nin domine ettiği liberal ekonomik sisteme katkı sunduğu iddiası tartışılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü hipotezi ise hem ABD hem de Çin'in uluslararası sistemdeki statükodan memnun olduğudur. Kurulan bu hipoteze dair literatüre Yök tez, Google Scholars, Medeniyet Üniversitesi Kütüphanesi'nin akademik ver tabanı ve Google Akademik üzerinden yaptığım araştırmalarım sonucunda ulaşamadım. Dolayısıyla, Güç Geçiş Teorisi'ndeki memnuniyetsizlik konsepti literatürünün gelişmesi açısından

Çalışmanın temel katkılarından birini söz konusu hipotez oluşturmaktadır. Çalışmanın literatüre diğ er bir katkısı ise ABD – Çin rekabetinin hem uluslararası sisteme hem de çalışmanın örneklemini olan Babülmendep Boğazı alt bölgesel sistemine yansımalarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE: GÜÇ GEÇİŞ TEORİSİ

Uluslararası İlişkiler literatüründe Güç Geçiş Teorisi (GGT), yoğunlukla ABD'nin uluslararası sistemdeki hâkim güç konumunu sorgulayan tartışmalarda ve bilhassa Çin'in yükselişi bağlamında ABD'nin tehdit algısıyla incelenmektedir. Çin'in özellikle yirmi birinci yüzyıla birlikte yakın komşularının yanı sıra uzak coğrafyalardaki aktörlerle ilk planda ekonomik temelli ilişkiler kurması ve son yıllarda bu ilişkilerin önemli bir siyasi ve askeri boyut kazanması uluslararası sistemde güç geçişi tartışmalarını beraberinde getirmektedir (Lyne, 2018, s. 89-111). Çin'in yükselişiyle birlikte hâkim güç ABD'ye meydan okuması, savaş veya bölgesel istikrarsızlıklar gibi uluslararası istikrarı tehdit eden potansiyelleri doğurabilecektir. Bu durum hem Çin akademiyasında hem de ABD söyleminde dikkat çekmektedir. Örneğin, yoğunlukla ABD'li realistler (özellikle saldırgan realizm ekolü¹) söz konusu aktörler arası güç geçişinin ne yönde gelişeceğini tartışmaktadır (Byun, 2016, s. 501). Çinli Uluslararası İlişkiler analistlerinin tartışmalarında ise hâkim güç ABD'nin kaynaklarını, küresel sistemdeki statüsünü ve ayrıcalıklarını koruyarak Çin'in yükselişini engellemeyi amaçladığı savunulmaktadır (Nathan & Scobell, 2012).

Çalışmanın bu bölümü, Güç Geçiş Teorisini ABD – Çin rekabeti bağlamında mercek altına almaktadır. Buradan hareketle ilk olarak Güç Geçiş Teorisi'nin Uluslararası İlişkiler literatüründe ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmektedir. Daha sonra tez çalışmasının teorik çerçevesini oluşturan Güç Geçiş Teorisi'nin ana argümanlarından memnuniyetsizlik konsepti, uluslararası siyasette ABD – Çin rekabeti bağlamında

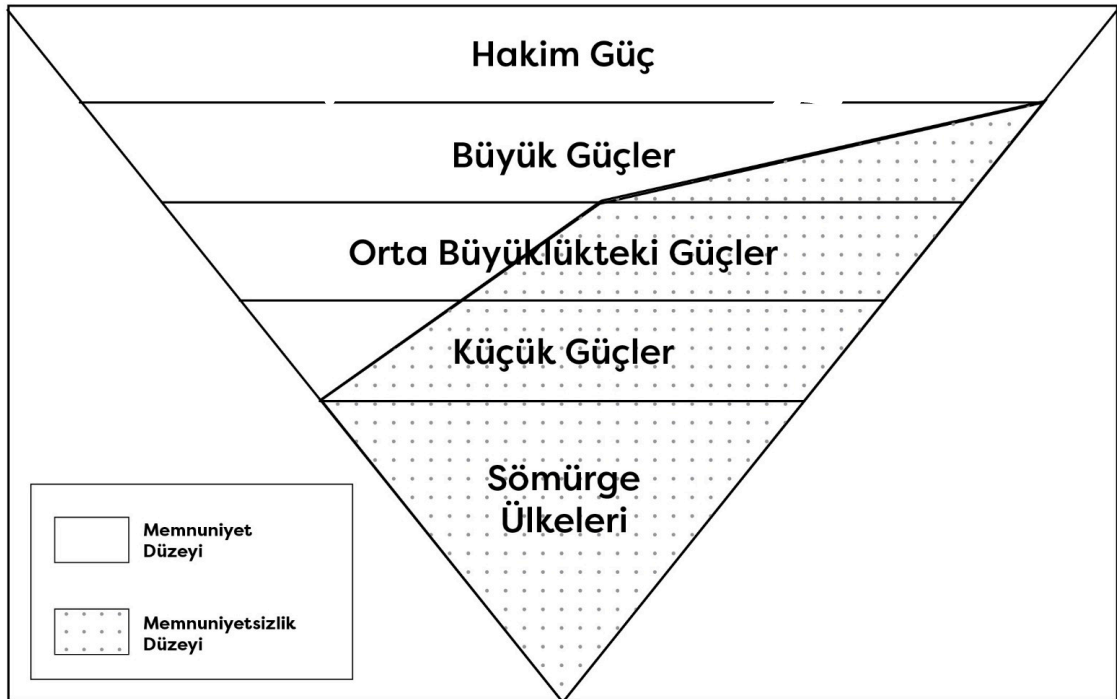
¹ Saldırgan realizm kavramı, ABD ile Çin arasındaki güç rekabeti bağlamında John Mearsheimer'ın "The Tragedy of Great Power Politics" eserinde güç dağılımı sisteminde yükselen güç Çin'in statükocu bir güç olmayacağını iddia ederek çatışmacı bir seyir izleyeceğini belirtmektedir. Bu minvalde Mearsheimer ve diğer neo-realist teorisyenler günümüzde Çin'in uluslararası sistemden memnuniyetsizliğini varsayarak yükselişini 19. ve 20. yüzyıllarda Napolyon dönemi Fransa, Bismarck ve Hitler döneminde Almanya'nın yükseliş süreçleriyle benzerlik gösterdiğini iddia etmektedir. Ayrıca, John Mearsheimer'ın bölgesel hakimiyet üzerindeki büyük güç rekabetine ilişkin saldırgan realizm açıklaması aracılığıyla Çin'in realizmle çevrelendiği belirtilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton, 2001; Andrew J. Nathan and Robert S. Ross, *The Great Wall and the Empty Fortress: China's Search for Security* New York: W.W. Norton, 1997; Gerald Segal, "East Asia and the 'Constraint' of China," *International Security* 20, no. 4, Spring 1996: 159-87; Denny Roy, "Hegemon on the Horizon? China's Threat to East Asian Security," 19, no. 1, Summer 1994: 149-68; Won Byun, *China's Major Powers Discourse in the Xi Jinping Era: Tragedy of Great Power Politics Revisited*, No:40, 2016, s.501.

kurulan üç temel hipotez çerçevesinde açıklanmaktadır. Bu hipotezlerin ilk ikisi daha önce literatürde tartışılırken, üçüncüsü ilk kez bu çalışmada mercek altına alınmaktadır.

2.1.Güç Geçiş Teorisi Nedir?

Güç Geçiş Teorisi (GGT), Abramo Fino Kenneth Organski tarafından 1958 yılında Uluslararası İlişkiler literatürüne kazandırılmıştır. Organski, 1958 yılında GGT'yi yazdığı anda uluslararası sistemdeki aktörlerin davranışlarına getirdiği açıklamada temel olarak güç faktörüne atıf yapmış ve bundan dolayı söz konusu teori realist ekol kapsamında kabul görmüştür (Kugler & Organski, 1989, s. 171). GGT'ye göre uluslararası sistemin dönüşümü ulusal güç, sosyoekonomik ve siyasi güç kaynaklarının gelişimi ile doğru orantılı olması gerektiği iddiasından hareketle üç aşamada gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi sanayileşmeyle ortaya çıkan üretimdeki artış, ikincisi ekonomiye katkı sağlayan aktif çalışan nüfusundaki artış ve üçüncüsü ise üretilen ürünlerin yeni pazarlara sunulmasındaki artıştır. Bu durum literatürde şu şekilde formüleştirilmektedir: $Güç = (Kişi Başına Düşen Ekonomik Üretim \times Nüfus) \times Nispi\ Siyasi\ Kapasite$ (Kugler & Organski, 1989, s. 190-191).

Şekil 2: Güç Geçiş Teorisi'ne Göre Uluslararası Sistemde Hiyerarşi

Kaynak: (Organski A. , 1968)

GGT bu yönüyle realist ekolle ilişkilendirilmesinin yanı sıra uluslararası sistemdeki aktörlerin mevcut konumlarını açıklarken sistemin yapısı ve işleyişi bağlamındaki anlatıda bu ekolden farklılaşmaktadır. Örneğin GGT, Realizm'in iddia ettiği gibi uluslararası sistemi anarşik bir yapı olarak değil, hiyerarşik bir yapı içerisinde okumaktadır. Buna göre GGT uluslararası sistemdeki güçlerin bir hiyerarşiye göre sıralandığı düzenli bir yapıya atıfta bulunmakta ve bu yapının da yukarıda açıklanan güç kriterleri kapsamında şekillendiğini belirtmektedir. GGT'ye göre bu piramidin beş temel aşaması bulunmakta (bkz. Şekil 1); en üstteki birinci aşamasında Hâkim Güç (*Dominant Power*), ikinci aşamasında Büyük Güçler (*Great Powers*), üçüncü aşamasında Orta Büyüklükteki Güçler (*Middle Powers*), dördüncü aşamasında Küçük Güçler (*Small Powers*) ve en alt aşamadaysa Sömürge Ülkeleri (*Colonial Countries*) bulunmaktadır. Bu hiyerarşi içerisindeki aktörlerin rasyonel açıdan uluslararası sistemden memnuniyet düzeyleri farklılaşmaktadır. Örneğin Şekil 1 incelendiğinde, hâkim gücün statükodan memnuniyeti en üst seviyedeysen piramitteki hiyerarşide aşağıya inildikçe bu seviye dönüşmektedir (Kugler & Organski, 1989, s. 173). Dolayısıyla, bu çalışma bağlamında GGT'ye göre uluslararası sistemde ABD "hâkim güç" konumunda bir aktörken, Çin ise yakın coğrafyasındaki hakimiyetinden dolayı "büyük güç" konumunda bir aktördür (Yeşilada & Tanrikulu, 2016).

GGT, uluslararası sistemin yapısı ve işleyişi açısından belirli bir hiyerarşiye göre sıralandığını ve bu kapsamda "anarşi" yerine "memnuniyet" kavramını kullanarak realizmden ayrıldığını savunmaktadır. Nitekim bu durum GGT'ye özgün bir teorik hüviyet kazandırmaktadır. GGT'ye göre uluslararası sistem düzensiz değil, bilakis devletlerin belirli bir hiyerarşiye göre sıralandığı düzenli bir yapıdadır (bkz. Şekil 1). Bu minvalde teorinin temel hipotezi, uluslararası sistemde asimetrik bir güç dağılımının olduğu ve bu sistemde en büyük güce sahip olan "hâkim aktörün (gücün)" güç piramidine göre daha alt seviyelerdeki aktörlere korku salmak yerine onların sistemden memnuniyet düzeylerini artırmayı amaçlamasıdır. Böylece, çatışma yerine iş birliğini ön plana çıkaran statükonun "hâkim güç aktörü" uluslararası sistemde liderliğini kabul ettirebilmektedir. (Tammen, 2011). Buradan hareketle GGT'nin temel iddiası yükselen güçlerin sistemdeki güç dağılımından memnuniyetsizlik düzeyleri arttıkça savaş ihtimalinin de buna paralel olarak yükseleceğidir. Kugler ve Organski de söz konusu iddiayı Napolyon Savaşları, 1871 yılındaki Fransa – Prusya Savaşı, Rus – Japon Savaşı,

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları olmak üzere beş temel güç geçişinin yaşandığı olaylar ile argümanlarını ortaya koymaktadır (Lebow & Valentino, 2009, s. 391).

Bunun yanı sıra GGT, güç geçişinin söz konusu beş büyük savaş örneğindeki gibi çatışmayla sağlanmasının yanı sıra barışçıl bir şekilde de gerçekleşebileceğini belirtmektedir (Rauch, 2016, s. 2). Bu minvalde Kugler ve Organski, devletlerin uluslararası sistemdeki temel amaçlarının realizmin öngördüğü gibi güçlerini değil, kazançlarını maksimize etmek olduğunu vurgulamaktadır (Kugler & Organski, 1989, s. 172). Dolayısıyla iş birliğinin kazancı çatışmadan daha az maliyetli ise yükselen güçler hâkim güç ile iş birliği yaparak rekabet etmemeyi tercih etmektedir. Örneğin, devletler ideolojik ve ekonomik açıdan çatışan çıkarlara sahip olsalar da nükleer başlıklı füzelerin yıkıcı etkisinden dolayı kullanmaktan çekinmekte ve bunları caydırıcı unsur olarak envanterlerinde tutmaktadırlar.

1958 – 1988 döneminde GGT’nin Organski tarafından ortaya konup geliştirildiği süreçte ABD hâkim güç, İngiltere, Almaya, Fransa, İtalya ve Japonya onu destekleyen büyük güçler olarak kabul edilirken, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Çin ise meydan okuma kapasitesine sahip güçler olarak tanımlanmıştır. GGT, büyük güçler nezdinde sistemden memnuniyetsizliğin arttığı bir ortamda sistemin korunmasındansa savaşın daha yüksek bir fayda getireceği durumda hâkim güce karşı meydan okumanın gerçekleşeceğini ve rekabetin savaşa dönüşeceğini savunmuştur (Kugler & Organski, 1989, s. 175). Bu argüman Soğuk Savaş denklemi içinde ortaya konduğundan dolayı söz konusu dönemin şartlarına göre değerlendirmek gerekir. Dolayısıyla günümüzde ABD – Çin rekabeti bağlamında GGT’nin ana konsepti memnuniyetsizlik kavramı çerçevesinde güncel hipotezler mevcuttur ki bu çalışmanın teorik odağını oluşturmaktadır.

Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ile Çin arasındaki rekabetle birlikte Organski’nin GGT düşüncesi yeni bir forma bürünmüştür (Akgül, 2019). Özellikle yirmi birinci yüzyılda aktörlerin etki sahaları kültürel, sosyal, yapay zekâ temelli teknolojik ilerlemeler ve uzay çalışmaları rekabeti gibi alanlardaki gelişmeler sonucunda yeni bir forma bürünmüştür. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası değişen koşullar, bireylerin ve toplumların beklentilerinin farklılaşp çeşitlenmesine neden olmuş ve bu durum da devletlerin politika tercihlerine yansımaktadır. Buradan hareketle takip eden başlıklarda mercek altına alınan GGT’de memnuniyetsizlik konsepti bağlamındaki ABD ile Çin rekabetinin hipotezleri; ikinci bölümdeki temel dinamikler; üçüncü ve dördüncü

bölümdeki örnek olay çalışması, söz konusu değişim ve dönüşümler özelinde incelenerek teorinin yeni formuna katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

2.2.Güç Geçiş Teorisinde Memnuniyetsizlik Konsepti Bağlamında Yükselen Çin ve Hâkim Güç ABD'nin Uluslararası Sistemdeki Konumu

Güç Geçiş Teorisi'nde memnuniyetsizlik konsepti, temel olarak yükselen bir gücün uluslararası sistemdeki mevcut statükodan memnun olmama eğiliminde olduğu ve onu reforme etmeye veya değiştirmeye çalıştığı; hâkim gücün ise mevcut sistemin yapısından doğal olarak memnun ve statükoyu koruma eğiliminde olduğudur (Yılmaz & Xiangyu, 2019, s. 317-318). Uluslararası İlişkiler literatüründe ABD ile Çin arasındaki küresel güç rekabetini inceleyen Güç Geçiş Teorisi'nin memnuniyetsizlik kavramı bağlamındaki çalışmalar temel olarak iki hipotez çerçevesinde tartışılmaktadır.

Bunlardan birincisi, ABD'nin kurduğu ve hâkim güç olduğu uluslararası sistemden memnun, fakat yükselen bir güç olarak ona meydan okuyan Çin'in mevcut kapasitesinin ABD'nin Pekin'e çizdiği sınırlar olduğundan dolayı statükodan memnuniyetsiz ve revizyonist politikalar uyguladığı durumdur. İkincisi, uluslararası sistemi ABD'nin kurmasına rağmen Çin'in yükselen bir güç olarak Washington'a meydan okuduğu ve çıkarlarını tehdit ettiği durumdur. Dolayısıyla ikinci hipotezde ABD mevcut sistemden memnuniyetsizken, Çin memnundur. Çalışmada söz konusu literatüre bir katkı mahiyetinde olacak üçüncü bir hipotez ise her iki aktörün de uluslararası sistemdeki mevcut statükodan memnun olduğudur. Buradan hareketle ilk olarak GGT'de memnuniyetsizlik kavramı incelenecek ve takip eden alt başlıklarda ise söz konusu hipotezler mercek altına alınacaktır.

Güç Geçiş Teorisi (GGT) tanımlanırken de belirtildiği gibi Organski teorisinin temel formülasyonunda, uluslararası sisteme hâkim olan bir gücün, çıkarlarını ve sistemin istikrarını aynı anda geliştiren bir dizi model ve norm aracılığıyla gerçekleştirdiğini savunmuştur (Organski A. , 1968). Buradan hareketle söz konusu düzenden memnun olan statükocu devletler hegemon devleti destekleyerek bundan fayda sağlarken, zayıf ve sistemden memnun olmayan devletler ise statükoyu değiştirme gücünden yoksun olmaktadır. Bununla birlikte yaklaşık son iki yüzyılda dünyada yaşanan dönüşümler (sanayileşme, savaşlar ve teknolojik gelişmeler gibi) ve buna bağlı büyüme oranları devletlerin yükselişine ve düşüşüne yol açmaktadır.

Bu anlamda uluslararası sistemin mevcut statükosundan memnun olmayan yükselen güçler yeterli güce sahip olduklarında, uluslararası sistemdeki düzeni çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirmeye (revizyonist) yönelik teşvike sahip olmaktadır. Nitekim GGT literatüründe sistemdeki çıkarlarından memnun olmayan yükselen bir güç, sistemdeki lider devletin gücüne yaklaştığında büyük bir savaş olasılığı ortaya çıkabilmektedir (Organski A. , 1968). Dolayısıyla sistemden memnuniyetsiz olan yükselen bir güç, sistemi yeniden yapılandırmak, yeni kurallar dizisi belirlemek ve statükodan elde ettiği faydaları artan gücüyle uyumlu hale getirmek amacıyla siyasi, ekonomik ve askeri (teknolojik kapasite gelişimi, çatışma bölgelerinde vekil güçleri destekleme gibi) alanlarda rekabeti (savaşı) başlatmaktadır (Levy, 1987, s. 83–84).

GGT literatüründe memnuniyetsizlik konseptinin tanımı kabul görmesine rağmen, yükselen güçler ve hâkim güç rekabeti nezdinde bunun derecesini ölçmek zorlayıcıdır. Bu minvalde ortaya konan ampirik çalışmalar memnuniyetsizliğin derecesini ölçme noktasındaki boşluğu doldurmada faydalıdır. Örneğin, memnuniyetsizlik konseptinin yaygın olarak kullanılan göstergesi ittifak portföylerinin benzerliğidir (de Mesquita, 1975, s. 187-216). Bu kapsamda Organski ve Kugler güvenlik tehditleri arttıkça ittifakların sıklaştığını ve devletlerin savaşma istekliliğinin arttığını savunmaktadır (Organski & Kugler, 1980, s. 38-39). Ancak ittifakların sıklaşması tehdit olduğu gerçeğini yansıtsa da rekabet isteğini ve statükodan memnuniyetsizliği yansıtmayabilir. Nitekim savunmacı realistler (*defensive realists*) de statükodan memnun olan güçlerin güvenlik ikilemi² veya rakiplerinin çıkarlarını tehdit etmesi sonucunda aktörler arası çatışmanın ortaya çıkabileceğini belirtmektedir (Glaser C. L., 2010) ki savunmacı realistlere göre söz konusu aktörler çatışmayı arzu etmelerinden değil, zorunda kaldıklarından çatışmaktadırlar (Werner & Kugler, 1996, s. 188). Dolayısıyla eğer aktörler arası çıkarlar güçlüyse (ortaksa) resmi ittifaklara gerek olmayabilir ki uluslararası ticaret ve askeri ittifaklar bağlamında oluşabilen gayri resmi hizalanmalar uluslararası sistemdeki statükodan memnuniyetsizlik konusuna işaret edebilecektir (Waltz, 2010).

Uluslararası sistemdeki statükodan memnuniyetsizlik bağlamında ele alınabilecek bir diğer bileşen de hâkim ve yükselen güçlerin iç siyasetindeki aktörlerin pozisyonudur. Örneğin, milliyetçi bir topluma sahip olan devletler belirli bir konuda rakip bir aktörle

² Bu kavram hakkında daha detaylı bilgi için “ABD – Çin Rekabetinin Temel Dinamikleri” ana başlığındaki “Güvenlik İkilemi” alt başlığı incelenebilir.

uzlaşmanın ulusal bir aşağılanma olacağı düşüncesiyle ülkelerinin uluslararası sistemdeki statü sıralamasını azaltacağına inanmaktadır. Bu inanç, siyasi liderlerin de iç siyasette oy kaygılarıyla siyasi desteği kaybetmek istememeleri, memnuniyetsizlik konseptinin iç politikaya yansımaya işaret etmektedir. ABD ile Çin arasındaki küresel rekabette Çin'in tarihsel arka planının uluslararası sistemde hâkim güç olma arzusunu toplum nezdinde tetiklenmesi, ABD için de Trump döneminde Çin'e karşı yürütülen ticaret savaşında ticari elitlerin³ söylemleri örnek olarak verilebilir. Nitekim bu konu çalışmanın ilgili bölümlerinde detaylı bir şekilde mercek altına alınmıştır⁴.

Organski'nin GGT'yi sanayileşme ve siyasi kapasite olmak üzere iki temel yerel değişkenle formüle ettiği (Organski A. , 1968) yöntem, Robert Gilpin'in hegemonik istikrar teorisinde uluslararası sistemin istikrarsızlaştırıcı faktörü olarak tanımladığı farklı büyüme oranlarıyla benzer bir mantık içermektedir. Ancak Gilpin'in yaklaşımının Organski'nin görüşünü geliştirdiği ve daha baskın bir şekilde kabul gördüğünü söylemek mümkündür. Bu minvalde Gilpin, iç siyasi seçkinlerin ve yereldeki rakip koalisyonların arasında değişen güç dağılımlarının devletlerin dış politikasını etkilediğine vurgu yapmakta ve liderlerin dış politika hedeflerine ulaşma noktasındaki siyasi kapasiteyle ilişkilendirilebileceğini belirtmektedir (Gilpin, 1981, s. 96-104). Ayrıca GGT'de memnuniyetsizlik konsepti literatüründe, uluslararası sistem analiz düzeyinin bir teori olduğu varsayılmakta ve buradaki sonuçların nedenlerinin küreselleşme, sanayileşme, ekonomik büyüme, teknolojik gelişme ve askeri modernleşme gibi bir dizi formülasyonla açıklanmaktadır (Lebow & Valentino, 2009, s. 390).

Bu arka plandan hareketle çalışmanın takip eden alt başlıklarında uluslararası sistemde ABD ile Çin arasında gerçekleşen güç rekabeti şu üç hipotez çerçevesinde incelenecektir:

1. ABD'nin hâkim güç olduğu uluslararası sistemde, yükselen bir güç olarak Çin'in statükodan memnuniyetsizliği,
2. Yükselen güç Çin'in uluslararası siyasette ABD'nin nüfuzuna meydan okumasından dolayı Washington'un statükodan memnuniyetsizliği,
3. Her iki aktörün de uluslararası sistemdeki statükodan memnuniyeti.

³ Ticari elitler, Çin'de üretim yapan veya ticari ilişkiler noktasında kayda değer anlamda Çin'e bağımlı olan ABD'li şirketleri ve bunların bağlı olduğu organizasyonları ifade etmektedir.

⁴ Daha detaylı bilgi için ikinci bölümün "ekonomik ve teknolojik dinamikler" başlığı incelenebilir.

2.2.1. Uluslararası Sistemde Yükselen Güç Çin'in Memnuniyetsizliği Hipotezi

Uluslararası İlişkiler literatüründe yükselen bir güç olarak Çin'in, hâkim güç ABD'nin çıkar alanlarına karşı meydan okuması sonucunda uluslararası sistemde gerilimlerin ortaya çıktığı tartışılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada incelenen GGT'de memnuniyetsizlik konseptine Uluslararası İlişkilerin ana akım teorilerinden liberal ve realist düşünce okulları katkı sunmaktadır. Buna göre hem liberal hem de realist okul uluslararası sistemdeki hiyerarşinin alt tabakasında bulunan devletlerin (bkz. Şekil 1) rıza veya zorlama yoluyla memnun edilirse barış ve istikrarın korunacağı konusunda hemfikir olmuşlardır.

Liberallerin bu kapsamdaki “hegemonik istikrar teorisi” uluslararası sistemde bir hegemon gücün var olması şartıyla barış ve istikrarın sağlanacağını iddia etmektedir ki hâkim gücün bu durumu ancak ya rızaya dayalı ya da sömürgeci ve sert güçle diğer devletlerin onun hâkim güç konumundan memnun olabileceği (kabullenebileceği) şeklinde açıklamaktadır (Webb & Krasner, 1989, s. 184 - 186). Neo-realistlerin “güç dengesi teorisi” (*balance of power*) ise uluslararası sistemde yükselmekte olan güçlerin, hem kendileri hem de hegemon devlet arasında asimetrik güç uyumu olduğu varsayımından hareketle, sisteme hâkim olan devlet tarafından koyulan kurallara bağlı oldukları küresel rejime katılmaya istekli ve memnun olduklarını varsaymaktadır (Mearsheimer J. , 2006, s. 71 - 88).

Memnuniyetsizlik konsepti bağlamında GGT literatürü, temel olarak uluslararası sistemden memnun veya memnuniyetsiz olma ile sonuçlanan faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla memnun olma hâkim güç ile yükselen güç arasında iş birliğini ifade ederken; memnuniyetsizlik, rekabete ve hâkim güce karşı meydan okumayı ifade etmektedir. Nitekim Organski de uluslararası sisteme hâkim olan bir devletin büyük ölçüde kendi kurduğu ve domine ettiği (ABD kastedilmektedir) uluslararası düzenden zorunlu bir şekilde daha memnun olacağını belirtmektedir (Organski A. , 1968, s. 366). Dolayısıyla söz konusu çalışma bağlamında uluslararası sistemden memnuniyetsizlik konusunun / sorununun faili olarak yükselen bir güç olan Çin'e işaret edilmektedir.

Çin'in uluslararası sistemde yükselişiyle birlikte Pekin'in mevcut küresel düzene ve hâkim güç ABD'ye karşı tutumu konusundaki akademik çalışmalar da paralel olarak artmaktadır. Buradan hareketle çalışmada temel olarak ABD'nin hakim güç olduğu uluslararası sistemde yükselen ve memnuniyetsiz bir güç olan Çin hipotezi, ekonomik

büyüme temelinde karşılıklı bağımlılığı sağlayıcı anlaşmalar (serbest ticaret ve bölgesel ticaret anlaşmaları), askeri ittifaklar (NATO – Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü – ve Asya-Pasifik’teki müttefik ilişkileri gibi), güvenlik alanındaki düzenlemeler (nükleer silahların kontrolü gibi), küresel yönetim mekanizmaları (iklim değişikliği gibi) ve dış politika tercihleriyle ilgili kategorileştirme (revizyonist, reformist, konformist veya kayıtsız gibi) temel olguları üzerinden analiz edilmektedir. Bu yöntemin esas alınmasının nedeni ise GGT’de memnuniyetsizlik kavramına dair literatürün iki kutupluluğun olduğu soğuk savaş takip eden süreçte çok kutuplu bir düzen yerine uluslararası sistemde Batılı müttefiklerin de katıldığı rakipsiz bir hâkim güç olarak ABD’nin olduğu “tek kutuplu” bir yapıyla (Krauthammer, 1991, s. 23) birlikte gelişmesinden kaynaklanmaktadır.

Çin, 1990’lı yıllarla birlikte hızlı bir büyümenin eşiğinde dururken (Temiz, 2018, s. 33) ekonomik ve teknolojik gelişmeler noktasında zayıf bir devlet profili çizmekteydi. Dolayısıyla bu süreçte ABD, uluslararası statükodan memnun bir aktör profili çizerken, Çin hem Doğu Asya bölgesinde hem de dünyanın farklı coğrafyalarında ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri açıdan yükselen, fakat memnuniyetsiz bir meydan okuyucu aktör görüntüsü vermiştir (DiCicco & Levy, 1999, s. 675 - 724). Bu bağlamda Çin’in 1996 yılında Tayvan Boğazı Krizi’nde ABD’nin Tayvan’a güvenlik yardımına karşı Çin’in boğazın kendi kıyısına füzeler yerleştirerek cevap vermesiyle bir dizi jeopolitik meydan okumayla karşı karşıya kalmıştır (Ross R. S., 2000, s. 87-123). Bunun yanı sıra 1999 yılında ABD öncülüğündeki NATO güçleri tarafından Belgrad’daki Çin Büyükelçiliğinin bombalanması (Dumbaugh, 2000) ve 2001 yılında Hainan Adası yakınlarında ABD donanmasına ait bir keşif uçağının Çin Halk Kurtuluş Ordusu’na (*People’s Liberation Army – ÇHKO*) ait savaş uçağıyla havada çarpışarak (casus uçak krizi olarak da bilinir) Çin’e zorunlu iniş yapması (Martin, 2001) olayları Pekin’in mevcut statükodan memnuniyetsizliğine işaret eden tarihsel gelişmeler olarak yorumlanabilir.

GGT’de memnuniyetsizlik konsepti literatüründe Çin’in uluslararası sistemin mevcut konjonktüründen memnuniyetsizliğini kritik eden üç temel yaklaşımdan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi Alastair Iain Johnston’un (2003) devlet davranışını iki kategoride listelediği beş göstergedir. Buna göre birinci kategoride Çin’in uluslararası sistemi değiştirmeye yönelik istekliliğinde üç gösterge tanımlanır ki bunlar yetersiz katılım, geçici katılım ve kurumsal kuralları kabul etmeden katılımdır. İkinci kategoride ise iki temel gösterge bulunmaktadır ki bunların ilki uluslararası sistemde radikal bir yeniden güç dağılımının uluslararasılaştırılması (*internationalisation*) iken, diğeri gerekirse

askeri yollarla gücün yeniden dağılımının gerçekleştirilmesidir (Johnston, 2003, s. 11). Bu tartışma çerçevesinde Johnston, uluslararası sistemde Çin'in revizyonizminin niteliğini, niceliğini ve statik özelliklerinin uluslararası kurumsal düzenlemeler bağlamında daha uyumlu ve katılımcı hale geldiğini belirtmektedir (Johnston, 2003, s. 49).

İkinci yaklaşım Ronald Tammen ve Jacek Kugler'in çalışmasında Çin'in ABD liderliğindeki uluslararası sistemden memnuniyetini ölçmek amacıyla belirlediği beş temel göstergedir. Bu beş temel gösterge, aktörler arası toprak anlaşmazlıklarını (Çin'in Tayvan sorunu gibi), güvenlik konularını (Tayvan sorununda ABD'nin bölge devletlerine silah ihracatları ve Çin'in de ABD'nin bu hamlesine karşı füzelerini Tayvan'a karşı konuşlandırması gibi), uluslararası ve bölgesel örgütlere katılımı (ABD'nin NATO ittifakı ve Çin'in Şangay İşbirliği Örgütü gibi), aktörler arasındaki ideolojik farklılıkların yanı sıra ekonomik karşılıklı bağımlılığı da içeren rekabet alanlarıdır. Söz konusu beş temel gösterge bağlamında Tammen ve Kugler ABD ile Çin arasındaki rekabette güç dengesi olmadığı ve ilişkilerin istikrarlı bir zeminde ilerlediği sonucuna varmıştır (Tammen & Kugler, 2006, s. 46 - 50).

Literatürdeki üçüncü yaklaşım ise Çin'in uluslararası sistem bağlamındaki revizyonist taleplerinin iç siyasetindeki (toplumsal anlamda) ekonomik refah ve bölgesel güvenlik (Tayvan sorunu gibi) talebiyle sınırlı olduğu varsayımdır (Goldstein, 2007, s. 643 - 644). Bu nedenle Çin toplumunun ancak ekonomik konjonktürden ve çevresel güvenlikten memnun olmadığı durumda Pekin yönetimi ekonomik konularla sınırlı revizyonist taleplerde bulunabilecektir. Üçüncü yaklaşımı savunan yazarlara örnek olarak Breslin'e göre Çin, uluslararası sistemden memnun olmayan bir güç olarak ekonomik kalkınmasında Bretton Woods Anlaşması ile kurulan Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Fund – IMF*) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kuruluşlara ihtiyaç duymasından dolayı ABD'ye bağımlıdır (Breslin, 2010, s. 55). Dolayısıyla Çin'in siyasi, ekonomik ve askeri anlamda ABD'ye eş bir güç olması durumunda bu kuruluşların yapısında kendi lehine bir değişiklik talep edebilecektir.

Sonuç olarak son yirmi yılda realizm, liberalizm ve konstrüktivizm gibi Uluslararası İlişkiler literatürünün ana akım teorilerinden uluslararası sistemin yönelimini sorgulayan akademisyenlerin de çalışmalarında belirttiği gibi⁵ Çin, uluslararası sistemde ABD'nin

⁵ Bu konuda şu çalışmalar incelenebilir: Mearsheimer, John J. (2006). "China's Unpeaceful Rise," *Current History*, 105, 160–162; Bernstein, Richard ve Munro, Ross H. (1997). *The Coming Conflict with China*,

hâkim güç olduğu statükodan memnun değildir. Bu anlamda Çin memnun olmadığı uluslararası sistemdeki mevcut konjonktüre dair revizyonist politik stratejiler takip etmektedir. Ancak Çin'in bu revizyonist tutumu, Soğuk Savaş döneminde takip edildiği gibi ideolojik değil pragmatik eğilimler içermiştir. Bu kapsamda Çin'in 2013 yılında duyurduğu Kuşak ve Yol Girişimi* (KYG) de ABD'nin ideolojik anlamda çıkarlarına uyumlu olarak yorumlanmıştır (Gehrke, 2019). Ancak Pekin yönetimi tarafından ortaya konan bu girişim, Washington yönetiminin uluslararası siyasetteki ekonomik ve jeopolitik açıdan temel çıkar alanlarına meydan okumasından dolayı ABD siyasetindeki ana akım çevrelerde Çin'e karşı sert fikirlerin ortaya çıkmasını doğurmuştur (Gehrke, 2019). Dolayısıyla dönemin ABD Devlet Başkanı Donald Trump, Çin'in uluslararası sistemdeki yükselişine karşı başlattığı “ticaret savaşı”, Pekin'in KYG politikasının yanı sıra Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın (AAYB) kurulmasından itibaren uyguladığı politikalara dayanmaktadır. Bu bağlamda ŞİÖ ve AAYB'nin İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda, ABD'nin Marshall Yardımları politikasının yeniden yorumlanması olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla bu eleştiriler bir sonraki başlıkta incelenen uluslararası sistemden ABD'nin memnun olmadığı hipotezini doğrulamaktadır.

2.2.2. Uluslararası Sistemde Hâkim Güç ABD'nin Memnuniyetsizliği Hipotezi

Güç Geçiş Teorisi'nde memnuniyetsizlik konsepti literatüründe tartışılan ikinci bir hipotez de ABD'nin hâkim bir güç olarak domine ettiği uluslararası sistemde yükselen ve statükodan memnun bir güç olarak Pekin'in Washington'a meydan okumasıdır. Bu başlıkta, uluslararası sistemin hâkim gücü ABD'ye rağmen yükselen bir güç olarak Çin'in statükodan memnun olduğu ve Washington'un memnun olmadığı hipotezini incelemek amaçlanmaktadır. Bu hipotez Uluslararası İlişkiler literatürünün gündeminde özellikle Donald Trump yönetiminin 2017 yılında göreve başlamasını takip eden yıllarda Çin'e karşı uyguladığı ticaret savaşıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla söz konusu hipotezde, mevcut statükodan memnun bir şekilde yükselen güç Çin'in, Obama'nın 2011

New York, *Alfred A. Knopf*; Zakaria, Fareed. (1998). *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role* Princeton University Press, Princeton, N.J.; Shirk, Susan L. (2007). *China: Fragile Superpower*, Oxford University Press, New York; Swaine, Michael D. ve Tellis, Ashley J. (2000). *Interpreting China's Grand Strategy: Past, Present, and Future* RAND, 197–229; Shambaugh, David (2000). “Sino-American Strategic Relations: From Partners to Competitors,” *Survival*, 1(42) ve Mosher, Steven W. (2000). *Hegemon: China's Plan to Dominate Asia and the World* Encounter Books, San Francisco.

* Bu çalışmada İngilizce ismi “*Belt and Road Initiative*” olan kavram, Türkçe'ye “Kuşak ve Yol Girişimi” olarak çevrilmiş ve metin boyunca “KYG” kısaltması kullanılmıştır.

yılında Asya'ya Yöneliş (*Pivot to Asia*) politikasından hareketle Trump yönetiminin Pekin'e karşı başlattığı ticaret savaşından itibaren ABD'nin uluslararası sistemden memnuniyetsizliğine işaret eden olaylar mercek altına alınmaktadır. Bu kapsamda temel araştırma problemi, ABD'nin uluslararası düzenden memnuniyetsiz olmasının nedenleri ve bunun sonuçlarının uluslararası sisteme yansımalarıdır.

ABD'nin hâkim güç olduğu uluslararası sistemden memnun olmayan yükselen bir güç olarak Çin hipotezi bir önceki başlıkta incelenmiş ve bu hipotezle ilgili literatürün oldukça geniş olduğu ortaya konmuştur. Ancak Çin'in uluslararası sistemdeki statükodan memnun olduğu ve ABD'nin memnun olmadığı konusundaki literatür tersi kadar irdelenmemiştir. Bu konuda literatürün özellikle 2017 yılında Donald Trump yönetiminin seçimleri kazanarak göreve başlamasını takip eden yıllardaki ekonomik, teknolojik, ideolojik, güvenlik, bölgesel ve küresel dinamiklerdeki uygulamalarına dayandığı söylenebilir. Örneğin, Trump döneminde ABD yönetimi, siyasi, ekonomik ve teknolojik alanlarda pek çok köklü uluslararası düzenlemeyi yürürlüğe koyarak uluslararası sistemdeki statükodan memnuniyetsizliğini göstermiştir. (Yilmaz & Xiangyu, 2019, s. 317-341). Bu yöntemle ABD, söz konusu dönemde Çin yönetimini zayıflatmak için politikalar geliştirmiştir.

ABD'nin uluslararası sistemden kaynaklı memnuniyetsizliği dört temel nedenle açıklanabilir. İlk olarak Trump döneminde ABD'nin iklim değişikliği konusundaki Paris Anlaşması (*Paris Agreement*), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (*NAFTA*) ve Trans – Pasifik Ortaklığı (*Trans – Pacific Partnership Agreement*) gibi küresel yönetim mekanizmalarından çekilmesidir (McGrath, 2021). İkincisi güvenlik temelindeki çıkarlar bağlamında ABD'nin Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty – INF*) ve İran'la P5+1 (ABD, Çin, İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya) arasında yürütülen Ortak Kapsamlı Eylem Planı'ndan (*Joint Comprehensive Plan of Action – JCPA*) çekilmesidir. Üçüncüsü ABD'nin Birleşmiş Milletler'e bağlı kuruluşlar olan UNESCO ve İnsan Hakları Konseyi'nden çekilmesidir. Dördüncüsü ABD'nin dünyanın farklı coğrafyalarında yürütülen barışı koruma ve sürdürme faaliyetlerinde yer alan asker sayısını azaltma kararının yanı sıra diğer bölgesel güçleri sorumluluk paylaşımına davet etmesidir. Ayrıca ABD bu kurumlardan çekilmenin yanı sıra mali ve idari desteğini de çekmiştir (Hensch, 2017) ki bu durum Washington yönetiminin jeopolitik ve jeoekonomik meydan okumalar karşısında yaptığı

hesaplamaların bir sonucu olarak uluslararası sistemdeki konumundan memnuniyetsizliğine işaret etmektedir.

Çin'in uluslararası sistemdeki yükselişinden hareketle hâkim güç olarak ABD'nin dış kaynaklı memnuniyetsizliği üç temel yaklaşımla incelenebilir. Bunlardan birincisi, uluslararası sistemden memnuniyetsizlik konusunda Trump döneminde ABD'nin “Önce Amerika” (*America First*) söylemini geliştirmesidir (Amaro & Gamble, 2018). Bu kapsamda bir önceki paragrafta da açıklandığı gibi Trump yönetimi, diplomaside çok taraflılıktan tek taraflı bir retorik geliştirerek uluslararası kuruluşlar ve anlaşmalardan çekilmiş ve küreselleşme karşıtı bir profil çizmiştir. Buna karşılık Çin ise yeni koşullara uyum sağlayan bir küresel aktör profiline sahiptir. Örneğin, Trump döneminde Çin, Kore Yarımadası'ndaki barış süreci, İran nükleer anlaşması, Güney ve Doğu Çin Denizi anlaşmazlığı gibi küresel sistemi ilgilendiren pek çok kriz hattında yapıcı bir politik tutum sergilemesi uluslararası sistemden memnun bir yükselen güç olduğunu göstermiştir. Buna karşılık özellikle Trump yönetimi döneminde ABD'nin “ticaret savaşı” ve uluslararası kuruluşlardan çekilme (Dünya Sağlık Örgütü, Paris İklim Anlaşması) gibi eylemlerle tek taraflı bir politika izlemesi uluslararası sistemden memnuniyetsiz bir hâkim güç olduğuna işaret etmiştir (Model Diplomacy, 2020). ABD bir taraftan “Önce Amerika” söylemi ile yerelleşirken, diğer taraftan da Doğu Türkistan'da ve Myanmar'daki insan hakları ihlalleri gibi konular üzerinden Çin'i bölgesinde sıkıştırmaktadır.

Çin'in uluslararası sistemdeki yükselişinden dolayı ABD'yi memnuniyetsiz bir politik tutuma iten ikinci temel yaklaşım ekonomi temellidir. Pekin yönetiminin Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) ve Asya Altyapı Yatırım Bankası* (AAYB) girişimleri Washington yönetimini endişelendirmektedir (Overholt, 2019). Ancak Çin, KYG ve AAYB ile hem ABD'nin domine ettiği küresel sistemin uluslararası kuruluşlarını tamamlayıcı bir girişimde bulunmuş hem de çıkarlarını mevcut düzenlemelere uyumlu hale getirmiştir. Pekin yönetimi yuan ile ticaret yapma konusunda temkinli davranmakta ve doları rezerv para olarak kullanmaya devam etmektedir ki bu durum Çin'i ABD'ye karşı finansal açıdan güçlü kılmaktadır. Dolayısıyla Çin'in küresel statükoda ABD'ye karşı açık bir şekilde meydan okumadan onun kurallarına uyumlu bir şekilde yükselişi Washington yönetiminin çıkar alanlarını etkilemiştir (Yılmaz & Xiangyu, 2019, s. 334-337). Örneğin,

* Bu çalışmada İngilizcesi “*Asian Infra-structure Investment Bank*” olan kavram, Türkçe'ye “Asya Altyapı Yatırım Bankası” olarak çevrilmiş ve metin boyunca “AAYB” kısaltması kullanılmıştır.

Çin'in ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisi olması, Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini ham madde temini ve ürettiği ürünleri bu pazarlarda markalaştırarak KYG vasıtasıyla buna jeopolitik ve jeoekonomik bir hüviyet kazandırması Trump yönetimini endişelendirmiştir.

ABD'nin Çin'in yükselişine karşı uluslararası sistemden memnuniyetsizliğine işaret eden üçüncü bir yaklaşım bölgesel ve küresel jeopolitik rekabette “güvenlik” ve teknolojik gelişmeler özelindeki “ekonomi” olgusudur⁶. Aktörler arasındaki jeopolitik açıdan güvenlik rekabetinin bölgesel düzeyinde Tayvan sorunu, Kore, Vietnam ve Güney Çin Denizi yer alırken, küresel düzeyinde ise iklim değişikliği, Çin'in karıştığı insan hakları ihlalleri konuları (Uygur Türklerine karşı gerçekleştirilen baskı ve zulümler) ve uluslararası anlaşmalardan çekilme gibi konular belirtilebilir. Teknolojik gelişmeler özelinde ekonomik rekabet konusunda ise ABD'nin Çin'e yönelik başlattığı ticaret savaşı özelinde iki boyut bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ABD'nin Çin ile ikili ticaretinde ithalatının ihracatından yüksek olmasından dolayı dengesizlik bulunmasıdır. İkincisi ise ABD'nin ticaret savaşı kapsamında Çinli ileri teknoloji şirketlerine karşı yaptırımlar uygulamasıdır. Dolayısıyla güvenlik ve ekonomi olmak üzere farklı düzeylerde şekillenen iki olgu ABD'nin hâkim güç olduğu uluslararası sistemde yükselen güç Çin'den dolayı statükodan memnuniyetsizliğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, hâkim bir gücün uluslararası sistemden memnuniyetsizliği ve buna karşı yükselen bir gücün memnuniyeti hipotezi bağlamında ABD ile Çin arasındaki rekabet incelenmiştir. Bu hipotez özellikle Trump yönetimi döneminde ABD'nin politika uygulamaları dikkate alındığında tutarlıdır. Fakat Trump yönetiminin özellikle Kovid-19 küresel salgınının ortaya çıkmasıyla birlikte söylem düzeyinde cepheleşmeye devam etmesi ve Biden yönetimiyle birlikte Paris İklim Anlaşması gibi uluslararası anlaşmalara geri dönme eğilimi, ABD'nin Çin'e karşı memnuniyetsizliğindeki tepkisini yumuşattığına işaret etmektedir. Buradan hareketle takip eden başlıkta her iki aktörün de uluslararası sistemden memnun olduğu hipotezi mercek altına alınmaktadır.

2.2.3. ABD ve Çin'in Uluslararası Sistemden Memnuniyeti Hipotezi

Trump yönetiminin Haziran 2019'da Xi Jinping yönetimiyle Osaka'da yaptığı görüşme sonrası Huawei odaklı arz yasağını gevşetmesi (Leonard & King, 2019) ve Kovid-19

⁶ Bu konular ikinci bölümdeki “ABD – Çin Rekabetinin Temel Dinamikleri” başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmektedir.

salgınının oluşturduğu küresel şartlar iki ülke arasındaki gerilimleri yumuşatmıştır. Ayrıca ABD'nin BM, NATO ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardaki etkinliği üzerinden hâkim güç olduğu uluslararası sisteme Çin'in katılımı ve bundan memnuniyetinin yanı sıra Asya bölgesi temelinde geliştirdiği girişimlerle ve Latin Amerika'dan Afrika'ya uzanan farklı coğrafyalardaki liberal ekonomik düzenin imkanlarından faydalanarak ortaya koyduğu Kuşak – Yol Girişimi (KYG) ile etki alanını geliştirmektedir. Buradan hareketle çalışmanın bu başlığında ABD ile Çin'in uluslararası sistemdeki statükodan memnun olduğu iddiası mercek altına alınmaktadır.

Uluslararası sistemden hem Çin'in hem de ABD'nin ayrı ayrı memnun olmadığı varsayılarak kurulan hipotezler konusunda literatürün zengin olduğu ve kayda değer argümanlara dayanan açıklamalar ortaya konmuş ve mevcut literatür geliştirilmiştir. Ancak her iki aktörün de uluslararası sistemdeki statükodan memnun olduğu hipotezinin henüz literatürde tartışılmamış olması önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Buradan hareketle çalışmanın bu başlığında söz konusu hipotez, çalışmanın sınırlarının (2011 – 2021) yanı sıra metodu “Teori Test Eden Süreç Analizi” çerçevesinde iki temel iddia üzerinden tartışılmaktadır.

Bu iddialardan ilki her iki aktörün de üçüncü bir gücün ortaya çıkmasını arzu etmemesidir. Bu iddia iki temel bakış açısı üzerinden açıklanabilir. Örneğin ABD, tek kutuplu dünya düzeninin değil, iki kutuplu dünya düzeninin aktörüdür. Soğuk Savaş döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile rekabet eden ABD, günümüzde uluslararası sistemdeki gücünü söz konusu iki büyük gücün var olduğu ortamda konsolide etmiştir. Bu durum da ABD için Çin'in varlığını stratejik açıdan kaygı verici bir pozisyonda tutmamaktadır. Ayrıca benzer durum Çin için de geçerlidir ki Pekin yönetimi de ekonomik açıdan yükselirken ABD'nin domine ettiği sisteme uyumlu hareket etmektedir. Dolayısıyla her iki ülke de statükodan memnundur ve bu düzende üçüncü bir aktörün oluşturacağı kutuptan rahatsız olacaktır.

İkincisi Çin'in tarihinde ilk defa günümüzde küreselleşmesidir ki bu durum ABD'nin çıkar alanlarını olumsuz etkilese de Washington'un kurduğu ve domine ettiği uluslararası düzene meydan okumamaktadır. Örneğin, Çin'in Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB) ve Kuşak-Yol Girişimi (KYG) gibi küresel organizasyonları, uluslararası düzene meydan okumaktan ziyade onunla uyumlu hareket eden ve katkı sunan ekonomi politik bir mahiyet taşımaktadır. Dolayısıyla Çin'in küreselleşerek ve uluslararası düzene uyumlu

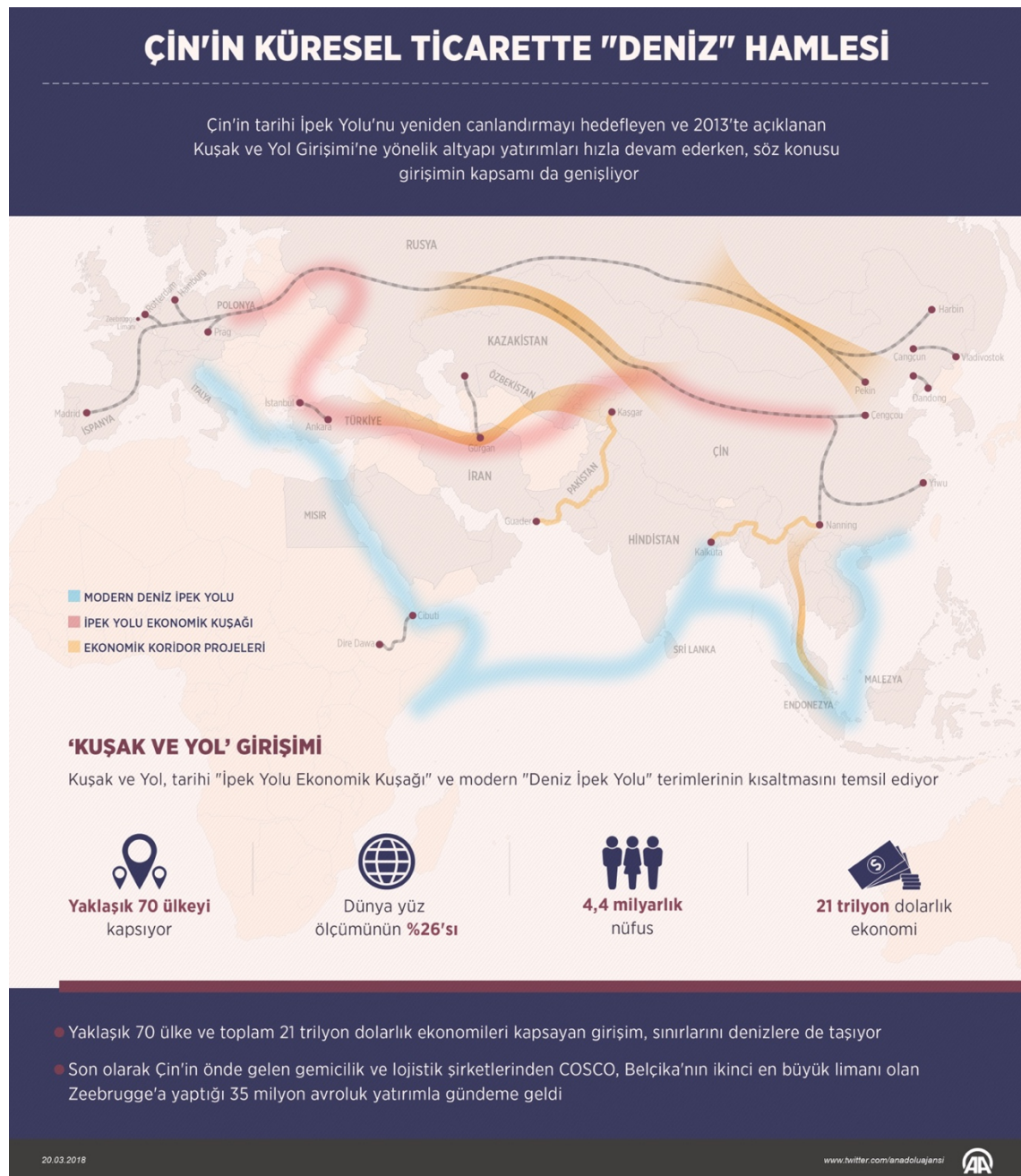
hareket ederek yükselişi, uluslararası düzeni domine eden hâkim güç ABD'yi endişelendirmemektedir.

Çin'in küreselleşirken uluslararası siyasette uyguladığı politikaların ABD yönetiminin çıkar alanlarını olumsuz etkilemesi, fakat bu durumun iki ülke arasındaki rekabetin uluslararası düzeni bozmayacağı iddiası iki temel perspektiften yorumlanabilir. Bunlardan ilki, Çin'in AAYB vasıtasıyla yakın ve uzak coğrafyasında uyguladığı politikalarla ekonomik ve siyasi gücünü doğrudan konsolide etmesidir. Örneğin, AAYB'ye ABD'nin müttefikleri, İngiltere, Avustralya, Güney Kore ve Vietnam'ın katılmış olması Washington yönetimi için endişe vericidir (Dollar, 2015, s. 162). Nitekim 2015 yılında ABD'nin Trans-Pasifik Ortaklığını (TPO) ortaya koyması Çin'e yakın coğrafyasında meydana okuması anlamına gelmektedir. Ancak Çin ile ABD arasındaki rekabetin uluslararası siyaseti bölgesel bloklara ayırma ve küresel ticaretin buhrana girmesine neden olma gibi riskleri bulursa da Asya-Pasifik özelinde her iki aktörün de daha güçlü kurumların oluşması ve derinleşen bir entegrasyonu doğurabilmesiyle uyumlu hareket etmeleri mümkündür.

Çin'in uluslararası siyasette küresel sorumluluklar alması ABD'nin çıkar alanlarını olumsuz etkilememektedir. AAYB'ye katılan ABD müttefikleri küresel ekonominin mevcut yönetim ve standartlarına sahip olması ve rekabet vasıtasıyla verimliliğini artırması Washington liderliğindeki sisteme bir meydan okumadan ziyade AAYB'nin mevcut konjonktürün verimli bir tamamlayıcısı olduğuna işaret etmektedir. Bunun yanı sıra AAYB'ye üye olan ABD'nin müttefiki Asya ve Avrupa ülkeleri, Washington ile Pekin arasında bir seçim yapmayı arzu etmemekte ve buna zorlanmakla ilgili de rasyonel bir neden olduğunu düşünmemektedirler (Dollar, 2015, s. 171-172). Nitekim AAYB'ye katılan ülkeler söz konusu organizasyonun yanı sıra TPO'nun da sunduğu imkanlardan faydalanan rasyonel bir politik strateji uygulamaktadır. Örneğin, Vietnam için TPO ile ilişki kurması bir taraftan ABD ekonomisiyle bütünleşmesini sağlarken diğer taraftan da AAYB'nin KYG çerçevesinde sunduğu alt yapı kalkınmasını sağlayan kredi imkanlarından faydalanmasının önünü açmaktadır (Onishi, 2020).

İkinci perspektif ise Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın bir tamamlayıcısı olan Çin'in Kuşak-Yol Girişimidir (KYG) ki bu eylem de ABD'nin domine ettiği küresel düzene uyumludur ve katkı sunmaktadır. Pekin yönetiminin KYG ile ilk etaptaki amacı, Asya ülkelerini birbirine bağlamakken, günümüzde Asya'dan Ortadoğu ve Afrika'ya ve buradan da Avrupa'ya kadar uzanan bir deniz yolu ağı üzerindeki ticari faaliyetlere

ödadlanmaktadır. Bu yönüyle KYG söz konusu coğrafyalar üzerindeki ilgili ölkelere AAYB vasıtasıyla sağlanan fonlarla 5G teknolojisinin geliştirilmesi ve satışı, yüksek hızlı demiryolu kurulumu (lojistik amaçlı), güneş ve rüzgâr enerjisi üretimi, elektronik ödeme platformlarının yayılması, ultra yüksek voltajlı iletim sistemlerinin geliştirilmesi gibi alanlarda yatırımı teşvik etmektedir (Hillman & Sacks, 2021). Dolayısıyla KYG, ABD'nin küresel ekonomideki boşluklarını doldurmayı amaçlamaktadır ki bu durum da Washington'un domine ettiğı liberal ekonomik düzenin işleyişine aykırı değildir.

2019 yılında ortaya çıkan ve uluslararası düzeni olumsuz etkileyen Koronavirüs salgını (Kovid-19), KYG kapsamında alt yapı güçlendirme projeleri için Çin devletinden kredi alan ülkelerin borçlarını geri ödeyememesiyle durdurma veya iptal etmeye zorlamıştır. Küresel ekonomideki daralma KYG'nin sürdürülebilirliğini sorgulanmasına neden olmuş ve ilgili ülkeler nezdinde alt yapı projelerine borç ödemesi yapmakla topluma sağlık ve diğer sosyal hizmetler sunmak arasında bir ikilemde kalınmasını doğurmuştur. Ancak söz konusu ülkelerin ödeme yeteneklerini kaybettiğini kavrayan Pekin yönetimi, KYG ortaklarının daha zayıf ülkelere düşük maliyetli ve teknoloji odaklı bir program hazırlamıştır (Mouritz, 2020, s. 115-117). Dolayısıyla, Kovid-19 salgınının oluşturduğu yeni konjonktür KYG'yi daraltmaktan ziyade perspektifini genişletmiş, jeopolitik ve ekonomik açıdan yeni fırsatlar ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak, ABD ile Çin arasında yaşanan rekabetin bilhassa ekonomik açıdan blokların ortaya çıkmasına neden olma riski bulunmaktadır, ancak nihai sonucun dolaylı pragmatik işbirliğiyle gerçekleşmesi de olasıdır. Önümüzdeki süreçte Çin'in TPO'ya, ABD'nin ise AAYB'ye katılması söz konusu olabilir ki bu durum her iki aktörün çıkar alanlarına büyük faydalar sağlayacaktır. Dolayısıyla yakın gelecekte ABD ile Çin ilişkilerinde ortak çıkarlar ekseninde iş birliğini görmek de mümkün olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ABD – ÇİN REKABETİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ

GGT, bir teorik kavram olmasının yanı sıra siyasi kurguları da içermektedir (Chan, 2017, s. 17). Dolayısıyla GGT, uluslararası sistemde yaşanan güç rekabetini bir bağlama oturtarak olayların akışını analiz etmekte, sorunları ve nedenlerini teşhis etmekte, gelişmeleri anlamlandırmak için kriterler belirlemekte, çözümler sunmakta ve böylece siyasi gerçekliği ortaya koymaktadır (Entman, 2004, s. 5). Çin'in ekonomik yükselişiyle birlikte siyasi ve askeri alanlarda da başta yakın coğrafyası olmak üzere ekonomik büyümesini domine edecek hammadde ve pazar yollarının güvenliğini sağlama arzusu, Pekin'in uluslararası sistemin mevcut konjonktüründe ABD'nin hâkim güç konumuna kayda değer anlamda meydan okuma potansiyeline sahip aktör olduğuna işaret etmektedir. Çin'in bu yükselişi bir taraftan ABD'deki kamuoyu algılarını ve elit söylemini şekillendirirken diğer taraftan da ABD'nin küresel egemenliğini tehdit edebilecektir. Ayrıca bu tehdit uluslararası sistemin tek hâkim gücü olarak görülen ABD için Çin, küresel sistemdeki iddialı bir otoriter ekonomik güç ve potansiyel askeri rakip olarak algılanmaktadır (Parker, Morin, & Horowitz, 2019).

ABD'li Uluslararası İlişkiler akademisyenleri Çin'in ekonomik ve askeri olarak ABD'yi yakalayıp yakalayamayacağı veya geçeceği konusundaki belirsizlik hususunda, Pekin'in veri sağlama noktasındaki güvensizliğiyle birlikte değerlendirmekte ve bu senaryoya şüpheli yaklaşmaktadır (Scissors, 2019). Ancak Çin'in gerek Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH)⁷ büyümesi gerekse ticaret ve finans kapital noktasındaki hakimiyet alanını genişletmesi ABD'nin hâkim güç konumuna karşı uluslararası sistemde “yükselen potansiyel hâkim güç” olarak tanımlanabilecek tek aktördür (Brooks & Wohlforth, 2015, s. 7-10).

Uluslararası sistemde güç geçişleri, istikrar açısından önemli bir risk meydana getirmektedir. Çin'in 1990'lı yıllarda ilk olarak Asya'da, 2000'li yıllarla birlikte de Babülmendep Boğazı gibi alt bölgesel sistemlerde yükselişi, günümüzde ABD'nin en temel jeopolitik gündemlerinden biridir. Uluslararası sistemde yükselen bir aktör, hâkim

⁷ Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için “Teknolojik ve Ekonomik Dinamikler” alt başlığı incelenebilir.

güç olan aktörü yakalama ve ona meydan okuyabilme kapasitesine erişme potansiyeline sahip olduğunda hammaddeleri ve pazarları kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Bu minvalde ticari limanlar ve askeri üs imtiyazları kazanarak faaliyetlerinin kapsamını genişletme eğiliminde olur ve revizyonist bir şekilde davranabilir. Aynı zamanda Uluslararası İlişkiler literatüründe bu durum “Risk Eğilimli Dış Politika” (*Risk-Prone Foreign Policy*) olarak da ifade edilmektedir (Schweller, 1999, s. 2 - 4). Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) üzerinden dünya ticaretinin farklı merkezlerinde jeopolitik ve jeoekonomik etki potansiyelini güçlendirmeyi amaçlaması da Risk Eğilimli Dış Politika konusuna iyi bir örnektir. Aynı zamanda bu politikanın literatürde ABD’nin “deniz hakimiyetine” bir meydan okuma anlamına geldiği de iddia edilmektedir (Ross R. S., 2018, s. 12 - 15). Nitekim Çin’in 2017 yılında Cibuti’de açtığı askeri üs bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Dünyanın farklı coğrafyalarında meydana gelen bölgesel ve yerel karaktere sahip çatışmalar, küresel aktörlerin büyük güç rekabetine dönüşmektedir. Bu durum da GGT çerçevesinde Çin’in politikalarının ABD’deki meydan okuyan Çin algısını besleyip güçlendirdiğine işaret edebilir ki bu durum uluslararası sistemde yükselen bir gücün düzeni sorgulamasına ve stratejik açıdan önemli coğrafyalardaki (Babülmendep, Doğu Akdeniz, Türkî Cumhuriyetler ve Ukrayna gibi) çatışmaları tırmandırmaya sebep olabilecektir (Lebow & Valentino, 2009, s. 390). Bu anlamda Çin’in uluslararası normları, kuruluşları ve uluslararası ilişkilerdeki statü hiyerarşisini temelden dönüştürmeyi hedeflemenin yanı sıra ülkesinin statüsünü yükseltmek (hâkim güç olabilme) amacıyla bu araçları çıkarları çerçevesinde yeniden dizayn edilmesini de hedeflediğine işaret etmektedir (Buzan, 2010, s. 11).

Çin’in uluslararası sistemde revizyonist bir aktör olup olmadığı literatürde öne çıkan bir tartışmadır ve hem Çin’in hem de ABD’nin görüşlerine göre farklılık göstermektedir. İç ve dış politika amaçlarına hizmet eden bir kavram olarak tanımlanan revizyonizme temel eleştiri devlet davranışlarını tam olarak betimleyemediğidir (Chan, 2017, s. 615) Nitekim devletler bazı alanlarda statükoyu korumayı, bazı alanlarda da revizyonist bir çizgide politika izlemeyi tercih etmektedir. Örneğin Çin, bir taraftan mevcut uluslararası sistem içerisinde var olan Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütlerde yapısal olarak bir reformu arzu etmeyerek uyumlu hareket etmekte; diğer taraftan Washington’un domine ettiği Dünya Bankası’na alternatif Asya Altyapı Yatırım Bankası gibi girişimlerde bulunmaktadır (Zhao S. , 2018, s. 645). Bu durum ise Çin’in hem uluslararası sistemdeki

statüsünden memnun olduğuna hem de alternatif yollar arayarak çıkarlarını domine ettiğine işaret etmektedir.

Uluslararası sistemde revizyonist güç bağlamında tarafların birbirlerine karşı yaklaşımı ise karşılıklıdır. Çin'e göre ABD, 1990 yılında Doğu – Batı çatışması sona erdiğinden bu yana uluslararası sistemi çıkarları doğrultusunda dönüştürmeye gayret eden bir güç görüntüsü çizmiştir (Lind, 2017, s. 77). ABD cephesine göre ise Çin, resmî belge ve açıklamalar çerçevesinde revizyonist bir aktördür. Örneğin, ABD'nin 2017 yılındaki Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde Rusya ve Çin için “ABD değerlerine ve çıkarlarına zıt bir dünya şekillendiriyorlar” (The White House, 2017, s. 25-27) ifadesi kullanılırken; Pentagon'a göre Çin, “yakın vadede Hint-Pasifik bölgesel hakimiyeti ve nihayetinde uzun vadede küresel üstünlük istiyor” (Department of Defense, 2019) ifadelerine yer verilmiştir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo ise bir konuşmasında “Çin, toplum için otoriter vizyonunu ve yozlaşmış uygulamalarını dünya çapında yayarak uluslararası sistemin baskın ekonomik ve askeri gücü olmayı arzu ediyor” ifadelerini kullanmıştır (Wong & Edmonson, 2019). Bu anlamda Donald Trump yönetimi, Çin ile ilişkilerin yakınlaşması durumuna “sıfır toplamli oyun” bakış açısıyla yaklaşmaktadır. (Christensen, 2006). Buradan hareketle ABD, uluslararası sistemde Çin'in yükselişinden kayda değer anlamda endişe duyan memnuniyetsiz bir aktör profili çizmektedir.

Barack Obama yönetiminden Trump dönemine kadar ABD'nin Çin'e yönelik temel stratejisi, uluslararası sistemin lideri olarak Pekin'i küresel yönetime entegre etmektir. Ancak bu strateji, Çin'in barışçıl yükseleceğini varsaymamanın yanı sıra uluslararası siyaset ve ekonomi açısından hâkim güç olmanın önemli olduğu dünyanın çeşitli coğrafyalarında çatışma ihtimallerini göz önünde bulundurularak geliştirilmiştir. Örneğin, ABD, uluslararası sistemdeki gücünü sürdürmek amacıyla öncelikli olarak Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki komşularıyla siyasi, ekonomik ve güvenlik alanları başta olmak üzere iş birliğini artırmıştır. Bunun arka planında özellikle 2000'li yıllarda Çin'in dünyanın çeşitli coğrafyalarında ekonominin yanı sıra siyasi, kültürel ve güvenlik alanlarında yükselişini sürdürmesi bulunmaktadır (Kirk, 2020, s. 90).

ABD'de Obama ve Trump yönetimlerinin Çin'in yükselişine yaklaşımları söylemsel düzeyde incelendiğinde “Büyük Güç Rekabeti”^{*} (Colby & Mitchell, 2020) terimine bakış

^{*} Büyük Güç Rekabeti kavramı hakkında detaylı bilgi için bkz. Colby, Elbridge A., ve A. Wess Mitchell. “The age of great-power competition: How the Trump administration refashioned American strategy.” *Foreign Affairs*, 99 (2020): 118.

açılarında farklılıklar bulunmaktadır. Büyük Güç Rekabeti kavramı Trump döneminde kullanılmasına rağmen, en azından söylemsel düzeyde, Obama yönetimi tarafından kullanılmamıştır. Nitekim söz konusu dönemde Obama yönetimi tarafından Pentagon’a bu terimin kullanılmaması talimatı verilmiştir (Larter, 2016). Ancak Trump yönetimi döneminde büyük güç rekabeti terimi kararlı bir şekilde kullanılmıştır. Bu minvalde Trump yönetiminin bu terimin arka planındaki argümanları şu şekildedir: geçmişteki politikaların başarısızlığı açısından Çin ile iş birliğinin anlamsız olduğu, mevcut durum açısından Çin’in uluslararası sistemdeki ABD’nin hâkim güç konumuna itiraz ettiği ve gelecekteki stratejiler açısından Çin’e karşı tüm güç kaynakları ile saldırgan bir şekilde mücadele edilmesi gerektiğidir (Krebs, 2015, s. 3).

Büyük Güç Rekabeti kavramına Çin yönetiminin yaklaşımı ise eleştireldir. Özellikle ABD’de Donald Trump yönetiminin öne çıkardığı bu terime karşı Xi Jinping yönetimi, bu söylemin bir Soğuk Savaş terimi olduğu ve “sıfır toplamı” zihniyeti yansıttığını belirtmektedir (Swaine, 2018). Çin hükümetinin bu açıklamasından hareketle uluslararası sistemde hâkim güç olmanın peşinde koşmayı veya nüfuz alanları oluşturmayı reddederek, geçmişteki ve bugünkü yükselen güçlerin takip ettiği yolu izlemeyeceğinde ısrarcı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Pekin, uluslararası siyasetin kural ve kaideleri üzerinde daha fazla etkin olan bir ekonomik, teknolojik ve kültürel dünya gücü olmayı hedefleyen profil çizmektedir (Shulong & Lanjun, 2018, s. 10-18). Nitekim Xi Jinping, ulusunu gençleştirme projesi ve Komünist Parti’nin meşruiyetini sağlama hedefiyle Çin’in ancak bu şekilde dünya gücü haline gelebileceğine inanmaktadır (Economy, 2018, s. 190).

Buradan hareketle takip eden alt başlıklarda GGT’de memnuniyetsizlik konsepti hipotezleri ışığında ABD ile Çin arasındaki rekabet, uluslararası sistem, güvenlik, kültür, ekonomi ve teknoloji analiz düzeyleri perspektifinden ele alınacaktır. Buna göre hâkim güç rekabeti, felsefî ayrışma, güvenlik ikilemi, ekonomik ve teknolojik dinamikler, bölgesel ve küresel dinamikler ve sosyo-kültürel dinamikler alt başlıklarında incelenecektir. Bu inceleme söz konusu aktörler arası rekabetin yapısını anlamlandırabilme noktasında faydalı olacaktır.

3.1.Hâkim Güç Rekabeti

Bu çalışmada ABD ile Çin arasındaki rekabet için Uluslararası İlişkiler literatüründe yaygınlıkla kullanılan “hegemonya” kavramı yerine “hâkim güç” (*dominant power*)

kavramı kullanılmaktadır. Bunun temel nedeni, 11 Eylül 2001 tarihindeki olayların ardından ABD'nin Irak ve Afganistan işgaline yönelik müttefik devletlerin destek vermemesi ve takip eden yıllarda bu ülkelerden geri çekilmesi, Washington yönetiminin uluslararası sistemde “hegemon” bir devlet olmadığına işaret etmesidir. Bu süreçte ABD, ekonomik gücünü sürdürse de siyasi, güvenlik ve sosyo-kültürel güç kapasiteleri bağlamında imaj kaybına uğramıştır (Layne, 2009). Nitekim Güç Geçiş Teorisi'ndeki uluslararası sistem hiyerarşisi modelinde de statükodan memnun olan aktör hâkim güç olarak tanımlanmaktadır*.

ABD ile Çin arasında bölgesel ve küresel rekabete dayanan mücadele, tek, iki ve çok kutupluluk ile karakterize edilen uluslararası sistemin tek kutuplu senaryosunda bir hâkim güç mücadelesidir. Bu durum ABD – Çin rekabetinin Güç Geçiş Teorisi perspektifinden incelenebileceğine işaret etmektedir. İkinci dünya savaşından SSCB'nin dağıldığı 1990 yılına kadar uluslararası sistem iki kutuplu olarak kabul edilirdi ve bu dönemde güç kaynakları ABD ve SSCB'nin arasında nispeten eşit olarak dağıtılmış olmamasına rağmen, bu iki aktör ile diğer devletler arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri güç farkı oldukça büyüktü (Tunsjø, 2018). Dolayısıyla, iki kutupluluk uluslararası sistemde güç dağılımı bağlamında değerlendirildiğinde, ABD ile Çin arasında bu anlamda eşitlik olmasa da yeni bir iki kutupluluğa doğru dönüşüme işaret etmektedir. (Maher, 2018, s. 500). Ancak bu iki güç arasındaki rekabet, Soğuk Savaş'ın aksine, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan küreselleşmenin de etkisiyle, ekonomik ve teknolojik olarak iç içe geçmiş nüfuz rekabetini resmetmektedir (Rehman, 2018). Örneğin, emtia ticareti noktasında Çin ABD'nin, ABD de Çin'in en önemli ticaret ortağı olmaya devam etmektedir (Hass, 2021) ki bu durum aktörler arası ekonomik karşılıklı bağımlılığa işaret etmektedir.

Çin, uluslararası sistemdeki ekonomik açıdan dikkate değer güç artışını, siyasi ve güvenlik alanlarında da desteklemekte ve bu durum da ABD'yi hâkim güç statüsünü kaybedebileceği noktasında endişelendirmektedir (Onea, 2014, s. 127). Ancak Çin, uluslararası sistemde ABD'yi kayda değer anlamda tehdit edebilmesi için ekonomide gösterdiği başarıyı siyasi ve teknolojik alanların yanı sıra ideolojik açıdan dünyaya sunabileceği kabul edilebilir fikirlerle de desteklemelidir.⁸ Ayrıca ABD'nin uluslararası sistemde tartışmasız bir hâkim güç statüsünün Çin lehine dönüşebilmesi için doların

* Detaylı bilgi için Birinci Bölümdeki “Güç Geçiş Teorisi Nedir?” başlığı incelenebilir.

⁸ Bu konu takip eden başlıklarda detaylandırılmaktadır.

uluslararası rezerv para birimi olarak da öneminin azalması ve finansal girişler açısından ABD pazarının küresel yatırımcılara önceki yıllardaki kadar çekici gelmemesi gerekecektir. (Tellis, 2014, s. 14-16). Nitekim ABD ile Çin arasındaki rekabetin daha derin analizi ideolojik ayrışma, güvenlik ikilemi, ekonomik, teknolojik ve sosyo-kültürel dinamikler ve bunların bölgesel ve küresel dinamiklere yansımalarının incelenmesiyle anlaşılabilir.

3.2.İdeolojik Ayrışma

Çin ile ABD arasındaki ideolojik ayrışma uluslararası sistemde aktörler arasındaki rekabetin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. SSCB'nin dağılmasını takip eden dönemde uluslararası sistemde hâkim bir paradigma olarak kabul edilen ve ABD öncülüğündeki Batı dünyası tarafından domine edilen piyasa ekonomisi + demokratik rejim temelli “Washington Konsensüsü”ne karşı Çin tarafından domine edilen otoriter hükümet + piyasa ekonomisi temelinde tanımlanan “Pekin Konsensüsü”⁹ hem iki aktör arasındaki ideolojik ayrışmayı hem de bu yolla yaşanan güç rekabetinden doğan statükodan memnuniyetsizliği ifade etmektedir. Bu durum, ABD ile Çin'in rekabet ettiği coğrafyalardaki otoriter rejimler nezdinde Pekin'in cazibesini konsolide etmektedir. Diğer taraftan 2008 finansal krizinde Çin'in Batı dünyası gibi etkilenmeyerek ekonomik büyümesini sürdürmesi, Pekin hakkındaki pozitif algıya kayda değer anlamda katkı sunmaktadır (Nye & Jisi, 2009, s. 19). Ayrıca Çin'in söz konusu ideolojik yaklaşımını dış politikasında domine ettiği “iç işlerine karışmama” ve “egemenliğe saygı” prensipleri (Demirtepe & Özertem, 2013, s. 12), otoriter rejimler tarafından “müdahaleci”, “kibirli” ve “sömürgeci” Batı algısına karşı olumlu yönde bir imaj oluşturmuştur ki bu durum Çin'in söz konusu stratejisinin bir parçası olarak şekillenmektedir. Bu ideolojik stratejiyi zayıflatan durum ise 2010'lu yılların başında Arap dünyasında ortaya çıkan halk hareketleri sürecinde Çin yönetiminin otoriter rejimlerin yanında yer alması “sorumluluk sahibi yükselen güç” imajını olumsuz etkilemiştir (Ding, 2008, s. 202).

Uluslararası sistemde ABD ile Çin arasındaki rekabet, ideolojik ayrışmalar ile iç içe geçmiş durumdadır. Örneğin, Soğuk savaş olarak ifade edilen süreçte SSCB'nin

⁹ Pekin Konsensüsü, 2004 yılında Joshua Cooper Ramo'nun çalışmasıyla ortaya çıkmıştır. Takip eden süreçte BRIC teriminde de olduğu gibi Çinli elitler tarafından kullanılmıştır. Ramo çalışmasında hem Çin'in etkileyici ekonomik gelişimini hem de artan uluslararası etkisini açıklamış bu da özellikle uluslararası alanda Çin'in "yumuşak gücüne" olumlu katkı sunmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz. Joshua Cooper Ramo, “The Beijing Consensus”, *The Foreign Policy Centre*, 2004; Scott Kennedy, “The Myth of the Beijing Consensus”, *Journal of Contemporary China*, Volume 19, Issue 65, 2010, s. 461-477.

komünist ideolojiyi dünya çapında yayması, ABD ile rekabetinde olmazsa olmaz bir unsur olmuştur ki ABD ile Çin arasındaki rekabette bu unsur benzer bir ağırlığa sahip değildir. (Westad, 2019). Sovyetler döneminde olduğu gibi günümüzde de ABD ile Çin arasındaki rekabetin özünde ideolojik bir çatışma yoktur. Dolayısıyla, Çin'in liberal bir demokrasi olması durumunda ABD'nin hâkim güç statüsü noktasında Pekin'le rekabetini daha az şiddetli tutup tutmayacağı da spekülâtif bir tartışma olacaktır. Nitekim Batılı liberal demokrasi ve ifade özgürlüğü meseleleri, Çin komünist yönetimi nezdinde her zaman sorunlu olmuştur ki bu durum Çin ile ABD arasındaki uluslararası rekabet noktasında ideolojik boyutun önemli bir parçası olduğuna işaret etmektedir (Kania E. , 2019).

Trump yönetimi döneminde ABD'nin Çin ile var olan rekabeti “ideolojik”, hatta “medeniyetler arası” bir çatışma olarak uluslararası topluma sunulmuştur (Denmark, 2019). ABD'deki güncel tartışmalar, Washington ile Pekin yönetimleri arasında uluslararası siyasette ideoloji temelinde bir çatışmanın Batı demokrasisi ve Sovyet komünizmi arasındaki rekabetin boyutuna benzerlik gösterdiği izlenimine işaret etmektedir (Kaplan, 2019). Bu tartışmalar ABD'nin demokratik kapitalizmine uluslararası sistemde yaşanan güvensizlik sonucunda Çin'in ekonomik açıdan başarılı otoriter kapitalizminin üstünlüğüne dayanmaktadır. Dolayısıyla Çin'in bu kimliği üzerinden uluslararası sistemde felsefi bir hakimiyet kuracağı düşünülmektedir (Chhabra, 2019). Öyle ki Çin hem ABD hem de Batılı dünya düzeni için varoluşsal bir tehdit olarak tasvir edilmektedir (Brooks D. , 2019). Trump'ın danışmanlarından Stephen Bannon da Çin'i hızla askerileşen totaliter bir güç olarak ABD'nin bugüne kadar karşılaştığı en büyük meydan okuyucu aktör olarak tanımlamıştır (Bannon, 2019).

ABD ile Çin arasındaki ideolojik rekabetten doğan ve her iki aktörün uluslararası sistemdeki statükodan memnuniyetsizliğinin analiz edilebileceği bir diğer durum da iç ve dış siyasetle uyumlu küreselleşme hikayelerine sahip olmalarıdır. Bu anlamda ABD'nin küreselleşme hikayesi Woodrow Wilson'un birinci dünya savaşını bitiren 1918 yılındaki 14 maddelik Wilson ilkelerine¹⁰ dayanmaktadır. Çin'in küreselleşme hikayesi ise 2004

¹⁰ On dört maddelik ilkeler şu şekildedir:

1. Tam bir açıklık içinde varılmış barış anlaşmalarından sonra hiçbir özel uluslararası anlaşmaya gidilmemeli ve diplomatik etkinlik her zaman içtenlikle ve kamuoyunun gözü önünde yürütülmelidir.
2. Denizlerin uluslararası sözleşmeler gereğince bütünüyle ya da kısmen kapatılabilmesi dışında, savaşta ve barışta karasuları dışındaki bütün denizlerde mutlak seyrüsefer serbestliği sağlanmalıdır.

yılında dönemin devlet başkanı Xi Jinping'in ortaya koyduğu “Uyumlu Toplum”*
(*Harmonious Society - hexie shehui - 和谐社会*) kavramına dayanmaktadır (Delury,

3. Barışı onaylayan ve korumak için anlaşılan ülkeler arasındaki bütün ekonomik engeller olabildiğince kaldırılmalı ve ticaretin eşitlik temelinde yürütülmesi sağlanmalıdır.
4. Her ülkede silah gücünün iç güvenliği sağlamaya yetecek en düşük düzeye indirilmesi için yeterli güvenceler karşılıklı olarak verilmelidir.
5. Sömürgelerin bütün talepleri serbest, açık görüşlü ve tümüyle tarafsız bir yaklaşımla ele alınmalı, bu tür egemenlik sorunlarının çözümünde ilgili halkların çıkarlarıyla egemenliği tartışılan devletin adil taleplerinin eşit ağırlık taşıması ilkesine kesinlikle uyulmalıdır.
6. Rus İmparatorluğu'na ait bütün topraklardan yabancı askerler çekilmeli, Rusya'yı ilgilendiren bütün sorunlar, kendi siyasal gelişimini ve ulusal politikalarını bağımsızca belirlemesine olanak verecek biçimde dünyanın öbür uluslarının en uygun ve özgür işbirliğiyle çözülmeli, Rusya'nın kendi belirleyeceği kurumsal yapıyla özgür uluslar topluluğuna içtenlikle kabul edilmesi, hatta gereksinim duyabileceği ya da isteyebileceği her türlü yardımın yapılması sağlanmalıdır. Gelecek birkaç ay içinde öbür ulusların Rusya'ya karşı tutumları iyi niyetlerinin, Rusya'nın gereksinimlerinin kendi çıkarlarından farklılığını kavrayıp kavramadıklarının ve bencillikten uzak, akıllı bir yaklaşımla onun sorunlarına yakınlık duyup duymadıklarının kesin göstergesi olacaktır.
7. Yabancı askerler Belçika'dan çekilmeli ve bu ülke hiçbir kısıtlama olmaksızın bütün öbür özgür ulusların sahip olduğu egemenlik haklarına yeniden kavuşmalıdır. Bunun gerçekleşmesi, ulusların birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek amacıyla koydukları kurallara duydukları güvenin yeniden sağlanmasında en önemli rolü oynayacaktır. Bu düzeltme yapılmadan uluslararası hukukun yapısı ve geçerliliği örselenmiş kalacaktır.
8. Bütün Fransız toprakları özgürlüğüne kavuşmalı ve işgal edilen kesimler geri verilmelidir. 1871'de Alsace-Lorraine konusunda Fransa'ya Prusya tarafından yapılan ve yaklaşık elli yıldır dünyada istikrarlı bir barışın kurulmasını önleyen haksızlık, herkesin çıkarlarına olan barışın yeniden sağlanabilmesi için düzeltilmelidir.
9. İtalya'nın sınırları, açıkça belirlenmiş ulusal sınırlar temelinde yeniden çizilmelidir.
10. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu halklarının uluslararasıdaki yeri korunmalı ve güvence altına alınmalı, bu halklara özerk gelişme olanağı tanınmalıdır.
11. Yabancı askerler Romanya, Sırbistan ve Karadağ'dan çekilmeli, işgal edilen topraklar geri verilmelidir. Sırbistan'a denize serbest ve güvenli çıkışı sağlanmalıdır. Çeşitli Balkan devletleri arasındaki ilişkiler tarihsel bağlılık ve ulusal sınırlar temelinde dostça görüşmeler yoluyla yürütülmelidir. Balkan devletlerinin siyasal ve ekonomik bağımsızlığıyla toprak bütünlüğüne ilişkin uluslararası güvenceler anlaşmada yer almalıdır.
12. Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınmalı, Türk yönetimindeki diğer uluslara da her türlü kuşkudan uzak yaşam güvenliğiyle özerk gelişmeleri için tam bir özgürlük sağlanmalıdır. Ayrıca Çanakkale Boğazı uluslararası güvencelerle gemilerin özgürce geçişine ve uluslararası ticarete sürekli açık tutulmalıdır.
13. Polonyalıların yaşadığı tartışmasız olan toprakları içine alacak bağımsız bir Polonya devleti kurulmalı, bu devletin denize serbest ve güvenli çıkışı sağlanmalı, siyasal ve ekonomik bağımsızlığıyla toprak bütünlüğü de uluslararası sözleşmeyle güvence altına alınmalıdır.
14. Büyük küçük bütün devletlerin siyasal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunda karşılıklı güvence vermek üzere özel sözleşmelerle bütün ulusları içine alan bir birlik oluşturulmalıdır. (Sander, 2009)

* “Uyumlu toplum” kavramı Çin'in 1980'li yıllardan itibaren ekonomik ve sosyal kalkınmasından kaynaklanarak artan küreselleşme ve sosyal hoşnutsuzluğa yanıt vermek için 2004 yılında Hu Jintao yönetimindeki Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) stratejik bir hedefi olarak gündeme getirilmiştir. ÇKP söz konusu süreçte “yirmi yıllık reform ve dışı açılmanın Çin'in ekonomik kalkınmasında somut başarılar getirdiğini” not ederken, Parti içinde artan eşitsizliğin ve çevresel yıkım da dahil olmak üzere diğer konuların ne gibi etkileri olabileceği, toplumun uzun vadeli sağlığı ve rejimin meşruiyeti konusunda artan bir endişeye sahipti. Bu kapsamda 19 Eylül 2004'te Çin Komünist Partisi Onaltıncı Merkez Komitesinin Dördüncü Genel Kurulu'nda resmen tanıtılan kavram, tüm grupların ve sınıfların birlikte çalıştığı ve temeldeki “çelişkileri” çözdüğü, umut edilen bir toplumsal uyum durumunu tanımlamıştır. Parti'nin oturumdaki kararında şu ifadelerle dikkat çekilmiştir: ahenkli bir sosyalist toplum inşa etmek, tüm toplumun yaratıcı canlılığını sürekli arttırmak, çeşitli tarafların çıkarlarını uygun şekilde koordine etmek, sosyal

2008). Çin'in uluslararası alanda artan küreselleşme ve buna bağlı olarak toplumun yeni sisteme angajmanını sağlamak "Uyumlu Toplum" kavramını kabul etmesinin en temel nedenidir. Dolayısıyla uluslararası sistemdeki ABD – Çin rekabetinin küreselleşme bağlamındaki ideolojik boyutu bağlamında iki ülke arasında yaklaşık 86 yıllık bir fark olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Çin'in ABD ile hâkim güç rekabetinde avantajlı bir konuma sahip olmadığına işaret etmektedir.

3.3.Güvenlik İkilemi

ABD ile Çin arasında uluslararası sistemde yaşanan güç rekabetinde iki ülke arasındaki ideolojik ayrışmanın daha belirgin bir durumda olması güvenlik ikilemini pekiştirmektedir. Buradan hareketle literatürde söz konusu aktörler arası rekabetin ne tür bir hal alacağını analiz etmek için "Güvenlik İkilemi" (*Security Dilemma*) kavramı çerçevesinde analiz etmek faydalı olacaktır. Güvenlik İkilemi bir ülkenin dış politikası üzerine karar alıcıların güvenlik sorunları karşısında ne tür politikalar üreterek bu problemleri nasıl çözümleyebilecekleri noktasında faydalanabileceklerini ifade eden bir kavramdır. Güvenlik ikileminin bir Uluslararası İlişkiler akademisyeni için önemi ise bu kavramın sunduğu perspektifi kullanarak uluslararası siyasette güvenlik politikalarının sonuçlarını analiz etme imkânı sağlamasıdır (Jervis, 2001, s. 36–60). Örneğin, uluslararası sistemdeki mevcut düzenin dünya politikasında güvenlik oluşturup oluşturmadığı sorusunun cevabı ABD ile Çin rekabeti bağlamında gerçekleşen olaylardan hareketle analiz edilebilecektir. Buradan hareketle tez çalışmasının bu başlığında güvenlik ikilemi bağlamında ABD ile Çin rekabetine geçmeden önce kısaca bu kavramın ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmektedir.

Güvenlik İkilemi kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi literatürde üç ana dönemde incelenmektedir. Buna göre soğuk savaş sürecine dayandırılan kavramın ortaya çıkışı birinci dönem; kavramın geliştiği ve zenginleştiği ikinci dönem ve yeni güvenlik problemlerinin ortaya çıktığı üçüncü dönem olarak ifade edilir ki bu süreçte güven olgusu "güvenlik ikilemlerinin" aşılmasında yeni bir yol olarak kavramsallaştırılmıştır (Bilgiç, 2011, s. 124). Güvenlik ikilemi kavramının ilk dönemi literatürde Soğuk Savaş yıllarının başında 1951 yılında Herbert Butterfield'in savaşların nedenlerini tartıştığı çalışmasıyla başlatılmaktadır (Butterfield, 1951, s. 21). Bu çalışmada Butterfield, dış politika yapımcılarının diğer devletlerin sürekli bir şekilde kendilerine zarar verebilecekleri

yönetim sisteminde yeniliği teşvik etmek, yeni durum altında kitle çalışmasını güçlendirmek ve geliştirmek ve sosyal istikrarı korumaktır.

“Hobbezyen korkuyla” (*Hobbesian fear*) savaşmak zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Bunun yanı sıra yine aynı dönemde bir Uluslararası İlişkiler kuramcısı olan John Herz, iyi niyet ve korku arasında ikilemde kalıp savaşmak zorunda kalma durumunu “güvenlik ikilemi” olarak tanımlayarak uluslararası sistemin anarşik yapısına bağlamış ve Butterfield’dan ayırmıştır. Herz’e göre devletler diğerlerinin saldırısı korkusuyla güç yarışına girerek uluslararası sistemde hâkim güç olmayı arzu etmektedirler. Ancak Herz bu durumun yok oluşu getirebileceğini de belirtmektedir (Herz, 1950, s. 157). Buradan hareketle Herz, güvenlik ikilemini “ya öldür ya yok ol; ya ilk saldır ya da yok olma riskini göze al” olarak ifade etmektedir (Herz, 1951, s. 3). Sonuç olarak soğuk savaş dönemindeki güvenlik ikilemi çalışmalarında genel olarak bu kavramın “anarşik bir uluslararası yapıda” devletlerin birbirlerinin niyetlerinde en kötüsünü farz ederek güçlenme yarışına girdikleri şeklinde kabul görmüştür (Jervis, 1978, s. 167-214). Dolayısıyla kavram iki seçenekten ziyade devletler arasında bir güç yarışını ifade eden realist teorinin argümanlarına sahiptir ki bu durum ikinci dönem tartışmalarının da temelini oluşturmuştur.

Soğuk savaş takip eden yıllarda Güvenlik İkilemi kavramı, uluslararası sistemde ortaya çıkan yeni güvenlik sorunları ve “toplumsal güvenlik kavramı” esas alınarak yapılan çalışmalardır (Bilgiç, 2011, s. 125-128). Yeni güvenlik sorunları arasında 1990’lı yıllarda yaşanan etnik temelli çatışmalar, zayıf devlet yapısına sahip ülkeler ve buralarda ortaya çıkan suç örgütleri ve terör hareketleri sonucunda bu ülkelerden istikrarlı ülkelere yaşanan göçlerin doğurduğu güvenlik sorunları bulunmaktadır. Bu gelişmeler eleştirel güvenlik yaklaşımıyla ortaya çıkan yeni kavramlarla güvenlik ikilemi kavramını pekiştirmiştir (Buzan, 1991). Toplumsal güvenlik ikilemleri kavramı çerçevesinde yapılan çalışmalar, soğuk savaş döneminde tanımlanan Güvenlik İkilemi kavramının dinamikleri ile etnik dini gruplar arasındaki çatışmalardan hareketle incelenmiştir (Bilgiç, 2011, s. 127). İkinci dönemdeki çalışmalar için genel olarak kavramın birinci dönemdeki tartışmalarından hareketle dönemin temel gelişmelerinden etkilenecek geliştirilmiştir. Bu dönemde kavrama eklenen en temel tartışma noktası toplumun esas alınarak analiz biriminin “devletten” ziyade “kimliklerin” olduğudur.

Güvenlik İkilemi’nin yeniden tanımlanması olarak ifade edilen üçüncü dönemde Aberystwyth ekolünden Ken Booth ve Nick Wheeler’in tartışmaları kavramı temelden dönüştürerek yeni fikirlerle beslemiştir (Bilgiç, 2011, s. 128). Buna göre Booth ve Wheeler güvenlik ikilemini iki aşamada incelemektedir. Birinci aşama “yorum

ikilemidir” ve burada ilgili aktörün güvensizlik sorunlarıyla karşılaştığı durumda diğer bir aktörün saldırgan bir niyetle olup olmadığı ikileminde kalmıştır. Burada ilgili aktör diğerlerinin niyetleri noktasında getirilen yorumlara dayanarak ikilemin ikinci aşamasına geçer ve buna da “Karşılık İkilemi” denir. Karşılık İkilemi’nde bir aktör diğerlerine ne tür politikaları ne tür araçlar kullanarak karşılık vereceğini belirler. Örneğin, burada diplomatik yollar mı yoksa askeri güç kullanımı mı gibi seçeneklerden birisi değerlendirilmektedir (Booth & Wheeler, 2007, s. 4). Booth ve Wheeler, güvenlik ikileminin güvenlik paradoksu olmadığı, kavramın merkezinde “seçim” olduğu, seçimlerin mantıksal bir düşünce yapısıyla belirlendiği ve uluslararası sistemde güvenliğin sağlanması için “güven” olgusunun sağlanması gerektiği olmak üzere kavrama dört temel yenilik getirmişlerdir (Booth & Wheeler, 2007, s. 9). Bu arka plandan hareketle ABD ile Çin arasında uluslararası sistemde yaşanan rekabette “Güvenlik İkilemi” bağlamında nükleer caydırıcılık ve Tayvan sorunu özelinde Güney Çin Denizi’ndeki etkileşimler en çarpıcı tartışma noktalarıdır. Ayrıca Babülmendep jeopolitiği özelinde ABD ve Çin’in Cibuti’de bulunan askeri üsleri de güvenlik ikilemi kavramına bir örnektir, fakat bu konu çalışmanın dördüncü bölümünde incelenmektedir.

Güvenlik ikilemi kavramı temel olarak saldırgan askeri yeteneklerin geliştirildiği ortamda bir devlete karşı istila veya nükleer saldırı gerçekleşmesi durumunda toprak bütünlüğüne tehdit oluşturmalarına atıfta bulunur. Buradan hareketle Çin ile ABD rekabeti noktasında nükleer silahların her iki aktörün de birbirlerine karşı davranışlarını etkilemiştir. Bu anlamda Çin’e karşı ABD, nükleer kırılganlığı kabul etmemiştir (Mount, 2017, s. 41). Bu durum bir taraftan ABD’nin Asya bölgesindeki çıkarlarını ve müttefiklerini güvence altına alma eğilimine açık bir şekilde atıfta bulunurken, diğer taraftan Çin’in ABD tarafından alınan bu önlemlerden dolayı Washington yönetiminin politikalarına karşı güvensizliğine işaret etmektedir (Roberts B. , 2016, s. 173). Çin’in nükleer doktrininde bu silahlar reddedilmiş, “minimum caydırıcılık stratejisi” çerçevesinde misilleme yeteneğine dayandırılmıştır (Fravel, 2019, s. 236–269). Ancak Çin, Washington yönetiminin keşif, gözetleme ve konvansiyonel küresel saldırı yetenekleri ve füze savunma sistemleri geliştirmesinden “endişe” hissetmekte ve bu durum da Pekin’i resmi olmayan rakamlara göre 290 nükleer başlıklı füzeye sahip olmasını gerektirmekte ve daha fazlası için çalışmalarını sürdürmeye teşvik etmektedir (Kristensen & Korda, 2019, s. 171–178). Nükleer strateji tartışmalarında bu durum “istikrar – istikrarsızlık paradoksu” olarak ifade edilmektedir (Early & Asal, 2018, s.

223–247). Dolayısıyla istikrar bir ülkenin diğerinin nükleer saldırıdan çekineceği beklentisi içerisinde onu sınırlı güç kullanmaya teşvik edeceği anlamına gelir ki bu durum karşılıklı yıkıma neden olabilecektir.

Çin ile ABD arasında uluslararası sistem düzeyinde yaşanan rekabette Güvenlik İkilemi'nin bir diğer boyutu Tayvan sorunudur¹¹ ki bu durum çözülmemiş bir egemenlik rekabeti bağlamında savaş riskini taşımaktadır (Kastner, 2015, s. 56). Nitekim Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Trump yönetimindeki Washington'un Pekin'e karşı "ticaret savaşı" başlattığı bir ortamda ilk kez açık bir şekilde Ocak 2019'da Tayvan'ın tam bağımsızlığını önlemek için askeri güç kullanma hakkını saklı tuttuğu vurgulanmıştır (Buckley & Horton, 2019). Diğer taraftan ABD'nin Tayvan politikası ise tam anlamıyla belirsizliktir. ABD, Tayvan'a yönelik herhangi bir tehdide karşı duracağına dair vaatte bulunmasına rağmen, resmi bir taahhütte bulunmamıştır. Ancak ABD yönetimi Tayvan'ın silahlanması noktasında yardımcı olmakta ve bu durum da Çin için Tayvan'ın bağımsızlık ilan etmesi noktasında koruyucu bir şemsiye olarak görülmektedir (Christensen, 2002, s. 7).

Devletlerin rakiplerinin gelecekteki saldırgan niyetlerinden hareketle silahlanması ve bunu yaparken kendini savunma niyeti konusunda onları temin etme çabası riskli olabilir ki bu yüzden güvenlik ikileminden kurtulmaları zorlu bir hal almaktadır (Montgomery, 2006, s. 155). Nitekim devletler arasındaki güvenlik ikilemleri, karşılıklı bir şekilde oluşturulacak şeffaflık, güven sağlayıcı politikalar ve silah kontrolü ile azaltılabilir ki Çin ile ABD ilişkilerinde de muhtemel güvenlik ikilemleri mevcuttur (Liff & Ikenberry, 2014, s. 55). Diğer taraftan Çin'in dünyayı yükselişinin barışçıl olduğuna temin ettiği, fakat bunun ABD tarafından engellendiği bir ortamda mümkün olmadığı söylenebilir ki Pekin yönetiminin 2017 yılında ilk deniz aşırı askeri üssünü Cibuti'ye açtığı ve KYG üzerinden uluslararası ticarete yeni bir küresel güç olmayı arzuladığı konjonktürde iki aktör arasındaki güvenlik ikilemlerinin Babülmendep'e yansımaları tezin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde incelenecektir. Buradan hareketle çalışmanın takip eden başlığında ekonomik ve teknolojik dinamikler mercek altına alınmaktadır.

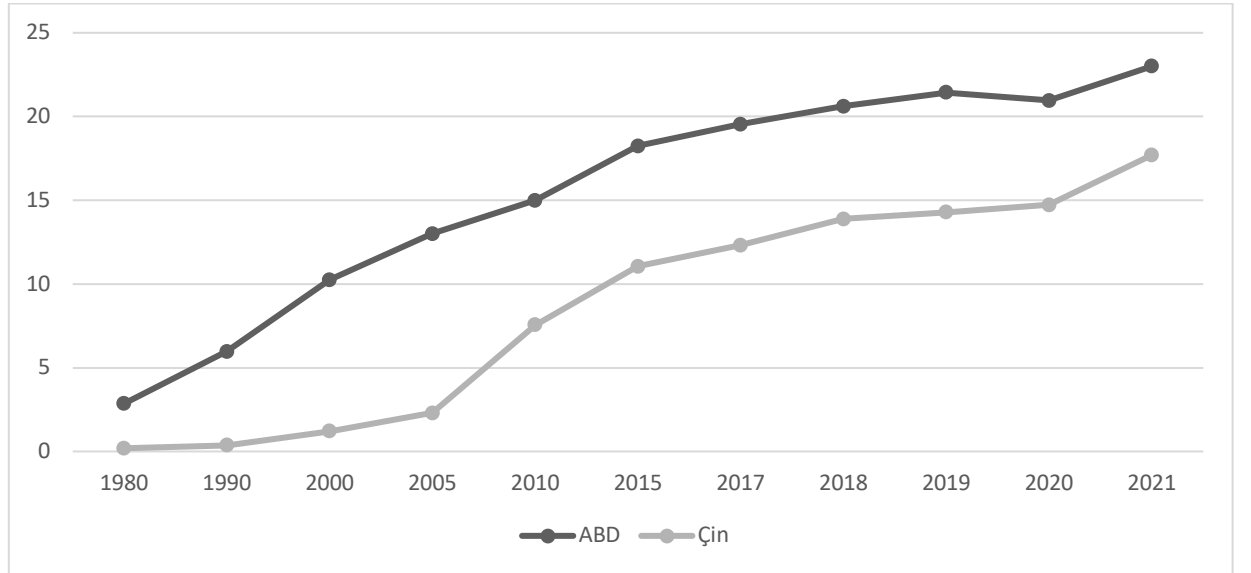
3.4.Ekonomik ve Teknolojik Dinamikler

Çin, Soğuk Savaş'ın son yıllarında Washington yönetimiyle yakınlaşmış ve Sovyetlerin dağılmasını takip eden süreçte ekonomide ve uluslararası siyasette hızlı bir yükseliş

¹¹ Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için "Bölgesel Dinamikler" alt başlığı incelenebilir.

trendi yakalamıştır. Bu yükseliş trendi Çin'i uluslararası sistemdeki güç projeksiyonunda ABD'ye meydan okuyabilme potansiyeline sahip en önemli rakip haline getirmiştir. Nitekim Trump yönetiminin Çin'e yönelik başlattığı "ticaret savaşı" da Pekin'in teknolojik gelişim özelinde ekonomik yükselişinin ABD çıkarlarına meydan okuyabilecek düzeye gelmesine dayanmaktadır. Dolayısıyla Trump yönetimindeki ABD'ye göre Çin'in hem ekonomi hem de askerî açıdan Washington'un çıkar alanlarına rakip olmasını engellemenin temel dinamiği Batı'nın teknolojik üstünlüğünü güvence altına almasına dayanmaktadır. Ekonomik gelişme bağlamında Çin ile ABD arasındaki rekabetin en belirgin boyutu her iki ülkenin dijital çağda teknolojik üstünlüğe sahip olma çabasıdır (Lewis J. A., November 2018, s. 1-3).

Grafik 1: ABD ve Çin'in GSMH Oranları (1980 – 2021)

Kaynak: Dünya Bankası

Teknolojik dinamikler bağlamında Çin'in ekonomik gelişimi, ABD ile ticaretiyle doğrudan ilişkilidir. Bu anlamda her iki aktörün Gayri Safi Milli Hasıla'larını ve aralarındaki ticareti (ithalat, ihracat, ticaret dengesi ve toplam ticaret hacmi) incelemek, uluslararası sistemdeki rekabeti analiz edebilmek açısından faydalı olacaktır. Örneğin, Grafik 1'den hareketle 1980 yılından günümüze ABD ile Çin arasındaki GSMH oranları incelendiğinde, ABD'nin daha yüksek bir orana sahip olduğunun görülmesinin yanı sıra her iki aktör arasındaki farkın 2010'u takip eden yıllarda yaklaşık 5 ila 6 milyar dolara tekabül ettiği anlaşılmaktadır. SSCB ile ABD arasındaki rekabetin son 10 yılı olan 1980 – 1990 yılları arasında ABD'nin GSMH'sini %100'den fazla artırdığı, Çin'in ise %50'den daha düşük bir oranda artırdığı görülmektedir ki bu durum ABD'nin rakiplerine

karşı uluslararası sistemdeki hâkim güç konumuna dair önemli bir veri sağlamaktadır. Ayrıca yine bu durum, 1990 – 2005 periyodunda da benzer bir seyir izlemiştir. Fakat Çin'in 2005'i takip eden 5 yıllık dönemde GSMH'sinin göze çarpan bir şekilde arttığı da görülmektedir. Grafikte göze çarpan diğer bir nüans ise 2020 yılında etkisi yoğun bir şekilde yaşanan Kovid-19 krizinde Çin'in GSMH büyümesinin devam etmesine rağmen ABD'ye ait verinin düşmesidir. Buradan hareketle Çin'in üretim kapasitesi bağlamında küresel tedarik zincirinde ABD'ye oranla stratejik bir öneme sahip olduğu yorumu yapılabilir.

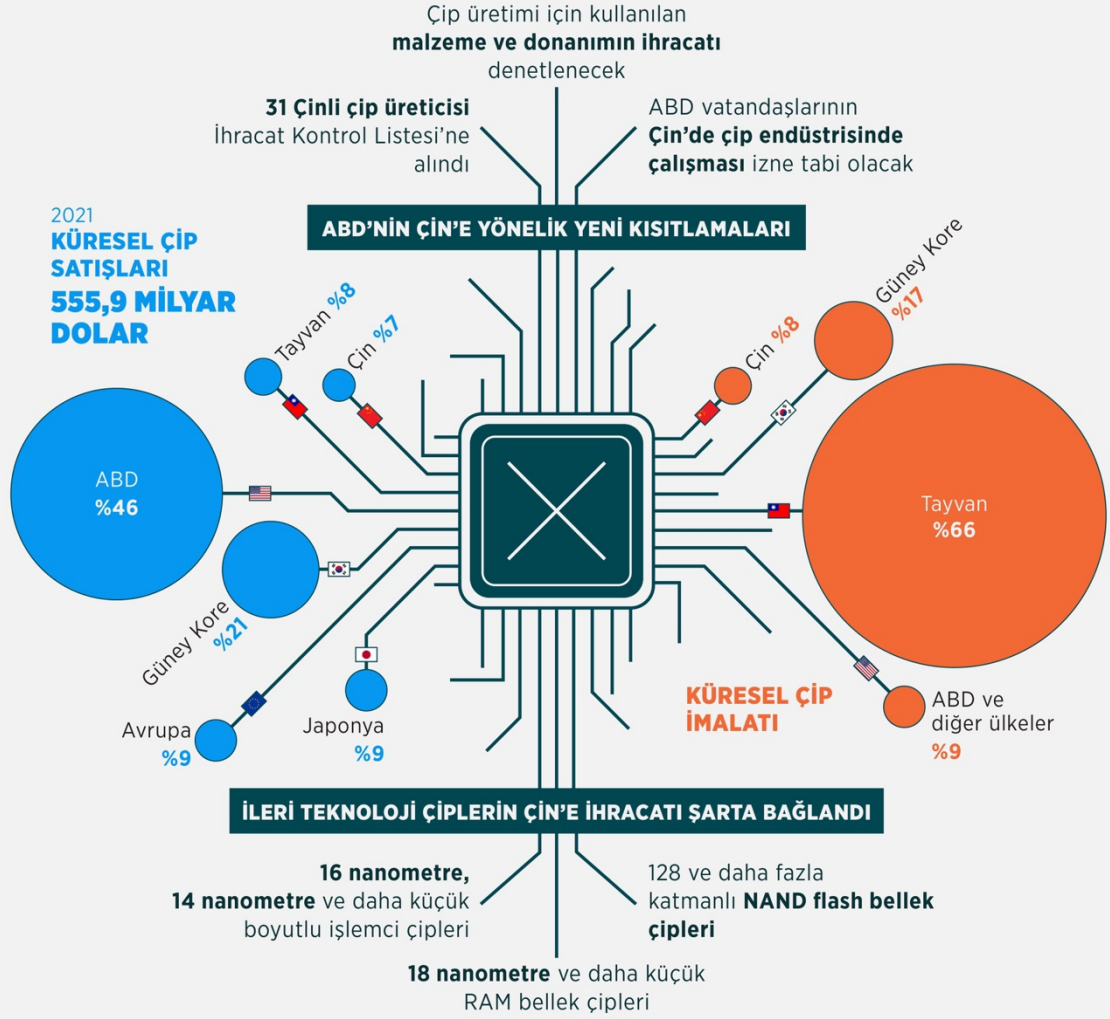
Uluslararası sistemde 2011 – 2021 yılları arası ABD – Çin rekabetinin ekonomik ve teknolojik bağlamda mercek altına alınacak diğer bir konu da çip krizidir. Bu anlamda her iki ülke de ekonomik ve jeopolitik açıdan stratejik önemde olan denizaltı fiber optik ağ sistemleri özelinde siber güvenlik ve dijital alt yapı gelişimi, yapay zekâ ve çip konularında üstünlük sağlamak amacıyla rekabet etmektedir. Bu rekabet söz konusu ülkelerin teknoloji şirketleri yoluyla gerçekleştirilen yatırımlar özelinde gözlemlenmektedir. ABD ve Çin'in teknolojik yatırımlar bağlamındaki kapasiteleri incelendiğinde Avustralya merkezli bir düşünce kuruluşu olan Avustralya Stratejik Politika Enstitüsü'nün (*The Australian Strategic Policy Institute – ASPI*) verilerine göre Çin, 44 teknoloji dalının 37'sinde ABD'nin önündeyken, Washington ise 7 alanda Pekin'in önündedir (Gaida, Wong-Leung, Robin, & Cave, 2023).

Dünya çip üretiminde öne çıkan diğer ülkeler arasında Güney Kore, Tayvan ve Japonya bulunmakta ve toplam arzın yaklaşık 75'ini Doğu Asya bölgesi karşılamaktadır. Ancak çip üretiminde kullanılan germanyum ve galyum isimli hammaddelerin dünyadaki en büyük üreticisi Çin'dir. Nitekim *Critical Raw Materials Alliance*'a (CRMA) göre dünya çapındaki germanyum üretiminin yaklaşık yüzde 60'ını Çin karşılamaktadır (CRM Alliance, 2022). Dolayısıyla dünya çip üretiminde Çin, stratejik bir konumda bulunmaktadır. Buna karşılık ABD ise 2021 yılında Çin'e yönelik çip ihracatına kısıtlama getirmiş ve şartlara bağlamıştır. Sonuç olarak, çipler günümüzde gelişen teknolojinin de etkisiyle ev aletlerinden savunma sanayiye, araç üretiminden akıllı cihazlara kadar pek çok alanda kullanılmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası toplumda artan talebe karşılık küresel aktörler arasındaki güç rekabetinin bir parçası olan çip krizi, ABD – Çin rekabetindeki güç geçişi tartışmalarının da en temel alanlarından birini oluşturmaktadır.

İnfografi 2: ABD – Çin Rekabetinde Çip Krizi

ABD, "çip savaşıyla" Çin'in etrafına teknoloji duvarı örüyor

ABD'nin Çinli üreticilerin ileri çip teknolojilerine erişimine yönelik kısıtlamalarla, Pekin'in bu sektördeki teknolojik kabiliyetine set çekme niyetini ortaya koyuyor

01.11.2022

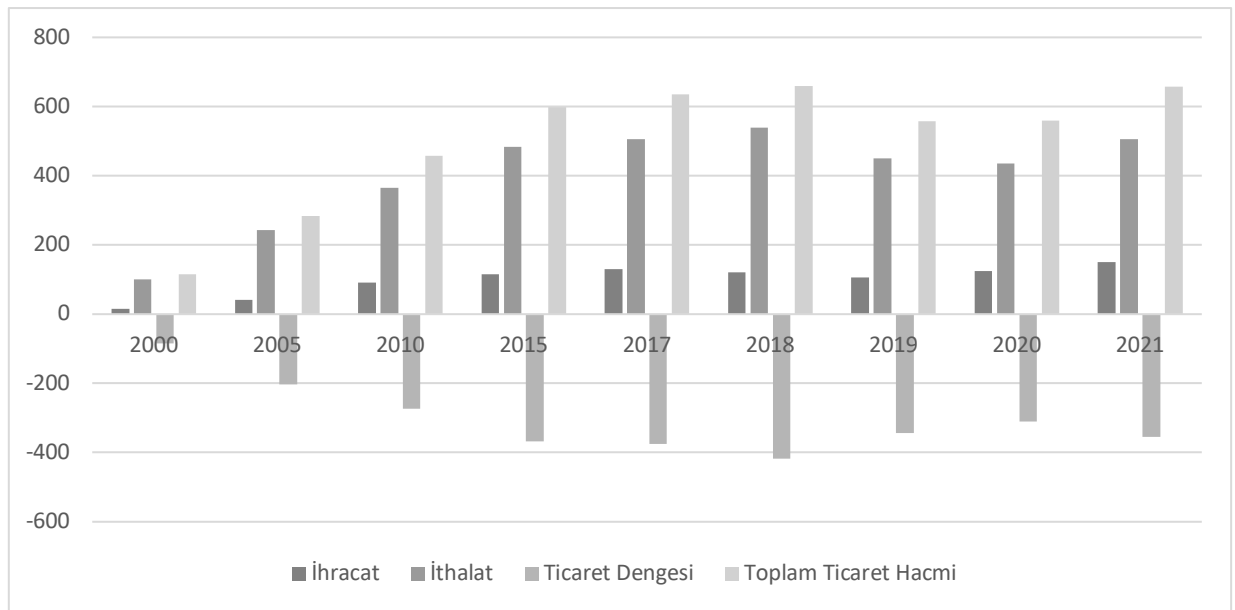

Kaynak: (Demirci, 2022)

ABD ile Çin arasındaki güç rekabetinin ekonomik açıdan analiz edilmesinde önemli olan diğer bir veri de her iki aktör arasındaki ticarettir. Bu anlamda Grafik 2 incelendiğinde ilk olarak göze çarpan nokta 2018 yılına kadar ticaret hacminin büyüdüğü ve takip eden iki yılda yumuşak bir düşüş olsa da bunun 2021 yılında yeniden 2018 yılı seviyesine yükselmiş olmasıdır. Ayrıca 2018 yılını takip eden yıllarda ticaret dengesinin de ABD

lehine azaldığı ve 2021 yılında ABD'nin Çin'e ihracatının tarihin en yüksek seviyesine yükseldiği (152 milyar ABD doları) görülmektedir. Buradan hareketle söz konusu verilerdeki ABD lehine değişimin Donald Trump yönetiminin Çin'e karşı başlattığı ticaret savaşının (2018) sonuçlarından kaynaklandığı söylenebilir. Grafik 2'de göze çarpan bir diğer önemli nüans 2021 yılında ABD'nin Çin ile gerçekleştirdiği hem ihracatının hem de ithalatının artarken, ticaret dengesindeki eksi yönlü artışın yaşanmasıdır. Bu veriden hareketle ABD'nin Çin'e karşı yürüttüğü ticaret savaşı kapsamında sertleşen ekonomi politikalarında gevşeme olduğu söylenebilir.

Grafik 2: ABD'nin Çin ile Ticareti (2000 – 2021)

Kaynak: US Census Bureau

ABD, Çin'in uluslararası sistemde hâkim bir güç haline gelmesini engellemek amacıyla ekonomik ve teknolojik açıdan Pekin'i zayıflatmayı arzulamaktadır. Bunun arka planında ise Trump yönetimi döneminde ABD'nin Çin'e karşı başlattığı ticaret savaşının temel nedenleri arasında Pekin'in ABD'deki şirket sırlarını çalmak, İran'a uygulanan yaptırımlara uymamak ve bu kapsamda yürütülen polis soruşturmasını engellemek suçlarını işlediği iddialarının bulunmasıdır. Örneğin, Trump yönetimi dönemindeki hükümetin danışmanlarından olan Michael Pillsbury, ABD'nin teknolojik üstünlüğünü savaşmadan teslim etmeyeceğini ve Çin'in önde gelen teknoloji şirketlerinden biri olan Huawei iddianamesinin de bu mücadelenin ilk adımı olduğunu belirtmesi söz konusu iddianın en temel kanıtlarından birisidir (Sanger, Benner, & Goldstein, 2019). Bu iddiaların ve açıklamanın arka planında temel olarak gelecekteki 5G ağlarında bilgi

sistemlerini kimin kontrol ettiği bulunmaktadır ki ABD dünya devletlerini Çin'in söz konusu teknolojisini kullanmaması noktasında ikna etmek için aktif bir şekilde kampanya yürütmüştür (Sanger, Barnes, Zhong, & Santora, 2019). Ancak bunun kazananı olmayan "sıfır toplamı bir oyun" olduğu açıktır. Nitekim Washington ve Pekin yönetimleri arasında ticaret savaşı olarak bilinen ve Mayıs 2019'da dönemin ABD Başkanı Donald Trump tarafından yürürlüğe konulan Huawei odaklı arz yasağı, Haziran 2019'da iki ülke devlet başkanının Osaka'da görüşmesiyle gevşetilmiştir (Leonard & King, 2019).

ABD'nin geri adım atmasında tek faktörün Huawei olmadığını söylemek mümkündür. Örneğin dönemin ABD Devlet Başkanı Trump, ABD sanayisinin ve tedarik zincirlerinin dayanıklılığını güçlendirmek amacıyla Kurumlar Arası Görev Gücü (*Interagency Task Force – ITF*) kurarak Çin ile geliştirdiği ticaret ve sanayi politikasını yakından incelemiş, buna göre ABD'nin sanayi kapasitesini ve askeri teknolojik hakimiyetini tehlikeye attığı şeklinde tanımlanmıştır (Department of Defence , 2018). Bunun yanı sıra Çin'in sahip olduğu malzeme ve teknolojilerin ABD'nin ulusal güvenliği için stratejik olduğu mühimmat ve füzelerde kullanılan kritik enerji malzemelerinin önemli tedarikçilerindendir. Bu malzemelerin nadir toprak elementlerinin de olduğu özel metalleri içermesi ve bunların birçok silah sisteminin üretilmesinde önemli rol oynaması, Çin'in ABD pazarındaki ağırlığına işaret etmektedir. Nitekim bu durum, Çin'in ticaret savaşlarında bu tür metaller üzerinde ihracat kısıtlamalarını kullanabileceği, ABD'yi kararını yeniden düşünmeye itmştir (Department of Defence , 2018).

Çin, 2015 yılında kabul ettiği "Made in China 2025" planına göre ülke ekonomisini modernize ederek teknoloji üretimindeki tedarik zincirlerinin tüm parçalarını kendisinin üreteceği ve "Orta Gelir Tuzağından"¹² (*Middle Income Trap*) kaçınacağı yüksek gelirli bir ekonomi oluşturmayı planlamaktadır (Glawe & Wagner, 2020). Buna göre "Made in China 2025" söz konusu idealin ilk adımıdır. Bunun ikinci adımı 2035 ve nihai hedeflerin ise Çin Halk Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yıl dönümü olan 2049 yılında tamamlanması planlanmaktadır (Morrison, 2019). Bu sürecin bir çıktısı olarak örnek verilecek olursa Çin, Boeing ve Airbus'a rakip olacak "C919" yolcu uçağını geliştirme aşamasındadır; ancak bu projeye en az 10 ABD şirketi ortak girişimde bulunmaktadır (U.S. Chamber of

¹² Orta Gelir Tuzağı kavramı, genellikle hızlı büyüme yaşıyan ve böylece çok kısa bir süre içinde orta gelirli bir ülke statüsüne ulaşan, ancak yüksek gelirli ülkeler grubunu yakalayamayan ülkeleri ifade etmektedir. Son yıllarda literatürdeki temel tartışmalardan biri de Çin'in Orta Gelir Tuzağı'na hangi durumlarda düşüp düşmeyeceği ile ilgilidir. Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Glawe, Linda, and Helmut Wagner. "China in the middle-income trap?" *China Economic Review* 60 (2020): 101-264.

Commerce, 2017). Dolayısıyla Çin'in ulusaldan küresel bir endüstriye doğru yol alması ancak ABD'nin de ortaklığıyla gerçekleşebilecektir ki bu durum hem iki aktör arasında ekonomik karşılıklı bağımlılığın sürdüğüne hem de uluslararası sistemde iki aktör arasında "dolaylı pragmatik işbirliği" kurulabileceğine işaret etmektedir.

İnfografi 3: ABD – Çin Arasında Ticaret Savaşının Ortaya Çıkışı

Kaynak: (Anadolu Ajansı, 2018)

ABD ile Çin arasındaki söz konusu rekabetin iş gücü piyasası için de önemli yansımaları bulunmaktadır. Trump döneminde özellikle imalat sektöründe Çin tarafından sağlanan ara mallarda yaşanan sorunlar ve fikri mülkiyet imitasyonları, iki aktör arasında büyüyen rekabetin bir sonucu olarak ABD'de işsizliğe yol açabilecektir (Meltzer & Shenai, February 2019). Çin ve ABD'nin 1979 yılında imzaladıkları ticaret anlaşmasıyla birlikte takip eden yirmi yıl boyunca Washington, Pekin'den pahaca düşük ve emek yoğun ürünler ithal etmiştir. Ancak günümüzde ABD'nin Çin'den gerçekleştirdiği ithalatın

neredeyse üçte biri ileri teknoloji ürünleridir. Bu durum da ABD’de işsizliğe yol açmaktadır (Kuk, Seligsohn, & Zhang, 2018). Örneğin, Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu (*National Bureau of Economic Research*) tarafından yapılan bir araştırmaya göre 1999 – 2011 döneminde ABD’nin Çin’den gerçekleştirdiği ithalatın doğrudan veya dolaylı bir şekilde imalat endüstrisine 2 ila 2,4 milyon dolar arasında iş kaybına yol açmaktadır. Farklı çalışmalarda ise üretimde artan teknolojik ekipmanların işsizliğe yol açtığına işaret edilmektedir. Ancak ABD’deki tüketiciler Çin’den ucuz ürün ithal etmekte ve bu minvalde gelişen hizmet sektörlerinde yeni istihdam olanakları ortaya çıkmaktadır (Morrison, 2018, s. 7). Dolayısıyla ABD’nin Çin’den gerçekleştirdiği emek yoğun ithalat, ülkede hizmet sektörünün gelişmesine fayda sağlamaktadır.

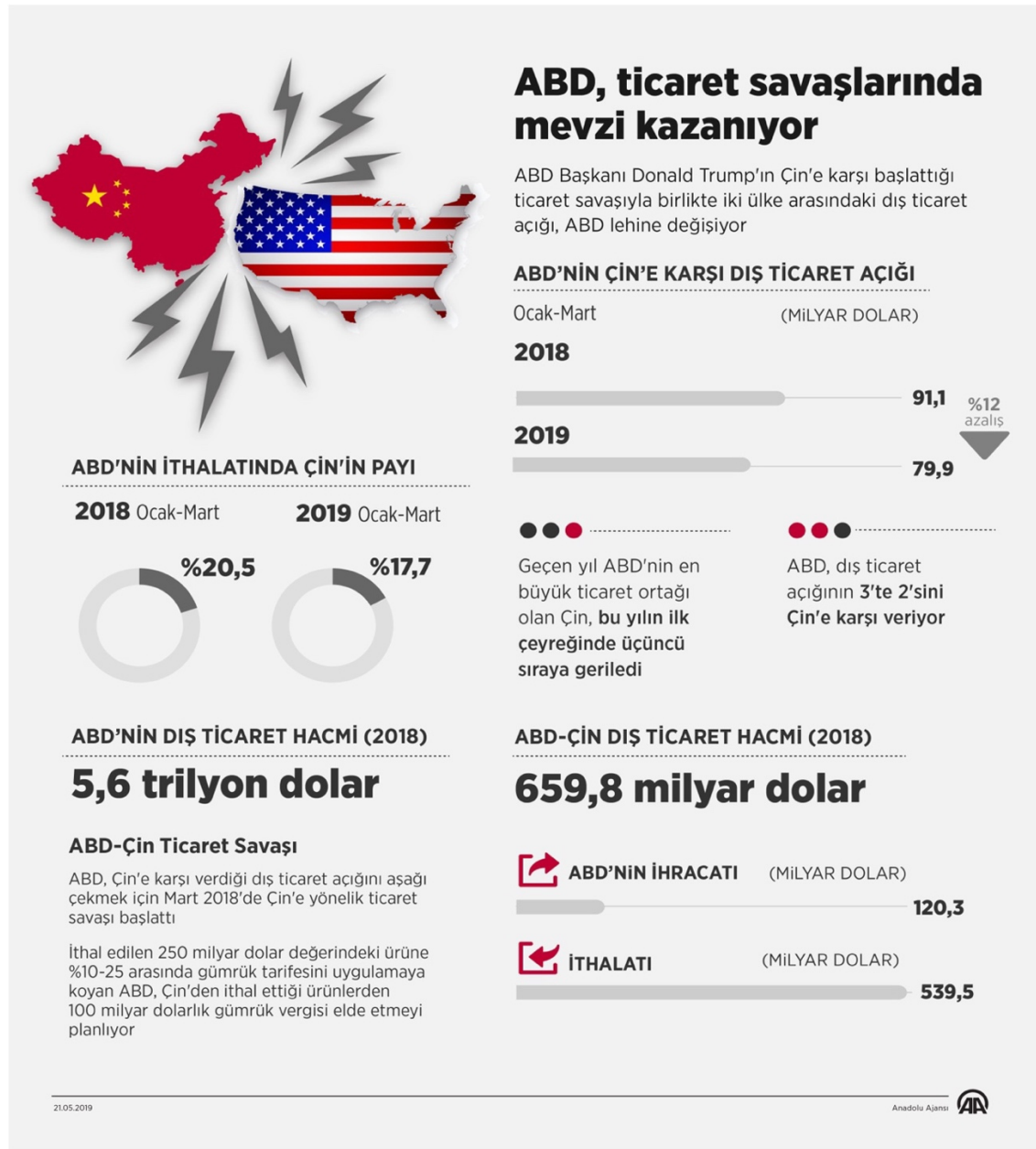
ABD, soğuk savaş olarak adlandırılan 1970 – 1990 arası dönemde SSCB’ye karşı Çin ile stratejik bir ittifak kurmuş ve Sovyetlerin dağıldığı 1990 yılından günümüze artan küreselleşmenin de etkisiyle Pekin yönetimiyle ilişkileri artarak devam etmiştir. Trump yönetimine kadar, özellikle Sovyetlerin dağılmasından itibaren göreve gelen ABD hükümetlerinin Çin ile ekonomik karşılıklı bağımlılıktan doğan uluslararası sistemdeki barış ve istikrarın korunmasına katkı sağlayacağı görüşü hâkim olmuştur (Roberts, Moraes, & Ferguson, 2019). Ancak ABD’de Trump yönetimi döneminde Çin’in önü alınamaz yükselişi Washington’u endişelendirmiştir ki bu durum Huawei’ye karşı yürütülen kampanyada daha belirgin hale gelmiştir. Çin’in ABD için küresel anlamda stratejik bir rakip olarak görülmesi, ekonomik karşılıklı bağımlılık mantığının yerini çıkarların esas alındığı çatışmacı bir ortama dönüştürmüştür.

Washington yönetimi tarafından askeri üstünlüğün teknolojik temelini korumanın hayati olmasından dolayı “ticaret savaşı” politikası ortaya konmuştur. Dolayısıyla ABD, yapay zekanın önemli rol oynadığı “dördüncü sanayi devrimi”ne¹³ geçişte avantajlı konumda bulunan Çin üzerindeki teknolojik üstünlüğünü korumayı amaçlamıştır. Diğer taraftan Çin ise daha önce dikkat çekildiği gibi “Made in China 2025” projeksiyonunun bir parçası olarak ekonomi politikasını geliştirme girişimlerini imitasyon teknoloji transferleriyle

¹³ Dördüncü Sanayi Devrimi kavramı ilk defa 2011 yılında Almanya’daki Hannover Fuarı’nda kullanılmıştır. Bu kapsamda 2012 yılında Robert Bosch ve Henning Kagermann çalışma grubu oluşturarak Dördüncü Sanayi Devrimi öneri dosyası hazırlamış ve hem Alman Federal Hükümeti’ne hem de 2013 yılındaki Hannover fuarında sunmuştur. Bu rapor temel olarak bilişim teknolojileri ve endüstriyi bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Bu hedefin arka planında ise daha düşük maliyetli, az yer kaplayan, az enerji ve ısı üreten, iletim ve yazılım sistemleri güvenilir olması bulunmaktadır. Bunun yanı sıra üretim sistemlerinde internet tabanlı ve neredeyse hiç insan faktörü olmadan kendi kendini koordine ve optimize eden makinelerin çalışmasıdır. Tüm bunların üretim maliyetlerini ve süresini düşürerek miktar ve kaliteyi artıracaktır. Daha fazla bilgi için: (Schwab, 2017).

sağlamayı hedeflemiştir. Bu minvalde Trump döneminde ABD, Çin'in teknoloji temelli ekonomik ilerlemesini durdurmak amacıyla politika hedefleri belirlemiştir (Jackson J. K., 2019, s. 24). Örneğin Washington yönetimi Çinli şirketlere ticari yaptırımlar uygulamış ve Ağustos 2018'de "İhracat Kontrolleri Yasası" ile gümrük kontrollerini sıkılaştırarak gelişmekte olan temel teknolojilere ihracat kısıtlamalarını öngörmüştür (Lichtenbaum, Ban, & Johnson, 2019). Ayrıca FBI'nın görüşüne göre Çin istihbarat servisleriyle ilişkileri olan bilim insanlarına bilgi transferlerini azaltmak amacıyla vize verilmemesi de kararlaştırılmıştır (Perlez, 2019).

İnfoğrafi 4: ABD'nin Ticaret Savaşındaki İlerlemesi – 2019

Kaynak: (Gültekinler, 2019)

Sonuç olarak ABD ile Çin arasında yaşanan rekabet yeni bir jeoekonomik dünya düzeninin ortaya çıkmasını doğurabilecektir ki bu durum ekonomik ve güvenlik çıkarlarının yukarıda bahsedildiği gibi yeniden dizaynı için sürdürülebilir bir şekilde uygulanırsa, uluslararası sistemde küreselleşme yeniden tanımlanabilecektir. Nitekim tarihsel deneyimler stratejik rekabetin ekonomik ilişkiler üzerinde derin bir etkiye sahiptir (Park & Moon, 2018, s. 294). ABD ile Çin rekabetinde buraya kadar incelenen hâkim güç, güvenlik ikilemi, ekonomik ve teknolojik dinamiklerin Çin'in bölgesel ve küresel alanda artan etkisi bağlamında incelenmesi meseleyi ampirik örneklerle pekiştirecektir.

3.5.Sosyo-Kültürel Dinamikler

Uluslararası sistemdeki ABD – Çin rekabetinde mercek altına alınabilecek diğer bir boyut sosyo-kültürel dinamiklerdir. 2011 yılından 2021 yılına değin geçen on yıllık sürece odaklanan bu çalışmada sosyo-kültürel dinamiğin iki aktör arasındaki küresel ve alt bölgesel sistemlerdeki rekabete etkisi literatürdeki temel araştırma konularından biridir. Yukarıda açıklanan temel dinamiklerden hareketle ABD'nin günümüzde Çin'in yükselişine karşı uyguladığı siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlamındaki rekabetinin sosyo-kültürel boyutu, 1945 – 1990 dönemindeki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) karşı uyguladığı politikalardan farklıdır. Ayrıca Çin'in iç ve dış siyasetinin yanı sıra ekonomi politikalarındaki programı da SSCB'den farklıdır. Buradan hareketle Çin'in dış politika tercihlerini yönlendiren sosyo-kültürel etkenler iki aktör arasındaki rekabeti analiz edebilmek açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla tarihsel arka planının da etkisiyle devletlerin sahip olduğu kültürün liderlerin politika tercihlerini nasıl etkilediği sorusuna cevap aramak gerekmektedir.

Kültür, dil, tarih, din, gelenekler ve kurumların yanı sıra insanların kendilerini tanımlamalarıyla ilişkili olan maddi ve manevi unsurlara sahip bir kavramdır. Bu kavramın maddi unsuru fiziksel açıdan hayatta kalmak, manevi unsuru ise sosyal açıdan insan ilişkileridir (Chu & Ju, 1993). Maddi unsurlar açısından ABD – Çin rekabeti mercek altına alındığında Çinliler Amerikalıların dünya görüşüne sahip olmasalar da yaşam tarzları, iş yönetim modelleri, kitle iletişim araçları ve şehirlerin yapısı gibi pek çok unsur benzerdir. Manevi unsurlar açısından ise iki devlet önemli derecede birbirilerinden farklı yapılara sahiptir. Örneğin Çin Komünist Partisi (ÇKP) medya üzerindeki tek hâkim güç olması gibi pek çok unsur bağlamında günümüz Çin toplumunun kültürüne tamamen hakimdir. Bu durum da toplumun manevi yaşamını

şekillendirmektedir. Dolayısıyla günümüzde ÇKP ülkenin yükselişi noktasında Batı'nın sahip olduğu ileri yüksek teknoloji gibi maddi unsurlarına ihtiyaç duyarken, demokrasi, insan hakları, din özgürlüğü gibi Batı'nın manevi kültürünü reddetmektedir.

Samuel Huntington'a göre dünyadaki sekiz büyük medeniyetten biri Konfüçyüs'tür ve bu medeniyetler arasındaki çatışmanın insanlığın kaderini şekillendireceğini iddia etmektedir (Huntington, 2011). Günümüz ÇKP yönetimindeki Çin'de ise geleneksel kültür, parti kültürü (Marksizm), Çin milliyetçiliği ve Batı kültürü olmak üzere dört kültür bir aradadır. Bunlardan geleneksel kültür iki bin yıldan uzun süredir ülkenin ana akım kültürünü oluşturmaktadır. Marksizm tarafından yönlendirilen ÇKP kültürü ve bunun bir alt dalı olan milliyetçilik 1949 yılından bu yana; Batı kültürü ise 1980 yılından bu yana ülkenin sosyo-kültürel yapısına hakimdir (Xuetong, 2018, s. 1). Dolayısıyla Çin'de Parti kültürü, geleneksel kültür ve milliyetçilik birbiriyle ilişkili olarak ÇKP tarafından yönetilmektedir.

Batı kültürünü reddeden ÇKP, ülkenin dış politika yapımını da sosyo-kültürel dinamiklere bağlı bir şekilde belirlemektedir. Sosyo-kültürel dinamikler bir devletin uluslararası ilişkilerdeki statü hiyerarşisinde konumunu belirlemesi için temel kaynaklardan biridir. Çin, ÇKP'nin ülke Anayasası bağlamında resmî ideolojisi olan Marksizm'in etkileriyle yönetilmektedir. Bu durum Çin'in bir taraftan özellikle siyasi açıdan sosyalist sisteme sahip Kuzey Kore ve Küba gibi komünist kamp ülkelerinin bir parçası olarak hareket etmesini sağlamakta, diğer taraftan da küresel ekonomide piyasa ekonomisine uygun politikalarla hareket etmesinden dolayı Washington Konsensüsüne aykırı duruşuna işaret etmektedir (Zhou, 2020). Dolayısıyla Çin, bir taraftan uluslararası sistemde ekonomik gücünü ve siyasi nüfuzunu geliştirerek küreselleşmeyi desteklerken, diğer taraftan da siyasi alandaki evrensel değerleri ve modern demokrasiyi reddederek küreselleşmeye karşı çıkmaktadır. Bu durum da onu uluslararası siyasette farklılaştırmakta ve diğer ülkeler nezdinde alternatif aktör konumuna yerleştirmektedir.

Sosyo-kültürel dinamiklerin dış politikadaki bir diğer boyutu da uluslararası siyasette imajını iyileştirmek ve yumuşak gücünü konsolide etmek için önemli bir araç olmasıdır. Bu bağlamda Çin uluslararası toplumdaki imajını geliştirmek amacıyla kültürel diplomasiyi bir araç olarak kullanmıştır. Örneğin, 2008 Pekin Olimpiyatları'nın ardından ÇKP, devletin dört büyük medya kuruluşu olan Xinhua Haber Ajansı, CCTV, China Radio International (CRI), China Daily and Global Times şirketlerine yaklaşık 6 milyar dolarlık bir finansman sağlamıştır (Silva & Becard, 2019). Bu kapsamda ÇKP, Çin'in

hikayesini anlatabilmesi için Pekin’de atölye çalışmaları düzenlemenin yanı sıra dünyanın farklı coğrafyalarındaki üniversitelerde Konfüçyüs enstitüleri açarak sunduğu eğitimle kültürel politikalarını konsolide etmektedir. Buna karşılık ABD, 2020 yılında söz konusu dört Çin medya kuruluşunu yabancı misyonlar olarak nitelendirmiş, pek çok batılı ülke üniversiteleri Konfüçyüs enstitülerini kapatma kararı almıştır (Zhou, 2020). Dolayısıyla bu durum Çin’in yükselişine karşı Batılı ülkelerin kültürel rekabetine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra ABD’nin Çin kültürü üzerindeki sosyo-kültürel açıdan hakimiyetinden de bahsetmek gerekmektedir. Örneğin, ABD filmleri, mutfağı (Hamburger v.b.) gibi kültürel başarıları uluslararası sistemde Çin ve diğer dünya toplumları üzerindeki olumlu imajına işaret etmektedir. Bu durum da Çin ile rekabetinde önemli bir değişken olduğunun göstergesidir.

ABD – Çin rekabeti ticaret ve yüksek teknolojinin yanı sıra sosyo-kültürel bir hüviyete de sahiptir. Bu bağlamda 2018 yılından bu yana ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Çin ile rekabetteki öncelikli alanlar üzerinde raporlar hazırlamaktadır. Komitenin 2019 yılında hazırladığı raporda Çin ile rekabette çatışmanın tırmanabileceği otuz alan sıralanmıştır. Bu sıralamanın birinci kademesinde Güney Çin Denizi bulunurken, ikinci kademesinde ise Tayvan sorunu bulunmaktadır (Stares, 2018). Bu bulgular ABD’nin Çin ile rekabetinde doğabilecek bir çatışmada öncelikli alanının Asya Pasifik bölgesine yoğunlaştığına işaret etmektedir ki sosyo-kültürel dinamikler açısından Çin’in öncelikli etki alanı da yakın çevresindeki ülkelerdir. Bunun nedeni ÇKP’nin ABD ve diğer Batılı ülkelerden farklı bir dünya görüşüne sahip olmasıdır.

Sonuç olarak Güç Geçiş Teorisi perspektifinden ABD – Çin ilişkilerini analiz edebilmek için rekabetin sosyo-kültürel farklılıklardan kaynaklanan gelişmeleri mercek altına almak temel bir boyuttur. Örneğin, Çin ekonomisi ve askeri gücü istikrarlı bir şekilde büyümeye devam ederse 2035 yılına kadar ABD’yi geçeceği tahmin edilmektedir (McGregor, 2017, s. 7) ki, dünyanın en büyük ekonomisi İngilizce konuşmayan, Batılı olmayan ve demokratik değerlere sahip olmayan bir devlet olmaktadır. Dolayısıyla ÇKP’nin parti kültürü, milliyetçiliği ve ülkenin tarihsel arka planı, ABD ile küresel rekabette önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum da ABD yönetimi için orta ve uzun vadeli bir rekabete işaret etmektedir ki Babülmendep Boğazı jeopolitiği gibi alt bölgesel sistemlerde her iki aktörle de ilişki kuran ülkelerin bakış açıları sosyo-kültürel dinamiklerin yansımalarına göre değişip dönüşecektir. Ayrıca Çin’in Hollywood gibi ideoloji ihraç edeceği bir film endüstrisi olmasa da ABD’li film şirketlerinden hisse satın alarak ortak gerçekleştirdiği

“dünyayı kurtarma” temalı filmleri dikkat çekmektedir (Kabakcı, 2022). Bu durum da Çin’in uluslararası sistemde hâkim güç olma vizyonu bağlamında ABD’ye meydan okuyan temel unsurlardan biri olduğuna işaret etmektedir ki orta ve uzun vadede bu gelişme, iki aktör arasında “dolaylı pragmatik işbirliği” konusunu gündeme getirebilir. Buradan hareketle söz konusu beş dinamiğin ABD – Çin rekabeti noktasında bölgesel ve küresel yansımalarını incelemek faydalı olacaktır.

3.6.Bölgesel ve Küresel Dinamikler

Uluslararası sistemde ABD ile Çin arasındaki rekabetin kökenleri soğuk savaş döneminde “farklı” bir boyuta sahipti. Bu boyut söz konusu dönemde Çin’in SSCB ile ABD arasında denge siyaseti uygulayarak 1980’li yıllarla birlikte Moskova ile bağlarını koparması ve Washington yönetiminin de Sovyetlere karşı bir ağırlık merkezi oluşturmak amacıyla Pekin ile yakınlaşmasını gerektirmiştir. Ancak, ABD ile Çin arasında 1996 yılında Tayvan üzerinde ortaya çıkan anlaşmazlıktan dolayı çatışma ihtimali gündeme gelmiş ve bunun günümüze de yansımaları bulunmaktadır (Kania E. B., 2019). Dolayısıyla Çin’in ABD ile rekabetinin bölgesel dinamiklerinde (Çin’in yakın coğrafyası) başta Tayvan sorunu olmak üzere Japonya ile devam eden tarihsel sorunlar, Güney Çin Denizi (GÇD) ve Kuzey Kore krizleri bulunurken, küresel dinamiklerinde ise enerji güvenliği, terörizm özelinde güvenlik tehditleri, uluslararası kuruluşlarla ilişkiler bağlamında ortaya çıkan unsurlar üzerinden Pekin’in uzak coğrafyalara yönelik dış politika parametreleri bulunmaktadır (Temiz, 2018, s. 35).

ABD ile Çin rekabeti kökleri itibariyle birbiriyle uyumsuz hedeflere ve karşılıklı endişelere dayanan bölgesel (Asya Pasifik) ve küresel dinamikleri bulunmaktadır. Teknolojik boyutun bir önceki başlıkta ekonomik çıkarlar ve rekabet temelinde incelendiği gibi bölgesel ve küresel boyutta liderliğin de yirmi birinci yüzyılda hem ekonomik hem de Güvenlik İkilemi açısından tartışılması gerekmektedir (Heath & Thompson, 2018, s. 105). Bu minvalde bölgesel ve küresel dinamiklerin tartışılacağı bu başlıkta söz konusu aktörler arası rekabetin Çin’in yakın ve uzak coğrafyalardaki öne çıkan politikalarının boyutu mercek altına alınacaktır.

3.6.1. Bölgesel Dinamikler

ABD ile Çin rekabetinin bölgesel dinamikleri incelendiğinde Güney Çin Denizi’ndeki askeri tehdit algıları, Tayvan sorunu, Japonya ile tarihsel sorunların yansımaları ve Kuzey Kore sorunu olmak üzere dört temel kriz hattı bulunmaktadır. Buradan hareketle bu

başlıkta söz konusu kriz hatları bağlamında iki aktörün 2011 – 2021 yılları arasındaki rekabetine odaklanılarak mercek altına alınmaktadır.

Güney Çin Denizi Sorunu

ABD ile Çin rekabetindeki temel konuların başında Güney Çin Denizi'nde (GÇD) iki aktör arasında askeri tehdit algıları gelmektedir (Wuthnow, 2018, s. 238). Örneğin, ABD, Güney Çin Denizi'nde özel bir deniz nüfuz alanı kurma eğiliminde bulunmakta ve bu durum da Çin'i endişelendirmektedir (Ratner, 2018). Ayrıca Çin'in ilk uzak coğrafyadaki deniz üssünü Cibuti'de açmış olması, askerî açıdan ABD'yi endişelendirmektedir. Dolayısıyla ABD'nin temel stratejisinin Çin'i askerî açıdan yakın coğrafyasında sıkıştırmak olduğu söylenebilir.

Çin'in adalar, kayalar resifler ve düşük gelgit yükselmeleri üzerinde yapay adalar oluşturarak askeri karakollar kurması, Güney Çin Denizi'nde diğer dört kıyı devleti olan Vietnam, Filipinler, Malezya ve Brunei arasında anlaşmazlığa neden olmaktadır (Jackson S. F., 2018, s. 146-152). Çin'in "Dokuz Çizgi Hattı" (*Nine-Dash Line*) olarak ifade edilen ve Güney Çin Denizi'nin büyük bölümünü oluşturan bir bölgede egemenlik iddiası söz konusu devletlerin ve özellikle Endonezya'nın Münhasır Ekonomik Bölgesi (MEB) ile kesişmesinden dolayı bu ülkelerin Çin'e karşı savunma mekanizmaları, ABD tarafından da desteklenmektedir (O'Rourke, 2019). Çin'in GÇD'de egemenlik hakkı iddia etmesinin arka planında zımni bir strateji olarak ABD'ye ve diğer bölgesel güçlere karşı hakimiyetini kabul ettirme eğilimi bağlamında açıktan savunduğu argümanları arasında, haklarını savunmak ve bölgesel istikrarı sağlamak bulunmaktadır. Bölge devletlerinin yaklaşımları arasında ise GÇD'de Çin kontrolünün gerekliliği ve bölgesel istikrarsızlık oluşturmamak için Çin'e meydan okunmaması gerektiği düşüncesi hakimdir (Zhang, 2019, s. 3-4).

GÇD'de uluslararası deniz hukuku kapsamına dahil olmayan konularda bir anlaşmazlık yaşanmaktadır (Feng & He , 2018, s. 16). ABD ile Çin arasındaki anlaşmazlık temel olarak bu bölgenin Pekin'in etki alanında olması gerektiği iken, Washington'un ise denizlerde seyrüseferin serbest olması üzerinedir. Dolayısıyla GÇD'deki anlaşmazlık küresel deniz ticaretinde Dokuz Çizgi Hattı'nın engellenebileceğine dair karşılıklı endişelerden beslenmektedir. İki aktör arasındaki karşılıklı tehdit algılarından hareketle bölgedeki deniz taşımacılığının Çin için bölgesel ve küresel ticarete hâkim olma açısından son derece hayati olduğu ifade edilebilir ki Pekin'in bu anlamdaki en temel

endişesi bir kriz durumunda ABD ordusunun Malacca Boğazı'nı kapatarak Pekin yönetiminin enerji arzını kayda değer oranda kesebilmesidir (Andersen & Perry, 2017, s. 12).

ABD ile Çin arasında GÇD üzerindeki jeopolitik rekabetin nükleer bir boyutu da bulunmaktadır (Scobell, 2018, s. 201). Çin, ABD'den duyduğu askeri tehdit algılarına karşı çıkarlarını korumak için dört balistik füze deniz altısını GÇD'ye konuşlandırmakta ve daha fazlası için de planlama yapmaktadır (Zhao T. , 2018). Ayrıca Çin'in mevcut durumda GÇD'de kullanılabilir olan balistik füzeleri bulunmamaktadır. Ancak Pekin yönetimi bu zayıflığını da yeni nesil stratejik denizaltılarla güçlendirmeyi hedeflemektedir (Kristensen & Korda, 2019, s. 175).

Sonuç olarak, Çin'in uluslararası siyasette ABD ile rekabetinin önemli bir boyutunu oluşturan Güney Çin Denizi'ndeki rekabet, Babülmendep jeopolitiğiyle de bağlantılıdır. Nitekim Çin'in bölgeden ithal ettiği ham madde ve enerji talebi bağlamındaki hidrokarbon ürünlerinin temini bu bölgenin istikrarı ile doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılıdır. Ayrıca GÇD kapsamında ABD – Çin rekabetini etkileyen ve Babülmendep jeopolitiğine yansımaları olan bir diğer kriz alanı Tayvan'dır. Bu bağlamda takip eden başlıkta Tayvan sorunu özelinde ABD – Çin rekabeti mercek altına alınmaktadır.

Tayvan Sorunu

Çin devletinin uluslararası siyasette ekonomik, siyasi, askeri ve sosyo-kültürel açılardan son yıllardaki yükselişiyle birlikte ABD, Tayvan özelindeki “Tek Çin Politikası”ndan vazgeçme eğilimindedir (Chiang, 2005). ABD'nin bu politika değişikliğinin arka planındaki temel neden olarak 2016 yılında Tayvan Devlet Başkanı Tsai Ing-wen'in iktidara gelmesiyle birlikte uyguladığı siyasi yaklaşımıyla bağlantılıdır. Tsai Ing-wen göreve gelmesinden itibaren Çin'in Tayvan'a yönelik Anakara kabulünü kapsayan 1992 yılındaki anlaşmayı reddetmiş ve ABD de bu kapsamdaki Tek Çin Politikası'nı yeniden gözden geçirme eğilimine girmiştir. Buradan hareketle Çin, Tayvan'ın bağımsızlık talebine karşı caydırıcı tehditlerde bulunmakta; buna karşılık ABD de Tayvan yanlısı politika izlemekte ve bu durum da bölgesel krizi tırmandırmaktadır (Glaser & Green, 2017).

Tayvan sorunu, Çin – ABD ilişkilerini etkileyen en temel kriz alanlarından biridir. Aslında ABD ve Çin, Tayvan meselesinde istikrarlı olarak nitelenebilecek stratejik bir fikir birliğine sahipti. Bu fikir birliğinin arka planında ise ABD'nin Tek Çin Politikası'na

sadık kalması ve Tayvan’a silah satışlarını kademeli olarak azaltmayı taahhüt etmesi üzerine iki temel şart bulunmaktaydı (US Congress, 1979). Ancak ABD özellikle 2016 yılından itibaren bu şartlara uymamaktadır. Son yıllarda Tayvan özelinde değişen Çin – ABD ilişkilerinin bu dönüşümünde Washington ve Pekin merkezli olmak üzere iki faktör bulunmaktadır. ABD merkezli faktör Çin’in yükselişiyle birlikte Washington – Pekin ilişkilerinde yaşanan temel paradigma dönüşümleridir (Lake, 2018). Bu bağlamda dönemin ABD Devlet Başkanı Donald Trump, Çin’i stratejik bir rakip olarak görerek 2017 yılında hazırlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde Çin’i revizyonist bir ülke olarak tanımlamıştır (White House, 2017). 2018 Ulusal Savunma Stratejisi’nde ise daha da açık bir ifadeyle: “ABD ulusal güvenliğindeki birincil endişe terörizm değil, devletler arası stratejik rekabettir” denilmiştir (DoD, 2018). Nitekim stratejik rekabetten temel kasıt Çin’in son yıllardaki yükselişi ve revizyonist bir aktör olarak tanımlanmasıdır. Pekin merkezli faktör ise Çin’in Tayvan ile yeniden birleşme konusundaki çağrısını güçlendirmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda Çin Devlet Başkanı Xi Jinping 2 Ocak 2019 tarihinde Tayvan’la ilgili yaptığı bir konuşmada, “Anavatan birleştirilmeli ve kaçınılmaz olarak birleşecektir” ifadelerini kullanmıştır (Xi, 2019). Bu durum da 2011 – 2021 yılları arasında iki ülke arasındaki rekabetin Çin yakın coğrafyası bağlamında Tayvan özelinde derinleştiğine işaret etmektedir.

Tayvan boğazı özelinde ABD ve Çin’in birbirlerine karşı uyguladıkları caydırıcı tehditleri artırması iki ülke arasındaki güven olgusunu da zedelemektedir ki bu durum da Boğaz özelindeki hassas dengeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim özellikle Washington’da Trump yönetimi döneminde Pekin’in uluslararası siyasetteki yükselişini engellemeye karşı uygulanan politikalardan hareketle tecrübe edilen gelişmeler, ABD’nin Tayvan’a olan bağlılığını artırarak Çin üzerinde siyasi baskı kurduğuna işaret etmektedir. Buna karşılık Çin de hem devlet başkanı düzeyindeki söylemler hem de Tayvan’ı hedef alan askeri konuşlandırmalarla ABD yönetiminin politikalarına karşı kararlılığını göstermektedir (Xi, 2019). Bu kapsamda her iki ülkenin Tayvan sorunu bağlamındaki rekabetlerini ve caydırıcı olabilme kapasitelerini anlamlandırabilmek için politika yaklaşımlarının arka planını incelemek faydalı olacaktır.

Çin’in Tayvan sorununa yaklaşımı üç temel perspektiften açıklanabilir. Birincisi, Tsai Ing-wen’in Tayvan bağımsızlık hareketini teşvik etmesine karşı onun bölgedeki krizi tırmandırıcı ve bölgesel barış ve istikrarı bozucu aktörler olarak söylem geliştirmesidir. İkincisi, Çin’in Tayvan Boğazı’ndaki sorunu hem Tayvan halkının Pekin’den kabulünü

sağlamak hem de Tayvanlı yönetici elitlerinin bağımsızlığı savunmalarını engellemek için ekonomik ve askeri tehditleri kullanmasıdır. Üçüncüsü ise özellikle ABD'nin politika değişikliği mesajlarından da hareketle Çin, artık Tayvan meselesinde barışçıl bir şekilde yeniden birleşme umudunu kaybetmektedir (TAOSC, 2019). Bu durum da Pekin yönetiminin Tayvan sorununu çözmek amacıyla güç kullanma riskini artırdığına işaret etmektedir.

İnfoğrafi 5: ABD, Çin'e Karşı Rekabetinde Hint-Pasifik Bölgesi Ülkeleriyle İlişkilerini Güçlendiriyor

Kaynak: (Yıldız, 2020)

ABD'nin Tayvan yaklaşımı ise üç temel perspektiften açıklanabilir. Birincisi, ABD, Çin yönetimini Pekin'e siyasi ve askerî açıdan meydan okumakla suçlamaktadır. Bu kapsamda 2018 yılından dönemin ABD Asya ve Pasifik güvenlik işlerinden sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı David Helvey, Çin ordusunun (PLA) Tayvan bölgesindeki faaliyetlerini artırarak bu ülkenin uluslararası siyasetteki faaliyetlerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir (Lu, 2018). İkincisi, ABD'nin Tayvan bağlamındaki Tek Çin Politikası'nı sorgulamasıdır. Dönemin ABD Devlet Başkanı Donald Trump'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton, 2017 yılında *Wall Street Journal* gazetesine verdiği bir görüşte, Tek Çin Politikası'nın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Bolton J. , 2017). Üçüncüsü, ABD'nin müttefik ve stratejik ortak olarak tanımladığı aktörler nezdindeki güvenilirliğini koruyabilmesi açısından Çin tehdidine karşı Tayvan ile ilişkilerini geliştirmesi gerektiğidir.

Sonuç olarak Tayvan Boğazı'nın son yirmi beş yıldır istikrarsızlığının nedeni, ABD ile Çin arasında Tayvan Sorunu nezdinde bir uzlaşmanın sağlanmamış olmasıdır. Her iki aktörün Tayvan Sorunu bağlamında birbirlerine karşı zorlayıcı tehditlerde bulunmayarak güvence vermesi, sorun üzerinde hassas bir dengenin sağlandığına işaret ediyordu. Ancak özellikle ABD'de Donald Trump yönetiminin Çin'in yükselişini Washington'un uluslararası sistemdeki hâkim güç konumuna meydan okuma olarak görmesi, Tayvan sorunu nezdindeki hassas dengeyi de etkilemektedir. Dolayısıyla günümüzde ABD'nin Tayvan'a güvenilir taahhütler sunarak hem Çin'i bölgesinde dengelemesi hem de Tayvan'ın yanı sıra uluslararası siyasetteki stratejik ortaklarına güven vermesinin Babülmendep Boğazı jeopolitiği gibi alt bölgesel sistemlere de dolaylı etkisi bulunmaktadır.

Japonya'nın Konumu

ABD – Çin rekabetinin Asya – Pasifik bölgesine yansımaları bağlamında mercek altına alınması gereken en temel aktörlerin başında Japonya'nın stratejisi gelmektedir. Japonya'nın söz konusu rekabet özelindeki temel stratejisi, ABD ile ittifakını sürdürerek ulusal güvenliği ve ekonomik refahını güvence altına almaktır. Japonya'nın bu temel stratejisinin arka planında Çin ile yaşadığı tarihsel sorunlar bulunmaktadır. Bu bağlamda denizden komşusu Çin ile istikrarlı bir ilişkiyi sürdürmek amacıyla Japonya, bir taraftan ABD ile ittifakını sürdürmekte diğer taraftan da Çin ile ekonomik angajmanlar vasıtasıyla

Pekin’i küresel siyasetle bütünleştirmeyi arzu etmektedir (Liff A. P., 2018). Dolayısıyla Japonya, bir taraftan Asya Pasifik’teki karmaşık stratejik konumunu ABD ve Çin rekabeti özelinde güçlendirerek konsolide ederken, diğer taraftan da Babülmendep jeopolitiği gibi alt bölgesel sistemlerde Çin’le karşı karşıya gelmekten kaçınmaktadır. Nitekim hem Japonya’nın hem de Çin’in Cibuti’de askeri üsleri bulunmakta ve bölgede uluslararası ticareti olumsuz etkileyen korsancılık faaliyetlerine karşı iş birliğinde bulunmaktadır.

Japonya için ABD – Çin rekabeti temel bir meydan okuma olmasına rağmen, Tokyo yönetimi güvenlik politikaları bağlamında ABD ile; ekonomi politikaları bağlamında ise Çin ile yakın ilişkiler kurarak bölgesel ve küresel siyasetteki konumunu konsolide etmektedir. Dolayısıyla Japonya’nın bölgesel ve küresel siyasetteki Büyük Stratejisi, bulunduğu zorlu coğrafyanın şartlarını dikkate alarak hayatta kalmak ve ekonomisini güçlendirmektir. Çin – Japonya ilişkileri farklı tarih algıları ve ABD’den tedarik edilen güvenlik ekipmanlarından dolayı Pekin ile arasındaki güvenlik ikilemi şiddetlense de (Bush, 2010) Tokyo yönetimi, Çin’in öncü olduğu Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık, Trans-Pasifik Ortaklığı, Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Asya Kalkınma Bankası gibi girişimlere desteğini sürdürmektedir. Dolayısıyla Japonya bir taraftan ABD ile siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda stratejik ilişkiler kurarken, diğer taraftan da Çin ile kurduğu ilişkiler bağlamında bölgesel entegrasyonu desteklemektedir.

ABD – Çin rekabetinde Japonya’nın konumunu anlamak için Tokyo – Pekin ilişkilerinin tarihsel gelişimini incelemek faydalı olacaktır. İkinci Dünya Savaşını takip eden yirmi beş yılda Japonya, ABD ile yakın ilişkiler kurarken, Çin ile mesafeli olmuştur. Bu mesafe ABD – Çin ilişkilerinin söz konusu dönemde yakın olmamasıyla ilişkilidir. Nitekim ABD – Çin ilişkilerinin yakınlaştığı 1970’li yıllarda Tokyo – Pekin ilişkileri de karşılıklı üst düzey ziyaretler yoluyla olumlu bir seyir izlemiştir. Japonya’da dönemin iktidar partisi lideri Tanaka Kakuei, Çin ile ilişkileri normalleştirmek amacıyla 1972 yılında ilk olarak dönemin ABD Başkanı Nixon ile toplantı gerçekleştirmiş, ardından Pekin’e resmi bir ziyarette bulunmuştur. Bu süreçte Tokyo yönetimi hem ABD hem de Çin ile yakın ve dengeli ilişki kurmayı başarmıştır. Öyle ki, Japonya tarihçisi Kawashima söz konusu dönemi tanımlarken “Nakasone, ilişki için Japonya-ABD-Çin üçgeni biçiminde bir model sunmayı başardı” (Kawashima, 2020, s. 82) ifadelerini kullanmıştır.

Kawashima’nın ifadesiyle Japonya-ABD-Çin üçgeni modeli yirmi birinci yüzyılda da devam etmiştir. Çin’in Japonya ekonomisini geçerek dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelmesi sonucunda Tokyo hükümetleri, özellikle Pekin öncülüğündeki

bölgesel ekonomik entegrasyon modelleri üzerinden iş birliğini sürdürmüştür. Öyle ki ABD – Çin rekabetinin derinleştiği 2017 sonrası yıllarda dönemin Japonya Başbakanı Shinzo Abe, iktidardaki Liberal Demokrat Parti’nin ikinci en üst düzey siyasetçisini Kuşak – Yol Girişimi Yuvarlak Masası’na katılım sağlaması için Çin’e görevlendirmiştir (Satake & Sahashi, 2020). Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ise Japonya’ya resmi bir ziyarette bulunmak istese de Kovid-19 pandemisinden dolayı bu ziyaret gerçekleşmemiştir. Sonuç olarak, Japonya’nın ABD – Çin rekabeti bağlamındaki temel stratejisi, Pekin’i dengeleme ve kontrol edebilme kapasitesini geliştirerek Washington yönetimini kendisiyle iş birliği yapmaya teşvik etmektir ki bunun Babülmendep jeopolitiği gibi alt bölgesel sistemlere de yansımaları bulunmaktadır.

Kuzey Kore Sorunu

ABD – Çin rekabetinde Kuzey Kore sorunu bu ülkenin nükleer silahlardan arındırılması ve savaş ihtimalinin ortadan kaldırılması olmak üzere iki temel ortak stratejiye dayanmaktadır. Kuzey Kore yönetiminin nükleer silah geliştirmesi BM Güvenlik Konseyi (BMGK) kararları ve uluslararası anlaşmalara aykırı olmasından dolayı ABD, askeri ve ekonomik baskı uygulayarak Pyongyang’ı kararından caydırmayı arzu etmiştir. ABD ve Çin yönetimleri bu konuda ortak çıkara sahip olsalar da özellikle Beyaz Saray’da Donald Trump yönetimi döneminde Pekin’le rekabetin açık bir şekilde belirtilmesi karmaşık bir duruma işaret etmektedir. Nitekim Trump öncesi ABD yönetimleri Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması’ndan hareketle Çin için Kuzey Kore’nin nükleer silah sahibi olmasını arzu etmeyeceği kabulünü içermiştir. Bu anlamda ABD’nin temel amacı Kuzey Kore’yi tehdit etmekte tereddüt eden Çin’i harekete geçirmektir.

Dönemin ABD Devlet Başkanı Donald Trump ve Kuzey Kore lideri Kim Jong Un, 12 Haziran 2018 tarihinde Singapur’da bir görüşme gerçekleştirmiştir. Trump, Kuzey Kore’ye güvenlik garantisi vermeyi taahhüt ederken, Kim Jong Un ise Kore Yarımadasını nükleer silahlardan arındırılmasını tamamlayacağını belirtmiştir. Her iki lider de bu durumun dünyadaki barış ve refaha katkı sağlayacağını belirtmiştir. Toplantının ardından Trump’ın düzenlediği basın toplantısında Güney Kore’deki ABD birliklerinin geri çekilmesi müzakerenin bir parçası olmasa da gelecekte kaldırılacağını ve Güney Kore ile askeri tatbikatları durdurma niyetini belirtmesi ise sürecin en dikkat çekici açıklaması olmuştur. Ayrıca Trump açıklamasında Kuzey Kore’deki nükleer ve füze motoru test sahalarının kaldırılacağını güvence altına alınacağını belirtse de kâğıt üzerinde bu sözler belirtilmemiştir (Bader, 2018).

ABD – Çin rekabeti bağlamında Kuzey Kore sorununun önemli bir boyutunu ABD’nin Güney Kore’ye yerleştirdiği Terminal Yüksek İrtifa Alan Savunması (THAAD) sistemini konuşlandırması bulunmaktadır. Güney Kore için bu sistem Kuzey Kore’den gelebilecek tehditler noktasında caydırıcı rol üstlenirken, Çin için bazı bölgelerine ABD’nin nüfuz etmesini kolaylaştırması durumudur. Bu bağlamda Çin, Güney Kore’ye ticari yaptırımlarda bulunmuştur. Örneğin; 2016 ve 2017 yıllarında Çin’den Güney Kore’ye seyahat kısıtlaması getirilmiş ve gümrük vergileri artırılarak ikili ticaret hacmi önemli ölçüde düşmüştür (Glaser & Collins, 2017). Sonuç olarak, Kuzey Kore sorunu ABD – Çin rekabetinde ortak çıkarlar ekseninde iş birliği alanı olarak görülmekte ve bu durum Babülmendep jeopolitiği gibi alt bölgesel sistemlerde çıkarların çatışması noktasında iki aktör arasında pazarlık unsuru olarak değerlendirilebilir.

3.6.2. Küresel Dinamikler

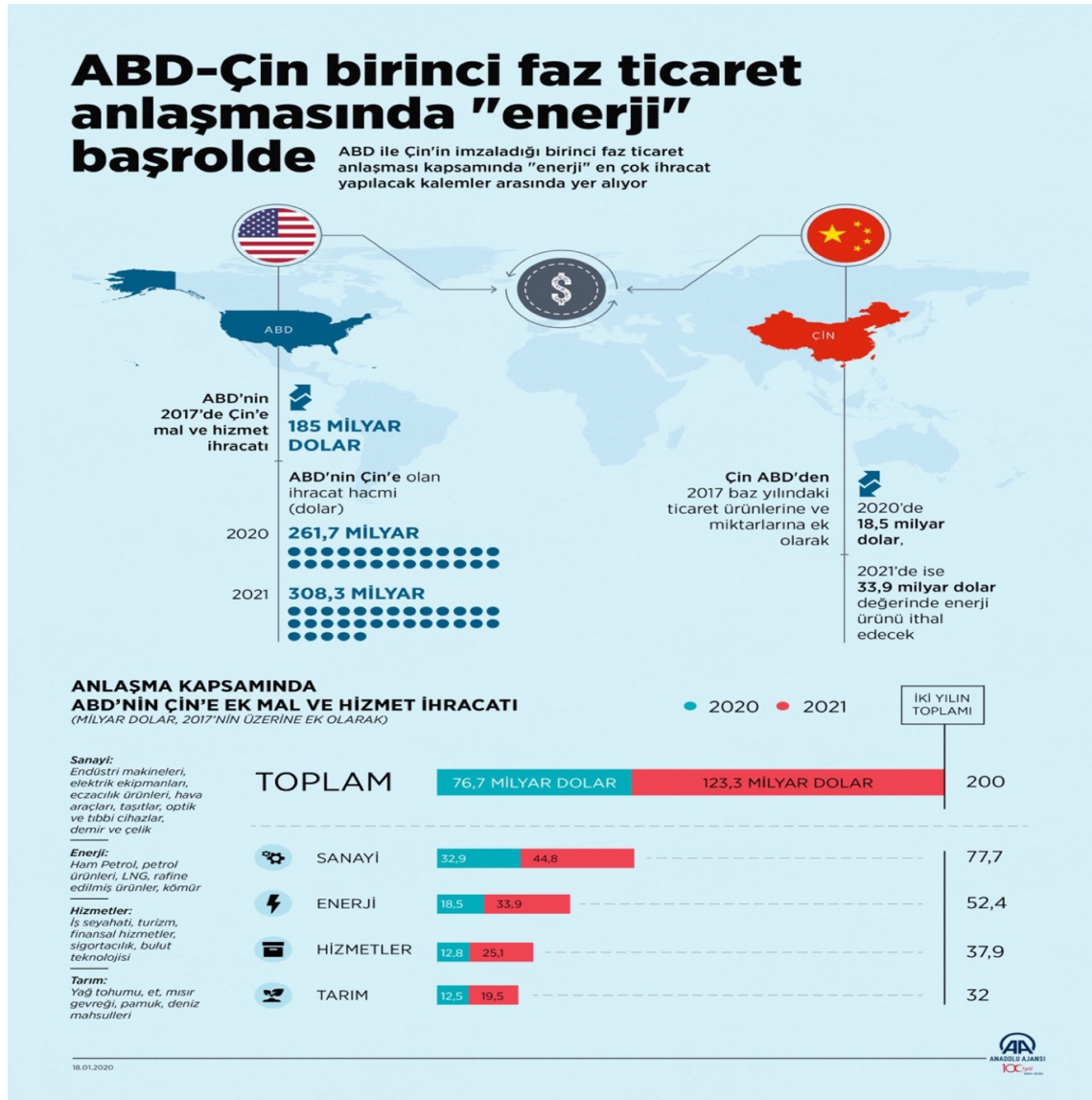
ABD ile Çin rekabetinin küresel dinamikleri incelendiğinde, bölgesel olarak Ortadoğu ve Afrika’da artan Çin nüfuzundan Kuzey Kutbu’nda artan askeri angajmanlarına kadar pek çok boyutu bulunmaktadır. ABD, Çin’in söz konusu bölgelerde yükselen gücünden endişe etmekte ve Pekin yönetimi nüfuzunu arttırdığı bölgelerde bir taraftan “borç tuzağı diplomasisi” uyguladığı yönünde söylemler geliştirmekte, diğer taraftan da Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi’ne (KYG) karşı alternatif olacak “Özgür ve Açık Hint-Pasifik”¹⁴ (ÖAHP) fikrini desteklediği görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu aktörler arası rekabetin küresel dinamikleri, Çin’in yükselişine karşı ABD’nin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel çıkarları bulunan stratejik açıdan önemli coğrafyalarda rakip bir meydan okuyucu aktörün doğmasını engellemektir.

Çin’in uluslararası alanda etki sahibi bir hâkim güç haline gelebilmesi ABD’nin varlığına rağmen olacaktır. Çin’in özellikle KYG’yi duyurması ve Asya Altyapı Yatırım Bankası’nı (AAYB) kurması¹⁵ uluslararası sistemde jeoekonomik ve jeopolitik hedeflerine işaret etmektedir.

¹⁴ Özgür ve Açık Hint-Pasifik (ÖAHP – *Free and Open Indo-Pacific*) kavramı bölgede benzer çıkarları olan ülkelerin Hint-Pasifik’e özgü stratejilerini kapsayan bir şemsiye terim olarak ifade edilmektedir. Japonya’nın 2016’da tanıttığı ve resmi bir strateji olarak yayınladığı kavram, Japon ve Amerikan iş birliği ile geliştirilmiştir. 2019 yılına gelindiğinde de Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı, ÖAHP kavramını resmileştiren bir belge yayınlamıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Ministry of Foreign Affairs Japan, *Free and Open Indo-Pacific*, *Ministry of Foreign Affairs Japan*, 3 March 2022.

¹⁵ Merkezi Çin’in başkenti Pekin’de yer alan Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB), Asya-Pasifik bölgesinde altyapı inşasını desteklemeyi amaçlayan uluslararası bir finans kuruluşudur. AAYB, Çin hükûmeti tarafından bir girişim olarak önerilmesiyle anlaşma makaleleri 25 Aralık 2015 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 16 Ocak 2016 tarihinde faaliyete geçmiştir. Mevcut durumda bankanın 103 üyesi

İnfografi 6: ABD – Çin Rekabetinde Enerji

Kaynak: (Özkan, 2020)

Çin endüstriyel üretim kapasitesini kullanmak amacıyla yeni pazarlara erişebilmek ve denizyollarına bağımlılığını azaltmak amacıyla öncelikli olarak karayolu ve demiryolu ağları inşa etmiştir. Böylece Çin, ekonomik gücünü arttırmış ve küresel güç rekabetindeki konumunu güçlendirmiştir (Cai, 2018, s. 833). Söz konusu gelişmelere karşı Trump yönetiminin görev başına geldiği 2017 yılındaki yaklaşımı sınırlı olmuş, öyle ki aynı yılda birincisi gerçekleşen KYG forumuna temsilci göndermiştir. Ancak ABD, tutumunu kısa sürede sertleştirerek ilk planda Çin'in uluslararası alanda siyasi nüfuzunu artırmayı

bulunmakta ve bunların 57'si kurucu üyedir. Daha detaylı bilgi için bkz. <https://www.aiib.org/en/about-aiib/index.html>

amaçladığı ülkeleri borçlandırarak çıkarları ekseninde bu ülkeleri yönlendirebileceği anlamına gelen “borç tuzağı diplomasisi” söylemini geliştirmiştir. Örneğin, Aralık 2017’de Sri Lanka’nın Çin kredileriyle inşa ettiği limanı borçları ödeyemediğinden dolayı Pekin’in devralması Washington yönetimi tarafından sıkça dile getirilmiştir (Gan & Delaney, 2019).

ABD’nin KYG özelinde geliştirdiği “borç tuzağı diplomasisi” anlatısının üçüncü aktörler nezdinde beklenen etkiyi oluşturmadığı iddia edilmektedir (Kratz, Feng, & Wright, 2019). Bu kapsamda Trump yönetiminin KYG’ye karşı başka bir anlatı olan ÖAHP kavramını desteklemektedir (Department of State, 2019). ABD’nin bu politikayla uluslararası sistemdeki çıkarlarına karşı Çin’in meydan okuma manevralarını kısıtlamayı amaçladığı söylenebilir ki bunun arka planında iki temel strateji bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Çin’in hamlesi KYG benzeri bir anlatı olan ÖAHP ile karşılaşmasıdır. İkincisi, Çin’i denizden komşusu bir güç olan Japonya ile müttefiklik kurarak Pekin’i hem Hint-Pasifik coğrafyasına sıkıştırma hem de küresel sistemde ABD’nin izin verdiği çerçevede büyüyebileceği mesajını vermesidir. Ancak söz konusu anlatının ABD tarafında “borç tuzağı diplomasisi” gibi beklenen etkiyi oluşturup oluşturmayacağı orta vadede anlaşılabilir.

ABD’nin üçüncü ülkeleri Çin ile geliştirdikleri ekonomik ilişkilerden caydırma çabası sadece yukarıda belirtilen politikalarla sınırlı değildir. Aynı zamanda uluslararası siyaset ve ekonomi açısından jeostratejik konumda bulunan ülkeler üzerinde hem yukarıda belirtilen politikalar hem de söz konusu ülkelerin bulunduğu coğrafyalara özgü olgu (terör, etnik temelli çatışmalar ve sınır anlaşmazlıkları, ticaret gibi) ve olaylar üzerinden Çin’in yükselişini sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda ABD; Avrupa, Ortadoğu, Latin Amerika ve Karayipler, Afrika ve Kuzey Kutbu’na kadar dünyanın pek çok coğrafyasında müttefik ilişkisi kurduğu bölge ülkeleri üzerinde nüfuzunu Çin’in yükselişine karşı kullanmaktadır. Öyle ki ABD, söz konusu nüfuzunu uluslararası sistemde stratejik partnerleri olarak ifade edilebilecek İsrail ve İngiltere için de kullanmıştır. Örneğin, Washington yönetiminin Çin ile ticaret savaşının sıcak olduğu dönem olan Mayıs 2019’da Ortadoğu’daki müttefiki İsrail’in Çin devletine ait Şangay Uluslararası Liman Grubu’nun Hayfa limanı işletmesi noktasında iki ülke arasında görüşmeler başladığında endişelerini dile getirmiştir (Harel, 2019). Benzer bir şekilde ABD, İngiltere’nin 2018 yılında Çinli bir nükleer şirket olan “*China General Nuclear*” firmasıyla askeri teknoloji transferi anlaşmasından endişe duymuştur (Sheppard, 2018).

Dünyanın gelişmemiş, fakat ticari potansiyeli yüksek güney coğrafyaları olan Latin Amerika ve Afrika, ABD ile Çin rekabetinin temel yansımalarının görüldüğü bölgelerdir. Bu kapsamda Latin Amerika bölgesi incelendiğinde Çin'in Batı yarımküredeki strateji noktalarından birisi olarak işaret edilebilecek ülke olan Panama göze çarpmaktadır. Panama'da kanalın açılmasıyla birlikte tarihsel süreçte statüsü tartışmalı olmasına rağmen bir devlet hüviyeti kazandırılan Panama, bu özelliğiyle uluslararası deniz ticareti güzergahında hem ABD hem de Çin için stratejik konumdadır. Çin'in Panama'da uyguladığı altyapı projelerine ek olarak Haziran 2017'de bu ülke hükümetinin Tayvan ile ilişkilerini keseceğini açıklamasıyla birlikte (takip eden süreçte aynı açıklamayı Dominik Cumhuriyeti ve El Salvador da yapmıştır) ABD, burada Çin'in artan rolüne odaklanmıştır (Koleski & Blivas, 2018, s. 25-26).

Çin'in özellikle 1990'lı yıllardan bu yana yaklaşık 30 milyon kilometre karelik Afrika kıtasının her bir noktasındaki nüfuzunu günden güne artırmasından dolayı Washington ile Pekin arasındaki küresel rekabetin yaşandığı temel coğrafyalarından biridir. Trump yönetimi döneminde ABD'nin bakış açısı Pekin'in Afrika ülkelerini krediler, rüşvet ve şüpheli anlaşmalar yoluyla Çin'in çıkarlarına boyun eğdirmeye çalıştığı yönünde olmuş, öyle ki Aralık 2018'de Trump'ın Güvenlik Danışmanı John Bolton "ABD'nin Yeni Afrika Stratejisini" tanıtırken bu ülkeleri Çin politikalarına karşı uyarmıştır (Bolton J. R., 2018). Afrika bağlamında söz konusu aktörlerin rekabeti Birleşmiş Milletler'in (BM) Afrika misyonu görevlerinde de görülmektedir. Bu kapsamda BM'de dönemin ABD daimî temsilcisi Nikki Haley, Çinli bir diplomatın BM Büyük Göller Özel Büyükelçisi olarak atanmasını engellemeye çalıştığı bilinmektedir ki Pekin yönetiminin son yıllarda BM ve diğer uluslararası kuruluşlardaki etkisini artırmayı amaçlamaktadır. Nitekim Çin, son yıllarda BM barış misyonlarına katılımını hem mali hem de personel açısından artırmaktadır (Gramer & Lynch, 2019).

ABD ile Çin rekabetinde son olarak incelenebilecek coğrafya ise Kuzey Kutbu bölgesidir. Bu coğrafyada ABD'nin rekabet ettiği temel aktör Putin dönemiyle birlikte yeniden yükselişe geçen Rusya'nın yanı sıra kendisini Kuzey Kutbu'na yakın bir devlet olan ve burada siyasi ve askerî açıdan varlık gösteren Çin'dir. Nitekim Çin'in bu bölgede nükleer denizaltıları konuşlandığı ABD tarafından hazırlanan raporlara da yansımaktadır (Department of Defense, 2019). Örneğin, Trump döneminin Dışişleri Bakanı Mike Pompeo da Kuzey Kutbu Konseyi'ni Çin'in bölgedeki saldırgan davranışına karşı uyarılmış ve 2012 – 2017 döneminde Pekin yönetiminin bu bölgeye 90

milyar dolar yatırım yaptığını belirtmiştir. (Pompeo, 2019). Dolayısıyla ABD'nin Kuzey Kutbu'nda Çin varlığından bir güvenlik tehdidi olarak endişe duyduğu anlaşılmaktadır.

Çin'in iklim değişikliği sonucunda kutup buzullarının erimesinden dolayı ilgisinin arttığı ve Avrupa ile arasındaki mesafenin önemli derecede kısalmasından faydalanmanın yanı sıra Arktik'teki muhtemel hidrokarbon kaynaklarından da faydalanmayı arzuladığı söylenebilir. Örneğin, 2008 yılında ABD Jeoloji Kurumu (*US Geological Survey*) tarafından yapılan araştırmaya göre dünyanın keşfedilmemiş petrol rezervlerinin %13'ünün ve gaz rezervlerinin de %30'unun Kuzey Kutbu'nda bulunduğu tahmin edilmiştir ki 2018 yılında Rusya'nın Yamal Yarımadası'ndan ilk LNG (sıvılaştırılmış doğal gaz) teslimatı kuzey rotası üzerinden yapılmıştır (Myers & Sengupta, 2019). Ayrıca Çin, İzlanda ve Danimarka'ya ait Grönland gibi diğer Arktik ülkelerine de yatırım yapmaktadır ki Pekin yönetimi Grönland'da eski bir ABD deniz üssünü satın almıştır. Ancak Çin'in burada bir havalimanı inşa etme projesi dönemin ABD Savunma Bakanı James Mattis'in Danimarka'ya baskı kurmasından dolayı gerçekleştirilememiştir (Auerswald, 2019).

3.7.ABD – Çin Rekabetinde Temel Dinamiklerin Değerlendirmesi

ABD ile Çin arasındaki rekabetin dinamikleri incelendiğinde aktörler arasında bölgeselden çok küresel sistemde hâkim güç olma yarışının temel alındığı söylenebilir. Her iki aktör arasındaki ideolojik farklılıkların, yakın ve uzak coğrafyalarında ekonomik ve askeri angajmanlarına bağlı olarak güvenlik ikilemlerine sahip oldukları, teknolojik yatırımlar temelinde ekonomik çıkarlarının çatıştığı anlaşılmaktadır. Söz konusu aktörler arası rekabetin sadece öznel değil, uluslararası siyasetin yapısını şekillendirme eğiliminde olmasından dolayı aynı zamanda nesnel bir boyuta da sahiptir. Dolayısıyla uluslararası sistem bağlamında orta vadede iki senaryodan bahsedilebilir. Birincisi, ABD ile Çin arasında Washington'da Donald Trump yönetimi döneminde zedelenen ekonomik karşılıklı bağımlılığın yeniden tesisi uluslararası sistemde siyasi, ekonomik ve kültürel istikrarın sürdürülmesine imkân sağlayabilir. İkincisi, ABD ile Çin arasındaki rekabet bağlamında çatışma tırmanırsa, uluslararası sistem en az iki kutuplu bir hal alabilir ve bu durum da Babülmendep Boğazı başta olmak üzere alt bölgesel sistemlerdeki rekabet için dramatik sonuçlar doğurabilir.

Çin'in Güney Çin Denizi'nden dünyanın farklı bölgelerindeki siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda yükselişi, ABD çıkarlarına meydan okumaktadır. Bu meydan okuma ise

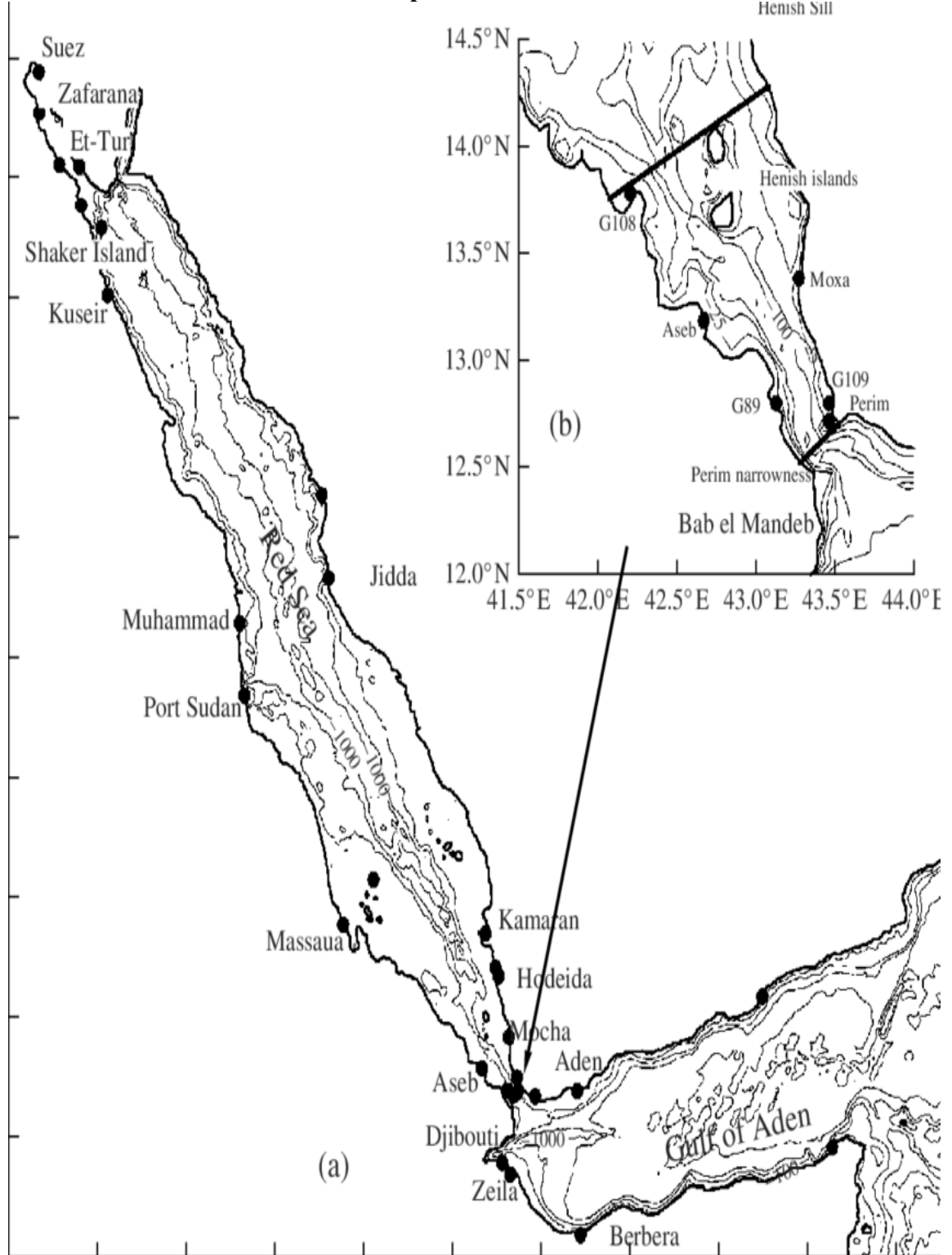
ABD'nin Çin ile rekabetinde dış politika yapımındaki örgütlenme ilkelerinde derin tartışmalar oluşturmaktadır. Bu tartışma, ABD siyasetinde (Kongre'de Cumhuriyetçiler ve Demokratlar arasındaki tartışma), Pentagon'da, düşünce kuruluşlarında, medyada, iş dünyasında ve toplumun diğer tüm kesimlerinde sürmektedir. Örneğin, Trump döneminde sürdürülen Çin politikasını ABD Kongresi'ndeki hem Cumhuriyetçiler hem de Demokratlar takip edilen sert çizgiyi yumuşatmak yerine desteklerken (Shambaugh, 2018), Haziran 2019'da ABD Ticaret Odası, ticaret savaşının maliyetleri konusunda Trump yönetimini uyararak Çin ile müzakerelerin sürdürülmesi ve ABD'nin müttefikleriyle birlikte Pekin yönetimi ile kapsamlı bir ticaret anlaşması yapmaya çağrıda bulunmuştur (Edgecliffe-Johnson & Politi, 2019). Nitekim ABD ekonomisi, ticaret savaşını yoğunlaştırma noktasında bir çıkara sahip değildir.

ABD'de iş dünyası bir taraftan Çin ile rekabetten ziyade iş birliğine dikkat çekerken, diğer taraftan da Çin'e karşı çatışmaya zorlayan bir kamuoyu baskısı bulunmaktadır. Bu kapsamda ABD'li insan hakları gruplarının Çin'in Uygur bölgesinde işlediği insan hakları ihlallerinden dolayı yönetim üzerinde kurduğu baskı Kongre'nin Çin Komünist Partisi (ÇKP) yetkililerine yaptırım uygulamaya zorlamıştır (Wong E. , 2018). Bunun yanı sıra Çin doğumlu Amerikalılardan ABD kurum ve kuruluşlarında çalışan Çinlilere kadar her biri, ABD toplumu ve siyasetini etkilemeye çalışmakta ve haklarında casusluk şüphesi bulunmaktadır (Diamond & Schell, 2019, s. 39-42). Bu minvalde ABD Kongresi Dış Etki ve Şeffaflık Yasası (*Foreign Influence and Transparency Act*) ve Yabancı Propagandaya Karşı Mücadele Yasası (*Countering Foreign Propaganda Act*) dahil olmak üzere bir dizi oturum ve yasama girişimiyle bu konuyu ele almıştır (Doshi & Williams, 2018). Çin'in yükselişiyle birlikte Washington ile Pekin tartışmalarında “büyük güç rekabeti” anlatısı merkezi bir olgu haline gelmiş ve bu anlatı ABD'nin ekonomi, güvenlik ve dış politikasında temel ilke haline dönüşmüştür (Wolf, 2019). Bu arka plandan hareketle çalışmanın ikinci kısmında ABD – Çin rekabetinin uluslararası siyasette alt bölgesel sistemlerden biri olarak Babülmendep jeopolitiğindeki yansımalarına odaklanılmaktadır. Bu çerçevede Babülmendep'te ABD – Çin rekabeti nezdinde Yemen krizi ve Cibuti özelindeki etkileşimler mercek altına alınmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YEMEN ÜZERİNDEKİ ABD – ÇİN REKABETİ

Harita 1: Kızıldeniz ve Babülmendep

Kaynak: (Androsov & Voltzinger, 2008)

Uluslararası siyasette ABD ile Çin arasında bir güç geçişinin olup olmayacağı veya ne şekilde olacağı sorularına cevap vermenin teorik ve kavramsal yaklaşımlar bağlamında örnekler üzerinden açıklaması yapılmıştır. Dolayısıyla bu bölümde çalışmanın vaka analizi olan ve uluslararası siyasette bir alt bölgesel sistem olarak ifade edilen Babülmendep Boğazı jeopolitiğinde ABD – Çin rekabeti veya rekabetçi iş birliği (*co-operation*) konusu Yemen krizi özelinde mercek altına alınmaktadır. Buradan hareketle bu bölüm iki ana başlık çerçevesinde incelenmektedir. İlk ana başlıkta Yemen krizinin ortaya çıkışı ve gelişimi konusu, iç aktörlerin ve yabancı aktörlerin (ABD ve Çin dışında) yaklaşımları konusunda olacaktır. İkinci ana başlıkta ABD ve Çin'in Yemen krizine yaklaşımları ve iki ülkenin dolaylı pragmatik iş birliğini içerdiği iddiası tartışılacaktır.

4.1.Yemen Krizinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Yemen’de 2011 yılında ortaya çıkan siyasi krizin ardından 2015 yılında başlayan iç savaş süresince gelişen olaylar, küresel, bölgesel ve yerel dinamiklerin etkileşimiyle belirlenmektedir. Yemen, 2011 yılındaki siyasi krize sürüklendiği hükümetin çöküş sürecinde küresel ve bölgesel güçlerin önemli bir dış müdahalesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yabancı aktörlerin Yemen’e müdahalesinin arka planında Sana hükümetinin çöküşün eşiğinde olması endişesi bulunmaktadır. Ocak 2010’da Suudi Arabistan ve Birleşik Krallık’ın eş başkanı olduğu, ABD, Arap ve Batılı aktörlerin de katıldığı “Yemen’in Dostları” grubu kurulmuştur. Yemen’in Dostları grubu 2010 yılı süresince dönemin Yemen Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih’in ülke içinde giderek kötü bir hal alan ekonomik ve güvenlik koşullarının iyileştirilmesi için daha fazla adım atmasını talep etmiş ve hükümetin mali yardım ihtiyacını karşılamak için söz vermiştir (Brehony, 2011).

Yemen’de 1990 yılından 2010’lu yıllara kadar, yaklaşık 30 yıl iktidarda kalan Abdullah Salih, 2000’li yılların başına kadar güçlü bir liderken, oğlu Ahmed Ali Salih’i kendisinden sonra başkanlığa hazırlamasının ardından zayıflamıştır. Bu bağlamda Yemen’in Dostları grubunun Sana’ya müdahalesinin arka planındaki nedenleri anlamak için 2000 – 2010 dönemindeki etkileşimleri incelemek gerekmektedir. 2011 yılında ortaya çıkan iç savaşın arka planında dört temel sorunlu gelişme bulunmaktadır.

İnfografi 7: Yemen Krizinin Gelişiminde Dönüm Noktaları

Kaynak: (Eren, 2019)

Bunlardan ilki, Yemen krizinde Ahmed Ali'nin iktidarı devralmasıyla birlikte ülkede istikrar ortamının bozulmasıdır. İkincisi, 2009 yılında Arap Yarımadası'ndaki el-Kaide'nin (AQAP) ABD ordusuna silahlı saldırı düzenlediğine dair güçlü kanıtların bulunmasıdır (CSIS, 2017). Üçüncüsü, Salih yönetiminin 2004 ve 2009 yılları arasında silahlı Husi isyancılarıyla altı kez savaşımasıdır. Nitekim 2010 yılından günümüze kadar Husi isyancıları, Yemen'in kuzey komşusu Suudi Arabistan'daki sınır bölgesinde İran ve Lübnan Hizbullah Partisi'nin desteğiyle hakimiyetini sürdürmektedir. Dördüncüsü, 2007 yılından itibaren Yemen'in güney ve doğu bölgelerinde “Hirak”^{*} adı verilen hareketlerin ortaya çıkmasıdır (Brehony, 2020). Bu protestoların arka planında ise 2000'li yıllarla birlikte petrol üretiminde yaşanan düşüşten kaynaklı ekonomik krizin ve iklim değişikliğinden kaynaklı su kıtlığının yaklaşık 25 milyon nüfuslu ülkeyi daha önemli sorunlarla yüzleştirmesi bulunmaktadır (Brehony, 2011).

2011 yılında Tunus'ta başlayan “Arap Baharı” olarak isimlendirilen protestolar sırasıyla Mısır, Libya, Bahreyn ve Suriye'yi etkisi altına alırken, Yemen'de de protestolar ortaya çıkmıştır. Ancak buradaki gelişmeler söz konusu ülkelerde Arap Baharı olarak isimlendirilen protestolardan farklı bir karaktere sahiptir. Nitekim Salih yönetimi, 2011'den önce ülke içerisinde hem güçlü bir iç muhalefetle karşı karşıya değildi, hem de Suudi Arabistan ve ABD başta olmak üzere çeşitli yabancı aktörleri Arap Baharı'nın öncesinde ülkesine davet etmişti. Diğer taraftan Kasım 2011'de Ali Abdullah Salih, iç ve dış baskılardan dolayı Şubat 2012'de yerini Başkan Yardımcısı Abdurabbu Mansur el-Hadi'ye devretmiştir. Bu süreçte Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) girişimi kapsamında görevlendirilen ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından da desteklenen Ulusal Diyalog Konferansı (UDK) başlatılmıştır. 500 delegeden oluşan UDK'nın temel amacı, 2014 yılında planlanan seçimlerde kurulması beklenen yeni hükümetin anayasal ilkeleri üzerinde uzlaşmaya varılması olmuştur. Ancak kararın ertelenmesinden dolayı Hadi'nin de görev süresi uzatılmış ve seçimlerin yapılması 2015 yılına ertelenmiştir (Bonney, 2018). Dolayısıyla Yemen'deki protestolar süreci söz konusu ülkelerdeki Arap Baharı olarak adlandırılan süreçten farklı işlemiştir.

^{*} Hirak'ın kelime anlamı bir harekettir. Dolayısıyla bu çalışmada, literatürde kullanılan “Hirak Hareketi” veya “Güney Hareketi” ifadeleri yerine “Hirak” kullanılacaktır. Yemen'in güneyinde bulunan Hirak, 2007 yılından itibaren Sana hükümetinden bağımsızlığını talep ederek “Güney Yemen” devletini kurmayı amaçlayan sosyalist eğilimli bir oluşumdur. Hirak, siyasi bir hareket olmasının yanı sıra paramiliter bir organizasyona da sahiptir. (Laub & Robinson, 2016).

Yemen’de bir taraftan olumlu ilerleyen bir süreç izlenirken, diğer taraftan da arka planda yatan sorunlar çözülememiştir. Yemen Cumhuriyeti Mayıs 1990’da ülkenin Kuzey ve Güneyi tarihi bir birleşme yaşamış ve günümüzdeki yapı inşa edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu tarihte ülke içi bölünmelerin kalıcı olarak çözüldüğü ve ulusal birliğin sağlandığı düşünülse de takip eden yıllarda toplumsal anlamda pek çok bölünme yaşanmıştır. Örneğin, iç siyasi açıdan İslah, Ortak Toplantı Partileri ve diğer siyasi partiler birleşerek güçlü bir muhalefet koalisyonu kurmuş, Hirak’ın destekçileri de 1994 iç savaşında güneyli kimliğini kaybettiklerini düşünerek bunun intikamını almak istemiştir. Diğer taraftan bu bölünmede başkent Sana’nın kuzeyine hâkim olan Husi hareketi de muhalif koalisyonun dışında kalmış ve Hizbullah destekli Şii mezhepçiliğiyle varlık göstermiştir. Nitekim Yemen uzmanı Stephen W. Day, Husi ailesi üyelerinin 1960’lı yıllardan bu yana ülke içinde mezhepçi bir kin taşıdıklarını belirtmektedir (Day, 2020, s. 3).

Bu arka plan KİK ve BM destekli sürecin sağlıklı işlememesinin göstergelerindendir. Dönemin Devlet Başkanı Hadi, UDK’nın sonuçlarından hareketle “Yemen Anayasası” geliştirmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Ocak 2015’te Hadi’nin bu çalışmasına itiraz eden Husi liderleri, Hadi ve diğer hükümet görevlilerini ev hapsine almışlardır. Hadi aynı ay istifa ettiğini açıklayarak Aden’e kaçmış, Sana’daki yabancı misyonlar kapatılmış ve 26 Mart 2015’te Suudi Arabistan Kralı Salman bin Abdülaziz liderliğinde kurulan Arap Koalisyonu, Kararlı Fırtına Operasyonu’nu başlatmıştır. Suudi Arabistan kuvvetleri Yemen’in başkentine düzenlediği hava saldırısı ile başlayan operasyon başkent Sana şehrinin alt ve üst yapısına zarar vermiş; Husi ve Salih yanlısı güçlerin savaşları da devam etmiştir (Hill, 2017). Ayrıca bu süreçte Suudi Arabistan’ın Yemen’e düzenlediği söz konusu askeri operasyonu sonucunda yaklaşık 10 bin sivilin hayatını kaybetmesi ve yedi milyondan fazlasının açlığa mahkûm olmasından dolayı uluslararası toplum nezdinde imajı zedelenmiştir (Oktav, 2018, s. 120).

Sonuç olarak Yemen, hem Mısır’ın Süveyş kanalı için bir dış güvenlik kapısı hem de uluslararası ticaretin strateji noktası olarak ifade edilebilecek Babülmendep Boğazında önemli bir konuma sahiptir. Bu özellikleriyle onlarca yıldır belirli aralıklarla iç siyasi kargaşanın hâkim olduğu bu ülke küresel ve bölgesel aktörlerin de dolaylı olarak mücadele alanlarındandır. Yemen’in iç aktörleri 2011’den bugüne yaşanan kargaşada yabancı aktörlerin ajanları olarak hareket etme eğilimindedir ki ülkenin dağ ve çöl arazisi, çatışan grupların birbirinden bağımsız hareket etmelerini nispeten kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda “coğrafya kaderdir” sözü Yemen’in çatışan iç aktörleri için ifade

edilebilecek anlamlı bir ifadedir. Buradan hareketle takip eden başlıkta 2011 – 2021 yılları arasına odaklanarak öncelikle Yemen’in çatışan iç aktörlerinin, daha sonra dış aktörlerinin rolleri mercek altına alınacaktır.

4.1.1. İç Aktörlerin Mücadelesi

Yemen iç savaşının ortaya çıkması ve 2021 yılı itibariyle de devam etmesinin en temel nedenlerinden biri iç siyasi aktörlerin rolleridir. Bu bağlamda incelenecek aktörler, Yemen Devlet Başkanı Abdurabbu Mansur Hadi, Islah Partisi, eski Devlet Başkanı Ali Salih, Husiler, Hirak, Güney Geçiş Konseyi (GGK), Müslüman Kardeşler, selefiler ve cihat hareketleridir. Bu aktörlerin aralarındaki mücadeleler ve iç savaştaki etki düzeyleri hem Yemen iç savaşını anlamak hem de uluslararası sistemdeki güç geçişinin bölgeye yansımaları bağlamında ABD ve Çin arasındaki rekabet başta olmak üzere küresel ve bölgesel güçlerin rollerini analiz edebilmek açısından önemlidir.

Yemen siyasetinin temel özelliklerinden biri ülkenin bağımsızlığından bu yana ittifakların ve rekabetin sıklıkla değişmesidir. Bu durum Yemen iç savaşı bağlamında 2011’e kadar Devlet Başkanı olarak görev yapan Ali Salih’in iktidardan indirilmesinde ittifak kuran Abdurabbu Mansuur el-Hadi ile Islah Partisi’nin 2014 yılında Amran şehrindeki çatışmalarında da tecrübe edilmiştir. Diğer taraftan Hadi ile ortaklık kuran bu partinin liderleri (Abdullah bin Hüseyin el Ahmar’ın oğulları ve akrabaları) 2000’li yılların başına kadar dönemin Devlet Başkanı Salih’in de önemli müttefiki olmuştur. Salih’in iktidardan indirildiği 2011 yılından itibaren Yemen iç savaşında yaşanan gelişmeler incelendiğinde ise 24 Temmuz 2014 tarihinde dönemin Devlet Başkanı el-Hadi, Amran şehrindeki Islah Partisi liderleri arasında yaşanan siyasi bağlantılı çatışmalar nedeniyle bu bölgeye operasyon düzenlemiş ve söz konusu ittifak bozulmuştur (BBC, 2014).

2014 yılındaki Amran olayına kadar siyasi geçiş sürecindeki Hadi ve Islah Partisi arasındaki “zımnî dostluk”*, “Meşruiyet Grubu” (*al-Shariya*) olarak ifade edilen ittifak dahilinde olmuştur (al-Dawsari & Nasser, 2020, s. 212). 2014 yılındaki söz konusu Amran kırılmasının ardından bu ittifak bozulsa da Husilerin başkent Sana’yı kontrol

* 2011 – 2014 yılları arasındaki siyasi geçiş sürecinde her iki taraf da Yemen’i yönetmek istemiş ve Hadi’nin 2014 yılında Amran’a saldırmasıyla aralarındaki üstü kapalı dostluk son bulmuştur. Ancak her iki taraf da ortak iç ve dış düşmanları nedeniyle yeniden bir araya gelmişlerdir. Daha detaylı bilgi için bkz. al-Dawsari, N., & Nasser, S. (2020). The Role of “Legitimacy,” Hadi, and the Islah Party. S. W. Day, & N. Brehoney içinde, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (s. 211 - 231). Switzerland: Plagrave Macmillan.

altına alması, 2015 – 2019 dönemini kapsayan ikinci iç savaş sürecinde bu ittifakın ortak çıkarlar çerçevesinde yeniden kurulmasını gerektirmiştir. Ancak dönem içerisinde dış aktörlerin iç savaştaki rolleri nedeniyle Meşruiyet Grubu’nda da kırılmalar yaşanmıştır. Örneğin, Suudi Arabistan’ın Mart 2015’te Yemen’e başlattığı Kararlı Fırtına Operasyonu, “Meşruiyet Grubu” ile BAE’nin Yemen’in güneyindeki çıkarlarının çatışmasından dolayı koalisyon bölünmüştür. Öyle ki söz konusu dönemde BAE’nin güneyde oluşturduğu kırılma Sana’yı ele geçiren Husilerin buradaki karışıklıktan faydalanmasını sağlamıştır. Takip eden süreçte Suudi Arabistan, İslah Partisi’nin Meşruiyet Grubu’ndaki yerini garantilemek ve taraflar arasındaki kırılmaları sonlandırmak için 2016 yılında General Muhsin el-Ahmar’ı Hadi’nin yardımcısı olarak atanmasını sağlamıştır (Hill, 2017).

Yemen’in eski Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih ile İran destekli Husi hareketi arasındaki çıkar ortaklığı Eylül 2014’te başkent Sana’nın düşmesindeki temel belirleyici faktördür. Husiler, ideolojik açıdan kimliklerini Salih yönetiminin uluslararası ittifakına muhaliflik şeklinde inşa etmişlerdir. Nitekim yirmi birinci yüzyılın başında Salih yönetiminin en temel müttefikleri ABD ve Suudi Arabistan olmuştur. Bu müttefikliği Salih yönetimi, Aden körfezinde Washington’un savaş gemisi USS Cole’nin el-Kaide tarafından bombalanması ve 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıların ardından dönemin ABD Başkanı George Bush’un “küresel terörizme karşı savaş” doktrinine katılarak sağlamıştır. Benzer şekilde ABD yönetimi de Yemen’e askeri ve güvenlik ekipmanları sağlayarak Salih yönetiminin iktidarına güvence vermiştir (Phillips, 2011). Diğer taraftan Salih yönetimi, 2000 yılındaki Cidde anlaşmasıyla sınır sorununu çözüme kavuşturmuş ve Yemen’in Suudi Arabistan ile ilişkisini normalleştirmeyi başarmıştır.

Salih’in ABD ve Suudi Arabistan ile yakınlaşması, iç siyasetteki ideolojisini Yemen’de selefi tehdidi ve İran’a hayranlık üzerinden konsolide eden muhalif Husi gruplarının dikkatini çekmiştir (Lux, 2009). 1998 yılında Salih’in partisi Genel Halk Kongresi’ne (GPC) bağlı Saada bölgesinin bazı şeyhleri İran yanlısı olmuş ve burada Hizbullah bayrakları açmışlardır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise Hüseyin el-Huti liderliğindeki grup, anti emperyalist bir anlatıyla ABD müdahaleciliğine karşı çıkmıştır. Bu kapsamda Husiler, Salih yönetimini ABD, İsrail ve Suudi Arabistan’dan oluşan şer güçleri arasına eklemiş ve direniş eksenini adını verdiği Lübnan Hizbullahı, Flistinli Hamas, İran ve Irak’ın yanında konumlandırmıştır. 2011 yılında iktidardaki gücünü kaybeden Ali Salih, aynı yılın Kasım ayında görevinden istifa etmeyi kabul etmiş ve takip eden süreçte

Husilerle yakınlaştırmıştır. 2014 yılında resmen Husilerle ittifak kuran Salih, başkent Sana'nın ele geçirilmesinde bu grubun askeri güçlerine katkı sağlamıştır (Knights, 2018). Salih'in Husilerle ortak çıkarlar temelindeki ittifakı her iki tarafın da aleyhine sonuçlanmış; Salih, başkent Sana'daki sokak çatışmalarında hayatını kaybederken, Husiler ise 2018 yılındaki başarısızlıkları nedeniyle İsveç'teki barış görüşmelerine katılmak zorunda kalmışlardır (Terrill, 2014). Salih'in hayatını kaybetmesinin arka planı, 2014 – 2017 arası süreçte Husiler tarafından baskılanmasını kaldıramayarak başkent Sana'da sokak çatışmalarına girmesi sonucu Husiler tarafından öldürülmüştür. Ancak bu çatışma sürecinin en önemli noktası, Salih'in Suudilerden talep ettiği askeri desteği alamaması ve yalnız bırakılmasıdır. Husiler'in İsveç'teki barış görüşmelerine katılmasının arka planı ise 2015 – 2016 döneminde sürdürülen ve başarısız olan Kuveyt Barış Görüşmeleri'ne dayanmaktadır. Bu süreçte Husilerin üç temel amacı, kuzey sınırını belirlemek; Hadi hükümetini izole etmek ve Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyon güçlerini Yemen iç savaşının dışında tutmak olmuştur. Ancak Husiler bu amaçlarına ulaşamamışlar ve söz konusu süreçte İran'la daha çok yakınlaşmışlardır. Ancak 2018 yılında el-Hudeyde'deki çatışmalarda yaşadıkları başarısızlıklardan dolayı yeniden barış müzakerelerine başlamak durumunda kalmışlardır (Terrill, 2014).

Yemen'de 2015 – 2019 dönemindeki iç savaşın ortaya çıkmasından önce 2011 yılından itibaren sürecin diğer bir temel aktörü de Hirak örgütü olmuştur. Hirak'ın Yemen krizindeki birincil rolü, 2011 yılındaki Arap Baharı sürecinin öncesinde, 2007 yılından itibaren ülkenin güney bölgesindeki protestoları sürdürmesidir. Hirak'ın Yemen'deki rolü, 1990 yılında ülkenin güney ve kuzeyinin birleşmesinin ardından 1994 yılında güneye özgü Sana hükümetinden bulunduğu taleplere kadar dayanmaktadır. Nitekim bu durum, 2011'deki kuzey ve güney protestoları sürecinde Hirak'ın etkili olduğu güney bölgesinde 1990 yılı öncesi bayrak benimsenmiş, iş yerlerinde ve evlerin balkonlarında dalgalandırılarak kuzeyden bağımsızlık talebinde bulunulmuştur (Day, 2020, s. 256-258).

Husiler ile Salih arasındaki ittifak güçleri 2015 yılında ülkenin güneyine saldırı gerçekleştirmiştir. Bu süreçte söz konusu ittifaka karşı koyan ise Hirak örgütü olmuştur. Bu savaşta Hirak'ın temel destekçileri ise Birleşik Arap Emirlikleri öncülüğünde Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) güçleri olmuştur. Bu olayın ardından Yemen'in kuzeyi ve güneyi arasındaki süreç dönüşmeye başlamış ve 11 Mayıs 2017 tarihinde Güney Geçiş Konseyi (GGK) kurulmuştur (Forster, 2017). 2019 yılına gelindiğinde ise KİK koalisyonu içerisinde derin bölünmeye işaret eden bir olay yaşanmıştır. GGK Ağustos 2019'daki

sokak çatışmalarında Cumhurbaşkanı el-Hadi'ye sadık güçleri bozguna uğratarak Aden'de iktidara gelmiştir. Öyle ki Başkan Yardımcısı Muhsin el-Ahmar komutasındaki güçler karşı saldırıya geçmiş olmalarına rağmen, BAE hava kuvvetleri havadan bombalama yaparak onları durdurmuştur (Walsh & Al-Batati, 2019).

GGK Yemen'in Müslüman Kardeşler'e bağlı Islah partisini en temel düşmanı olarak görmesinden dolayı BAE ve Suudi Arabistan'ın 2017 yılındaki Katar ablukasını da desteklemiştir. Ancak Yemen özelinde BAE ve Suudi Arabistan arasındaki bölünme GGK'nın güney bölgesini yönetme becerisini kısıtlamıştır. Örneğin, GGK'nın Aden'de Hadi'nin güçleriyle çatışması, Suudi Arabistanlı yetkililerin BAE'nin verdiği destekten endişelenmesine neden olmuştur (Salisbury, 2018, s. 20). Öyle ki Hadi'nin destekçileri Suudi Arabistan ile yakın ilişki kurarken, muhalifleri BAE ile yakınlaşmaktadır. Diğer taraftan Mayıs 2018'de Yemen'in Hint Okyanusu kıyısında bulunan Sokotra adasına BAE'nin asker göndermesine Hadi hükümeti karşı çıkmış ve bunun sonucunda Suudi Arabistan ile BAE arasında tekrar anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu durum GGK'nın tüm güney topraklarını kontrol etmesinin pek mümkün görünmediğine işaret etmektedir.

Yemen'deki İslami ideolojik eğilimli Sünni örgütlenmelerin tarihsel süreci küresel ve bölgesel dinamiklerle bağlantılıdır. Örneğin, Yemen'deki Müslüman Kardeşlerin yapılanması Cezayirli el-Fudhayl el-Wartilani'nin 1940'lı yıllardaki başkent Sana'ya düzenledikleri ziyarete dayanmaktadır (Almeida & Bonnefoy, 2020, s. 273). Diğer taraftan 1980'li yıllara gelindiğinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Afganistan'ı işgali sürecinde Yemenli din adamları ve aşiret şeyhleri bir araya gelerek, buradaki komünistler ve ateistlere "cihat" yapmanın erdemlerini vaaz etmiştir. Takip eden yıllarda binlerce Yemenli Afganistan'daki Usame bin Ladin önderliğindeki saflara katılarak SSCB'ye karşı savaşmıştır. Nihayetinde Ladin gibi "cihatçı" liderlerin Afganistan'dan sonraki yerleşim yerleri Yemen olmuştur. Yemenlilerin Afganistan'daki savaşa katılmasında öncü rol oynayan Abdülmecid el-Zindani gibi önde gelen Yemenli isyancılar, ülkenin güneyinde yaşayan sosyalistlere de karşı olmuştur.

Bu arka planın yansımaları Yemen'deki 2011 ayaklanması ve 2015 iç savaşı dönemlerinde de yaşanmıştır (Bonnefoy, 2017, s. 81). Yemen'deki 2015 iç savaşı sürecinde İslami ideolojileri benimseyen gruplar dış desteklerle ülke içindeki varlıklarını konsolide etmişlerdir (Almeida & Bonnefoy, 2020, s. 274). İç savaşın ilk yıllarında Arap Yarımadası'ndaki El Kaide'nin (AQAP) önde gelen liderlerine karşı operasyonlar ABD

hava araçları tarafından yapılmış, 2017'den itibaren ise bu rolü BAE özelinde KİK güçleri üstlenmiştir (Kendall, 2018). Dolayısıyla Yemen iç savaşında İslami ideolojiye sahip gruplar, ülke içindeki güçlerini bölgesel ve küresel aktörlerle kurdukları ilişkiler üzerinden konsolide etmişlerdir.

4.1.2. ABD ve Çin Dışında Dış Aktörlerin Rekabeti

Yemen krizi üzerinde ABD ile Çin arasındaki rekabet, diğer aktörlerin iç savaş üzerindeki rolleriyle etkileşim halindedir. Buradan hareketle çalışmanın bu başlığında ABD ve Çin dışındaki bölgesel ve küresel aktörlerin kriz üzerindeki rolleri mercek altına alınmaktadır.

4.1.2.1.Bölgesel Aktörlerin Yemen Krizindeki Nüfuzu

Bu başlıkta Yemen krizi bağlamında bölgesel aktörlerin politikaları incelenmektedir. Bu kapsamda Afrika Boynuzu ülkelerinin Yemen krizi bağlamındaki etkileşimleri, Suudi Arabistan ve BAE öncülüğündeki Arap koalisyonunun krize dair yaklaşımının yanı sıra Katar, Türkiye ve Mısır'ın politikaları incelenmektedir.

4.1.2.1.1. Yemen Krizi Özelinde Bölgesel Rekabet: Körfez Ülkeleri, Mısır ve Türkiye

Bu başlıkta Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, İran, Umman ve Katar'dan oluşan Körfez ülkelerinin yanı sıra Mısır ve Türkiye'nin Yemen krizindeki rolleri incelenmektedir. Ancak Yemen krizinin ana bölgesel aktörleri Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran'dır. Nitekim Yemen krizi, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin İran tehdidine karşı 2015 yılındaki hızlı ve plansız müdahalesiyle bir çıkmaza girmiştir (Day, 2020) ki bu iddia takip eden paragraflarda argümanlarla desteklenmektedir. Suudi Arabistan ve BAE ittifakının Yemen iç siyasetinde hedef aldığı temel aktörler ise Abdullah Ali Salih ve İran destekli Husiler olmuştur. Ancak günümüzde özellikle Suudi Arabistan ve Yemen arasındaki anlaşmazlıklara ışık tutması için bu iki devletin Osmanlı Devleti'nin küllerinden doğdukları 1900'lü yılların başlarına kadar dayanan bir arka plana sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir (Darlow & Barbara, 2010, s. 377).

Suudi Arabistan'ın Yemen savaşı, dönemin ABD Devlet Başkanı Donald Trump'ın da Tahran'a karşı Riyad'ı desteğiyle önemli bir kayba neden olmuştur. Bu savaş Riyad için en az 25 milyar dolara mal olmuştur (House, 2019). Ayrıca Yemen Krizi özelinde iki müttefik kuvvet Suudi Arabistan ve BAE arasında paylaşılamayan stratejik önemdeki coğrafyalar bulunmaktadır. Bu kapsamda Suudi Arabistan, Yemen'in doğusundaki el-

Mahra eyaletiyle özellikle ilgilenirken; BAE de Perim ve Sokotra adalarıyla ilgilenmektedir (Hoffman, 2022). Suudi Arabistan'ın el-Mahra ile ilgilenmesinin nedeni Yemen topraklarından Umman Denizi kıyısına bir boru hattı inşa etmeyi arzu etmesine dayanmaktadır. Ancak el-Mahra'da artan Suudi Arabistan etkisi Umman'ı endişelendirmektedir. Diğer taraftan BAE'nin özel olarak ilgilendiği Perim ve Sokotra adaları ise Riyad ve Abu Dabi arasında ihtilaflı durumdadır. Bu iki ada da Babülmendep Boğazı geçişi noktasında stratejik önemdedir (Perkins, 2019). Ayrıca Perim adasında BAE'nin askeri üs kurduğuna dair güçlü iddialar da uydu görüntüleriyle uluslararası medyaya yansımıştır (Gambrell, 2021).

Suudi Arabistan'ı Yemen özelinde kısaca alan önemli bir durum da uluslararası toplumun bu ülkedeki insani felaketten Riyad'ı sorumlu tutmasıdır. Bu kapsamda ABD'de yaşayan ve Suudi Arabistan'ın İstanbul Konsoloslugu'nda Riyad'dan gelen özel bir tim tarafından 2 Ekim 2018 tarihinde öldürülen Cemal Kaşıkçı suikastı uluslararası toplumun tepkisini çekmiştir. Ayrıca Kaşıkçı'nın Yemen'deki savaşla ilgili kaleme aldığı son yazısında Veliaht Prens Muhammed bin Selman'ı (MbS) buradaki insan hakları ihlallerinden sorumlu tutması dikkat çeken bir durumdur (Khashoggi, 2018). Takip eden süreçte dönemin ABD Devlet Başkanı Donald Trump MbS'ye desteğini sürdürürken, ABD Senatosu cinayetten MbS'yi sorumlu tutan kararı oybirliğiyle kabul etmiştir (İnat, 2019).

Suudi Arabistan'ın Yemen'deki ana müttefiki Birleşik Arap Emirlikleri ise 2019 yılının yaz aylarından itibaren bu ülkedeki müdahalesinin boyutunu düşürmeye başlamıştır. Bu kapsamda Abu Dabi yönetimi ülkenin kuzeyindeki cephe hattında Husilere karşı güçlerini çekmiş ve güney bölgesindeki varlığını da azaltmıştır. Ancak Yemen'deki savaş BAE için Babülmendep jeopolitiği özelinde bölgesel gücünü konsolide edebilmek açısından stratejik önemde olmuştur. Örneğin, İran'dan gelen tehditlere karşı Yemen'deki iç savaşı kullanarak BAE, Eritre'de askeri üs, Somaliland'da ise ticaret limanı kurmuştur. Eritre'deki Assab askeri üssünde BAE'nin özel kuvvetleri Yemenli savaşçıları eğitmiş, Sudan askerlerini Yemen'e taşımış ve Kızıldeniz'deki deniz operasyonlarını desteklemiştir (Mello & Knights, 2016). Buradan hareketle Yemen operasyonunun BAE için iki temel tutarlı nedeni vardır. Bunlardan birincisi İran destekli Husilerin BAE'nin bölgedeki ticaretini engelleme potansiyeli olması ve ikincisi de el-Kaide gibi terör örgütlerine karşı mücadele etmektir. Nitekim BAE, ABD'nin bölgedeki birincil çıkarı olan terörle mücadeleye askeri ve siyasi desteğini sürdürmüştür.

İran'ın Yemen'deki savaşa müdahalesi, bölgesel ve mezhepsel bölünmelerden etkilenen Yemen toplumundaki güç dağılımıyla ilgilidir. Ancak Yemen'deki Şii grup Husiler, Lübnan'daki Hizbullah, Irak'taki Şii vekil gruplar gibi doğrudan Tahran'a bağlı olmamışlardır. Örneğin, Hizbullah'ın Yemen'deki karşılığı Ensarullah'tır, fakat Hizbullah doğrudan İran tarafından ortaya çıkarılmışken, Ensarullah hareketi yerli bir hikâyeye sahiptir (Sarı, 2022). Yemen'de Husiler 1990'lı yıllardan itibaren statükoyu reddeden bir hareket olmuştur. Bu durum Abdullah Ali Salih'in devrilmesi sürecinde de devam etmiştir, fakat Yemen'in 2015 yılında iç savaşa sürüklendiği dönemde İran, Husileri desteklemek için istekli davranmıştır. Dolayısıyla Husiler için İran, Yemen savaşında motivasyon veren güç değildir, fakat İran için Husiler, bölgede Suudi Arabistan'a karşı rekabetin bir parçasıdır (Vatanka, 2020, s. 149-151).

Yemen krizinde Körfez bölgesinin en fazla etkilenen ülkeleri komşu devletler olmuştur. Bu kapsamda Suudi Arabistan gibi Yemen'in diğer bir karadan komşusu Umman'dır. Ancak Umman bölge siyasetindeki diğer konularda da olduğu gibi Yemen krizinde de yüksek profilli bir pozisyon almaktan kaçınmıştır. Yemen'de krizin ortaya çıkışından itibaren Umman, saldırmazlığı, müdahale etmemeyi, arabuluculuk, siyasi diyalog ve müzakereyi teşvik eden pragmatik bir dış politika izlemiştir. Bu kapsamda Umman, Yemen'deki siyasi liderlik ve muhalefet gruplarıyla iyi ilişkiler geliştirmiştir. Bu durum da Umman'ın Yemen'deki tüm gruplar tarafından güvenilir bir arabulucu olarak görülmesini sağlamıştır. Nitekim Umman Sultanlığı tarihsel süreçte de bölgedeki güvenliğini konsolide etmenin bir yolu olarak benzer politikalar izlemiştir (Baabood & Baabood, 2020, s. 165-178).

Yemen krizinde Katar, ülkesinde büyük bir Yemenli nüfus bulunsa da doğrudan etkilenmeyen bölgesel aktörlerden biridir. Doha yönetiminin Abdullah Ali Salih ile Husiler arasında 2010 – 2013 dönemiyle birlikte arabuluculuk diplomasisi gerçekleştirmiştir. Ancak Katar, 2011 yılında Arap dünyasında ortaya çıkan halk hareketlerinde El Cezire televizyonu üzerinden bölgede artan rolü ve Müslüman kardeşlere verdiği iddia edilen destekten dolayı 2013 yılından itibaren Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in tepkisini çekmiştir (Baabood & Baabood, 2020, s. 175). Körfez bölgesinde ortaya çıkan bu restleşme, 2017 yılına kadar artmış ve Yemen özelinde ayrıştırıcı bir krize sebep olmuştur. Nitekim 2015 yılında Yemen'de kriz ortaya çıktığında Katar diğer körfez ülkeleriyle birlikte hareket ederken, 2017'de Doha'nın ablukaya alınmasının ardından koalisyondan dışlanmıştır (Yetim, 2019). Takip eden

yıllarda Katar, Husi kontrolündeki bölgelere insani ve kalkınma yardımlarında bulunmuş ve bu durum da BAE ve Suudi Arabistan'ın tepkisini çekmiştir (Baabood & Baabood, 2020, s. 175-178).

Mısır için Yemen krizi Babülmendep'ten doğabilecek tehditlerden dolayı son derece stratejiktir. Bu bağlamda Mısır, Suudi Arabistan'ın 2015 yılında başlattığı operasyona koşulsuz destek sunmuş ve Sünni – Şii mezhepsel söylemlerinden kaçınarak İran'ın krizdeki rolüne karşı politikalar yürütmüştür. Diğer taraftan Suudi Arabistan ve BAE'nin Mısır'a mali destek vermesinin nedeni ise Yemen krizinde Kahire'nin desteğini almaktır. Ayrıca bu durum Mısır Devlet Başkanı Abdüfettah el-Sisi'nin ülke içindeki gücünü konsolide edebilmesi açısından önemli olmuştur. Bu anlamda Sisi, Suudi koalisyonunun Yemen'e düzenlediği operasyona askeri bir destek vermemiş, sadece sözlü bir destek vermiştir (Tür, 2020, s. 179-182).

Türkiye'nin Yemen krizine yaklaşımı ise Suudi Arabistan liderliğinde 2015 yılında düzenlenen operasyona söylemsel bağlamda destek sağlamak olmuştur. Bunun nedeni Türkiye'nin ana odak noktalarından birinin Suriye krizi olmasıdır ki bu noktada Suudi Arabistan'dan destek beklemiştir (Erdağ, 2019, s. 52-55). Dolayısıyla Yemen iç savaşı Türkiye için ikincil bir dış politika meselesi olmuştur. Suudi Arabistan ve BAE tarafından Katar'ın 2017 yılında ablukaya alınmasına dayanan Körfez krizi sürecinde ise Türkiye'nin Yemen krizi bağlamında iki temel politikası olmuştur. Bunlardan birincisi İran'la birlikte Astana sürecini başlatmasıdır ki yine de Türkiye Yemen'de Sünniler ve Şiiiler üzerinden mezhep siyaseti gütmemiştir. İkincisi ise Türkiye'nin Yemen krizinin aktörlerinden Islah partisi temsilcilerini ülkesine kabul etmesidir (Tür, 2020, s. 179 - 190). Ayrıca Türkiye'nin 2017 yılında Somali askerlerini eğitmek için Mogadişu'da Türkiye – Somali Askeri Eğitim Üssü'nü (TÜRK SOM) kurması ve 2018 yılında Sudan'ın Sevakın adasını 99 yıllığına kiralayarak Osmanlı döneminden kalma eserlerin restorasyonunu üstlenerek turizm projesi geliştirmesi, Babülmendep Boğazı'nın güvenliği bağlamında uluslararası ticaretteki istikrara önem verdiğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak bölgesel aktörlerin Yemen krizindeki rolleri ülkelerin bu coğrafyaya yakınlıkları ve çıkarları özelinde değişip dönüşmektedir. Örneğin, Suudi Arabistan ve Umman, coğrafi açıdan Yemen'e komşu ülkeler olmalarından dolayı diğer aktörlere göre askeri müdahale ve çatışan taraflar arasında arabuluculuk gibi yöntemlere başvurmuşlardır. Diğer taraftan BAE, Suudi Arabistan öncülüğündeki Arap koalisyonunun askerî harekâtına fiili destek sunmuştur, fakat bu desteğin arka planındaki

neden komşuluk faktöründen ziyade bölgesel çıkarlar ve İran'a karşı ideolojik rekabettir. Katar, Türkiye ve Mısır'ın pozisyonları ise bölgesel gelişmeler nezdinde söylemsel düzeyde kalmıştır ki söz konusu ülkelerin bu politikaları ABD'nin Yemen yaklaşımının tamamlayıcısı niteliğindedir. Özellikle gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'nda öldürülmesinin ardından Türkiye ve Katar, Suudi Arabistan'ın Yemen'deki pozisyonuna söylemsel düzeyde karşı çıkarken, Mısır destek vermeyi sürdürmüştür.

4.1.2.1.2. Afrika Boynuzu Ülkelerinin Yemen Krizindeki Yardımcı Güç Konumu

Kızıldeniz'in güneyindeki ülkeler Cibuti, Eritre, Etiyopya, Somali ve Sudan, Ortadoğu'nun bölgesel siyaseti ile olan etkileşimlerinden dolayı Yemen savaşında da rol almaktadır. Bu kapsamda Sudan yaklaşık 8 bin askeriyle Yemen'deki savaşta kara operasyonlarında körfez ülkeleri lehine vekil güç olarak rol alırken, Eritre ise Birleşik Arap Emirlikleri'nin askeri operasyonlarında hava üssü sağlamaktadır* (Waal, 2020, s. 197). Afrika Boynuzu'nun Yemen savaşındaki bugünkü rolü yakın tarihi geçmişte yaşanan etkileşimlerle benzerdir. 1960'lı yıllarda Yemen'de savaşan Mısır ve Suudi Arabistan, 1970'lere gelindiğinde alt bölgesel sistemde hâkim güç olma ideali olan Etiyopya'nın yükselişini soğuk savaş ortamının da verdiği etkiyle engelleme çabasına dönüşmüştür. Bu çaba 1990'lı yıllara gelindiğinde Soğuk Savaş'ın da bitmesinin etkisiyle, Eritre bağımsızlığını ilan etmiş, Somali Etiyopya'ya yenilmiş ve iç savaşa sürüklenmiş, Sudan'da Ömer el-Beşir ve Hasan el-Turabi ortaklığında Sünni İslami değerlere sahip yönetim kurulmuş, Irak ve İran'dan gelen tehditlerden dolayı Mısır ve Suudi Arabistan'ın odağı Afrika Boynuzu ülkelerinden uzaklaşmıştır (Aliboni, 1985, s. 115-121). Ancak takip eden yıllarda el-Kaide, Kızıldeniz bölgesinde ortaya çıkmış ve Sudanlı Turabi, Irak'ın Kuveyt'i işgalinde Bağdat'a destek vermiştir. Bunun üzerine Usame bin Ladin'in 1990'lı yıllarda Hartum'da ikamet etmesi iddiasından dolayı ABD, Sudan'ı teröre destek veren ülkeler listesine alarak siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulamıştır (Berridge, 2017, s. 115).

* Eritre'nin Yemen'e olan öfkesi 1995 yılındaki Haniş adaları krizine dayanmaktadır. Söz konusu yıllarda Kızıldeniz'in güneyindeki tartışmalı Haniş Adalarının mülkiyetinin sahibi belli değildi. Fakat Yemen askerleri bu adada koruculuk yapmaktaydı. Eritre bu adalara komandolarıyla bir operasyon düzenleyerek Yemen askerlerini öldürmüştür. Takip eden süreçte konu Uluslararası Adalet Divanı tarafından ele alınmış ve Yemen lehine karar verilmiştir. Bu durum Eritre'nin Yemen'e karşı öfkesinin devam etmesini sağlamıştır ki Sana ile diplomatik ilişkilerini sürdürmemiş ve Husilere ev sahipliği yapmıştır (Lefebvre, 1998, s. 367-385).

Afrika Boynuzunun Yemen krizi özelinde Babülmendep Boğazı'na etkisi, bölgesel ve uluslararası aktörlerin Cibuti'de kurdukları askeri üslerdir. Bölgesel aktörler bağlamında Suudi Arabistan ve BAE'nin Cibuti'de kurduğu askeri üs, bu ülke hükümeti tarafından 2015 yılında kapatılmasının yanı sıra, ABD, Fransa, Çin ve Japonya'nın askeri üsleri faaliyetlerini sürdürmektedir. Cibuti'deki Fransız Yabancı Lejyonu üssü Camp Lemonnier 2002 yılında ABD tarafından yenilenerek Afrika Boynuzu Birleşik ve Müşterek Görev Gücü'nün karargâhı ve merkezi haline getirilmiştir. Bu kapsamda ABD, hem Yemen ve Afrika Boynuzu'ndaki askeri operasyonlarını buradan yürütmekte hem de Hint Okyanusu ve Körfez'in hava ve deniz bağlantılarının güvenliğini sağlamaktadır. ABD, Fransa ve Japonya'nın yanı sıra Çin, ilk deniz aşırı üssünü 2017 yılında bu ülkeye kurmuştur (Waal, 2020, s. 193).

Suudi Arabistan ve BAE'nin Cibuti'deki askeri üssünün 28 Nisan 2015 tarihinde kapatılmasının ardından Eritre Devlet Başkanı Issaias Affwerki Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdulaziz ile bir araya gelerek üs hakları sağlayan bir güvenlik ve askeri ortaklık anlaşması imzalamıştır (Styan, 2018). Takip eden yıllarda ise Eritre ve BAE, Assab limanı ve hava üssünün askeri kullanımı amacıyla 30 yıllık bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma kapsamında BAE, savaş gemileri, uçakları ve helikopterleri yerleştirerek bir askeri lojistik merkez üssü kurmuştur. Bu askeri üs BAE için Yemen'de yürüttüğü hava saldırılarının merkezi olmasının yanı sıra hem Kızıldeniz'i inceleme hem de uluslararası bir izlemeye takılmadan mahkumları tutabileceği bir gözaltı merkezi olmuştur. Eritre ise bunun mükafatını küresel izalasyonu kılarak almış, Cidde'de Etiyopya ile barış anlaşması imzalamıştır (Burdon-Manley, 2019).

Yemen krizinin küresel diplomatik izolasyondan kurtardığı bir başka ülke de Sudan olmuştur. Suudi Arabistan'ın Yemen'e gerçekleştirdiği askeri operasyonun ardından Sudan koalisyonu asker göndermeyi teklif etmiştir. Ekim 2015'te Suudi Arabistan Sudan'ın teklifini kabul etmiş ve ilk etapta 800 asker Aden'de göreve başlamıştır. Sudan'da 2003 yılında ortaya çıkan Darfur savaşında Hartum yönetiminin kullandığı paramiliter aktör Hızlı Destek Kuvvetleri (Cancavidler olarak da bilinir) de Aden'e 6 bin asker göndermiştir. Bunun sonucunda Yemen'deki en büyük yabancı güç Sudan olmuştur. Suudi Arabistan ve BAE ise Hızlı Destek Kuvvetleri'nin askerlerine 5 yıllık hizmetleri için 55 bin dolar ödemiştir (Radio Dabanga, 2018). Sudan'ın bu hamlesinin iki yönü bulunmaktadır. İlki, ABD'nin terörü destekleyen ülkeler listesinden Sudan'ı çıkararak ilişkilerin normalleştirilmesiyle, diğeri ise Hızlı Destek Kuvvetleri komutanı

Muhammed Hamdan Dagalo'nun yerel düzeyde gücünü yabancı aktörlerin desteğiyle konsolide etmeyi amaçlamasıdır. Nitekim söz konusu dönemde hem Sudan ordusu adına Yemen'de görev yapan kuvvetlerin komutanı Abdülfettah el-Burhan hem de Muhammed Hamdan Dagalo, Ömer el-Beşir'in darbe sonucu devrilmesinin ardından ülkenin en önemli iki ismi olmuştur (Devecioğlu, 2020, s. 3-5).

Sudan'ın Yemen savaşında Suudi Arabistan ve BAE'ye verdiği desteğin bir diğer mükafatı da 500 milyon dolarlık bütçe desteği (The Economist Intelligence Unit, 2015) ve ABD yaptırımlarından kaynaklı bu ülkede çıkarılan altın madeninin Dubai'de uluslararası piyasaya entegre edildiği iddiasıdır (Sharife, 2016). Ancak söz konusu dönemde Suudi Arabistan ve BAE'nin dönemin Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'e Müslüman Kardeşler bağlantısından ve görev süresinin dolmaya yaklaştığından dolayı güvenmemiştir. Nisan 2019'da Beşir'in iktidardan indirilmesiyle kurulan Askeri Geçiş Konseyi (Başkanı Burhan, yardımcısı ise Dagalo'dur) de Suudi Arabistan ve BAE koalisyonuna askeri taahhüdünü sürdüreceğini açıklayarak 3 milyar dolarlık yardım taahhüdünde bulunmuştur (Walsh D. , 2019). Dolayısıyla bu gelişme Beşir sonrası Hartum yönetiminin BAE ve Suudi Arabistan'la yakın ilişkiler kurduğuna işaret etmektedir.

Sonuç olarak Yemen krizi, Ortadoğu'daki mevcut rekabetlerin Afrika Boynuzu'na etkisini artırmıştır. Ancak Yemen anlaşmazlığı özelinde hiçbir Afrika Boynuzu ülkesinin siyasi ve maddi çıkarı olmadığını (Hızlı Destek Kuvvetleri gibi yerel güçlerin şahsi çıkarları hariç) belirtmek gerekir. Bu noktada bölgede öne çıkan ülkelerin özellikle Eritre ve Sudan olmasının nedenleri bu ülkelerin dış politikadaki izolasyonu kırmak, mali ve ideolojik çıkarlarını konsolide etmektir.

4.1.2.1.3. Babülmendep Jeopolitiği Özelinde İsrail İçin Yemen'in Önemi

İsrail için Yemen krizi, Arap ve Müslüman coğrafya içinde tehdit algılarına sahip bir ülke olarak siyasi, ekonomik ve toplumsal güvenliğini sağlama noktasında son derece stratejik önemdedir. Bu kapsamda İsrail'in Yemen krizi bağlamındaki temel stratejisi deniz seferlerinin Eilat limanı ve Tiran Boğazı üzerinden Babülmendep ve Süveyş Kanalı'nda güvenli bir şekilde geçiş hakkının korunmasıdır. Nitekim İsrail, İran'ı Yemen krizi özelinde Babülmendep Boğazını kapatması durumunda askeri müdahale konusunda uyarmıştır (Reuters, 2018). Bu noktada İsrail, Yemen krizi özelinde Kızıldeniz adalarındaki askeri konuşlandırmalarını gözetleme ve bir üs olarak güvence altına

alınması hususunda politikalar üretmektedir. Tel Aviv yönetimi son yıllarda Eritre, Etiyopya ve Sudan gibi Afrika Boynuzu ülkeleriyle ilişkilerini ve iş birliği alanlarını güçlendirmek için özel bir çaba sarf etmektedir (Telci & Devecioğlu, 2022). Yemen krizi bağlamında İsrail'in diğer bir stratejisi ise Kızıldeniz'de bölgesel bir güç olma motivasyonu ile özellikle son iki yılda İbrahim Antlaşmaları kapsamında Körfez ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesidir (TOI, 2021).

İsrail'in BAE ve Suudi Arabistan ile normalleşmesinde Babülmendep Boğazı'nın güvenliği noktasında Yemen'deki Husi tehdidi ve İran'ın varlığı etkilidir ki İran'ın Yemen'deki varlığını bölgesel çıkarlarına yönelik tehdit olarak görmektedir (Kubovich, 2019). Bu kapsamda İsrail, Yemen krizi bağlamında İran'ın Husiler üzerinden dolaylı ve doğrudan tehditleriyle karşı karşıyadır. Bu konuya üç temel örnek verilebilir. Bunlardan ilki İran, İsrail'i Yemen'deki faaliyetlerinden dolayı Filistinli Hamas'a askeri destek vereceğini belirterek tehdit etmesi (Frantzman, 2021) iken, ikincisi ABD ile İran arasındaki nükleer anlaşmanın sağlanamaması noktasında endişe duyulmasıdır (Faucon & Kalin, 2021). Üçüncüsü ise Yemen'i çevreleyen su yollarında ilk olarak Nisan 2021'de İsrail'in limpet mayınlarının Husilere lojistik ve istihbarat desteği sağladığı iddia edilen İran kargo gemisine zarar vermiş olması (Sutton, 2020), Temmuz 2021'de ise ABD kaynaklarına göre (CENTCOM, 2021) Doğu Yemen'den kalkan İran menşeli İnsansız Hava Aracı'nın Umman kıyılarında İsrail bağlantılı bir petrol tankerine çarparak iki kişiyi öldürmesidir.

İsrail'in Yemen krizine yönelik politikası açık bir şekilde uluslararası topluma ilan edilmemektedir. Ancak uluslararası medyaya yansıyan veriler İsrail'in Yemen kriziyle doğrudan ilgilendiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, 2015 yılında Suudi Arabistan koalisyonu Yemen'in başkenti Sana'ya askerî harekât düzenlediğinde büyük miktarda İsrail menşeli ekipmanların bulunduğu bir silah ve mühimmat deposu keşfedilmiştir (Ahmad, 2020). Diğer taraftan İsrail'in güvenliği için son derece stratejik olan Babülmedep Boğazı'ndaki Perim Adası'nın 2015 yılında Husiler'den alındıktan sonra koalisyonun kontrolüne geçmiş ve BAE adına savaşan yabancı paralı askerlerin burada ve Negev Çölü'ndeki kamplarda İsrail ordusu tarafından eğitildiği iddia edilmiştir (Webb W. , 2018). Diğer taraftan Haziran 2020'de İsrail ve BAE'nin Yemen'deki Güney Geçiş Konseyi (GGK) ile toplantı gerçekleştirdiğinin ortaya çıkmasının ardından "gizli dostlar" yorumu yapılmıştır (Ahmad, 2020). Nitekim GGK Başkan Yardımcısı Hani Bin Briek de

İsrail ile ilişkilerin iyi olduğunu doğrulamış, Tel Aviv yönetimi ise Yemen’de yeni bir özerk devlet kurulması idealine olumlu bir mesaj vermiştir (MEMO, 2020).

Sonuç olarak, İsrail’in Yemen krizi konusundaki temel politikası deniz yollarının güvenliği özelinde haklarının korunmasıdır. Bu anlamda Yemen’de İran destekli Husilere karşı mücadele etmekte, son yıllarda BAE ve Suudi Arabistan’la normalleşme anlaşmaları çerçevesinde buradaki güvenliğini de konsolide etmektedir. İran ve Husiler ise Hamas’a destek açıklamaları yaparak İsrail’i hem iç hem de bölgesel güvenlik açısından tehdit etmektedir.

4.1.2.2.Küresel Aktörlerin Yemen Krizine Yaklaşımı: Arabuluculuk ve Çözumsuzlük

ABD ve Çin dışında Yemen’deki küresel aktörlerin rolü, ABD – Çin arasındaki rekabetin bölgeye yansımalarını anlamak için kayda değer anlamda önemlidir. Dolayısıyla bu başlıkta Birleşmiş Milletler, İngiltere, Rusya ve Avrupa Birliği’nin Yemen krizindeki rolleri mercek altına alınmaktadır.

4.1.2.2.1. Uluslar Üstü Bir Kuruluş Olarak Yemen Krizinde Birleşmiş Milletler: Arabuluculuk Girişimlerinin Zorlukları

Yemen krizi, Birleşmiş Milletler’in uluslararası siyasette ortaya çıkan sorunları çözüme kavuşturmada karşılaştığı meydan okumalardan biridir. Uluslar üstü ve hükümetler arası bir kuruluş olarak BM’nin Yemen krizindeki rolü beklenen etkiyi oluşturamamıştır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Siyasi İşler Departmanı (UNDPA) 2011 – 2015 yılları arası dönemde seçkinler arası tartışmalardan ziyade, toplumun farklı kesimleri arasındaki sorunların çözümüne odaklansaydı, 2015 iç savaşı önlenebilirdi. Diğer taraftan BM’nin alınan kararlarla yaptırım gücüne sahip tek organı olan Güvenlik Konseyi ve 5 daimî üye, (ABD, Çin, Fransa, Rusya ve Birleşik Krallık) çatışmaları önlemede inisiyatif kapasitesi olmasına rağmen etkisiz kalmıştır. Bunun temel nedeni BM Güvenlik Konseyi’nin 5 daimî üyesinin dış politika çıkarlarını bölge insanının refahından daha öncelikli görmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca BM Genel Kurulu’nun aldığı kararların yasal açıdan uygulamada sınırlı araçlara sahip olması da bu kuruluşun etki derecesini kısıtlayan diğer bir nedendir (Lackner, 2020, s. 15 - 17).

BM’nin Yemen krizi özelinde kayda değer girişimi ise 2012 yılında Yemen Genel Sekreterliği Özel Ofisi (*OSEGY – Office of the Special Envoy to the Secretary-General*) açılması olmuştur. Yemen krizi özelinde görevlendirilen Genel Sekreter Özel Temsilcisi

Hans Grundberg'in sorumluluğu Körfez İşbirliği Konseyi Girişimi, Ulusal Diyalog ve Güvenlik Konseyi kararlarının çıktıkları doğrultusunda, çatışmayı sona erdirmek ve siyasi geçiş sürecinin yeniden başlamasını sağlamak için bir anlaşmaya aracılık etmektir. OSEGY, Yemen'de 2015 yılında başlayan çatışmalar öncesinde Ocak 2014'te 565 delegeyle Ulusal Diyalog Konferansı gerçekleştirmiş ve yeni Anayasa oluşturulması amacıyla Anayasa Hazırlama Komisyonu kurulmasına öncülük etmiştir. Ancak Eylül 2014'te Husiler ile diğer silahlı gruplar arasındaki çatışmalar artmaya başlamış ve Husilerin Sana'yı ele geçirmesini takip eden süreçte çatışmanın tırmanmasını engellemede BM etkisiz kalmıştır.

Yemen'de dönemin Devlet Başkanı Abdurrabu Mansur el-Hadi'nin talebiyle 26 Mart 2015 tarihinde Suudi Arabistan liderliğindeki ülkelerin Yemen'e askeri müdahalesi üzerine BM Güvenlik Konseyi 2216 sayılı kararıyla Genel Sekreter'den barışçıl, kapsayıcı, düzenli ve Yemen liderliğindeki bir geçişin yeniden başlamasını sağlamak için iyi niyet rolünü yoğunlaştırmasını talep etmiştir (UNSC, S/RES/2216 , 2015). Bunun üzerine özel elçi 2015'te İsviçre'de, 2016'da Kuveyt'te olmak üzere çatışmaları sonlandırmak amacıyla istişare toplantıları düzenlemiştir. Kayda değer anlamda bir sonuç vermeyen bu toplantıların ardından 13 Aralık 2018 tarihinde, özel elçi olarak Şubat 2018'de atanan Martin Griffiths, İsveç'te Husiler ve Yemen hükümeti temsilcilerini bir araya getirmiştir (OSEGY, 2022). Bu toplantı sonucunda Stockholm Anlaşması imzalanmış, Hudeyde limanı ve çevre bölgelerinde askeri güçlerin yeniden konuşlandırılması ve bir valilik kurularak mahkûm ve esir takasının gerçekleşmesi konularında anlaşılmıştır (Lackner, 2020, s. 22). Ancak BM, Yemen'de tam anlamıyla bir barış ortamının sağlanması konusunda etkili bir aktör olamamıştır.

Sonuç olarak Yemen'de BM, uluslararası düzendeki konumu itibariyle beklenen etkiyi sağlayamamıştır. Ancak önümüzdeki süreçte BM'nin Yemen krizine çözüm üretebilme noktasında yeni inisiyatifler alması beklenebilir. Bu kapsamda ilk aşama uluslararası bir kriz olan Yemen'deki çatışmaları sonlandırmak amacıyla 2019 yılından itibaren BAE'nin çekilmesi (Telci, BAE'nin Yemen'deki Yeni Stratejisi: Yeniden Mevzilenmesi, 2019; Doğan-Akkaş, 2020) göz önüne alınarak savaşın ana tarafları Suudi Arabistan, İran ve Husiler arasında müzakerelerin başlatılması olabilir. Takip eden aşama ise Yemen'in kalkınmasıyla ilgili olabilir. Bu aşamada uluslararası aktörlerden çok Yemenlilerin inisiyatif alması gerekecektir. Nitekim bu sorunlar temel olarak Yemen'in nasıl

yönetileceği, su kıtlığının nasıl çözüleceği, sınırlı doğal kaynakların nasıl sağlanacağı ve nüfus içindeki gelir dağılımındaki adaletin ne şekilde sağlanacağıyla ilgili olacaktır.

4.1.2.2.2. Babülmendep'in Güvenliği Özelinde İngiltere'nin Yemen Krizine Yaklaşımı

İngiltere için Yemen, küresel deniz ticareti ve bölgesel hakimiyet özelinde 1800'lü yılların başından itibaren yakın ilişki kurulması gereken stratejik bir coğrafya olmuştur. 1967 yılında Güney Yemen Halk Cumhuriyeti kurulana kadar İngiltere, Aden özelinde bölgedeki hakimiyetini sürdürmüştür. Yemen'in Kuzeyle birleştiği ve 1970 yılında Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti ismini almasını takip eden yıllarda da İngiltere'nin bu coğrafyaya ilgisi devam etmiş, öyle ki dönemin Devlet Başkanı Abdullah Ali Salih İngiltere'nin Yemen'e karşı derin bir ilgisinin olduğunu varsayarak buradaki nüfuzunu tekrar kazanma idealinden kaygı duymuştur (Brehony, 2020, s. 34-38). Nitekim uluslararası medyaya sızan Wikileaks belgelerinde ortaya çıkan bilgilere göre Salih, 2009 yılında bir CIA yetkilisinden İngiltere'nin güney hareketinin liderlerini barındırdığını ve onlara medya erişimi sağladığını iddia ederek Washington yönetiminden Londra'ya Yemen'in güneyi konusunda baskı yapmasını talep etmiştir (Wikileaks, 2009).

2011 yılında Yemen'de ortaya çıkan halk protestolarından 2015 yılındaki iç savaşa kadar geçen süreçte diğer küresel ve bölgesel aktörler gibi İngiltere de iç gruplar arası müzakereler yoluyla barış sürecine katkı sunmuştur. 2015 yılında ortaya çıkan iç çatışmaları takip eden süreçte ise İngiltere, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçlerine destek vermiştir (Mitchell, 2015). Ancak takip eden yıllarda beklenen başarıyı sağlamayan Suudi koalisyonu, Babülmendep Boğazı özelinde küresel ticaretin olumsuz etkilenmesi endişesinden dolayı İngiltere, Yemen'in komşuları ve iç aktörler arası diyaloga önem vermiştir. Diğer taraftan İngiltere Arap Yarımadası el-Kaidesi'ne karşı mücadeleye de destek vermiştir. Sonuç olarak, İngiltere'nin Yemen krizine yönelik temel politikası küresel ticaretin önemli geçiş noktalarından biri olan Babülmendep Boğazı'nın güvenliğine odaklanmaktır.

4.1.2.2.3. Yemen Krizinde Rusya'nın Yaklaşımı: Batı Nüfuzuyla Rekabet

Rusya'nın Yemen krizindeki rolü Ortadoğu'nun diğer kriz bölgeleri olan Suriye ve Libya'daki kadar yoğun bir şekilde gözlemlenmemiştir. Tarihsel bağlamda Rusya'nın Yemen politikası 1990 yılına kadar varlık gösteren Güney Yemen'i desteklemek olmuştur. Günümüzde ise Rusya, Yemen'in güneyinde varlık gösteren Hirak özelinde

ortaya çıkan Güney Geçiş Konseyi ve diğer ayrılıkçı hareketlere destek vermektedir. Bunun yanı sıra Rusya, Yemen'in güneyinde BAE ve İsrail ile ortak bir şekilde hareket etmektedir (Ereli, 2022).

Diğer taraftan Rusya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Husi militanlarına karşı cezai tedbirler uygulayan 2216 sayılı kararında çekimser kalan tek ülke olmuştur. Rusya'nın Yemen'e yönelik politikasının temelini ABD'nin politika tercihlerine muhalif bir pozisyon alma oluşturmaktadır. Rusya'nın 2015 – 2021 döneminde Yemen'deki iç savaşa güvenlik aktörü olarak müdahil olmamasının arka planında ise Suriye ve Libya krizlerinin yoğun meydan okumalarının rolü bulunmaktadır. Sonuç olarak Yemen'de Rusya, BM destekli barış müzakerelerinden uzak durmuş ve ABD öncülüğündeki Batılı aktörlerin politikalarına muhalif bir tutum benimsemiştir (Ramani, 2020, s. 81-96).

4.1.2.2.4. Yemen Krizinde Avrupa Birliği: Arabuluculuk ve Yardım Diplomasisi

Küresel bir aktör olarak Avrupa Birliği'nin (AB) Yemen krizindeki rolü örgütün kurumları bağlamında 28 üye ülkenin aralarındaki koordinasyonun yanı sıra Fransa ve Almanya gibi örgütteki öncü aktörlerin bireysel dış politika yaklaşımlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla AB'nin Yemen krizine bakış açısı AB kurumlarının (AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu) tekil diplomasisini ve üye devletlerin politikalarını incelemek gerekmektedir. AB ülkelerinin Yemen krizine yaklaşımı son derece sınırlı olmuş, dolayısıyla Yemen'de 2015 yılında ortaya çıkan çatışmalar 28 üye ülkenin ilgisini çekmemiştir. Hollanda, İsveç ve Finlandiya'nın Yemen hükümetinin çöküşünün ardından barış müzakerelerine katılma ve insan hakları ihlallerini kınama konusunda diplomatik girişimleri olsa da bu durum Sana'da varlık gösteren küresel ve bölgesel güçlerle eşit düzeyde olmamıştır (Bonney, 2020, s. 69-73). Dolayısıyla 28 üye devletin koordine olmuş bir Yemen politikası olmamıştır.

Fransa ve Almanya'nın Yemen krizine yönelik dolaylı da olsa müdahilliği söz konusudur. Bu bağlamda Fransa, Suudi Arabistan'a 2008 – 2018 yılları arasında yaklaşık 12 milyar ABD doları değerinde askeri ve güvenlik ekipmanları ihraç etmiştir. Ayrıca Fransa, 2017 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'ne 1,2 milyar ABD doları değerinde askeri ve güvenlik ekipmanları satışı gerçekleştirmiştir (Bonney, 2020, s. 76). Fransa'nın askeri yardımlarının üzerine sivil toplum kuruluşları, Yemen'deki insan hakları ihlalleri kapsamında kayda değer eleştiriler getirmiştir. Bunun üzerine Fransa Cumhurbaşkanı Emanuel Macron Haziran 2018'de Yemen'e özel Uluslararası İnsani Yardım Konferansı

düzenleyeceğini duyurmuştur. Takip edene yıllarda Fransa'nın küresel ve bölgesel aktörler nezdindeki konumundan dolayı arabulucu rolü üstlenmesi beklense de bu durum gerçekleşmemiştir (Bernin, 2018). Almanya ise 2000'li yıllardan bu yana Yemen'de Husilerle yakın ilişki kurmuş ve Yahya el-Husi başta olmak üzere pek çok lidere ülkesinde sığınma hakkı tanımıştır. Ayrıca başta Almanya olmak üzere İspanya ve İsveç özellikle 2018 yılından itibaren Yemen'e silah ambargosu kararı almıştır.

Sonuç olarak, AB'nin 28 üye ülke yoluyla koordineli bir Yemen politikası olmamış ve krize müdahil olma şekli mali yardımlar vasıtasıyla olmuştur. 2015 – 2019 yılları arasındaki AB ve üye devletler Yemen'e yaklaşık 800 milyon ABD doları yardımda bulunmuştur. Bu yardımın yaklaşık yüzde 60'ı ise yerel ve uluslararası insani yardım kuruluşlarını desteklemek yoluyla gerçekleşmiştir (Day, 2020). Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin Yemen'deki rolü, ekonomik ve insani yardım konularına yoğunlaşmaktadır.

4.2.Yemen Krizi'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişiminde ABD ve Çin Rekabeti

Uluslararası siyasette ABD – Çin rekabetinin Babülmendep Boğazı'na yansımalarını 2011 – 2021 yılları arası odağında mercek altına alan çalışmanın bu başlığında, Yemen krizinde ABD'nin ve Çin'in rolü karşılaştırmalı bir şekilde incelenmektedir. Bu çerçevede ABD bağlamında 2011 – 2021 yılları arasında devlet başkanlığı görevlerini yürüten Barack Obama'nın (2011 – 2016) ve Donald Trump'ın (2016 – 2021); Çin'de ise Xi Jinping'in Yemen krizine yönelik politikalarına odaklanılmaktadır. Ancak 2011 yılı itibariyle gelişen Yemen krizine dair ABD'nin ve Çin'in politikalarını analiz edebilmek için arka plandaki gelişmelerin de incelenmesi faydalı olacaktır. Bu bağlamda her iki ülke için de 2011 – 2021 yılları arasındaki Yemen politikasına odaklanmadan önce arka plan gelişmeleri de incelenmektedir. Son başlıkta ise uluslararası siyasette rekabet eden her iki ülkenin Yemen politikaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

4.2.1. Yemen Krizinde ABD: Babülmendep'de Müttefik Devletlerin Güvenliği ve Teröre Karşı Savaş

ABD'de 11 Eylül 2001 (9/11) tarihinde yaşanan terör saldırısından önce USS Cole gemisinin Ekim 2000'de el-Kaide terör örgütü tarafından Aden limanında saldırıya uğramasından dolayı Yemen, Washington yönetimi nezdinde algılanan küresel tehditler listesinde yer almıştır. Bu kapsamda ABD istihbarat örgütü CIA tarafından Kasım 2002'de altı el-Kaide zanlısının öldürülmesi için Yemen'deki hedefler insansız hava araçlarıyla bombalanmıştır. Takip eden yıllarda Obama'nın devlet başkanlığının ilk

dönemi olan 2009 yılında Yemen asıllı bir ABD vatandaşı ve el-Kaide sözcüsü olarak tanınan Anwar al-Awlaki ön plana çıkmıştır. Awlaki, Kasım 2009'da ABD'nin Teksas bölgesinde gerçekleştirdiği toplu silahlı saldırıdan, aralık ayında ise Detroit ve Michigan'da bombalı saldırılardan sorumlu tutulmuştur. Nitekim Obama devlet başkanlığına aday olduğu süreçte Arap Yarımadası'ndaki el-Kaide'den (AQAP) bahsederken Yemen'i ulusal güvenlik problemi olarak belirtmiştir (Baker & Hulse, 2009). Obama'nın 2009 – 2011 yılları arasındaki ilk döneminde ise ABD, Yemen'deki askeri harcamalarını ve füze saldırılarını artırmıştır. Ayrıca Obama yönetimi, selefi George Bush yönetiminin aksine Yemen'de Salih ile uyumlu bir ilişki kurmamıştır (Day, 2020). Bunun nedenleri Yemen toplumu nezdinde Salih yönetimine karşı ortaya çıkan protestolar ve Ortadoğu'da Arap Baharı olarak adlandırılan halk protestoları sürecinin bölgeye yönelik ABD yönetiminin yaklaşımında oluşturduğu iklim olarak okunabilir.

4.2.1.1.Obama'dan Trump'a ABD'nin Değişmeyen Yemen Politikası (2011 – 2021)

Yemen'de 2011 yılında ortaya çıkan protestolar sürecinde Barack Obama yönetimindeki ABD, Sana'da daha güvenilir bir müttefik hükümet kurma fırsatı görmüştür ki dönemin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Ocak 2011'de Sana'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir (Quinn, 2011). Dönemin Yemen Devlet Başkanı Salih ve muhalefetteki Ortak Toplantı Partisi (*Joint Meeting Party – OTP*) liderleriyle görüşen Clinton'un ziyareti sırasında iki protesto hareketi başlamıştır. Birincisi, “Arap Baharı” olarak adlandırılan protesto hareketleridir ve Tunus'ta başlamıştır. İkincisi ise Şubat 2011'de Yemen'e de ulaşan protestolardır. Yemen'deki söz konusu protestolar sürecinde muhalefetteki OTP liderleri, ABD'nin desteğini de alarak Salih'in görevden alınması için baskı kurmuştur. Bu süreçte Yemen özelindeki gelişmeler noktasında 2010 – 2013 yılları arasında görev yapan ABD'nin Sana Büyükelçisi Greald Feuerstein kilit bir rol üstlenmiştir. Feuerstein, Yemen'de 2011 yılında başlayan KİK diplomatik görüşmelerinde Yemen'in geçiş planı tasarlanırken Salih ve aile üyelerinin affının yanı sıra Hadi'nin ise geçici Cumhurbaşkanı olması kararlarının temel aktörü olmuştur (Day, 2020). Nitekim Feuerstein, Dışişleri Bakanlığı Terörle Mücadele Koordinatörlüğünde (2006 – 2008) ve ABD'nin Pakistan Büyükelçiliği'nde (2008 – 2010) görev yapmış bir diplomat olarak ABD ordusu ve İslam dünyası konusunda kayda değer bir deneyime sahiptir.

Her iki karar da ABD'nin bölgedeki askeri varlığını güvence altına almasına ve iç aktörler arasında denge kurmasına dayanmıştır. Nitekim 2012 yılında BM Genel Kurulu'nun

dünya liderleri toplantısı kapsamında New York'a giden Hadi, burada Obama ile görüşmüş ve el-Kaide'ye karşı savaş için ABD ile iş birliği sözü vermiştir. Hadi, 2012 yılında Atlantik Konseyi'nin (*Atlantic Council*) Washington'da düzenlediği etkinlikte, öldürülen veya etkisiz hale getirilen el-Kaide üyelerinin verilerini paylaşırken, ABD'nin insansız hava aracı desteği konusunda övgüde bulunmuştur (McCormick, 2012). Takip eden yıllarda Hadi, Salih'in aksine ABD'nin insansız hava araçlarının tam yetkiyle kullanılmasına izin vermiş ve bu durum ABD'nin de Hadi'ye güvenini sağlamıştır. ABD'nin müttefikliğine güvenen Hadi ise iç aktörler arası bağlantıları yakın aile üyeleriyle sınırlı tutmuş ve iç dinamiklerden izole olmuştur. Dolayısıyla ABD, Yemen'in geçici Cumhurbaşkanı'nı iç siyasette giderek etkisiz bir hale getirmiştir (Day, 2020).

Dönemin ABD Devlet Başkanı Obama ve ekibi 2012 – 2014 yılları arasında yapılan açıklamalarda Yemen'de yaşananlar için “Arap Baharı” söylemini kullanmıştır. Bu söylem vesilesiyle Washington yönetimi, söz konusu yıllarda Mısır, Libya, Bahreyn ve Suriye'deki benzer süreçler için devam eden Ulusal Diyalog Konferansı noktasında BM desteği konumuna da tezat oluşturulmamıştır (Stermann, 2022). Dolayısıyla, KİK'in 2011 yılında Yemen'de başlattığı diplomatik girişim ABD tarafından güçlü bir şekilde desteklenmiştir (McCormick, 2012). Obama yönetimi, söz konusu dönemde Yemen konusunda uluslararası aktörlerin bölgede aktif rol almasının teşvik edilmesini; fakat ABD'nin “arka plandan liderlik etmesini” tercih etmiştir. Bu bağlamda Kizer'e göre KİK kapsamında 2015 yılında Suudi Arabistan liderliğindeki Yemen müdahalesi gerçekleştiğinde Obama yönetimi ne katılmak istediği ne de desteklediği bir ortamın içinde kalmıştır (Kizer, 2022).

Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun Yemen'e askeri müdahalesine kadar geçen süreçte dönemin ABD Başkanı Obama, güvenlik danışmanları ve ilgili diplomatlar, bu krizin diplomasiyle çözülmesi noktasında açıklamalarda bulunarak terörle mücadelenin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Stermann, 2022). ABD'li politika yapımcılarının Sana'da sağlıklı ve istikrarlı bir hükümet kurma isteği bulunsada bu durum gerçekleşmemiştir. Bunun temel nedeni, ABD'nin Yemen'de terörle mücadeleye öncelik veren güvenlik politikasının dolaylı olarak ülkeyi çatışma sahasına dönüştürmesidir. Diğer taraftan dönemin ABD Başkanı Obama'nın Afro-Amerikan biri olarak arka planının İslam dünyasına sempati duyması varsayımı bulunmasına rağmen, Yemen gibi Müslüman dünyanın önemli bir ülkesine yaklaşımı bu varsayımın doğru olmadığına işaret etmiştir.

Nitekim Obama yönetiminde Yemen'in tarihi ve kültürü hakkında uzmanlığı olan danışman veya uzman bir memuru olmamıştır.

ABD'nin Yemen politikası konusunda Obama'nın danıştığı kişiler başta John Brennan olmak üzere diğer ulusal güvenlik danışmanları olmuştur. John Brennan 2013 yılında CIA Başkanı olmadan önce İç Güvenlik ve Terörle Mücadeleden Sorumlu Ulusal Güvenlik Danışmanlığı görevinde bulunmuştur. Brennan, Obama yönetimi adına dönemin Yemen Devlet Başkanı Abdullah Salih ve onun yerine gelen Abdulmansur el-Hadi ile görüşen en temel ABD'li yetkili olmuştur. Ancak onun Yemen toplumunun ileri gelenleri veya halk liderleriyle ilişki kurma gibi bir deneyimi olmamıştır. 2013 yılında Ulusal Güvenlik Danışmanı görevine atanan Brennan'ın selefi Susan Rice ise Yemen uzmanı bir yardımcı arasa da onunla çalışmaya istekli biri bulunamamıştır. (Day, 2020)

Susan Rice'in danışmanlığı döneminde de Obama yönetiminin Yemen politikasında Brennan dönemindekinden farklı bir tutum benimsenmemiştir. Rice da Brennan gibi Yemen'i askeri ve güvenlik politikalarıyla değerlendirilmesi gereken bir terör tehdidi olarak okumuştur (MEI, 2013). Ayrıca Rice, Arap Yarımadası'ndan ziyade Asya ve Sahraaltı Afrika ülkeleriyle ilgilenmiştir. Nitekim Rice, dönemin ABD Devlet Başkanı Bill Clinton döneminde Afrika İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı olarak çalışmış ve Obama da Sahraaltı Afrika ülkelerinin siyasi ve ekonomik kalkınmasını öncelemiştir. Ayrıca Obama da Yemen'in siyasi önemini göz ardı ederek güvenlik öncelikli politikaları benimsemiş ve ulusal güvenlik danışmanlarına bu yönde direktiflerde bulunmuştur.

Ocak 2015'te Yemen'deki geçiş hükümeti çöktüğünde ise ABD'nin diplomatik ve güvenlik alanındaki tüm memurları Yemen'i terk etmiş ve Suudi Arabistan öncülüğündeki Kararlı Fırtına operasyonuna da askeri teçhizat desteği noktasında dahi katılmamıştır (Whitlock, 2015). Dolayısıyla Yemen iç savaşa girerken, ABD için öncelikli konular Husi liderlerle ilişkileri sürdürmek ve diplomatlarını güvenli bir şekilde bu ülkeden çıkarmak olmuştur. Söz konusu yıllarda dönemin Sana Büyükelçisi Tueller, başkentteki Husi liderlerle iletişim kanalını açık tutmak için telefon görüşmeleri yapmış olsa da elçilik araçlarının Husi saldırılarından kurtulmasını sağlayamamış ve tahliye kararı almak durumunda kalmıştır. Ayrıca ABD'nin 11 Şubat'ta Sana elçiliğini kapatma kararı diğer ülkelerin de benzer bir karar alma sürecini etkilemiş, aynı ve takip eden haftalarda Avrupalı ülkelerin tamamı personellerini Sana'dan tahliye kararı almıştır.

ABD'nin Yemen'den çekilme kararı elçilik personellerinin yanı sıra Aden yakınlarındaki stratejik öneme sahip el-Anad hava üssündeki kuvvetlerin de çekilmesini kapsamıştır. Ancak ABD'nin bu üsten çekilmesi iç savaşın üs bölgesindeki hava üstünlüğünü kontrol altına almayı arzu eden Salih ve Husi kuvvetleri arasındaki büyük bir kara savaşını tetiklemiştir (Day, 2020). Bu süreçte ABD ise Tueller öncülüğünde Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde bir ofis kurarak Yemen politikası bağlamında krizin taraflarıyla diplomatik ilişkilerini sürdürmüştür. Ancak ABD'nin Yemen'de hangi taraflarla birlikte hareket ettiği net değildir. Yemen'e yönelik 26 Mart 2015 tarihinde Suudi Arabistan'ın Kararlı Fırtına Operasyonu başladığında da Suudi Arabistan bu merkez üzerinden Beyaz Saray'ın desteğini almıştır.

Obama yönetiminin Suudi Arabistan öncülüğündeki söz konusu operasyonu desteklemesinin temel nedenleri arasında özellikle Babülmendep Boğazı'ndan geçen ticaretin seyrüsefer özgürlüğünün devam etmesi bağlamında terörle mücadele operasyonlarına ve İran'ın Yemen'de nüfuzunu artırmasının engellenmesi noktasında bir çıkara sahip olması bulunmaktadır. Obama yönetimi Tueller'i Yemen'de kapsamlı bir savaştan kaçınarak Sana'daki Husi liderlerle diplomatik kanalları kullanmaya teşvik etmiştir (Robbins, Shah, & Dalton, 2018). ABD'nin Suudi Arabistan öncülüğündeki Kararlı Fırtına Operasyonu'na askeri yönden katkısı ise silah satışı sınırlarının genişletilmesi, istihbarat raporları paylaşımı ve harekate katılan uçaklara havada yakıt ikmali olmuştur. Dolayısıyla, Obama yönetimi ABD'nin Yemen'e yönelik doğrudan bir rol üstlenmesini tercih etmemiştir. Örneğin, istihbarat raporları paylaşımı konusunda Obama yönetimi ABD'li üst düzey askerlerin Suudi Arabistan komutasındaki orduya bombalama hedeflerinin seçilmesini yasaklarken, ABD uydularından elde edilen veriler aracılığıyla istihbarat raporları paylaşılmasına izin vermiştir. Diğer taraftan ABD Hava Kuvvetleri pilotları KİK savaş uçakları için havada yakıt ikmali görevinde bulunmalarına izin verilirken, hedefleri bombalamaları yasaklanmıştır (Malley & Pomper, 2019). Obama yönetiminin Suudi Arabistan'a Yemen konusunda daha fazla destek vermemesinin arka planında ise Husi liderlerin oluşturduğu tehdit konusunda Suudi yöneticilerle fikir ayrılığına düşmeleri bulunmaktadır. Nitekim 2015 yılında The Wall Street Journal'da ABD'li bir yetkilinin görüşlerine dayanan yazıda Washington'un temel askeri hedefinin Husiler değil, Arap Yarımadasındaki el-Kaide unsurları olduğuna dikkat çekilmiştir (Solomon, Nissenbaum, & Fitch, 2015).

Obama yönetimi, 2015 yılının son aylarında Yemen’de barışın yollarını aramıştır. Bunun iki temel nedeni vardır. Obama yönetimi, bir taraftan Haziran 2015’te tutuklanan bir Amerikan vatandaşını kurtarması gerekmiş, diğer taraftan da uluslararası insan hakları örgütleri tarafından Yemen’deki hak ihlallerinden sorumlu tutulmuştur. Amerikan vatandaşının kurtarılması için ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Umman’a giderek Husi temsilcileriyle görüşmüştür. Bu görüşmedeki amaç hem ABD vatandaşını kurtarmak hem de Yemen’deki savaşın sona erdirilmesi noktasında gerekli yolların araştırılması olmuştur (Shear & Schmitt, 2015). Bu görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle Obama, Suudi Arabistan Kralı Salman bin Abdülaziz ile bir araya gelmiş ve Yemen’de büyüyen insani krizin hafifletilmesinde yardım talep etmiştir. Ayrıca bu görüşmede Obama, Husi liderler de dahil olmak üzere tüm taraflar arasında siyasi çözümden yana olduğunu belirtmiştir (Shear & Schmitt, 2015).

Kuveyt’te 2016 yılının ilk aylarında barış görüşmeleri başladığında ABD yönetimi Suudi Arabistan’a desteğini sürdürüyordu. Nitekim ABD’nin iç kamuoyundan Obama yönetiminin Yemen’deki savaştan kaçınmasına yönelik baskı da devam ediyordu (Alamer, 2021). Ancak görüşmeler başarılı olmamış ve 2016 yılının yaz aylarında savaş yeniden başladığında Husi ve Salih güçlerinin kontrol ettiği Kızıldeniz kıyısındaki bölgeden ABD donanmasına ait gemilere saldırı gerçekleşmiştir. Buna karşılık Obama yönetimi ise kıyıdaki radar hedeflerini yok etme yetkisi vermiştir (BBC, 2016). Ancak bu durum Obama yönetimi döneminde savaşa doğrudan katılma noktasında ilk ve tek girişim değildir ki daha önce ABD askeri kuvvetleri Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun Yemen’in güneyinde el-Kaide tarafından kontrol edilen toprakları geri almalarında destek sunmuştur. ABD donanmasının Kızıldeniz’deki hedefleri vurmasının hemen ardından ise Washington’da beklenmedik bir şekilde yönetim değişmiş, Kasım 2016’daki seçimleri Cumhuriyetçi Parti adayı Donald Trump kazanmıştır.

Donald Trump’ın Ocak 2017’de Beyaz Saray’daki görevine başlamasından sonra ABD’nin Yemen Politikası, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun bölgeye müdahalesine Obama döneminden daha fazla destek sunmak olmuştur. Trump, yönetiminin ilk 100 günü içinde Yemen’deki el-Kaide unsurlarını bombalama emri vermiş ve Obama’nın engellediği silah sistemlerinin KİK koalisyonuna satışına izin veren yasanın onay sürecini hızlandırmıştır (Reuters, 2017). Göreve gelmesinin henüz ikinci haftasında Yemen’in el-Beida vilayetindeki el-Kaide unsurlarının bombalanması emrini veren Trump, ABD donanması tarafından gerçekleştirilen gece baskınında

aralarında Enver el-Evlaki'nin 8 yaşındaki kızı da dahil olmak üzere pek çok Yemenli köylülerin ölmesine neden olmuştur. 2017 yılında Husilerin Suudi Arabistan'ı hedef alan yeni füzelere sahip olmasının ardından Trump yönetimi Suudilere entegre bir füze sistemi satmıştır. Aralık 2017'de Husi güçlerinin Riyad'a gerçekleştirdikleri füze saldırısı olayının ardından ise ABD'nin BM Büyükelçisi Nikki Haley, füzenin İran yapımı olduğuna dikkat çekerek Yemen'de koalisyonun gerekli cevabı vereceğini vurgulamıştır (Nichols, 2017). Dolayısıyla, söz konusu süreçte Yemen krizi özelinde ABD ile İran arasındaki gerginlik tırmanmıştır.

Trump yönetiminin Yemen politikası iki temel duruma dayanmaktadır. Bunlardan ilki İran'ın bölgedeki nüfuzunu artırma çabalarını engellemeye çalışırken, diğeri ise Suudi Arabistan ile ticari ilişkilerin geliştirilmesidir ki her iki politika da birbirini desteklemiştir. Örneğin, ABD'nin Suudi Arabistan'la geliştirdiği ekonomik işbirliği anlaşmaları Riyad'ın Yemen'deki savaşını maddi ve siyasi açıdan desteklemiş, dolayısıyla her iki ülkenin de ortak çıkarı olan İran'ın artan nüfuzuna karşı mücadeleye katkı sunmuştur. Trump, Mayıs 2017'de Riyad Zirvesine katılmış ve burada Suudi Arabistan'a 110 milyar dolarlık silah ihracatı yapılacağını duyurmuştur. Trump'ın selefi Obama yönetiminin iktidarda kaldığı iki dönemde Suudi Arabistan'a aynı miktarda bir silah ihracatı onaylanmıştı, fakat 50 milyar dolarlık kısmı henüz teslim edilmemişti. Ancak Trump birikmiş iş yükünü hafifletmek amacıyla silahların Suudi Arabistan'a teslim sürecini hızlandırmıştır (Kerr & Massoudi, 2017).

Sonuç olarak, ABD'nin Yemen politikasının temeli Washington'un ulusal güvenlik endişelerine dayanmaktadır. Bu politika, 2011 – 2021 yılları arasına odaklanılan bu çalışmada ABD'de görev yapmış iki Başkan Obama ve Trump dönemlerinde aynı doğrultuda ilerlemiştir. Ancak ABD'nin her iki başkan döneminde yürütülen söz konusu politikası başarısız olmuştur. Örneğin, Obama yönetimi 2011 sonrasında kurulan geçiş hükümetine Yemen halkının destek sunması için ekonomik kalkınmaya öncelik vermesi gerekirken, bölgesel terör gündemlerine odaklanarak güvenlik öncelikli bir politika benimsemiştir. Bu politika benimsenmeseydi 2014 yılının son aylarında Yemen'deki siyasi çöküşün engellenmesi mümkün olabilirdi. Nitekim bu iddiayı 2010 ile 2015 yılları arasında Yemen'de görev yapmış olan iki ABD Büyükelçisi (Gerald Feierstein ve Mathew Tueller) de desteklemektedir¹⁶.

¹⁶ ABD'nin söz konusu Yemen eski Büyükelçilerinin fikirleri iddiası Stephen W. Day'in "*Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis*" isimli editöryel kitabındaki "America's Role in the

4.2.2. Yemen Krizinde Çin: Enerji Güvenliği ve Bölgesel İstikrar

Yemen'in özellikle Aden Körfezi ve Kızıldeniz ile Hint Okyanusu'nu birbirine bağlayan Babülmendep Boğazı'nda bulunan stratejik konumu, Çin'in bu ülkedeki gelişmelere angajmanındaki temel husustur. Nitekim Yemen'in bu konumu Çin'in askeri ve ekonomik çıkarları için açık denizden bu ülkeye erişimini sağlamaktadır. Avrupa'nın küresel ticaretinin %40'ının Kızıldeniz'den geçtiği ve Çin'in birincil dış ticaret ortağı Avrupa ülkeleri olduğu göz önüne alındığında, Sana'nın söz konusu konumunun Pekin için önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Çin'in Asya, Afrika ve Avrupa arasında ticareti kolaylaştırmak ve bölgesel ekonomik entegrasyonu artırmak amacıyla ortaya koyduğu altyapı projesi "Kuşak ve Yol Girişimi" noktasında Yemen, stratejik bir konumdadır. Bu anlamda Çin, Ortadoğu ve Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmek ve enerji kaynaklarına erişimini kolaylaştırmak amacıyla Yemen'le işbirliğini geliştirmeyi arzu etmektedir.

Çin için Yemen'deki çatışmanın enerji güvenliği ve bölgesel istikrar olmak üzere iki önemli boyutu bulunmaktadır. Enerji güvenliği açısından Yemen, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri gibi hidrokarbon zengini bir coğrafyada yer almaktadır. Dolayısıyla Yemen'deki istikrarsızlık Çin'in petrol kaynaklarına erişimi noktasında sorun oluşturması muhtemeldir. Nitekim bu durum Çin'in ekonomik büyümesi açısından hayati olan enerji kaynaklarına erişimini de olumsuz etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Bu bağlamda Çin, bölgeden tedarik ettiği hidrokarbon ürünlerinin lojistiğinde Somalili korsanlar tarafından gemilerinin kaçırılmasından veya taciz edilmesinden dolayı sorun yaşamıştır. Bu soruna çözüm bulmak amacıyla Aralık 2008'de Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanması (PLAN) Somali yakınlarındaki Aden Körfezi'nde korsanlıkla mücadele devriyelerini düzenli bir şekilde sürdürmüştür (Kamerling & Van Der Putten, 2011). Diğer taraftan 2017 yılında Çin'in ilk deniz aşırı askeri üssünü Cibuti'de açmasıyla (Reuters, 2017) birlikte bölgedeki ekonomik ve siyasi nüfuzunu askeri varlığıyla da pekiştirmiştir. Buradan hareketle Yemen'deki mevcut savaşın deniz alanına yayıldığı takdirde, Çin'in de uluslararası ticari çıkarlarını korumak için daha proaktif bir politika izleyeceği öngörülebilir. Bu bağlamda Çin, Yemen'deki çatışmaların bölgesel istikrara olan etkisinden endişe duymaktadır. Örneğin, söz konusu çatışmalar Yemen'in dışında

Yemen Crisis" bölümünde gerçekleştirdiği röportajlara dayanmaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz. (Day, 2020)

da etkiler oluşturmakta ve bölgedeki diğer ülkelerde istikrarsızlığa yol açması durumunda Çin'in bölgedeki yatırımlarını ve işletmelerini olumsuz etkileyebilmektedir.

4.2.2.1.Yemen Krizi Öncesi Pekin – Sana İlişkileri

Yemen’de 2011 yılında ortaya çıkan siyasi kriz ve 2015 yılından itibaren takip eden iç savaşa kadar geçen süreçte Çin’in Sana’daki temel çıkarları ikili ticareti, altyapı yatırımlarını ve hidrokarbon kaynaklara erişimi sağlamak olmuştur. Arap Yarımadası’nın en fakir ülkelerinden bir olan Yemen’de Çin, doğal kaynaklar ve stratejik konumdan faydalanmayı amaçlamıştır. Bu amaçla Pekin hükümetinin “Dışarı Çık” (*Go Out - 走出去*) politikası vasıtasıyla Çin devlet şirketleri Yemen gibi hidrokarbon tedarikçisi Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde arama ve geliştirme yatırımları gerçekleştirmiştir. Örneğin, iki Çinli devlet şirketi *China Petroleum & Chemical Corporation* (Sinopec) ve *Sinochem Corporation*, Yemen’in petrol sektörünün gelişimine yatırım yapmış, 1990’lı yıllarda Çin’in Ortadoğu ülkelerinden ithal ettiği ham petrolün yaklaşık %32’si Yemen’den sağlanmıştır (Al-Qahtani, 2017). Ayrıca Sinopec şirketi 2005 yılında Yemen’deki petrol arama ve üretimi alanında 36 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamıştır (Energy Intelligence, 2005). 2014 yılı itibariyle de her iki şirketin Yemen’deki günlük petrol üretimi 20 bin varili bulmuştur. Ayrıca Yemen’de ilk Çin projesi Sana ve el-Hudeyde limanı arasında inşa edilen 265 kilometrelik yol olmuştur (Rakhmat, 2014). Buradan hareketle Çin ile Yemen ilişkilerinin 2011 yılındaki kriz öncesi durumu ekonomik ve güvenlik olguları üzerinden incelenebilir.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler enerji, telekomünikasyon ve altyapı inşaatları olarak üç sektörde yoğunlaşmaktadır. Çin Ulusal İstatistik Bürosu verilerine göre, Pekin ile Sana arasındaki toplam ticaret hacmi, 2000 yılında 911 milyon dolarken, 2010 yılında 4 milyar dolara erişmiştir (World Bank, 2023). Söz konusu on yıllık süreçte dönemin Yemen Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih, Çinli şirketleri ülkesindeki çeşitli ekonomik sektörlere yatırım yapmaya teşvik etmiş, Nisan 2006’da Çin’e gerçekleştirdiği ziyarette telekomünikasyon da dahil olmak üzere farklı alanlarda 1.5 milyar dolarlık sekiz anlaşma imzalanmıştır (KUNA, 2006). Bu kapsamda Çin ziyaretinde Salih, sanayi bölgeleri ve Aden Serbest Ticaret Bölgesi’ne Çinli şirketlerin yatırımlarını destekleyeceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca Yemenli yetkililer daha fazla Çinli şirketin Yemen’de hidrokarbon, demir gibi diğer maden ve mineral kaynakların aranması ve kalkınma projelerinin finanse edilmesi noktasında çağrıda bulunmuştur (Chang, 2020).

Yemen ve Çin ilişkilerinin 2000'li yıllarda yoğunlaştığı bir diğer alan da güvenlik olmuştur. Söz konusu dönemde Yemen merkezi hükümetinin mücadele ettiği güvenlik sorunları Husi silahlı direnişi, ülkenin güneyindeki ayrılıkçı hareket ve Arap Yarımadası el-Kaidesi'dir (Hokayem & Roberts, 2016). Merkezi hükümetin Saada eyaletindeki Husiler'e karşı iç savaşında Çin, çatışmalardan dolayı yerinden edilen Yemenlilerin akut dönem ve takip eden süreçte hayatta kalmaları için insani yardım sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde Çin, ABD'nin teröre karşı savaş politikasını desteklemiştir (Chang, 2020). Ancak Çin'in bu kararı Sincan bölgesindeki Uygurlu Müslüman azınlığa yaptığı baskı için ön alma ve bölgesel ortak çıkarları bağlamında yorumlanabilir.

4.2.2.2.İç Siyasi Kriz, Çatışma ve Barış Görüşmelerinde Çin

2011 yılında Tunus, Mısır, Libya, Suriye ve son olarak Yemen'de "Arap Baharı" olarak adlandırılan halk ayaklanmaları, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi özelinde belirsizlik ve istikrarsızlık oluştururken, bu durumun uluslararası siyasete de yansımaları olmuştur. Çin yönetimi, bu olaylara kadar geçen süreçte halk ayaklanmaları yaşanan söz konusu ülkelerin otoriter yönetimleriyle yakın ilişkiler kurmuş, ayaklanmaların başlangıcında da mevcut rejimleri desteklemiştir (Hess, 2013). Ancak Ocak ve Şubat 2011'de sırasıyla Tunus ve Mısır'daki yönetimler devrildiğinde Pekin yönetimi de daha önce sınırlı ilişki kurduğu muhalif grupları tanımak zorunda kalmıştır. Bu zorunluluk Pekin yönetimi açısından söz konusu ülkelerdeki ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumak ve ilgili ülkelerde yaşayan vatandaşlarının güvenliğini sağlamak gibi pragmatik kararlara dayanmıştır.

Şubat 2011'de dönemin Yemen Devlet Başkanı Ali Salih'e karşı başlayan halk protestolarının ardında BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinin yanı sıra Suudi Arabistan, BAE, Umman, Kuveyt ve Avrupa Birliği'nin büyükelçilerinden oluşan on kişi, Yemen'in siyasi geçişine katkı sunmak amacıyla Şubat 2011 – Şubat 2012'yi kapsayan dönem için G-10'u oluşturmuşlardır. (Government of UK, 2013) Diğer Arap ayaklanmalarının yaşandığı ülkelerde olduğu gibi Çin'in Yemen'deki muhalif gruplarla da ilişkileri bulunmamaktaydı ve bu yüzden ABD'nin Sana Büyükelçiliği G-10 kapsamında Çinli mevkidaşlarına siyasi durum hakkında bilgi vermiştir. Bu durumu *I-wei Jennifer Chang "The Chinese Perspective on the Yemen Crisis"* konulu çalışmasında ABD'nin eski büyükelçisi Gerald Feierstein'la yaptığı röportaja göre KİK Girişimine giden müzakere süreci boyunca G-10 Büyükelçileri arasında koordinasyon olduğuna dikkat çekmektedir (Chang, 2020). Diğer taraftan Rusya ve Çin'in Ekim 2011'de BM

Güvenlik Konseyi'ndeki Suriye ihtilafına ilişkin bir kararı veto etmesinden güç alan Salih, görevinden çekilmeyi reddetmiş ve bu ülkelerin desteğini almayı amaçlamıştır. Bu kapsamda Salih, Çin ve Rusya'nın Yemen'deki yönetimi sona erdirmeye bağlamında atacağı adımları beklediğini açıklamıştır (Reuters, 2011). Ancak Salih, Rusya ve Çin'den beklediği desteği alamamıştır ki her iki güç de Yemen'de gücün Salih'ten Hadi'ye barışçıl bir şekilde devredilmesi çağrısında bulunan BM Güvenlik Konseyi'nin 2014 Sayılı Kararını desteklemiştir (UN Security Council, 2014). Dolayısıyla Çin ile ABD'nin Yemen özelindeki ilişkileri G-10 süreci özelinde işbirliğine dayanmaktadır.

Salih'in 2011 yılında KİK Girişimi'ni imzalayıp yönetimden çekilerek yerini Abdurabbu Mansur el-Hadi'ye bırakmasının ardından G-10 büyükelçileri de geçiş sürecinin uygulanması noktasında farklı alanlarda sorumluluk paylaşımı yapmıştır. Buna göre, ABD Yemen'deki askeri yapılanmaya, Birleşik Krallık polis ve yerel güvenlik güçlerinin yeniden örgütlenmesine, Fransa anayasal reformlara odaklanırken; Çin ve Rusya ise "Ulusal Diyalog Konferansı'nın" takibinden sorumlu olmuştur. Ancak Sana'da düzenlenen Ulusal Diyalog Konferansı'na Çinli diplomatlar destek verse de kayda değer bir rol oynamamıştır (Chang, 2020). Söz konusu süreç boyunca Çin yönetimi Yemen içindeki diyalog ve istişareler yoluyla çözüme vurgu yapmıştır.

Hadi'nin cumhurbaşkanı olmasının ardından Yemen siyasi geçişi sürecinde Çin hükümeti Sana ile yeni anlaşmalar imzalamış ve Salih dönemindeki mevcut ekonomik projeleri sürdürmeyi amaçlamıştır. Kasım 2013'te de Hadi, Pekin'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile görüşmüştür. Xi Jinping yaptığı açıklamada Yemen'in siyasi geçişini ve ekonomisinin yeniden kalkınmasını desteklediklerine dikkat çekmiştir. Bu görüşmede Xi Jinping ve Hadi enerji santrali inşaatı, liman geliştirme ve diğer mali yardımlar olmak üzere farklı alanlarda anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlamda Çin, Yemen'in elektrik sorununu çözmek amacıyla 5000 megavatlık enerji santralleri kurmayı taahhüt etmiştir (MFAPRC, 2013). Nitekim söz konusu dönemde Yemen'in elektrik santralleri 1500 megavatın altında ve nüfusun sadece %41'inin ihtiyacını karşılar nitelikteydi. Liman geliştirme konusunda ise Çin, Aden ve Mocha'da bulunan iki ana konteyner limanının geliştirilmesini sağlamak amacıyla 508 milyon dolarlık bir kredi karşılığında anlaşma imzalamıştır (Aid Data, 2013). Bunun yanı sıra Çinli şirketler ulaştırma ve güvenlik alanlarında da Hadi yönetimiyle anlaşma yapmışlardır. Bu anlamda Çinli şirketler, Aden ve Taiz havalimanlarının yenilenmesinin yanı sıra güvenlik alanında Pekin hükümeti Yemen Savunma Bakanlığı'na 8 milyon

dolarlık hibe ve 30 milyon dolarlık uzun vadeli faizsiz kredi vermeyi taahhüt etmiştir. Ancak bu yatırım projeleri Suudi Arabistan öncülüğünde KİK koalisyonunun 2015 yılında Yemen'e gerçekleştirdiği hava saldırılarıyla beklenen sonucu verememiştir (Burton, 2019).

Yemen'de Başkan Hadi'nin Ocak 2015'te istifasının ardından ülkede güvenlik sorunlarının derinleşmesinden dolayı Çin yönetimi de endişelenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak Şubat 2015'te Çin, Husilerin Sana'daki hükümet kurumlarından ivedilikle ve koşulsuz bir şekilde geri çekilerek KİK Girişimi ve Rusya ile ortak yürüttükleri Ulusal Diyalog Konferansı'nın sonuçlarına uymaya çağırın 2201 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı lehine oy kullanmıştır (UNSC, 2015). Ayrıca Mart 2015'te Suudi Arabistan öncülüğünde Husilere karşı hava saldırısı başladığında Çin'in temel hedefi bu ülkedeki vatandaşlarının güvenliğini sağlamak olmuştur. Bu anlamda Çin yönetimi, vatandaşlarını tahliye etmek için 29 Mart 2015 tarihinde Somali yakınlarında korsanlıkla mücadele görevi yürüten askeri gemilerini Yemen limanlarına göndermiştir. Söz konusu tahliye operasyonu Arap çatışma bölgesinden vatandaşlarını tahliye eden Çin'in ikinci büyük operasyonu olmuştur (BBC News, 2015). Bu kapsamda Çin, Yemen'deki diplomatlarından sivil vatandaşlarına kadar tamamını Cibuti'ye taşımıştır (Yunbi, 2015).

Çin yönetimi, Suudi Arabistan liderliğindeki KİK operasyonuna destek sunmasa da açıkça karşı çıkmamıştır. ABD ve Birleşik Krallık başta olmak üzere Batılı aktörlerin desteklediği söz konusu operasyona karşı Çin'in temel politikası, Yemen'in egemenliğini ihlal ettiğine dair söylemsel eleştiriler olmuştur. Bunun temel nedeni ise Çin'in Yemen'de pratikte Batılı aktörlere karşı gelecek bir siyasi ve askeri gücünün olmamasıdır. Dolayısıyla Çin'in Yemen'de küresel güçlerle karşı karşıya gelme arzusu olmamıştır. Pekin yönetiminin söz konusu tavrındaki bir diğer neden de Kuşak – Yol Girişimi bağlamında hem Yemen'in hem de Suudi Arabistan ve BAE'nin konumundan dolayı kurguladığı denge stratejisidir. Nitekim bu ülkeler, Çin'in enerji başta olmak üzere pek çok ticari faaliyetinde kilit role sahiptir. Örneğin, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Nisan 2015'te Kral Salman ile Yemen konusunda gerçekleştirdiği telefon görüşmesinde krizin çözüme kavuşturulması süreci hızlandırılarak Kuşak – Yol Girişimi projelerine ivme kazandırılması gerektiğini belirtmiştir (Reuters, 2015). Takip eden yıllarda Çin, Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'de kullanması için yerden havaya füze sistemleri ve insansız hava araçları gibi pek çok güvenlik ekipmanının satışını gerçekleştirmiştir (Emmons, 2019).

Diğer taraftan Çin üretimi güvenlik ekipmanlarının İran üzerinden Yemen'deki Husi isyancılarına aktarıldığı iddia edilmektedir ki Husilerin ABD'nin deniz gemilerine karşı C-801 ve C-802A isimli gemi savar füzelerini kullandığı tespit edilmiştir (Clover, Fei Ju , & Bokhari, 2016). Bu anlamda Ocak 2009'da yayınlanan BM Uzmanlar Paneli raporuna göre Husilerin kullandığı gemi savar seyir füzelerinin ve saldırı tüfeklerinin Çin üretimi olduğu ortaya konmuş ve Pekin yönetimi bu iddialara yanıt vermemiştir.

Çin ve Rusya Yemen konusunda aynı çizgide politika takip etse de Husi liderleri ve Yemen eski Devlet Başkanı Salih'e BM Güvenlik Konseyi tarafından mal varlıklarının dondurulması, seyahat yasağı ve silah ambargosunu kapsayan 2216 sayılı kararı 2014'te gündeme geldiğinde, Pekin yönetimi Moskova'dan farklı bir tutum sergilemiştir (United Nations, 2014). Bu karara yönelik Rusya çatışmayı tırmandıracağı düşüncesiyle çekimser kalırken, Çin, Suudi Arabistan ile denge kurmak amacıyla onay vermiştir. Nitekim Çin'in söz konusu dönemdeki Yemen Büyükelçisi Kang Yong, Suudi Arabistan'ın Yemen meselesinin çözüme kavuşturulmasındaki önemli rolüne vurgu yapmıştır (People's Republic of China Embassy in the Yemen Arab Republic, 2019). Yemen'deki savaş 2016 yılında insani sorunlar bağlamında derinleştiğinde ise Çin, mali yardım sağlamış ve Sana'nın yaklaşık 100 milyon dolarlık borcunu silmiştir (Middle East Monitor, 2017).

Çin, Suudi Arabistan ve BAE liderliğindeki harekatlara karşı tepki göstermekten kaçınmıştır. Örneğin, KİK koalisyonunun Haziran 2018'deki el-Hudeyde limanını bombalaması Rusya ve İran tarafından kınandığında, Pekin yönetimi benzer çizgisini korumuştur. Çin'in bu politikasının temelinde söz konusu askeri hareketler sonucunda Çinli vatandaşların zarar görmemesinin yanı sıra Suudi Arabistan ve BAE ile ticari ilişkilerinin olumsuz etkilenmemesi bulunmaktadır. Dolayısıyla Çin, Yemen'deki savaşın failleri olarak Suudi Arabistan ve BAE'yi suçlama noktasında çekinceli davranmıştır (Xinhua, 2019). Nitekim bu durum dolaylı olarak ABD ile uyumlu hareket ettiğine de işaret etmektedir.

Çin'in Yemen politikasında öne çıkan bir diğer konu da Aralık 2018'de Husiler ve Hadi hükümetinin temsilcileri arasında imzalanan ve ateşkesi kapsayan Stockholm anlaşmasının (United Nations, 2018) ardından Yemenli aktörleri bu anlaşmayı uygulamaya zorlamasıdır. Bu anlamda Çin'in yanı sıra Rusya, ABD, Fransa ve İngiltere büyükelçileri Mart 2019'da Husiler ve Hadi hükümeti temsilcilerini anlaşmayı ivedilikle uygulamaya çağıran bir bildiri yayınlamıştır (Reuters, 2019). Söz konusu süreçte Çin'in BM Daimî Temsilcisi Ma Zhaoxu tüm Yemenli tarafların Stocholm anlaşmasını

uygulaması gerektiğini belirten demeçlerle kamuoyu oluşturmıştır (China Daily, 2019). Nitekim Çin, Yemen'deki savaşın hafifletilmesi ve bölgedeki ticari çıkarlarının korunması açısından Stockholm anlaşmasının uygulanmasını önemli görmüştür.

Mart 2017'de Suudi Arabistan Kralı Salman bin Abdulaziz Çin'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret kapsamında Riyad ve Pekin yönetimleri petrol, enerji ve insansız hava aracı üretimi alanlarında 65 milyar dolarlık ticaret ve yatırım anlaşması imzalamalarının yanı sıra Yemen'deki meşru yönetimi destekleyen ortak bir bildiri yayınlamıştır (Reuters, 2017). Şubat 2019'da ise Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Salman'ın (MbS) Pekin'e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Uygur Türkleri'nin protestoları sürerken, MbS, Çin'in terörle mücadele hakkını savunmuştur (al-Jazeera, 2019). Dolayısıyla Çin, Ortadoğu'daki çıkarlarını pragmatik bir şekilde korumayı amaçlayarak Suudi Arabistan ve BAE'yi Yemen özelinde karşısına almaktan endişelenmiştir ki bu durum ABD'yle dolaylı pragmatik iş birliğini benimsediğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Çin'in Yemen'deki temel hedefi, çatışan taraflar arasındaki ateşkesi ve insani yardım kanallarını açık tutarak bölgede oluşacak istikrar ortamında ticari çıkarlarını konsolide etmektir. Bu amaçla Yemen'de Çin, bölgesel ve uluslararası barış çabalarını desteklemiş; Suudi-İran rekabetinde tarafsız kalmış, Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'deki ulusal güvenlik çıkarlarına karşı rekabet etmemiş ve stratejisini savaş sonrası kalkınma ve yeniden inşada rol oynayacak şekilde konumlandırmıştır. Dolayısıyla Çin, Yemen'de liderlik rolü oynamamış, ancak barış sürecine katkı sağlamak amacıyla bölgesel ve uluslararası çabalara destek sağlamıştır. Bu anlamda bölgesel çıkarlarını gözetken Pekin yönetimi, Rusya'nın aksine Suudi Arabistan ve BAE ile rekabet etmeyerek dolaylı bir şekilde ABD'nin Yemen politikasına uyumlu hareket etmiştir. Nitekim Yemen krizi, Çin'in uluslararası ticaretini veya Kuşak ve Yol Girişimi'ni kayda değer oranda tehdit eden bir denizcilik boyutuna ulaşmadığı sürece, Pekin yönetiminin proaktif bir şekilde liderlik sorumlulukları üstlenmesi veya savaşı sona erdirmek için olağandışı girişimler sunması muhtemel değildir.

4.2.3. ABD – Çin Rekabetinin Yemen Krizine Yansımaları: Dolaylı Pragmatik İş birliği

ABD ve Çin'in Yemen krizine dair politikaları gerek siyasi, ekonomik ve güvenlik çıkarları gerekse yerel aktörlerle kurdukları ilişkiler bağlamında büyük oranda benzerdir.

Ancak bu benzerlik Yemen'in uluslararası siyasette Washington ve Pekin yönetimlerinin rekabetinin bir parçası olmadığı anlamına gelmemektedir. Babülmendep Boğazı'nın uluslararası ticaret başta olmak üzere küresel siyasetin önemli bir rekabet alanlarından biri olması, ABD ile Çin arasındaki hâkim güç mücadelesinin de yansımalarından biridir. Nitekim uluslararası siyasette iki aktör arası rekabet olaylara göre mücadele ve dolaylı iş birliği arasında değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla ABD ile Çin arasında yaşanan Yemen özelindeki rekabet “dolaylı pragmatik iş birliği” olarak ifade edilebilir.

2011 – 2021 yılları arasına odaklanan bu çalışmada ABD ve Çin'in Yemen politikaları incelendiğinde her iki aktörün de teröre karşı mücadele, çatışmanın taraflarına dengeli yaklaşım, KİK koalisyonunun 2015 yılındaki Kararlı Fırtına Operasyonu'na karşı tavır almama, Birleşmiş Milletler üzerinden çatışmanın çözümü ve taraflar arasında arabuluculuk çabalarının yürütülmesine katkı sunulması öne çıkan ortak hususlardır. Washington ve Pekin yönetimlerinin Yemen krizine dair benzer fikirlere sahip olduğu dört politikanın temel amacı, bölgedeki istikrarın sağlanarak Babülmendep Boğazı özelinde uluslararası ticaretin güvenliği ve Yemen'le daha önce planlanan ticari projelerin sürdürülmesidir. Ancak Yemen'e askeri angajman bağlamında ABD ve Çin'in politikaları farklılaşmaktadır ki Washington yönetimi gerek Obama gerekse Trump'ın başkanlıkları döneminde sınırlı da olsa askeri angajmanlara katılmıştır.

Trump döneminde ABD'nin Yemen krizine dair temel yaklaşımı, İran'ın bölgedeki nüfuzuna karşı mücadele ve Suudi Arabistan'la güvenlik ilişkilerini geliştirmektir. Bu anlamda Washington yönetiminin Pekin'den farkı İran nüfuzuna karşı mücadele olmuştur. Ancak Çin'in Suudi Arabistan ve BAE'nin öncülüğündeki KİK koalisyonunun Yemen'deki askeri operasyonuna göreli desteği ve bu ülkelerle ticari iş birliklerini artırarak sürdürmesi, dolaylı olarak ABD politikasıyla uyum içinde hareket ettiğine işaret etmektedir. Nitekim 2011 – 2021 yılları arasında Çin ile Suudi Arabistan ve BAE arasındaki ilişkilerde karşılıklı üst düzey ziyaretler gerçekleşmiş, bu kapsamda ticari ilişkileri geliştiren anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlamda Suudi Arabistan, Uygur Türkleri konusunda Çin'in “terörle mücadelesine” destek sunduğunu açıklamıştır. Dolayısıyla Çin'in Yemen krizi noktasında ABD ile uyumlu bir rekabet sürdürmesi körfez ülkeleriyle kurduğu pragmatik ilişkilere dayanmaktadır.

ABD ve Çin yönetimlerinin Yemen krizi özelindeki uyumlu politikaları 2011 öncesindeki arka plana dayanmaktadır. Örneğin, Yemen krizinde 2011 yılından önce Çin, muhalif gruplarla bağımsız ilişkiler kurmamıştır, bu nedenle Yemen'deki ABD

Büyükkelçiliği, Çinli mevkidaşlarını Sana'nın siyasi durumu hakkında bilgilendirmiştir. Nitekim hem ABD hem de Çin'in Yemen politikaları başlıklarında detaylı bir şekilde incelendiği gibi ABD'nin Yemen eski Büyükkelçisi Gerald Feierstein'la yapılan bir röportaja göre KİK Girişimi'ne giden müzakereler boyunca G-10 büyükkelçileri arasında yakın bir iş birliği ve koordinasyon kurulmuştur. G-10, Yemen geçişi konusunda Salih'in ABD ve Çin başta olmak üzere yabancı aktörlerin aralarında rekabete girmelerini zorlaştıran güçlü bir fikir birliğini ortaya koymuştur.

Diğer taraftan Çin'in Yemen'le ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi müzakerelerinde engelleyici olmayan rolü, Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi (P5) arasındaki fikir birliğine katkıda bulunmuştur. Pekin, Yemen'de önemli güvenlik veya ekonomik çıkarlardan yoksun olmasından dolayı Suriye ve İran meselelerinin tam aksine, Batılı ülkelerle Yemen savaşı konusunda büyük anlaşmazlıklar yaşamamıştır. Güvenlik Konseyi'ndeki Çin-Rus stratejik ortaklığı, P5'i bir Rusya-Çin bloğu ve Batı kampına ayırarak, Suriye ve İran hükümetlerini uluslararası baskı ve yaptırımlardan koruma eğiliminde olmuştur. Pekin, Ortadoğu'da nüfuz sahibi olmak amacıyla daha geniş kapsamlı ABD – Rusya jeostratejik rekabetinin ortasında Rusya'nın konumunu benimsemiştir. Ancak, 2011 ve 2014 yılları arasında Yemen konusunda ABD – Rusya stratejik rekabetinin olmaması, Çin'in Yemen'e olan ilgisini azaltmıştır. Bunun sonucunda BM Güvenlik Konseyi'nde Çin yönetimi, Rusya'yı yakından takip etme eğiliminde olmuş, Yemen konusunda taraf olma noktasında zorluk çekmemiştir. Ayrıca bu argümanı güçlendirecek bir diğer boyut da Suudi Arabistan'ın İran tehdidini vurguladığı girişimlerine ve Husilere yönelik askeri yardımına rağmen, İran'ın Yemen ihtilafındaki rolünün 2011 – 2014 yılları arasında asgari düzeyde olmasıdır. Dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimî üyesi aralarındaki fikir birliğini korumuş ve Çin, Yemen'deki Suudi Arabistan yanlısı kararlı konumunu yeniden şekillendirmek zorunda kalmamıştır.

Çin'in Yemen krizine dair politikasında ABD ile uyumlu hareket etmesinin bir diğer boyutu da bölgede yaşanan insan hakları sorunlarıdır. Bu anlamda Çin, Sana hükümetinin Saada eyaletindeki Husiler'e karşı iç savaşında yerinden edilen Yemenlilerin akut dönem ve takip eden süreçte hayatta kalmaları için insani yardım sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde Çin, ABD'nin teröre karşı savaş politikasını desteklemiştir. Ancak Çin'in Yemen'de ABD ile uyumlu hareket etmesinin arka planında Uygur Türklerine karşı uyguladığı insan

hakları ihlallerini örtmek ve küresel destek sağlamak bulunmaktadır. Dolayısıyla Çin'in söz konusu insani yardım politikası pragmatik nedenlere dayanan bir yaklaşımdır.

Sonuç olarak hem ABD hem de Çin'in Yemen'deki temel hedefi çatışan taraflar arasındaki ateşkesi ve insani yardım kanallarını açık tutarak bölgede oluşacak istikrar ortamında ticari çıkarlarını konsolide etmektir. Bu amaçla Yemen'de Çin, bölgesel ve uluslararası barış çabalarını desteklemiş; Suudi-İran rekabetinde tarafsız kalmış, Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'deki ulusal güvenlik çıkarlarına karşı rekabet etmemiş ve stratejisini savaş sonrası kalkınma ve yeniden inşada rol oynayacak şekilde konumlandırmıştır. Dolayısıyla Çin, Yemen'de liderlik rolü oynamamış, ancak barış sürecine katkı sağlamak amacıyla bölgesel ve uluslararası çabalara destek sağlamıştır.

ABD'nin Çin'den farklı olarak Yemen krizindeki konumu ise güvenlik destekli politikalar olmuştur. Dolayısıyla her iki aktör de bölgesel çıkarlarını gözetmiştir. Nitekim Pekin yönetiminin Rusya'nın aksine Suudi Arabistan ve BAE ile rekabet etmeyerek dolaylı bir şekilde ABD'nin Yemen politikasıyla uyumlu hareket etmesi, uluslararası siyaseti etkileyen krizlerde pragmatik bir tutuma sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. ABD'yi Çin'den farklılaştıran güvenlik nüfuzu ve Pekin'e nazaran daha aktif bir tutuma sahip olması da uluslararası siyasetteki hâkim güç konumunu sürdürme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu anlamda Çin'in ABD ile rekabet edebilecek nitelikte bir küresel aktör olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Yemen krizi, Çin'in uluslararası ticaretini veya Kuşak ve Yol Girişimi'ni kayda değer oranda tehdit eden bir denizcilik boyutuna ulaşmadığı takdirde, Pekin yönetiminin proaktif bir şekilde liderlik sorumlulukları üstlenmesi veya savaşı sona erdirmek için anlamlı girişimler sunması, dolayısıyla ABD ile ortak çıkarlara sahip olmadığı bir noktada güvenlik odaklı bir müdahaleci tutuma sahip olması muhtemeldir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

CİBUTİ'DE ABD – ÇİN REKABETİ VE AFRIKA BOYNUZUNA YANSIMALARI

5.1.Cibuti'nin Önemi ve Stratejik Konumu

Cibuti, Kızıldeniz'den Hint Okyanusu'na geçiş kapısı olarak hizmet veren Babülmendep Boğazı'nda dünyanın en işlek lojistik yollarından biri üzerinde stratejik bir konuma sahiptir. Kızıldeniz'in güneyinde ve Afrika Boynuzu'nun doğusunda yer alan Cibuti, Afrika, Ortadoğu ve Asya arasında önemli bir geçiş noktasıdır. Babülmendep Boğazı'nın en dar noktasında yer alan Cibuti hem Kızıldeniz hem de Hint Okyanusu'na açılan iki ana ticari limana sahiptir. Bu limanlar, Ortadoğu ve Asya'dan gelen ticaret gemileri için stratejik bir geçiş noktasıdır ve Somali kıyılarına yakın olmaları nedeniyle deniz korsanlığına karşı mücadelede önemli bir rol oynamaktadır.

Cibuti, dünyanın en yoğun deniz trafiği rotalarından biri olan Aden Körfezi'yle etkileşim halindedir ve bu nedenle birçok ülke tarafından askeri üslerin bulunduğu bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Cibuti, Afrika'daki tek kalıcı ABD askeri tesisi olan Camp Lemonnier'de bulunan ABD Afrika Komutanlığı'nın (AFRICOM) Birleşik Müşterek Görev Gücü-Afrika Boynuzu'na (*Combined Joint Task Force – Horn of Africa – CJTF-HOA*) ev sahipliği yapmaktadır. ABD'nin yanı sıra Cibuti'de Çin, Fransa, Japonya ve İtalya gibi ülkelerin de askeri üsleri bulunmaktadır. Ayrıca 2015 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), bölgesel korsanlıkla mücadele çabalarını geliştirmek için Cibuti'de bir irtibat ofisi açmıştır (NATO, 2015). Dolayısıyla söz konusu askeri girişimler uluslararası siyasette güç dengesi politikasının bir göstergesidir ki stratejik konumuyla Cibuti, bölgesel bir ekonomik ve güvenlik lojistik merkezi haline gelmiştir. Bu rolüyle Cibuti, komşu ülkelerin iç savaşları ve siyasi istikrarsızlıkları nedeniyle birçok mülteciye ev sahipliği yapmakta ve bölgede barış ve güvenliği desteklemektedir.

Ekonomik ve siyasi açıdan uluslararası politikada yükselen bir güç olan Çin, Somali sularındaki ticari filolarının güvenliği için ilk askeri deniz lojistik tesisini 2017 yılında Cibuti'de inşa ederek (Reuters, 2017) ihtiyatlı da olsa büyük güç emellerini sergilemeye başlamıştır. Nitekim otoriter yapıya sahip Cibuti yönetimi için yabancı aktörlerin kullanımına sunulan üsler de önemli bir gelir kaynağıdır. Ancak gelirler çoğunlukla küçük seçkinlere fayda sağlarken, genel olarak bu ülkenin nüfusu az gelişmişliğin tüm

özelliklerinden (yetersiz beslenme, işsizlik, otoriterlik, yolsuzluk, marjinalleşme ve sosyoekonomik eşitsizlikler) büyük ölçüde zarar görmektedir (Congressional Research Service, 2019). Batı demokrasilerinin (özellikle ABD) stratejik konumu nedeniyle rejimin otoriter uygulamalarını göz ardı ettiği söylenebilir ki bu ülkedeki askeri üsleri ve ekonomik angajmanlarını sürdürürken Cibuti yönetimine tepki göstermemesi bu iddiayı desteklemektedir. Örneğin, Cibuti’de 2016 yılında oyların yüzde 87’sini alarak dördüncü kez Cumhurbaşkanı seçilen Ömer Ceyli’nin seçim sürecinde medya üzerinde baskı uygulaması ve muhalif figürleri tutuklaması, bazı grupların seçimi boykot etmesine neden olmuştur (Freedom House, 2020).

İnfografi 8: Cibuti’de Uluslararası Aktörlerin Askeri Üs Yarışı – 2016

Kaynak: (Yiğit, 2016)

Cibuti, yabancı askeri üsler ile Afrika Boynuzu ve Babülmendep havzası ülkeleri nezdinde güvenilir bir ortak olarak konumlanmaktadır. ABD, İtalya, Fransa, Japonya ve Çin tarafından kiralanan askeri üsler de dahil olmak üzere birçok yabancı aktöre ev sahipliği yapan Cibuti’de son yirmi yılda Paris’le olan stratejik ortaklık kademeli bir şekilde değişmektedir (Sun & Zoubir, 2021). Ayrıca Çin’in Afrika kıtasındaki ilk askeri üssünü Cibuti’de kurmasının yanı sıra güvenlik ve ekonomik bağlarını da güçlendirmesi ABD yönetimini endişelendirmektedir. Nitekim Trump yönetimi de Cibuti’deki Çin birliklerinin varlığı ve altyapısının kademeli olarak genişletilmesi konusunda açıkça uyarıda bulunmuştur (York, 2019). Buradan hareketle Cibuti’nin jeostratejik konumu,

uluslararası ittifakların temelini oluşturmaları noktasında paha biçilmez bir varlıktır. Ayrıca Çin'in dünyanın en stratejik nakliye güzergahlarından birinde bulunması, Afrika Boynuzu'ndaki güç dengesi noktasında da kritik önemdedir.

Sonuç olarak, söz konusu askeri üsler Cibuti'ye bir taraftan kiralar üzerinden bir ekonomik güç sağlarken, diğer taraftan da araştırmacılara uluslararası siyasetteki rekabet bağlamında küresel güçler arasındaki rekabeti izleme noktasında bir örneklem sunmaktadır. Nitekim Cibuti'nin stratejik ittifakları ilk olarak Fransa'dan ABD'ye kaymış, son yıllarda da Çin'in devreye girmesiyle altyapı geliştirme ve finansmanda İsmail Ömer Ceyli hükümetinin önemli bir ortağı haline gelmiştir. Bu arka plandan hareketle, Cibuti'nin uluslararası politika açısından önemini ortaya koymak amacıyla tarihsel arka plan ve temel özellikler, siyaset ve dış politika, ekonomi ve güvenlik konuları mercek altına alınmaktadır.

5.1.1. Tarihsel Arka Plan ve Temel Özellikler

Cibuti, Hint Okyanusu ve Kızıldeniz'in kapısı olarak ifade edilebilecek Babülmendep Boğazı'nın geçiş noktasıdır. Batıda ve güneyde Somali ve Etiyopya ile sınır komşusudur ve karayla çevrili Etiyopya için stratejik önemdedir ki iki ülke arası ticari ilişkiler Cibuti ekonomisinin de temel gelir kaynaklarından. Tarihsel süreçte Fransa, 19. yüzyılda bölgedeki Fransız ticari gemileri için bir ikmal noktası olan İngiliz Aden Limanı'nın tekeline meydan okumak amacıyla 1862 yılında Tadjourah Körfezi'ndeki Obock limanını satın alarak hem Afrika Boynuzu'ndaki siyasi çıkarlarını hem de ticari faaliyetlerini karşılamak amacıyla 1888 yılında Cibuti Limanı'nın kapasitesini geliştirmiştir. Nitekim 1896 yılında Fransa, koloni olarak *Cibuti Ville* (Cibuti Şehri) merkezli Fransız Somali'sini kurmuştur. Bu bağlamda 1917 yılında Cibuti – Addis Ababa tren hattının kurulmasıyla Cibuti Limanı komşu Etiyopya için önemli bir ticaret merkezi ve aktarma noktası haline gelmiştir (Lewis I. M., 1955).

Diğer taraftan Fransız Somaliland'ı kurulana kadar da günümüzdeki gibi bir Cibuti devletinin olduğu söylenemez. Günümüz Cibuti topraklarında 1896 yılına kadar Somalili Issa kabilesi ve mevcut durumda Etiyopya'nın Cibuti sınırındaki Afar bölgesinin halkı yaşamaktaydı. Cibuti'nin Fransa'da bağımsızlık mücadelesinin ise 1946 yılında başladığı ve 1977 yılında başarıya ulaştığı söylenebilir. Fransız Somaliland'ı (*Territoire d'outre-mer*) 1946 yılında Fransa'nın gözetim bölgesi olmuş; Affar ve Issa Fransız Bölgesi (*Territoire Français des Afar et des Issa – TFAI*) olarak yeniden adlandırılmıştır. Takip

eden süreçte Affar ve Issa halkları 1958 ve 1967 yıllarında düzenlenen referandumlarla Fransa'dan bağımsızlıklarını talep etmişler ve 1977 yılında da bağımsızlıklarını kazanmışlardır (Kadamy, 1996).

Kızıldeniz'e ve Hint Okyanusu'na erişimi kontrol eden Babülmendep Boğazı'ndaki stratejik konumuyla Cibuti, limanların ve bölgesel ulaşım ağlarının geliştirilmesi yoluyla alt yapı yatırımlarına önem vererek bir büyüme modeli takip etmektedir. Bu kapsamda Cibuti, 2014 yılında "Vizyon 2035" adında uzun vadeli bir kalkınma stratejisini ortaya koymuştur. Bu strateji barış ve ulusal birlik, iyi yönetim, ticareti artıracak ekonomik çeşitlendirme, beşerî sermayenin artırılması ve bölgesel entegrasyonun desteklenmesidir (Minister of Economy and Finance, 2023). Ancak bu anlamda Cibuti'yi sınırlandıran iç ve bölgesel etkenler de bulunmaktadır. Cibuti'yi sınırlandıran iç etkenleri iklim değişikliği bağlamında yaşanan su kıtlığından hareketle kırsal bölgelerdeki gıda güvensizliği ve bu durumun sosyo-ekonomik kalkınmaya tehdit oluşturmasıdır. Ayrıca altyapı yatırımlarını sınırlandıran dış borç ve hizmet sektörüne odaklanma ülke ekonomisi kırılganlaştırmaktadır. Dış etkenler ise Yemen'deki çatışmalar, Somali'de artan istikrarsızlık, Eritre ile tarihsel süreçte yaşanan gerilimler ve kırılgan ilişkiler, Etiyopya'daki güvenlik sorunları ve Somaliland'ın Berbera limanını geliştirmesidir. Tüm bu gelişmeler Cibuti'yi hedefleri ve gelişmesi noktasında dolaylı olarak etkilemektedir.

5.1.2. Siyasi Yapı

Cibuti, 1977 yılında Fransa'dan bağımsızlığını almış olmasına rağmen günümüzde askeri, siyasi, hukuk ve eğitim sistemleri üzerinde Paris'in etkisi altındadır. Neredeyse hiç ekilebilir arazisi olmayan, çok az doğal kaynağa ve sanayi tesisine sahip olan Cibuti'nin ekonomisi, yoğunlukla yabancı aktörlerin kullanımına sunulan uluslararası liman ve askeri üs kompleksleri aracılığıyla hizmet sektörüne ve ticarete büyük ölçüde bağlıdır (Congressional Research Service, Djibouti, 2019). Dolayısıyla Cibuti için yabancı ordulardan elde edilen kiralar ve ilgili gelirler önemli bir gelir kaynağıdır.

Cibuti'nin nüfusu incelendiğinde Dünya Bankası'nın verilerine göre 2021 yılında bir milyonun biraz üzerinde (World Bank Data, 2021) olduğu tahmin edilmekte ve bunun %60'ı Somali ve %35'i Afar'dan oluşmaktadır (CIA, 2023). Ülkede Afarlar geleneksel olarak Etiyopya, Eritre ve Cibuti'nin üçlü sınır bölgesinde yaşamakta ve bu nedenle söz konusu topluluk Cibuti sınırının Eritre ve Etiyopya ile her iki tarafında bulunmaktadır. Benzer şekilde, Somali Dir klanının bir alt klanı olan Somali Issalar da yalnızca Cibuti'de

değil, Somaliland'da da yaşamaktadırlar. Ayrıca Cibuti'de klan üyeliği ekonomik ve politik fırsatlar noktasında da belirleyicidir. Ekonomideki elitler esas olarak başkanın ailesiyle bağlantılı olan Somali Issa ve onun alt klanları tarafından oluşmaktadır ki ticarete de bu klana mensup kişiler hakimdir (Bereketeab, 2016).

Devlet Başkanı İsmail Ömer Ceyli 1999 yılında bu görevi amcası Hasan Guled Aptidon'dan devralmıştır. Otoriter ve yozlaşmış olarak tanımlanan Ceyli yönetimi, ülke iç siyasetinde de muhalifler tarafından Cibuti'yi yabancı aktörlerin askeri üs kullanımına açtığı ve bu durumun da Batı'nın suiistimallerine zemin hazırladığı yönünde eleştirilmektedir. Diğer taraftan muhalifler Ceyli'nin söz konusu politikasının iç siyasette halkın hoşnutsuzluğuna rağmen Batılı aktörlerin onu koruduğunu ve eleştiri getirmediğini iddia etmektedir (Farah D. A., 2021). Bunun yanı sıra Ceyli'nin 2010 yılında ikinci görev süresinin sonuna yaklaştığında devlet başkanlığı süresi kısıtlamasını kaldırmayı öngören anayasa değişikliğinin parlamentodan geçmesini sağlamış; böylece 2011, 2016 ve 2021 seçimlerinde yeniden devlet başkanı seçilmesinin yolunu açmıştır. Ayrıca söz konusu seçimlerde Ceyli'ye yönelik muhaliflerin toplanma ve basın özgürlüğünü engelleme gibi eleştiriler yöneltmiştir. Benzer şekilde parlamentoda da Ceyli'ye taraf olan partiler çoğunluğa sahiptir ve muhalefet partileri seçimleri boykot etmektedir (Al Jazeera, 2021).

Bu anlamda ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Cibuti'de insan hakları konulu raporda da vatandaşların hükümetlerini seçme veya önemli ölçüde etkileme serbestilerinin hükümet tarafından kısıtlandığı, muhaliflerin, gazetecilerin, akademisyenlerin ve protesto gösterilerine katılan insanların keyfi bir şekilde tutuklanarak muhalefetin bastırıldığı belirtilmektedir. Ayrıca raporda hükümet yetkililerinin yolsuzluk yaptığı ve herhangi bir ceza almadıklarına dikkat çekilmektedir (Congressional Research Service, Djibouti, 2019). Diğer taraftan Afrika Birliği'nin (AfB) Cibuti'deki seçimlere ilişkin değerlendirmesi olumludur ve son seçimler de “yeterince şeffaf” ve “özgür” olarak değerlendirilmiştir (Union Africaine, 2021).

5.1.3. Ekonomik Yapı

Ekonomik açıdan incelendiğinde Cibuti, IMF'nin verilerine göre 2021 yılındaki Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) oranı 4,5 milyar dolardır ve son 5 yıldaki GSYİH büyüme ortalaması yaklaşık %5'tir. Cibuti'nin ekonomisi özellikle deniz ticaretine dayanmaktadır ve ülke, önemli bir liman ve lojistik merkezidir. Bu anlamda Cibuti'nin

ihracatı, çoğunlukla kahve, tuz, sebze ve meyvelerden oluşmaktadır. Son yıllarda ise Cibuti’de deniz limanları ve lojistik faaliyetler gibi hizmet sektörleri üzerinde de önemli bir ilerleme kaydedilmektedir. Uluslararası ekonomi açısından stratejik bir konumda yer alan Cibuti, transit ticaretin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Ülke, Afrika’daki çeşitli devletlerle ticari ilişkiler sürdürmekte ve bu anlamda transit ticaret, Cibuti ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı sağlamaktadır. Ayrıca Cibuti, ekonomisini çeşitlendirmek ve kalkınmasını sürdürmek için çeşitli yatırımlar yapmaktadır ki bu anlamda turizm sektörüne odaklanılmaktadır. Ancak, Cibuti’nin ekonomisi hala gelişmemiştir ve birçok sorunla karşı karşıyadır. Örneğin, ülke yüksek işsizlik oranları ve yoksullukla mücadele etmektedir. Ayrıca, ekonomi bazı altyapı sorunları, su kaynaklarına erişim sorunları ve enerji arzı konusunda zorluklarla karşı karşıyadır (IMF, 2022).

Cibuti yönetimi, ülkeyi daha geniş bölge için bir ticaret merkezine dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda Cibuti, 100 milyondan fazla nüfusa sahip karayla çevrili bir ülke olan komşusu Etiyopya’nın resmi ticaretinin %90’ının geçişine hizmet sunmaktadır. Bu anlamda Etiyopya, Cibuti’ye güvenmektedir ki yakın zamanda iki ülke arasında Çin yapımı yeni bir demiryolu hattı inşa edilmiştir. Çin’in Cibuti ile derinleşen ilişkileri altyapıdaki büyük yatırımlardan jeostratejik bir deniz üssü inşa edilmesine kadar çok yönlü bir yapıya sahiptir. Nitekim Cibuti’nin dış devlet borcunun büyük bir kısmına sahip olan Çin, bilhassa Afrika Boynuzu ülkelerini Pekin’in küresel ticaret yollarına bağlamayı amaçlayan Kuşak ve Yol Girişimi’nin bir parçasıdır (Sun & Zoubir, 2021).

Cibuti uluslararası yatırımcılar için Afrika’da öne çıkan ülkeler arasındadır. Örneğin, Dünya Bankası’nın 2021 yılında yayınladığı “*Doing Bussiness*” raporunda 190 ülke arasında 99. sırada yer almıştır ki 2019 ve 2020 yıllarında hazırlanan aynı raporda 112. sırada yer almıştır. Bu ilerlemenin nedenlerinin ise yatırımcılar için lisanslama ücretinin azaltılması, iş dünyasının bürokratik süreçlerini kolaylaştırmak için çevrimiçi kayıt sisteminin düzenlenmesi, kamu sektörü dışında tüm alanların yatırımcılara açık olması ve yatırımcı haklarının korunması için yasal düzenlemeler getirilmesi olarak yorumlanabilir. Ancak yatırımcı çekme noktasında Cibuti hala ortalamanın altındadır. Bunun nedenleri olarak devlet kontrolündeki medya ortamı, yüksek elektrik maliyetleri, vasıfsız işçi gücü ve şeffaf olmayan ticari uygulamalar olarak sıralanabilir (World Bank, 2022).

Cibuti limanları Doğu Afrika’nın ithalat ve ihracat akışları noktasında etkin lojistik imkanlarıyla da öne çıkmaktadır. Bu anlamda Cibuti, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı

(COMESA) ülkelere sermaye malları ve hammaddeler için vergi uygulamamaktadır (Bertelsmann Stiftung, 2022). Ayrıca Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AfCFTA) Mart 2019'da yürürlüğe girmesiyle* Afrika içi ticaret ilişkilerinde öne çıkan ülkelere biri Cibuti olacaktır. Nitekim Temmuz 2018'de açılışı yapılan Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi'nin (*Djibouti International Free Trade Zone – DIFTZ*), Cibuti'nin statüsünü bir ticaret ve lojistik merkezi olmanın yanı sıra Doğu Afrika'da üretim ve işleme konumuna yükseltmesi tahmin edilmektedir (Bertelsmann Stiftung, 2022).

Bankacılık sektörü bağlamında incelendiğinde, Cibuti'de İslami bankalar ve kurumsal bankalar da dahil olmak üzere 12 banka faaliyet göstermekte ve istikrarlı bir şekilde büyümektedir. Sermayelerinin çoğunluğu yabancı şirketlere ait olan bu bankalar Cibuti Merkez Bankası'nın denetimi altındadır. Ayrıca 2016 yılından günümüze Dünya Bankası, Cibuti'nin finans sektörü modernizasyonu ve dijitalleşme sürecinin tamamlanması amacıyla teknik destek sunmaktadır (World Bank, 2021b). Nitekim Borsa'nın henüz açılmadığı Cibuti'deki bazı bankalar mobil bankacılığa geçmiştir. Bunun yanı sıra Cibuti kripto para piyasasını geliştirmektedir. Bu anlamda Afrika Boynuzu'ndaki tek Bitcoin ATM'sine sahip olan ülkedir ve özel şirketlerin Bitcoin ödeme sistemi olan blok zincir teknolojisine yatırım yapan şirketler desteklenmektedir (Bertelsmann Stiftung, 2022).

5.1.4. Dış Politika

Cibuti dış politikasının temel parametreleri stratejik konum, bölgesel siyasi ve ekonomik işbirliği çabaları, yabancı aktörlerin askeri üs kullanım hakları, iklim sorunları, göç ve mülteci konuları olarak sıralanabilir. Cibuti Afrika Boynuzu'nun doğu kıyısındaki bir ülke olarak stratejik konumu üzerinden hem bölge ülkeleriyle hem de küresel aktörlerle bilhassa güvenlik ve ekonomik ilişkilerini geliştirerek bölgesel bir ticaret merkezi olmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Cibuti, Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği, Arap Birliği, İslam Konferansı Örgütü gibi bölgesel ve uluslararası örgütlere üye olmasının yanı sıra söz konusu örgütlerdeki etkinliğini de artırarak Afrika'daki barış ve istikrarın sağlanmasına katkı sunmayı hedeflemektedir (Styan, 2016).

* AfCFTA anlaşma kapsamında ticari operasyonel aşaması resmi olarak 1 Ocak 2021'de başladı. Ancak, müzakereler hâlâ devam etmektedir. Dolayısıyla Afrika kıtasının mal ve hizmetler noktasında tek bir pazar haline gelmesi için kat etmesi gereken aşamalar bulunmaktadır.

Cibuti'nin bölgesel dış politika açısından zorluk yaşadığı temel sorunlardan biri mülteci ve sığınmacılara ev sahipliği yapmasıdır. Bu anlamda Cibuti, özellikle Yemen, Somali, Güney Sudan ve Etiyopya'daki krizlerden dolayı 29 binden fazla mülteciyi kabul etmiştir ki yaklaşık 1 milyon nüfusa sahip bu ülke için kayda değer bir orandır. Ayrıca Cibuti günümüzde kronik kuraklık ve yetersiz beslenmeden dolayı gıda ihtiyacının %80'inden fazlasını ithal etmektedir. Diğer taraftan resmi işsizlik oranının %40 olduğu, nüfusunun yaklaşık %20'sinin aşırı yoksulluk içinde yaşamasından dolayı BM Kalkınma Programı'nın İnsani Gelişme Endeksine göre düşük-orta gelirli ülke olarak sınıflandırılmakta ve 188 ülkeden 172. sırada yer almaktadır (UNDP, 2022).

Cibuti'nin Kızıldeniz havzası ve Afrika Boynuzu'ndaki komşularıyla ilişkileri bölgedeki küresel aktörlerin nüfuzu denkleminde gelişmektedir. Bu anlamda Cibuti, ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinin yanı sıra son yıllarda Kızıldeniz havzasında nüfuzunu artıran Çin, Türkiye ve Körfez ülkeleriyle ilişkilerini zorlu bir denge içerisinde konsolide etmektedir. Özellikle Çin, Türkiye ve Körfez ülkelerinin Cibuti'nin komşusu Afrika Boynuzu ülkelerinde artan yatırım, kalkınma yardımı, güvenlik ve diplomatik destek gibi politikaları bağlamında aralarındaki rekabetten dolayı çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Örneğin, Cibuti'nin Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile ilişkileri 2018 yılında DP World'ün 30 yıllık sözleşmeyle sahip olduğu Doraleh Konteyner Terminali'ndeki işletme hakkına son vermesinden itibaren hukuk mücadelesi sürmektedir. Ayrıca bu limanı mevcut durumda Çinli bir şirket yönetmektedir. (Khan, 2022). Diğer taraftan Cibuti'nin Türkiye ile ilişkileri de gelişmektedir. Diyanet Vakfı'nın yardımlarının yanı sıra Türkiye'nin kamu diplomasisi yürüten kalkınma yardımı kurumu Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Covid-19 pandemisi döneminde Cibuti hükümetine gıda yardımının yanı sıra sağlık ekipmanları desteği de vermiştir (TİKA, 2020).

Cibuti'nin Afrika Boynuzu'nda Eritre dışında tarihsel ve günümüz açısından kırılğan ilişkilere sahip olduğu bir komşusu bulunmamaktadır. Ancak son yıllarda Cibuti'nin Etiyopya ve Somali'nin özerk bölgesi Somaliland ile arasındaki sorunlu ilişkilere dikkat çekilebilir. Cibuti, Eritre ile 2008 yılında Babülmendep Boğazında stratejik konumdaki “*Ras Doumeira*” adası konusunda yaşadığı sınır sorununu da 2018 yılında çözüme kavuşturarak ilişkilerini normalleştirmiştir. Ayrıca iki ülke arası ilişkilerdeki gerilim sınır sorunlarının yanı sıra Eritre ile Etiyopya arasındaki savaşta Cibuti'nin Etiyopya'ya destek vermesinden dolayı olumsuz bir arka plana da dayanmaktadır (Frank, 2015). Dolayısıyla 2018 yılında ilişkilerin normalleştirilmesi olumlu bir gelişme olsa da kırılğan bir yapıya

sahiptir. Ancak son yıllarda Cibuti'nin Etiyopya ile ilişkilerinde Tigray krizi özelinde sorunlu alanlar ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Cibuti üzerinden Etiyopya'ya silah kaçakçılığı yapıldığına dair iddialar (Murray, 2021) ve Etiyopya'nın kuzeydoğu sınır bölgesinde Somalili Issa ile Afarlar arasında çıkan çatışmalar (Ethiopia Peace Observatory, 2022) iki ülke arasındaki anlaşmazlığı tetiklemiştir. Somaliland ile ilişkilerin ise özellikle 2021 yılında kayda değer anlamda normalleştiği söylenebilir. İki ülke arasındaki Loada sınır karakolu kapatılmıştı, ancak Ocak 2021'de insanların ve malların geçişi noktasında yeniden açılmıştır (Som Tribune, 2020). Ayrıca Cibuti, Somali'de Afrika Birliği'nin yürüttüğü barışı koruma ve sürdürme operasyonuna personel desteği sunmaktadır (AMISOM, 2022).

Cibuti'nin Babülmendep Boğazı'ndaki stratejik konumu ve altı ülkenin askeri üssüne ev sahipliği yapmasından dolayı özellikle 2011 yılından günümüze iç siyasi kriz yaşayan Yemen'le ilişkileri de önem arz etmektedir. Ancak Cibuti ile Yemen ilişkileri coğrafi yakınlıklarına rağmen genellikle gergin seyretilmiştir. Örneğin, Cibuti 2015 yılında Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyonu destek sağlamış ve Suudi Arabistan'ın da bu ülkede askeri üs açması gündeme gelmiştir (Aglionby & Kerr, 2017). Dolayısıyla Yemen'deki Husi hareketi de Cibuti'yi hedef alarak Yemen'deki çatışmalarda taraf olmakla eleştirmiştir. Ancak Cibuti'nin temel amacının Yemen'de barışçıl bir çözümün ivedilikle sağlanmasıdır (Guelleh, 2022) ki bu ülkedeki çatışmaların Cibuti'ye de sıçraması durumu olumsuz etkileyebilecektir. Diğer taraftan burada yaşanan uluslararası boyuttaki krizin Cibuti'nin stratejik konumuna güç kattığı da söylenebilir. Sonuç olarak, Cibuti'nin Suudi Arabistan öncülüğündeki Yemen operasyonuna destek sunması uluslararası ve bölgesel siyasi konjonktürle ilgilidir ki bu durumun ABD – Çin rekabetine de yansımaları bulunmaktadır.

5.2.ABD'nin Babülmendep Politikasında Cibuti ve Afrika Boynuzu

ABD'nin Babülmendep politikasında Cibuti özelinde geliştirdiği siyasi, ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel ilişkiler, Afrika Boynuzu'na yönelik çıkarlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu anlamda ABD'nin Cibuti'deki liman yatırımları ve ticari faaliyetleri, AFRICOM özelinde geliştirdiği güvenlik aktörü konumunun Afrika Boynuzu'nda da yansımaları bulunmaktadır. Nitekim ABD'nin Cibuti'deki söz konusu nüfuzu bölgedeki angajmanlarına merkez oluşturan bir hüviyete sahiptir. Örneğin, ABD, Cibuti, Etiyopya, Kenya ve Somali'nin dahil olduğu güvenlik temelli “Beş Ülke İttifakı” vasıtasıyla bölgesel güvenliği sağlamayı ve gücünü konsolide etmeyi amaçlamaktadır. Ancak ABD,

Cibuti’de artan söz konusu nüfuzuna rağmen, bu ülkedeki demokrasi ve insan hakları konularındaki ihlallerin önlenmesinde etkili olmadığı; dolayısıyla Cibuti yönetiminin insan hakları ihlallerini ve otoriter kimliğini sürdürmesi bağlamında eleştirilmektedir (Negatu, 2022).

ABD’nin dar anlamda Cibuti, geniş anlamda Afrika Boynuzu ve Babülmendep Boğazı politikasının merkezinde ekonomik çıkarlarını koruma ve güvenlik endişeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla ABD, kalkınma yardımlarının yanı sıra diğer diplomatik ilişkileri yoluyla bölgedeki çıkarlarını konsolide etmektedir. Örneğin, 2012 yılında Obama yönetimi, ABD ordusunun Cibuti’deki konuşlanmasını geliştirmek amacıyla kira kontratını yenilemek ve yeni şartları müzakere etmek için İsmail Ömer Ceyli yönetimiyle görüşmesi stratejik önemdedir. Bunun sonucunda ABD, 2015 yılında Afrika’da ilk kalıcı askeri üssünü Cibuti’de kurmuştur. Dönemin ABD Devlet Başkanı Donald Trump ise Cibuti’yi bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasının yanı sıra insani yardım çabalarında Washington’un önemli bir ortağı olarak tanımlamıştır. Nitekim Cibuti, ABD’nin Babülmendep havzasında (Afrika Boynuzu ve Yemen) terörle mücadele çabasında merkezi bir konumdadır.

Cibuti ABD’nin Babülmendep havzasındaki terörle mücadelesi için merkezdir. Yemen’de Arap Yarım Adası’ndaki el-Kaide, Somali’de eş-Şebab ve DEAŞ bağlantılı terör unsurları doğrudan bölge güvenliğini, dolaylı olarak da ABD’nin jeopolitik çıkarlarını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, günümüzde ABD, Cibuti’deki AFRICOM askeri üssünde yaklaşık 4 bin personeliyle terör ve korsanlıkla mücadeleyle bölgesel istikrara katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda AFRICOM karargâhı, Somali’de eş-Şebab’la mücadele noktasında imzalanan güvenlik işbirliği anlaşması kapsamında krize müdahale ve yaralı personeli kurtarma operasyonları yürütmekte, Cibuti’de 1000’den fazla yerel işçiye istihdam sağlamak ve Cibuti devletine yaklaşık 30 milyon dolar kira ödemesi gerçekleştirmektedir. Ayrıca, ABD Kongresi, Çin ve Rusya’nın Cibuti’de askeri üs açma girişimine dair haberlerin ardından hem Cibuti hem de Afrika’nın tamamında Savunma Bakanlığı’nın mal edinmesinin önünü açan yasayı onaylamıştır. Diğer taraftan ABD’nin Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkelerine yatırımları ve USAID aracılığıyla kalkınma yardımları bulunmaktadır. Buradan hareketle bu başlıkta ilk olarak ABD’nin Cibuti özelinde Afrika Boynuzu’ndaki jeopolitik yaklaşımı bağlamında güvenlik ilişkileri, yatırımları ve bilhassa kalkınma yardımlarıyla konsolide edilen sosyo-kültürel ilişkileri mercek altına alınmaktadır.

5.2.1. Babülmendep Jeopolitiğinde ABD'nin Askeri Üs Politikası

Küresel ve bölgesel aktörler yakın ve uzak coğrafyalardaki bölge ülkelerinde karşılıklı anlaşmayla askeri üsler kurmaktadır. Yabancı askeri üsler kavramı teorik açıdan siyasi, ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel bağlamda nüfuz sahibi devletlerin askeri gücünü ve siyasi nüfuzunu konsolide etmesi, ticari geçiş yollarını kontrol etmesi ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması olarak ifade edilebilir. Ayrıca deniz aşırı bölgelerde kurulan askeri üsler yoluyla söz konusu devletlerin uluslararası krizlere kendi sınırlarının ötesinde müdahale etmesi noktasında imkân sunan en etkili yollardan biridir. Bu kapsamda küresel bir aktör olarak ABD, Avrupa, Ortadoğu, Afrika ve Asya-Pasifik'teki uzak coğrafyalarda kurduğu askeri üslerle siyasi kararlılığını ortaya koymuş ve müttefiklerine güvenlik taahhüdünü sunmuştur. Bu anlamda günümüzde ABD'nin Cibuti'de bulunan AFRICOM üssü Afrika genelindeki operasyonlarının merkezi karargahını oluşturmaktadır. Ancak Cibuti'de ABD'nin yanı sıra Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Japonya ve Çin'in de askeri üsleri bulunmaktadır.

ABD'nin Cibuti'deki askeri varlığının gelişiminin incelendiği bu başlığın temel amacı Washington'un jeopolitik bağlamda güvenlik ilişkilerini anlamlandırmaktır. Bu kapsamda Afrika'da askeri üs kurmak için Washington'un Cibuti'yi neden seçtiği; bunun sadece bir küresel güç olma kararı mı, yoksa Afrika'nın ve özel olarak da Afrika Boynuzu'nun stratejik konumundan mı kaynaklandığını; terör gruplarıyla mücadelede bölgesel ittifaklar kurma, enerji kaynaklarını güvenlikleştirme ve Çin'in Afrika'da yükselen gücüne karşı koymayı mı hedeflediğine cevap aranmaktadır. Söz konusu araştırma problemlerine cevaplar 2011 – 2021 yılına odaklanarak vermenin yanı sıra AFRICOM'un 2011 öncesi arka planının da incelenmesi, konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

5.2.1.1.AFRICOM'un Arka Planı: Güvenlik Jeopolitiği ve Bölgesel Kalkınmadaki Rolü

ABD'nin Cibuti'deki askeri varlığı 1990'lı yıllardan bu yana gelişmektedir. Ancak günümüzde AFRICOM'un merkezi hüviyetinde bulunan Cibuti'deki ABD askeri üssünün durumu dönemlere göre farklı aşamalara ayrılmaktadır. Örneğin, SSCB'nin dağıldığı ve Birinci Körfez Savaşı'nın ortaya çıktığı 1990'lı yılların başından 11 Eylül 2001'deki (9/11) saldırılara kadar geçen süreç Washington yönetimi için Cibuti'nin denenme aşamasıdır (Sun & Zoubir, 2021). Dolayısıyla söz konusu aşamada ilk olarak

Cibuti devleti 1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle Körfez Savaşı ortaya çıktığında ABD ile ittifak kurarak Washington yönetiminin geçici ileri karakolu olarak destek sunmuştur. Bu anlamda Cibuti'deki üs, ABD birliklerinin lojistik ihtiyaçlarını sağlamış (Woodward, 2006) ve Cibuti, Saddam yönetimine karşı ABD'nin yürüttüğü Çöl Fırtınası Operasyonu'nda askeri ve diplomatik destek noktasında 500 asker görevlendirmiştir (Klare & Volman, 2006). İkinci olarak, Cibuti, Somali'de Ocak 1991'de dönemin Devlet Başkanı Siad Barre'nin devrilmesinin ardından ortaya çıkan istikrarsızlık sürecinde dönemin ABD Devlet Başkanı Bill Clinton yönetiminin Somali'ye asker göndermesine lojistik destek sağlamıştır (Sun & Zoubir, 2011). Bunun yanı sıra Afrika Boynuzu'nda ABD, 1998 yılındaki Eritre ile Etiyopya arasındaki savaşta taraflar arasında arabuluculuk yapmış ve çatışmaların uzamasını engellemeye gayret göstermiş; Cezayir'deki barış anlaşmasına aracılık etmiştir (Allo, 2018). ABD'nin Cibuti'yle güvenlik ilişkilerinin üçüncü bir işlevi de küresel terör tehditlerine karşı bölgede karşı koymadır. Bu kapsamda 1990 – 2001 yılları arası süreçte Somali iç savaşı, 1998 yılında Kenya ve Tanzanya'daki ABD büyükelçiliklerinin bombalanması ve 2000 yılında USS Cole DDG-67 uçak gemisine düzenlenen saldırı noktasında bölgedeki terör örgütlerine karşı mücadelede Washington yönetimi için Cibuti stratejik bir öneme sahip olmuştur.

ABD'nin 9/11 saldırıları sonrası ortaya koyduğu “Terörizme Karşı Küresel Savaş (GWOT)” politikasının temel yansımalarından biri de Cibuti özelinde Afrika Boynuzu'na olmuştur. Nitekim dönemin ABD Devlet Başkanı George Bush, 9/11 olayının ardından Afganistan ve Irak'a savaş açmış, her iki savaşa katkı sunması için de Cibuti'de bir askeri konuşlanmada bulunmuştur. (US Department of State, Djibouti, 2004) Ayrıca ABD'nin Cibuti'deki askeri varlığı aynı zamanda Yemen, Somali ve Sudan'daki terör gruplarına karşı mücadele etmeyi de içermiştir (Zoubir, 2015). Bu kapsamda Washington yönetimi Cibuti'ye yaklaşık 7 milyon dolar değerinde mayın tarama projeleri ve insan haklarının iyileştirilmesi kapsamında fon sağlamış (CIA World Factbook, 2013); İngiltere ve Fransa ile birlikte Afrika barış gücü için eğitim programları düzenlemiştir. Cibuti devleti ise söz konusu Batılı aktörlerin yardımlarına karşılık olarak limanlarını ve hava üslerini ABD birliklerine açmıştır (Liebl, 2008). Sonuç olarak ABD Savunma Bakanlığı, 19 Ekim 2002 tarihinde 2400 askerlik denizci birliğini Cibuti'nin Obock limanına yerleştirmesiyle Birleşik Müşterek Görev Gücü – Afrika Boynuzu'nu (CJTF-HOA) resmi olarak kurmuştur. CJTF-HOA'nın sorumluluk alanına giren ülkeler

ise Yemen, Kenya, Somali, Şeyşeller Adaları, Eritre, Etiyopya, Sudan ve Cibuti'yken; temel amacı ise bölgedeki terör hareketlerini ortadan kaldırmak olmuştur (Ploch, 2011).

ABD'nin Irak ve Afganistan'daki savaşının ardından Asya'daki terör hareketlerinin Afrika'ya geçmesini engellemek, özellikle Afrika Boynuzu ve Yemen'in Abyan eyaletinde mücadele etmek temel amacıydı. Bu kapsamda 100 milyon dolarlık yeni bir fon ayıran ABD, (Schermehorn, 2005) CJTF-HOA'nın kapasitesini tahsis edilen 88 dönümlük alanda geliştirmiş; Sivil İşler Taburu, 10. Dağ Tümeni ve 461 Numaralı Deniz Ağır Helikopter Filosu'yla birlikte toplamda 1800 personel sayısına ulaşan bir askeri konuşlandırma gerçekleştirmiştir (Kitfield, 2013). Takip eden yıllarda ABD ile Cibuti ilişkileri bölgesel diplomasi noktasında da gelişmiş, Washington yönetiminin teşvikiyle merkezi Cibuti'de bulunan Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi'nde (IGAD) terörle mücadele, bölgesel çatışmaların ve kuraklığın önlenmesi gibi pek çok alanda bölgesel nüfuz konsolide edilmiştir (Sun & Zoubir, 2021).

Eylül 2006'da ABD ile Cibuti arasında yeni bir ekonomik yardım anlaşması imzalanmış, bu kapsamda Washington yönetimi Cibuti'de eğitim ve halk sağlığı sektörlerinin gelişimi için 40 milyon dolar fon sağlamıştır. Diğer taraftan da askeri üssün gelişimi noktasında ABD, 275 yerel çalışanın yanı sıra 1600 asker daha görevlendirmiştir (Cooley, 2008). Ayrıca ABD'nin Cibuti özelindeki terörle mücadele çabaları askeri gücünün yanı sıra yumuşak gücünü geliştirmesinin de bir aracı olmuştur. Söz konusu dönemde Kızıldeniz havzasındaki ülkeler nezdinde ABD'nin Müslüman karşıtı algısının dönüştürülmesi noktasında AFRICOM koordinasyonunda Etiyopya'daki camilerin onarımı ve Afrika Boynuzu ülkelerine ekonomik, insani ve kalkınma yardımları sunulmuştur (Miles, 2007).

ABD, 1 Temmuz 2006 tarihinde Cibuti'deki üssünden daha iyi faydalanabilmek için yetkiyi Deniz Piyadeleri'nden kara unsurlarına devretmiştir. Bu kapsamda ABD ile Cibuti arasında Ocak 2007'de yapılan anlaşma kapsamında Camp Lemonnier'deki üs, kullanım alanı açısından 88 hektar alandan 500 hektara yükseltilmiş, savaş uçakları da dahil olmak üzere yeni güvenlik ekipmanları konuşlandırılmış, 2 milyar dolarlık ek bir yatırımla değeri 6 milyar dolara ulaşmıştır (Mountain, 2012). Ancak AFRICOM'un merkezi söz konusu dönemde Afrika ülkelerinin isteksizliğinden dolayı Almanya'nın Stuttgart kentindeki Avrupa Komutanlığı'yla koordineli olarak yönetilmiştir. Dolayısıyla, Cibuti'deki üs de Avrupa'dan yönetilmiştir (Sun & Zoubir, 2021). Dönemin ABD Devlet Başkanı Bush'un "güvenliğimiz, Afrika'daki kırılgan ve başarısız devletlerin güçlendirilmesinin yanı sıra demokratik yönetimlerin tesis edilmesine

bağlıdır” (The White House, 2006) açıklaması üssün geliştirilmesi gerektiği yönünde dikkat çeken bir ifadedir.

ABD’nin Cibuti’deki askeri üs özelinde AFRICOM’un kapasitesini geliştirmesinin arka planındaki nedenler arasında Çin ile rekabeti de bulunmaktadır. Washington yönetimi elitleri farklı politika yöntemlerine sahip olsalar da ortak endişesi Çin’in Kızıldeniz havzası ve tüm Afrika’da artan siyasi ve ekonomik etkisidir (Volman, 2018). ABD’li dış politika yapıcılarının Çin özelindeki söz konusu endişeleri Afrika’daki güvenlik politikalarının artırılması gerektiğine işaret etmiştir. AFRICOM’un Cibuti özelinde Afrika’da genişleyen nüfuzu, Çin’in yükselişinin yanı sıra ABD’nin artan hammadde ve enerji ihtiyacını karşılama ve Rusya’nın bölgede yeniden etkin olmasını kontrol etmek olmuştur. Bu amaçlar Obama yönetimi öncesi ve sırasının yanı sıra Trump yönetimi döneminde de sürdürülmüştür (Sun & Zoubir, 2021).

Sonuç olarak, ABD’nin AFRICOM özelindeki politikası 2003 yılından Obama yönetiminin iktidara geldiği 2008’e kadar geçen süreçte üç temel işleve sahip olmuştur. Bunlardan ilki terörle mücadele noktasında Cibuti devletiyle imzalanan anlaşma çerçevesinde asker sayısını artırmak ve tatbikatlar düzenlenmesidir. Bu bağlamda terörle mücadele noktasında Yemen’deki el-Kaide unsurları ve Somali’deki İslam Mahkemeleri Birliği’ne (2006 yılında Eş-Şebab terör örgütüne dönüşmüştür) karşı mücadele temel amaç olmuştur (Cooley, 2008). İkincisi, Afrika Boynuzu ülkelerini de kapsayan bölge askerlerinin eğitilmesidir. Nitekim 2006 yılında Etiyopya askerleri Cibuti’deki üste Somali’deki terörle mücadeleye destek vermeleri amacıyla eğitim almıştır (Slavin, 2007). Üçüncüsü ise bölgeye insani yardım operasyonlarının sağlanmasıdır. Bu bağlamda Cibuti’deki üs, ABD’nin bölgede yürüttüğü akut dönem yardımları, eğitim ve sağlık alt yapısını geliştirme amaçlı sosyal kalkınma projelerinde önemli bir platform olarak hizmet sunmuştur (Sun & Zoubir, 2021).

5.2.1.1.1. Obama’dan Trump’a AFRICOM’un Genişleyen Kapasitesi ve Bölgesel İşlevleri

ABD’de Barack Obama’nın 2009 yılında devlet başkanlığını devraldığında Cibuti’deki askeri üs, temel amaçlarından biri olan terörle mücadele noktasındaki işlevini yerine getirmişti. Mayıs 2011’de Usame Bin Ladin’in öldürülmesinin ardından ise ABD’nin terörle mücadeledeki odağı Orta Asya’dan Afrika Boynuzu’na kaymış, Yemen ve Somali’deki etkileşimler temel gündem maddesi olmuştur. Özellikle 2010 yılında

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde ortaya çıkan ve “Arap Baharı” olarak adlandırılan halk protestolarını takip eden süreçte bölgede yayılan terör unsurları hem Cibuti’deki ABD üssünün temel gündem maddesi haline gelmiş hem de bu ülkenin jeopolitik konumu söz konusu üssün önemini artırmıştır. Bu anlamda söz konusu üssün jeopolitik konumunun yanı sıra ülke içi siyasi istikrar, düşük kira bedeli ve terör unsurlarının Sahraaltı Afrika’ya yayılması konusu ABD’yi cezbetmiş, Cibuti Devlet Başkanı Ceyli de Mayıs 2010’da Washington’a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

Cibuti Devlet Başkanı Ceyli, ABD ziyaretinde dönemin Başkan Yardımcısı Joe Biden ve Savunma Bakanı Robert Gates ile görüşmüştür. Bu toplantının ardından ABD’li yetkililer Cibuti’ye ziyaretlerde bulunmuş ve bunun sonucunda Mayıs 2014 itibariyle kira kontratı 20 yıllığına uzatılmış, yıllık kira bedeli 38 milyon dolara yükseltilmiştir (Schmitt, 2014). ABD’nin Cibuti’deki üssü söz konusu süreçte insansız hava araçlarının fırlatılması konusunda platform işlevi görmüş; sadece 2011’de Yemen ve Somali’deki terör unsurlarına 300 ayrı operasyon düzenlemiştir (Whitlock, 2012). İnsansız hava aracı operasyonları konusunda dönemin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Amanda Dory basına verdiği bir röportajda, Cibuti’deki ABD üssünün önemini “Washington yönetiminin seyrüsefer özgürlüğü konusunda çok önemli bir konumda” olduğuna dikkat çekmiştir (Press TV, 2012). Bu açıklamanın ardından ise üs için Pentagon, Arap Yarımadası, Hint Okyanusu’nun yakın bölgeleri ve Afrika’daki operasyonların desteklenmesi amacıyla yaklaşık 1 milyar dolarlık bir yatırım daha planladığını bildirmiştir (The Washington Post, 2013).

ABD’nin Cibuti’deki askeri üssünün temel misyonlarından biri, bölgede teröre karşı mücadele etmek ve ABD diplomatlarının güvenliğini sağlamaktır. Bu anlamda hem Obama hem de Trump yönetimleri, üssün deniz kuvvetleri kapasitesini geliştirmeyi sürdürmüşlerdir. Örneğin, 2012 yılında Libya’nın Bingazi şehrinde ABD konsoloslughuna düzenlenen ve Büyükelçi Christopher Stevens’in da içinde olduğu personellerin ölümüyle sonuçlanan saldırının ardından Cibuti’deki üste 150 kişilik bir hızlı müdahale gücü kurulmuştur. Bu birliğin temel amacı bölgede ihtiyaç duyulduğunda hızlı bir şekilde olaya müdahale edilebilmesidir (Sun & Zoubir, 2021). Üssün amaçlarından bir diğeri de Babülmendep’teki uluslararası ticareti olumsuz etkileyen korsanlıkla mücadeledir. Bu anlamda Obama yönetimi, Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya gibi Avrupa’daki ABD müttefiklerinin de yer aldığı ve “Afrika Boynuzu NATO’su” olarak adlandırdığı Birleşik Görev Gücü-150’yi kurmuştur. 2011 yılında kurulan bu birlik Ocak

2012’de Somali açıklarında korsanların kaçırdığı Amerikan vatandaşı bir kadın ve Danimarka vatandaşı bir erkeği başarıyla kurtararak Cibuti’deki üste tedavi altına almıştır (Associated Press, 2012).

Cibuti’deki ABD üssünün üçüncü bir amacı da Washington yönetiminin Afrika’daki kamu diplomasisi faaliyetlerini desteklemektir. Bu anlamda üs, kuruluşundan hem Obama hem de Trump yönetimleri döneminde, bölgede kamu diplomasisi faaliyetlerinin uygulanması noktasında öncü bir işlev görmüştür. Örneğin, ABD, Ortadoğu ve Afrika’ya yönelik politikalarına destek almak ve imajını iyileştirmek amacıyla İngilizce, Fransızca ve Arapça yayın yapan Voice of America radyo kanalı için Cibuti merkezli bir iletim istasyonu kurmuştur. Bu yatırımın yaklaşık değeri 138 milyon dolardır. Ayrıca ABD, Cibuti’de 33 okul, 8 klinik ve 5 hastaneyi modernize etmiş, 11 su kuyusu açarak 40 ayrı tıbbi yardım ekibini bölgede görevlendirmiştir (US Department of State, 2016). Bunun yanı sıra ABD Dışişleri Bakanlığı, askeri üste Cibuti’nin açlık risklerini izlemek ve erken müdahale etmek amacıyla Kıtık Erken Uyarı Sistemleri Ağı’nın bir şubesini kurarak çiftçiliğin iyileştirilmesi konusunda da yerel halka eğitim vermiştir (Davis & Othieno, 2007). Dolayısıyla Cibuti’deki ABD askeri üssü Pentagon ve Dışişleri Bakanlığı’nın Doğu Afrika’daki kamu diplomasisi faaliyetleri noktasında işbirliği ve koordinasyon içinde olduğu bir hüviyete sahiptir. Böylece ABD, bölgede sadece askeri hakimiyet üzerinden nüfuz sağladığı imajını konsolide etmeyi amaçlamıştır.

ABD’nin Cibuti’deki askeri üssünün dördüncü bir işlevi de özellikle Trump dönemiyle birlikte uluslararası siyasette Çin’le mücadelenin önemli bir bölgesel yansımasını oluşturmasıdır. Örneğin, ABD Deniz Generali ve AFRICOM şefi Thomas D. Waldhauser, Çin’in 2017 yılında Cibuti’de açtığı askeri üsse atıfta bulunarak “şimdiye kadar bir ABD üssünün en yakınında bulunduğu ve bu durumun güvenlik endişesine neden olduğuna” dikkat çekmiştir (Babb, 2017). Diğer taraftan Nisan 2017’de dönemin ABD Savunma Bakanı James Mattis, Cibuti’ye bulunduğu resmi ziyarette bu ülkenin Babülmendep’te bulunduğu stratejik konuma dikkat çekerek Trump yönetiminin yeni direktifinin bölgede eş-Şebab ve diğer terör gruplarına yönelik mücadelede ABD nüfuzunun güçlenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. AFRICOM’un daha önceki yıllarda da önceliklerinden biri olan Çin’in bölgedeki nüfuzu konusundaki endişe Trump döneminde artmıştır. Örneğin, ABD Savunma Bakanlığı, üssün yakınında uçan ABD pilotlarına yönelik lazer saldırılarından Çin’i sorumlu tutmuş, fakat Pekin yönetimi bu suçlamayı reddetmiştir (Zhen, 2018).

Sonuç olarak, ABD'nin Cibuti'deki askeri konuşlanması, SSCB'nin dağılmasından 2000'li yılların başına kadar geçen deneme süreci; 2001'deki 9/11 olayları ve 2003 Irak işgaliyle birlikte teröre karşı savaş odağında kademeli bir şekilde askeri üssün inşası; 2008 yılından itibaren askeri üssün kapasitesinin geliştirilerek AFRICOM merkezinin taşınması ve son olarak da 2017 yılında Çin'in Cibuti'de askeri üs açmasıyla birlikte derinleşme süreci olmak üzere dört temel aşaması bulunmaktadır. Cibuti stratejik konumu ve son yıllarda ülkesinde uluslararası aktörlerin askeri üs açmasına verdiği izinlerle rantçı bir ekonomi modeli geliştirmekte ve bu durum da küresel rekabetin Bambülmendep Boğazına yansımalarının temelini oluşturmaktadır. Diğer taraftan ABD için Cibuti'deki askeri üssün yıllık kirası 100 milyon dolar gibi cüzi bir ücrettir. ABD için buradaki askeri üs, bölgede teröre karşı mücadele, uluslararası ticaretin güvenliğinin sağlanması, kamu diplomasisi faaliyetlerinin koordine edilmesi, bölgedeki müttefik devletlere güvence sağlanması ve uluslararası siyasette Çin'le rekabet gibi işlevlere sahiptir. Ayrıca hem Yemen'de hem de Afrika Boynuzu'nda artan terör olayları, korsan tehditleri ve iç siyasi karışıklıklar söz konusu askeri üslerin mevcudiyetinin önümüzdeki yıllarda da artarak devam edeceğine işaret etmektedir.

5.2.2. İstikrarsızlıkların Kısacasında Ekonomik İlişkiler

ABD'nin Cibuti özelindeki Afrika Boynuzu yaklaşımı, güvenlik merkezli bölgesel kalkınma politikalarının yanı sıra ikili ticari ilişkiler, enerji, deniz ticareti ve alt yapı projelerini de kapsamaktadır. Örneğin, Cibuti'nin sahip olduğu jeotermal ve yenilenebilir enerji potansiyeli Washington'un ilgisini çekmekte ve iki ülke keşif konusunda işbirliği yapmaktadır (USAID, 2022). Cibuti'nin Kızıldeniz ve Aden Körfezi'ndeki stratejik konumu, ABD'nin deniz ticareti noktasında bu ülkenin limanını kullanarak Afrika Boynuzu bölgesiyle ticari ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda Washington yönetimi, hem bölgeye yapılan deniz ticaretinin güvenliğini sağlamakta hem de bölgeyle ticaretini konsolide etmektedir. Dolayısıyla Cibuti'nin Afrika Boynuzu ve Kızıldeniz'deki eşsiz konumundan dolayı ABD'nin ekonomik yaklaşımı konusuna odaklanılan bu başlıkta ilk olarak Washington'un yatırımları ve alt yapı projeleri, ikili ticari anlaşmaları ve kalkınma temelli iş birliği ve son olarak da Afrika Boynuzu ülkeleriyle ABD arasındaki ticaret hacmi incelenmektedir.

ABD'nin Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkeleriyle ekonomik ilişkilerinin önemli bir boyutunu çeşitli sektörlerdeki alt yapı yatırım projeleri kapsamaktadır. ABD şirketleri için özellikle enerji, telekomünikasyon, tarım ve altyapı sektörleri öne çıkmakta ve

bölgenin yatırımlarla ekonomik kalkınması desteklenmektedir. Ayrıca ABD bölgede özellikle limanlar, havalimanları, enerji tesisleri ve ulaştırma alanlarındaki projeleri destekleyerek ikili ticari ilişkilerin gelişmesine katkı sunmaktadır. Bu anlamda ABD, Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD) ülkeleriyle Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (African Growth and Opportunity Act – AGOA) çerçevesinde imzaladığı anlaşmalarla ikili ticaretin artırılmasını hedeflemektedir (Congressional Research Service, Djibouti, 2019).

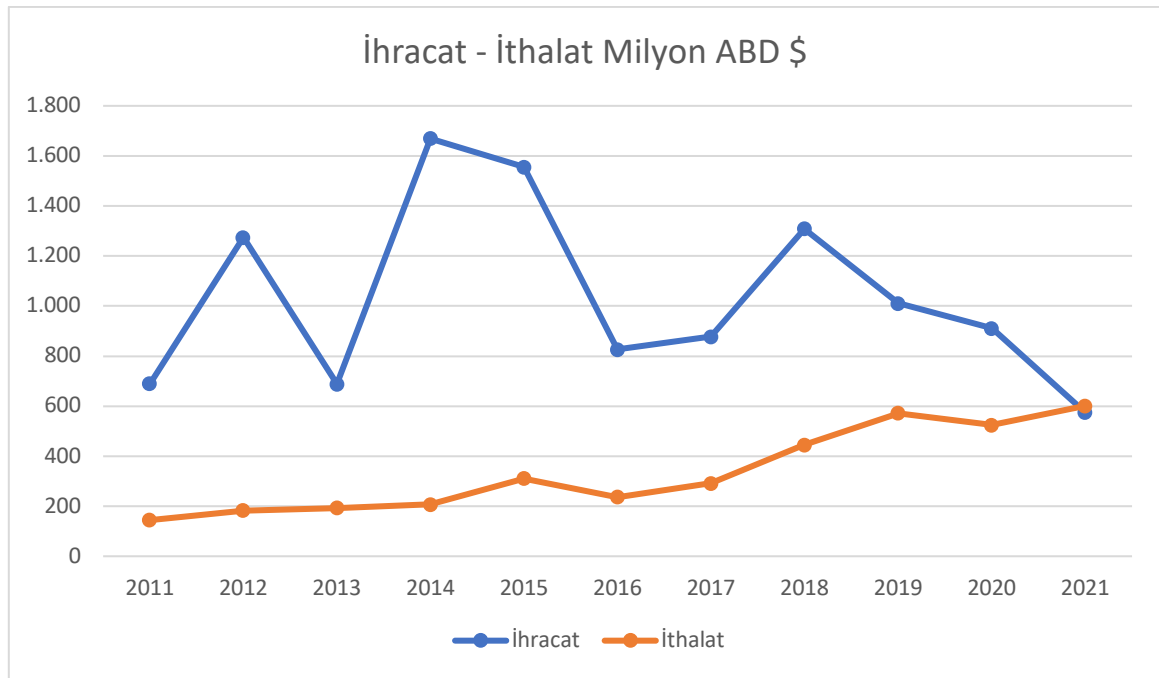
Merkezi Cibuti’de bulunan ve gıda güvenliği, ekonomik iş birliği ve bölgesel entegrasyon hedefiyle 1986 yılında kurulan IGAD, günümüzde bölgesel çatışmaların çözülmesi için de çalışmaktadır. Dolayısıyla ticari ve diplomatik faaliyetleri bir araya getiren IGAD’a ABD’nin de desteği bulunmaktadır. Bu anlamda ABD hem bölgesel ticaretin Cibuti limanı üzerinden sağlanması hem de 2011 – 2021 yılları arasındaki Somali, Eritre-Etiyopya, Tigray-Addis Ababa ve Ömer-el Beşir yönetimi sonrası Sudan’ın siyasi geçiş sürecinin IGAD’ın da katkı sağlamasına destek sunmuştur (U.S. Embassy in Djibouti, 2022). ABD’nin desteğinin arka planında ise “Afrika sorunlarına Afrikalı çözümler” ilkesi bulunmakta, dolayısıyla bölgesel sorunlara Washington hükümetleri doğrudan müdahil olmamaktadır.

Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (AGOA), Sahraaltı Afrika ülkelerinin Amerikan pazarına erişimini artırmak amacıyla ABD Kongresi tarafından 2000 yılında ortaya konmuş ve 2025 yılına kadar uzatılmıştır. Afrika ülkelerinin AGOA’dan faydalanabilmeleri için hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel çalışma standartları koşullarına sahip olmaları beklenmektedir. Bu kapsamda 2011 yılı sonrası iç çatışma nedeniyle Libya; Tigray krizi nedeniyle Etiyopya; darbe nedeniyle Mali, Burkina Faso ve Gine gibi ülkelerin AGOA üyelikleri askıya alınmıştır. Ayrıca Sudan 1992 yılında ABD tarafından terörü destekleyen ülkeler listesine alınarak siyasi ve ekonomik yaptırımlara maruz bırakılmasından dolayı AGOA kapsamına da dahil edilmemiştir. Bu bağlamda ABD’nin Afrika Boynuzu ülkeleriyle AGOA kapsamındaki anlaşması Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA) ülkeleriyle 2001 yılında imzalanmıştır (AGOA Info, 2001). Dolayısıyla AGOA kapsamındaki ticaret ve yatırım anlaşması Afrika Boynuzu ülkeleri arasında sadece Cibuti ve Güney Sudan bulunmaktadır. AGOA bağlamında Obama ve Trump yönetimleri karşılaştırıldığında gümrük tarifelerindeki kısıtlama dikkat çekmektedir. Örneğin, Trump yönetimi döneminde otomobil üretiminde kullanılan çelik ve alüminyum ithalatında AGOA ülkelerine uygulanan tarifeler ithalat

maliyetini yükseltmiştir. Bu anlamda ABD Kongre Araştırma Servisi (*Congressional Research Service – CRS*) tarafından 2020’de hazırlanan bir raporda Kongre tarafından konuyla ilgili düzeltme yapılması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Congressional Research Service, 2020).

ABD’nin Afrika Boynuzu ile ticareti genel anlamda sınırlı olsa da son yıllarda hem ihracatı hem de ithalatı artış kaydetmektedir. ABD’nin Afrika Boynuzu ülkelerine ihraç ettiği başlıca ürünler arasında makineler, elektronik eşyalar, tarım ürünleri ve kimyasal maddeler yer almaktadır. Diğer taraftan ABD bu bölgeden petrol, doğal gaz, değerli metaller ve tarım ürünleri gibi çeşitli kaynakları ithal etmektedir. ABD’nin Afrika Boynuzu’ndaki başlıca partneri Etiyopya’dır ki bu ülke ile ticarette Cibuti limanı stratejik önemdedir. Bu bağlamda ABD’nin Afrika Boynuzu ülkeleri Cibuti, Etiyopya, Sudan, Somali, Eritre ve Güney Sudan’la ticaret hacmi incelenmektedir.

Grafik 3: ABD’nin 2011 – 2021 Yılları Arası Etiyopya’yla Ticari İlişkileri

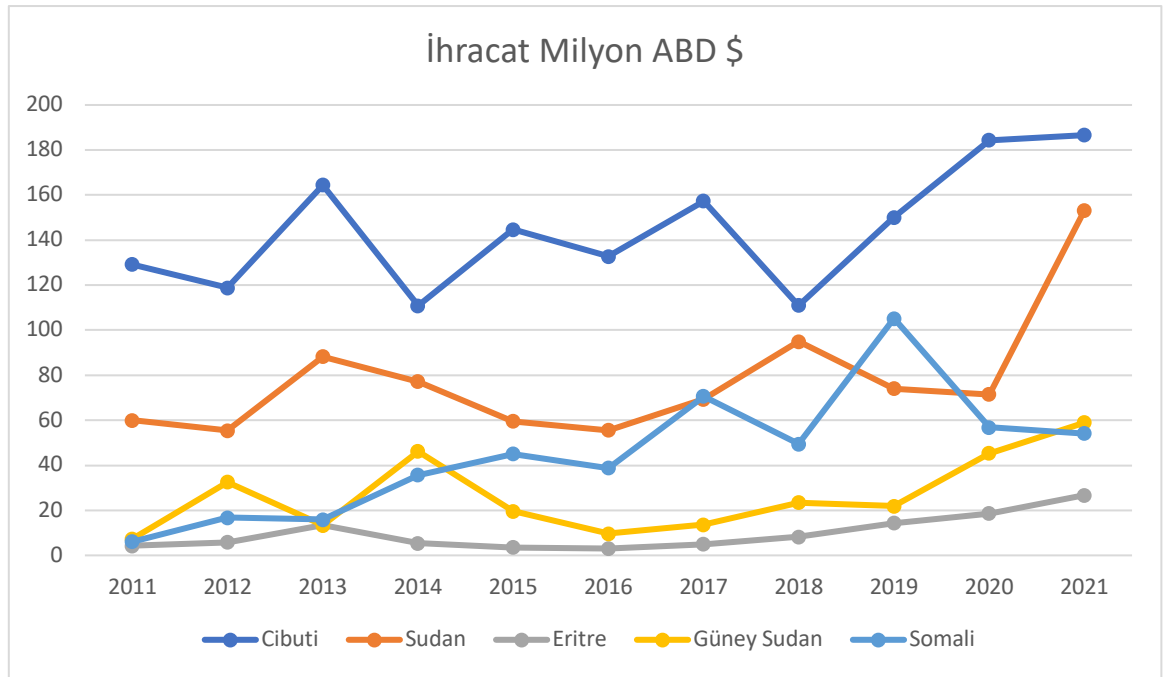

Kaynak: United States Census Bureau

ABD’nin Etiyopya ile 2011 – 2021 yılları arası ihracat ve ithalatı incelendiğinde iki veri arasında dengesiz bir akış söz konusudur. Örneğin, söz konusu yıllar arasında ABD’nin Etiyopya’dan ithal ettiği ürünlerin verisi istikrarlı bir yükseliş gösterirken, ihracat verileri dalgalı bir seyir izlemiş ve 2018 yılında Abiy Ahmed’in Başbakan seçilmesini takip eden süreçte ihracatta yaklaşık 1 milyar 300 milyon dolarlık orandan 600 milyon dolar altına düşen bir durum gözlemlenmektedir. Son yıllarda ABD’nin ihracatında yaşanan düşüşün

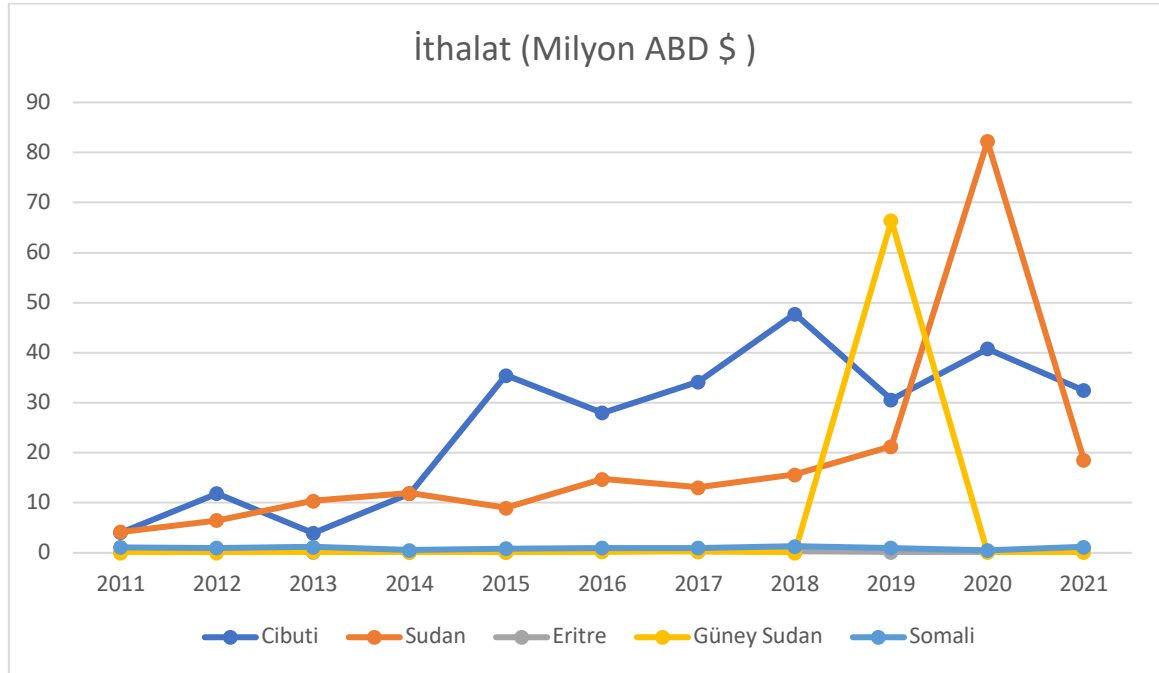
siyasi sebepleri arasında Abiy Ahmed öncesinde Tigray Halk Kurtuluş Cephesi'nin yönettiği Etiyopya ile ABD arasında diplomatik ilişkilerin bilhassa güvenlik ve ekonomi alanlarında daha derin bağlara sahip olduğu söylenebilir. Abiy Ahmed döneminde ise Çin'le ilişkiler gelişmiş ve Kasım 2020'de Tigray Halk Kurtuluş Cephesi'yle Addis Ababa yönetimi arasında ortaya çıkan çatışma Batı'yla ilişkileri zedelemiştir. Dolayısıyla, Abiy Ahmed yönetiminin ABD ve Avrupalı ülkelerle bozulan siyasi ilişkilerin ekonomik angajmanlara da yansıdığı görülmektedir.

Grafik 4: ABD'nin 2011 – 2021 Yılları Arası Afrika Boynuzu Ülkeleriyle İhracat Oranları

Kaynak: United States Census Bureau

Grafik 5: ABD'nin 2011 – 2021 Yılları Arası Afrika Boynuzu Ülkeleriyle İthalat Oranları

Kaynak: United States Census Bureau

ABD'nin 2011 ve 2021 yılları arasında Afrika Boynuzu ülkeleriyle gerçekleştirdiği ticaret hacmi incelendiğinde, Etiyopya, Cibuti, Sudan, Somali, Güney Sudan ve Eritre şeklinde bir sıralama gözlemlenmektedir*. Washington yönetimlerinin söz konusu yıllardaki Afrika Boynuzu ülkelerine ihracatında dikkat çeken temel durum genel anlamda yükseliş eğilimidir. Örneğin, ABD'nin Sudan'a hem ihracatı hem de ithalatı artmıştır ki bu durum Nisan 2019'da Ömer el-Beşir yönetiminin devrilmesini takip eden süreçte geçiş yönetimiyle ABD arasındaki yakınlaşmayla doğrudan ilgilidir. Nitekim Trump yönetimi Sudan geçiş yönetiminin İsrail'le normalleşmesiyle birlikte 2021 yılında terörü destekleyen ülkeler listesinden çıkarmıştır.

ABD'nin bölgeyle ithalat oranları incelendiğinde ise özellikle Cibuti, Sudan ve Güney Sudan dikkat çekmektedir. Cibuti ile ithalat oranlarının genel anlamda düzenli bir seyir izlediği, Güney Sudan'la 2019, Sudan'la ise 2020 yılı oranlarındaki çarpıcı sıçrama dikkat çekmektedir. Bu anlamda ABD, 2019 yılında Güney Sudan'dan 66 milyon dolar; Sudan'dan ise 2019 yılında 14 milyon dolar, 2020'de de 72 milyon dolar değerinde petrol ve doğalgaz ithal etmiştir. Sonuç olarak, ABD'nin Cibuti ve Afrika Boynuzu ile ticari

* Bu sıralama 2011 – 2021 yılları arası verilerin ortalama oranlarına göre yapılmıştır.

ilişkileri, ticaret hacminin artması, yatırımların çeşitlenmesi, altyapı projeleri ve ekonomik işbirliği gibi alanlarda giderek derinleşmektedir. ABD, bölgenin potansiyelini ve önemini değerlendirerek, Afrika Boynuzu ile daha kapsamlı ve sürdürülebilir ekonomik ilişkiler kurmaya yönelik çabalarını sürdürmektedir.

5.3.Çin'in Babülmendep Politikasında Cibuti ve Afrika Boynuzu

Çin, yaklaşık 1.4 milyar nüfusu, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi, nükleer bir güç ve dünyanın en eski uygarlıklarından birine sahip olan köklü bir medeniyet yapısıyla uluslararası siyasetin önemli aktörlerinden biridir. Aynı zamanda bu arka plan özellikleri Çin'i günümüzde dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olmasının da etkisiyle uluslararası siyasette ABD hakimiyetine meydan okuma kapasitesine sahip bir aktör pozisyonuna getirmektedir. Çin, otoriter siyasi yönetime sahip olmasına rağmen, piyasa ekonomisini benimsemesinden dolayı uluslararası siyasetin otoriter yönetimlere sahip aktörleri nezdinde demokratik ABD ve müttefiklerine bir alternatif küresel aktör olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla ABD ile Çin arasındaki rekabet, jeopolitik olduğu kadar ideolojik bir hüviyet de taşımaktadır. Bu anlamda ABD ile Çin rekabetinde göze çarpan coğrafya, Batı Pasifik ve Doğu Asya olmasına rağmen, dünyanın farklı stratejik coğrafyalarında da siyasi, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel açılardan rekabet yaşanmaktadır. Örneğin, Pekin yönetimi, 2017 yılında Cibuti'de açtığı askeri üs ve limanla birlikte söz konusu büyük güç rekabetini uzak coğrafyalara taşımayı hedeflemiştir. Nitekim Çin'in özellikle 1990'lı yıllardan günümüze Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde artan ekonomi temelindeki nüfuzu, söz konusu bölge ülkelerinin otoriter siyasi yapıya sahip olmasından dolayı Pekin'in cazibesini de pekiştirmektedir. Bu anlamda Çin'in Babülmendep Boğazı politikasında Cibuti ve Afrika Boynuzu ülkeleriyle kurduğu ilişkiler uluslararası siyasette ABD'yle yaşadığı büyük güç rekabetinin yansımalarının bulunduğu bir coğrafyadır.

ABD ile Çin arasındaki rekabet, projeksiyon açısından iki aktör arasında güç geçişinin olup olmayacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın teorik boyutunu oluşturan "Güç Geçiş Teorisi'nde Memnuniyetsizlik Konsepti", söz konusu araştırma probleminin Babülmendep Boğazı jeopolitiği özelindeki argümanlarına odaklanmaktadır. Dolayısıyla Çin'in Babülmendep Boğazı jeopolitiğinde Cibuti ve Afrika Boynuzu politikası başlığı bir sonraki ana başlık olan Washington ve Pekin arasındaki rekabetin incelenmesine zemin hazırlayacaktır. Buradan hareketle, bu başlıkta ilk olarak Çin'in Cibuti ve Afrika Boynuzu'na jeoekonomik yaklaşımı; Kuşak ve Yol

Girişimi, ulaştırma başta olmak üzere farklı sektörlerdeki yatırımları ve ticari ilişkileri çerçevesinde mercek altına alınmaktadır. Daha sonra Çin'in bölgedeki güvenlik yaklaşımı, 2017 yılında Cibuti'de açtığı askeri deniz üssü çerçevesinde incelenmektedir. Nitekim süreç analizi bağlamında Çin'in ekonomik ve siyasi angajmanlarla konsolide ettiği Afrika Boynuzu politikası, Cibuti'de açtığı askeri üsle birlikte günümüzde bölgede güvenlik sağlayıcı ve uluslararası siyaset nezdinde de sorumluluk sahibi aktör imajını pekiştirip pekiştirmede tartışma konularından biridir.

5.3.1. Çin'in Cibuti ve Afrika Boynuzu'na Jeoekonomik Yaklaşımı: Enerji Güvenliği ve Yatırımlar

Çin, hızla büyüyen ekonomisini sürdürülebilir kılmak için hem uluslararası ekonomik düzenle uyumlu hareket etmekte hem de ham madde ihtiyaçları talebinin karşılanması noktasında dünyanın farklı coğrafyalarıyla ilişki kurmak zorundadır. Bu anlamda Çin'in üretim ekonomisini sürdürebilmesi noktasında enerji ve hammadde kaynaklarına erişimini sağlaması gerekmektedir. Çin, temel enerji kaynakları petrol, gaz ve kömürün tedariki için dünyaya bağımlıdır ve iç tüketime yönelik artan talebinden dolayı 1993 yılında petrolün net ithalatçısı haline gelerek enerji güvenliği konusunu gündemine almıştır (O'Sullivan, 2017). Çin'in 1995 ile 2005 yılı arasındaki petrol talebi iki katına çıkarak 6,8 milyon varile çıkmıştır. Bu kapsamda Çin, devlete ait enerji operasyonlarını düzenleyerek kamuya ait Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC), Çin Ulusal Petrol Arama Şirketi (CNOOC) ve Çin Petrokimya Şirketi'ni (Sinopec) kurmuştur. Söz konusu Kamu İktisadi Teşebbüsleri ticari bir temelde gösterdikleri faaliyetlerin yanı sıra Çin'in dış politika stratejisine uyumlu bir işlev görmektedir (Taylor, 2006).

2011 yılıyla birlikte Çin, dünyanın en büyük enerji tüketen ülkesi haline gelmiş ve enerji kaynaklarına erişimi güvence altına alma ihtiyacı dış politika stratejisinin temel amaçlarından biri olmuştur. Çin'in bu kapsamdaki stratejileri arasında uzun vadeli sözleşmeler ve deniz aşırı enerji varlıkları alımı yoluyla enerji üretimi üzerinde kontrol sağlamak ve enerji kaynaklarının tedarikinin yanı sıra fiyatlandırılmasını da yönetmek olmuştur (Taylor, 2006). Bu bağlamda Çin, petrol ve doğalgaz zengini Ortadoğu ve Afrika ülkeleriyle yakın ilişki kurmuş, petrol ithalatının yaklaşık üçte birini Afrika'dan sağlamıştır (Nyabiage, 2020). Örneğin, Sudan'da 1999 yılında petrol bulunmasını takip eden yıllarda bu ülkenin ABD'nin yaptırım listesinde olmasından kaynaklanan boşluğu da kullanarak Çin, petrol endüstrisinde önemli bir oyuncu olmuştur. Çin'in bu konumu 2011 yılında Güney Sudan'ın Sudan'dan ayrılmasını takip eden yıllarda da devam

etmiştir. Nitekim petrol rezervlerinin %75'i Juba'da kalırken, boru hatlarının Kızıldeniz'deki Port Sudan'a uzanmasından dolayı Çin, her iki ülkeyle de diplomatik, güvenlik ve ekonomik ilişkilerini derinleştirmiştir (Large & Patey, 2011). 2011 yılından itibaren Çin'in Afrika ülkelerinden petrol ithalatı düşmekte, Arap yarımadası ülkelerinden ise artmaktadır. 2020 yılı verilerine göre Çin, petrol ihtiyacının %44'ünü Ortadoğu ülkelerinden sağlamaktadır ve en büyük tedarikçi Suudi Arabistan'dır. Diğer taraftan Çin, doğalgaz ihtiyacının %30'unu ve enerji ihtiyacının %58'ini oluşturan kömürün de büyük bölümünü Rusya'dan ithal etmektedir (US EIA, 2020; Lkhaajav, 2021) ki her iki durum da Çin'in Babülmendep Boğazı'nın güvenliği bağlamında Cibuti'deki konumunu önemli kılmaktadır.

Çin'in 2017'de Cibuti'de kurduğu askeri üs, enerji lojistiğinin güvenliği noktasında stratejik önemdedir. Çin, enerji güvenliğini sağlama noktasında yabancı tedarikçilere bağımlıdır. Bu durum, sürdürülebilir ekonomik büyüme için lojistik hattının güvenliğini de gerektirmektedir. Pekin yönetimi, yerli enerji üretiminin yanı sıra Rusya ve Orta Asya'dan boru hatları veya kara yoluyla enerji kaynaklarına erişmekte, özellikle Ortadoğu ve Afrika'dan ise deniz yoluyla taşımak zorundadır. Bu bağlamda Çin'in söz konusu durumu Daniel Yergin'in şu ifadesiyle de anlaşılmaktadır: "Çin'in enerji güvenliği için asıl önemli olan, deniz yatağının derinliklerinde, deniz yollarının çok altında yer alan kanıtlanmamış kaynaklar değil, deniz yollarının güvenliğidir" (Yergin, 2020, s. 160). Dolayısıyla, Çin'in Cibuti'deki askeri üssü, deniz lojistiğinin güvenliği noktasında stratejik öneme haizdir.

5.3.1.1.Cibuti Özelinde Çin'in Sosyo-Ekonomik Kalkınma Yatırımları

Çin'in Cibuti ve Afrika Boynuzu ülkelerine yatırımları 2000'li yılların başında kayda değer oranda artmaya başlamıştır. Bunun temel nedeni, Çin'in artan büyüme ve üretim ekonomisi bağlamında hammadde – pazar arayışına ve lojistik tedarik güvenliği ihtiyacına dayanmaktadır. Özellikle 2017 yılında Çin'in ilk denizaşırı askeri üssünü Cibuti'de açmasını takip eden yıllarda mali yardımları artmıştır. Pekin yönetiminin jeoekonomik stratejilerine dair veriler şeffaf bir şekilde uluslararası kamuoyuna sunulmasa da bu yardımlar Pekin ve ilgili ülke hükümetleri arasındaki doğrudan yatırım, hizmet sözleşmeleri ve ticaret anlaşmaları gibi ekonomik araçlar yoluyla elde edilebilmektedir (Shen, 2019). Nitekim Çin, Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Cibuti'deki Doraleh ticari limanının yanı sıra Etiyopya'dan bu limana bağlanan demiryolu ağını da inşa etmiştir. Ayrıca Çinli firmalar, ileride Afrika'nın en büyüğü

olacak Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi'ni inşa etmenin yanı sıra okullar, burs programları, hastaneler, kütüphaneler çocuk bakım merkezleri ve spor tesisleri gibi projelere de finansman sağlamaktadır (Hurley, Morris, & Portelance, 2018). Diğer taraftan Çin'in 2017 yılında bu ülkede askeri üs kurması hem uluslararası siyasetteki gücünü konsolide etmekte hem de bölgede yaşayan vatandaşlarını ve yatırımlarının güvenliğini sağlamaktadır.

Çin'in Cibuti özelinde Afrika Boynuzu'ndaki jeoekonomik politikaları bölgeyle asimetrik güç ilişkisi kurduğuna işaret etmektedir. Örneğin, Cibuti'nin kamu borcunun GSYİH'sine oranı 2019 yılı itibariyle %39'dan 2021 yılında 43,2'ye yükselmiştir (Trade Economics, 2022) ki bu kapsamda IMF bu ülkenin söz konusu borçlarını ödemekte zorlanacağı uyarısında bulunmaktadır (IMF, 2022). Ancak Cibuti, Çin'den borç almaya devam etmektedir. 2016 yılı verilerine göre Pekin yönetiminin bu ülkeye verdiği krediler Dünya Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Arap Birliği, Avrupa Birliği ve diğer fon sağlayıcılardan aldığı kredilerin iki katına karşılık gelmektedir. Söz konusu uyarılara cevaben Cibuti Devlet Başkanı İsmail Ömer Ceyli, ülkesinin ekonomik hesaplarının pratik gerçeklerini değiştirmedigine ve IMF'nin Çin'den alınan borçlara karşı çıkmasına rağmen karşılığında hiçbir şey sunmadığına dikkat çekerek hayati altyapı yatırımlarının gerekliliğine dikkat çekmiştir (Downs, Becker, & de Gateño, 2017). Dolayısıyla Cibuti, Çin'le ilişkilerini kazan-kazan stratejisi temelinde geliştirmektedir.

Çin'in Cibuti'nin kalkınması noktasında gerçekleştirdiği yatırımlar arasındaki "Etiyopya – Cibuti Demiryolu" ve "Doraleh Çok Amaçlı Limanı", bu ülkeyle ilişkilerinin iki ana bileşenidir. Bunların yanı sıra Çin, Etiyopya – Cibuti arasındaki su kanalı inşaatını ve Etiyopya'nın Ogaden bölgesinde Çin tarafından finanse edilen hidrokarbon gelişimiyle bağlantılı olarak petrol limanı ve sıvılaştırılmış doğalgaz tesisinin gelişmesini fonlamaktadır (Styan, 2019). Söz konusu projeler kapsamında Çin, Babülmendep Boğazı'ndaki jeoekonomik nüfuzunu Cibuti ve Afrika Boynuzu özelinde konsolide etmektedir.

Çin'in Cibuti özelinde Afrika Boynuzu'ndaki jeoekonomik nüfuzunun bel kemiği olarak ifade edilebilecek proje Etiyopya – Cibuti arasındaki demiryoludur. 2012 yılında mevcut hattın geliştirilmesi konusunda sağlanan anlaşmanın ardından 2016 yılında açılışı yapılmış, ticari hizmetler ise 2018 yılında başlamıştır. Demiryolunun açılışında konuşma yapan Çin'in Cibuti Büyükelçisi La Yifan, bu projenin Afrika'da son olmayacağını ve bölgesel ekonomik bütünleşmeye katkı sağladığını belirtmiştir (Barrow, 2016). Çin'in bu

projeyle amaçlarından biri de Pekin'in inşa ettiği "Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi" bağlamında bölgeyle ticaretini kolaylaştırmaktır. Toplamda 750 kilometre olan bu demiryolunun 650 kilometrelik bölümü Çin liderliğindeki yenileme projesidir ve yaklaşık 3,5 milyar dolara mal olmuştur. Bu fonun % 70'i Çin İhracat – İthalat Bankası (Eximbank) ve % 30'u da Etiyopya hükümeti tarafından finanse edilmiştir. Demiryolunun kalan 100 kilometrelik kısmı ise "Çin Demiryolu İnşaat Şirketi (*China Railway Construction Corporation – CRCC*)" tarafından inşa edilmiştir. Ancak bu kısmın elektrikleştirilmesinden Cibuti hükümeti sorumlu olmuştur ki bu durum Cibuti'nin Çin'le yaptığı anlaşmalarda sınırlı finansal öngörüye sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim hattın elektrikleştirilme sorumluluğunu CRCC'nin demiryolu işletme şirketinden özsermaye hissesi almasıyla üstlenmiştir (Tsfaye, 2017).

Çin'in 2013 yılında inşaatına başladığı Cibuti'deki Doraleh limanı, küresel lojistik yollarının ve limanlarının bağlantısını Çin sermayesiyle uyumlu hale getirmeyi amaçlayan Kuşak ve Yol Girişimi'nin bir parçasıdır. Doraleh Limanı 2017 yılında tamamlanmış; konteyner, genel ve dökme yük tesislerini kapsamaktadır. Bu liman 590 milyon dolara mal olmuş ve yaklaşık 1,2 kilometrelik rıhtımıyla dünyanın en büyük altı kargo gemisini aynı anda barındırabilen derin su bağlama tesisine sahiptir (Duchatel & Duplaix, 2018). Doraleh limanı, sözleşme gereği Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi'nden (DIFTZ) ayrıdır, ancak Çin yönetimi Cibuti'de faaliyet gösteren bankaları ve şirketleri için Ocak 2016'da anlaşma yapmıştır. Afrika kıtasındaki en büyük serbest bölge olması planlanan DIFTZ'in ilk aşaması Temmuz 2018'de açılmıştır ve tamamlandığında 4800 hektar alanı kapsayan yaklaşık 3,5 milyar dolarlık bir yatırım olacaktır. Ayrıca Afrika Boynuzu ülkelerinin uluslararası ticareti açısından da önemli bir hüviyete sahip olacak söz konusu projeler aynı zamanda Çin'in bölgedeki nüfuzunu da konsolide etmektedir. Örneğin, Etiyopya'da üretim yapan Çinli sanayi şirketleri için söz konusu bölgesel kalkınma yatırımları hayati önemdedir (Styan, 2019).

Çin, Cibuti'de aktif rol oynadığı doğrudan yatırımlarıyla dikkat çeken bir uluslararası aktördür. Çin'in Babülmendep Boğazının güneybatısındaki Doğu Afrika kıyı şeridinde uzanan Tadjoureh Körfezi'ni çevreleyen birkaç tesiste liman yatırımları bulunmaktadır. Çin, özellikle 2010 yılından itibaren bu bölgedeki limanlara, kara ve demiryolu olmak üzere iç lojistik hatlarına yatırım yapmıştır. Bu anlamda Pekin yönetiminin Cibuti özelinde Afrika Boynuzu'ndaki doğrudan yatırımlarına yönelik motivasyonları, modelleri ve zorlukları incelemek faydalı olacaktır.

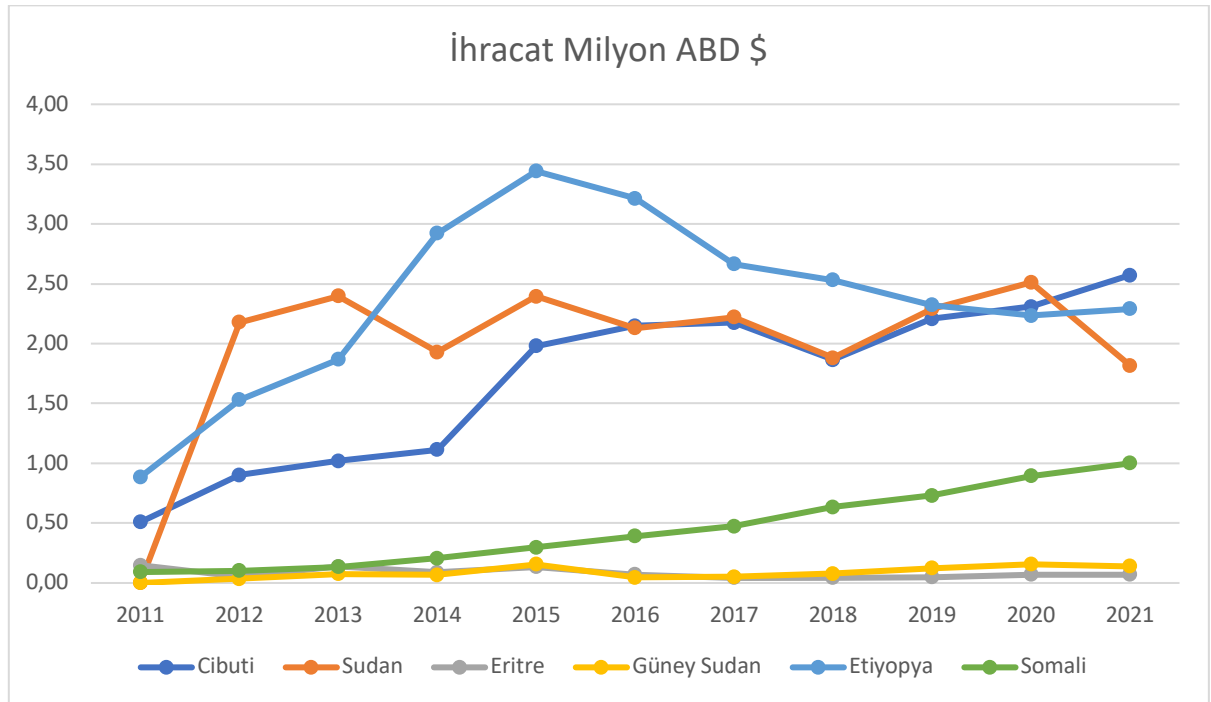
Çin'in Cibuti özelinde Afrika Boynuzu'ndaki yatırımlarının temel motivasyonu, bilhassa 2000'li yıllarla birlikte üretim ve işçi ücretindeki artıştan dolayı firmaların dış dünyaya doğru hareketlenmesine dayanmaktadır. Bu durum hem Çinli şirketlerinin küresel pazardaki kapasitesini arttırmakta hem de yatırım yapılan gelişmekte olan ülkelerin büyümesine olumlu anlamda katkı sağlamaktadır. Nitekim Çin'deki 640 şirketle yapılan anket araştırmalarına dayanarak hazırlanan akademik çalışmalar da Pekin'in söz konusu motivasyonlarını desteklemektedir (Ross, Omar, Xu, & Pandey, 2019). Çin'in yatırım modeli incelendiğinde, "Pekin Mutabakatı" olarak ifade edilen kavram Pekin'in yatırım ve alt yapı kredileri uluslararası siyasette kalkınma ve küresel güç dengesine yönelik bir tutumdur. Bu yatırımları sağlarken Çin, çok taraflılık, fikir birliği ve barış içinde bir arada yaşama söylemlerini kullanmaktadır. Dolayısıyla bu model demokrasi, iyi yönetim ve yoksulluğun azaltılmasını temel alan neo-liberal paradigmayı ifade eden "Washington Konsensüsü" ile çelişmektedir ki bu durum Çin'i uluslararası siyasette özgün kılan model anlamına gelmektedir (Wenping, 2010). Çin'in Afrika Boynuzu özelindeki yatırımları genellikle Dünya Bankası'nın şart koştuğu neo-liberal reform paketlerini içermediğinden dolayı bölge ülkeleri tarafından daha kabul edilebilir durumdadır (Sautman & Hairong, 2016). Örneğin, Sudan'ın ABD'nin terörü destekleyen ülkeler listesinde bulunduğu 1999 yılında keşfettiği petrol; takip eden yıllarda da keşfettiği doğalgaz yatırımları Çinli şirketler tarafından üstlenilmiştir.

Çin'in Cibuti ve Afrika Boynuzu'ndaki yatırımlarında karşılaştığı zorluklar ise üretim sektörünün faktörleri ve siyasi şartlar olmak üzere iki farklı perspektiften incelenebilir. Etiyopya uluslararası ticaretinin %85'inden fazlası Cibuti limanı üzerinden gerçekleşmektedir. Bu noktada Çinli şirketlerin temel zorluğu limana erişen lojistik hatlarıyla ilgilidir. Lojistik, kara ve demiryolu hatlarıyla sağlanmakta ve demiryolu hattının sınırlı olmasından dolayı tekel halindedir. Dolayısıyla Çinli şirketler, demiryolunda pazarlık etme olasılığının olmamasından şikayetçi olmuşlardır. Ayrıca demiryolu taşımacılığının haftada dört sefer yapılabilmesi ve kimi zaman elektrik kesintilerinin de yaşanması temel sorunlardandır (Kassahun, 2014). Çinli şirketler açısından diğer bir zorluk ise özellikle Cibuti'deki işçi ücretleri konusudur. Cibuti'ye nazaran Sudan, Güney Sudan, Somali ve Etiyopya'da işçi ücretleri ucuzdur, fakat Cibuti'de bu ülkelere nazaran üç kat daha fazladır. Bu durum da Çin'in Cibuti'deki serbest ticaret bölgesinin gelişmesini engelleyen temel zorluktur. Cibuti özelinde dikkat çekilecek diğer bir zorluk ise su ve elektrik sorunudur. Ancak Etiyopya'nın 2011 yılında

inşa etmeye başladığı “Büyük Etiyopya Rönesans Barajı” tamamlandığında hem Cibuti’nin hem de demiryolu özelindeki bölgesel lojistik hattının elektrik ihtiyacı karşılanabilecektir.

Çin’in Cibuti’ye yatırımları noktasında yaşadığı siyasi zorluklar arasında BAE’nin DP World şirketinin liman yatırımı ve ABD’nin Cibuti üzerindeki ekonomik ve askeri nüfuzu bulunmaktadır. Cibuti devleti ve DP World arasında 2012 yılında varılan anlaşmaya göre Doraleh konteynır limanının işletmesi DP World’e bağlıydı. Fakat 2018 yılında Cibuti anlaşmayı feshetmiş, buna karşılık DP World’un Londra Uluslararası Tahkim Mahkemesi’ne yaptığı başvuru sonucunda limanın tekrar BAE’li şirkete geri verilmesi kararlaştırılmıştı. Ancak Cibuti hükümeti söz konusu karara uymayarak itiraz etmiştir ve 2021 yılı itibariyle hala DP World bu hakkını kullanamamaktadır. Ayrıca 2018 yılından itibaren Cibuti hükümeti Çin’den aldığı fonlarla Doraleh limanının kapasitesini geliştirme çalışmalarını yürütmektedir. (Teillard, 2021).

Grafik 6: Çin’in 2011 – 2021 Yılları Arası Afrika Boynuzu Ülkelerine İhracat Oranları

Kaynak: Dünya Bankası WITS

Çin’in Cibuti özelinde Afrika Boynuzu’ndaki jeoekonomik hedeflere ulaşmayı amaçlayan milyarlarca dolarlık kalkınma yatırımları Kuşak ve Yol Girişimi’nin önemli bir parçasıdır. Cibuti’nin Babülmendep Boğazındaki söz konusu stratejik konumu Çin’i

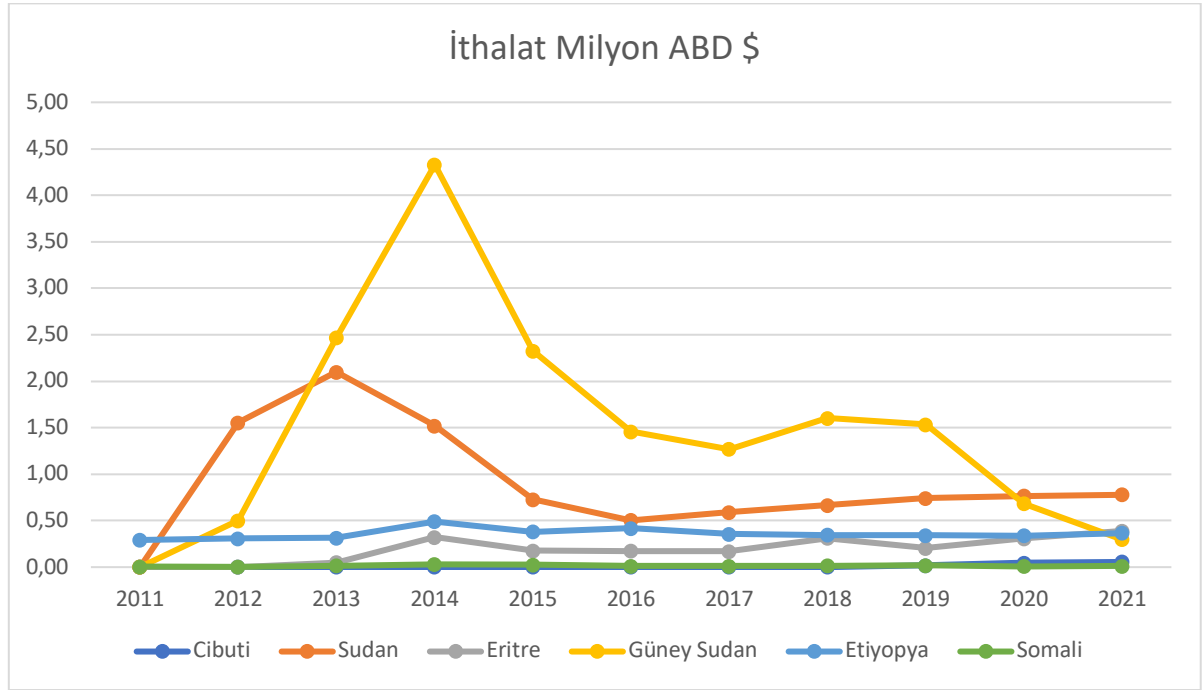
yatırım yapmaya itmektedir. Ancak diğer taraftan bu yatırımlar Cibuti'yi Çin'e borçlu bir ülke konumuna getirmektedir. Dolayısıyla Çin'in yatırımlarının birinci boyutu demiryolu, liman ve boru hattı projeleriyle pekiştirilirken; ikinci boyutu Cibuti'nin Vizyon 2035 ekonomik kalkınma planının jeopolitik boyutunu geliştirmektir. Buradan hareketle, Çin'in bölgeyle ticaret oranlarını incelemek daha ampirik analiz üretme imkânı sunabilecektir.

Çin'in Afrika Boynuzu ülkelerine 2021 yılı itibariyle toplam ihracat hacmi 9 milyon 500 bin dolara yükselmiştir. Çin'in en fazla ihracat kaydettiği Afrika Boynuzu ülkeleri arasında Cibuti, Etiyopya ve Sudan öne çıkarken, son yıllarda Somali ile ticari ilişkilerin istikrarlı bir artış sergilemesi dikkat çekmektedir. Bu bağlamda en fazla ihracat kaydedilen üç ülke incelendiğinde; Etiyopya ile ihracatın 2015 yılında yaklaşık 3,5 milyon dolarlık zirve noktasından düzenli bir düşüş sergilediği görülmektedir. Diğer taraftan Çin'in Sudan'la ihracatı 2020 yılında 2,5 milyon dolarlık veriyle zirveyi görerek Etiyopya ve Cibuti'yi geçerken, 2021 yılında çarpıcı bir şekilde 1,8 milyon dolara düşmüştür. Bu düşüşü Sudan'ın ABD tarafından 2020 yılı içerisinde terörü destekleyen ülkeler listesinden çıkararak siyasi ve ekonomik yaptırımları kaldırmasına bağlı olduğu söylenebilir. Nitekim ABD'nin verilerinin incelendiği ilgili grafikte 2021 yılındaki Sudan'a ihracatı artış kaydetmiştir. Çin'in en çok ihracat gerçekleştirdiği üç ülke arasındaki Cibuti'nin ise 2011 yılından itibaren istikrarlı bir yükseliş kaydetmesi dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Çin'in Cibuti'ye ihracatında 2014 yılından itibaren çarpıcı ve istikrarlı bir yükseliş yaşanması da dikkat çekmektedir. Bu durumun arka planında Çin'in bölgede artan diplomatik ve ekonomik nüfuzunun etkili olduğu, özellikle yukarıda da dikkat çekildiği gibi Çin Deniz Kuvvetleri'nin (PLA) korsanlıkla mücadele operasyonlarını gerçekleştirdiği süreçte Cibutili yetkililerle ilişkilerini geliştirmiş olması, 2015 yılı sonrasında ticari liman ve askeri tesis anlaşması yapılması, ekonomik ilişkileri geliştiren iki temel faktör olarak işaret edilebilir.

Eritre ve Güney Sudan küçük ekonomiler olmalarının da etkisiyle dış ticarete diğer bölge ülkelere nazaran sınırlı angajmanlara sahiptirler. Ancak Çin'in bu ülkelere ihracatı sektörel açıdan diğerleri gibi oldukça çeşitlidir. Örneğin, Çin, Eritre ve Güney Sudan'a özellikle kamyon ve traktörler başta olmak üzere motorlu araçlar ve parçalarını, taş kırma ve inşaat makineleri, tekstil ve temizlik ürünlerini ihraç etmektedir. Bu durum ihracatın görece Eritre ve Güney Sudan'a göre çarpıcı derecede yüksek olduğu Somali, Sudan, Cibuti ve Etiyopya için de benzerdir. Çin'in Etiyopya'ya ihracatında 2013 ile 2015 yılları

arasında kayda değer bir artış bulunmaktadır. Bunun nedeni yukarıda da açıklandığı gibi Çin'in Etiyopya ile Cibuti limanı arasında inşa ettiği demiryolu projesine bağlı olarak gerçekleştiği yorumunu yapmak mümkündür. Nitekim 2011 – 2018 yılları arasında lokomotif ve ekipmanları ihracatı önemli bir paya sahiptir.

Grafik 7: Çin'in 2011 – 2021 Yılları Arası Afrika Boynuzu Ülkeleriyle İthalat Oranları

Kaynak: Dünya Bankası WITS

Çin'in Afrika Boynuzu ülkelerinden ithalatı incelendiğinde Somali, Etiyopya, Eritre ve Cibuti'yle angajmanının Sudan ve Güney Sudan'a nazaran daha sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedeni Sudan ve Güney Sudan'dan ham petrol ürünleri ithal etmesine dayanmaktadır. Çin, 2011 ile 2021 yılları arasında Güney Sudan'dan sadece ham petrol ithal ederken, Sudan'dan 2016 yılından sonra yer fıstığı, yağlı tohumlar, koton başta olmak üzere çeşitli tekstil ürünleri hammaddesi ve plastik ürünler ithal etmiştir. Nitekim petrol alanındaki işbirliği Çin – Güney Sudan ekonomik ve ticari işbirliğinin kilit bir alanıdır. 2021 yılında Çin Ulusal Petrol Şirketi tarafından ortaklaşa inşa edilen 1/2/4 ve 3/7 petrol sahalarında sırasıyla 1,92 milyon ton ve 5,16 milyon ton üretim yapılmıştır (FMPPRC, 2023).

Çin'in Afrika Boynuzu ülkelerinden ithalatında oransal açıdan Sudan ve Güney Sudan'ın ardından en fazla ithalatı Etiyopya'yla gerçekleşmiştir. Çin'in Etiyopya'dan ithal ettiği

başlıca ürün kahvedir. Pekin yönetiminin bu ülkeden ithal ettiği kahvenin diğer ürünler içindeki oranı 2018 yılına kadar yaklaşık yüzde 2 civarındayken, 2018 yılında 4 milyon dolarla toplam ithalatın yüzde 40'ını karşılamış; 2021 yılına gelindiğinde ise 47 milyon dolara yükselmiştir. Bunun yanı sıra Çin, Etiyopya'dan hayvan derisi ve yağlı tohumlar da ithal etmektedir. Çin'in Eritre'den ithalat oranında özellikle 2013 yılının ardından önemli bir artış yaşanmış ve istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. Bu anlamda Çin'in Eritre'den ithal ettiği başlıca ürünler bakır ve çinkonun yanı sıra hayvan derisi ürünleri de bulunmaktadır. Çin'in Somali ve Cibuti'den ithalatı ise diğer ülkelere nazaran oldukça sınırlıdır ve bu ürünler arasında Cibuti'den zirkonyum ve demir hammaddeleri öne çıkmaktadır. Somali'den ithal edilen ürünler arasında ise değerli taşlar, hayvan derileri, yağlı tohumların yanı sıra tatayum, vanadyum ve zirkonyum gibi maden ve mineraller bulunmaktadır.

5.3.1.2.Çin'in Babülmendep'deki Askeri Konuşlanması: Cibuti Askeri Üssü

Pekin yönetimi, Kasım 2015'te Kızıldeniz'in kapısı Babülmendep Boğazı'ndaki stratejik konuma sahip Cibuti'de ilk denizaşırı askeri üssünü kuracağını açıklamıştır. Yaklaşık 1 milyon nüfusa sahip bu ülke, 1979 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazandığından bu yana Afrika, Ortadoğu ve Hint Okyanusu'nun birleştiği konumuyla küresel aktörlerin askeri üsler özelinde nüfuz mücadelesine sahne olmaktadır. Cibuti'nin Babülmendep'teki stratejik konumu bağlamında bölgede terör ve korsan tehdidinin önlenmesi küresel aktörlerin bu ülkedeki askeri nüfuzunun temel nedenleri arasındadır. Ağustos 2017'de açılan Cibuti'deki Çin askeri üssü, özel kuvvetlerin de yer aldığı yaklaşık 2 bin kişilik ordu mensubunu içermektedir. Ancak üssün personel kapasitesi 10 bindir ki bu durum önümüzdeki yıllarda üssün personel kapasitesinin artacağına işaret etmektedir (Wong K. , 2015).

Bu girişim Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin güvenlikleştirilmesinde anahtar bir rol oynamasının yanı sıra ABD özelindeki Batı hakimiyetinin dünya düzenine de bir meydan okuma olarak yorumlanmaktadır (Wang J. , 2019). Çin Halk Kurtuluş Ordusu (PLAN) Aralık 2008'den bu yana Aden Körfezi'nde korsanlıkla mücadele etmekteydi. Dolayısıyla söz konusu üs açma kararı bunun bir devamı olarak görülse de Çin'in gerek Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında bölgesel ve küresel ticareti domine etme amacı, gerekse Cibuti ve Afrika Boynuzu ülkelerinde artan ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel nüfuzunun korunması bağlamında okunabilir. Buradan hareketle bu başlıkta Çin'in Cibuti'deki askeri üssünü açma nedenleri ve misyonu; mevcut durumda Cibuti'de askeri

üsse sahip (ABD, Fransa, İtalya ve Japonya) ülkelerle Çin'in angajmanlarını incelemektir.

Çin'in 2017'de Cibuti'de açtığı askeri üssün arka planı incelendiğinde, 2008 yılından itibaren Çin Deniz Kuvvetleri'nin Aden körfezinde korsanlıkla mücadele kapsamında görev yaptığı süreçte Cibuti limanlarını ikmal yapmak ve dinlenmek için kullanmış ve bu ülkeyle ikili ilişkilerini geliştirmiştir (Gresh, 2017). Diğer taraftan Çin'in Cibuti'yle ilişkileri 1990'lı yıllarla birlikte gelişmiş olsa da sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu iki ülke arası ilişkilerin gelişmesi Çin'in Etiyopya'daki yatırımlarından da hareketle Eritre'nin bağımsızlığının ardından Addis Ababa yönetiminin dış ticarete Cibuti'ye bağımlı olması ve Deniz Kuvvetleri'nin korsanlıkla mücadele operasyonları sürecinde ilişkilerin yakınlaşmasına dayanmaktadır (Cabestan, 2012). Nitekim bir önceki başlıkta detaylı bir şekilde izah edildiği gibi Çin, özellikle 2011 yılından itibaren Cibuti ve diğer Afrika Boynuzu ülkelerindeki alt ve üst yapı yatırımlarıyla dikkat çekmiştir.

Çin'de dış politika ve güvenlik uzmanları 2000'li yılların sonlarından bu yana Deniz Kuvvetleri'nin görev yaptığı uzak coğrafyalarda askeri üsler kurulması noktasında tartışmalarda bulunmuştur. Bu tartışmalar genel olarak Çin'in büyüyen ekonomisi ve deniz aşırı coğrafyalardaki çıkarlarını geliştirmek ve küreselleşme üzerine olmuştur. Bu kapsamda ilk tartışma, 2009 yılında Deniz Kuvvetleri'nin deniz aşırı operasyonlarda gemilerin konuşlandırılması ve lojistik ikmal üssü kurma ihtiyacından ortaya çıkmıştır (BBC, 2009). Çin Savunma Bakanlığı ilk etapta bu görüşe karşı çıkmasına rağmen uzmanlar arasındaki tartışma devam etmiştir. Bakanlığın karşı çıkmasının temel nedeni, ABD ve diğer aktörlerin askeri üsler üzerinden emperyalist emellerini gerçekleştirmesinden dolayı Pekin'in yanlış anlaşılacağını düşünmesidir. Ancak devlet nezdindeki bu görüş Xi Jinping'in iktidara gelmesiyle birlikte dönüşmüştür. Bu görüşün değişmesindeki bir diğer neden ise Libya'da 2011 yılında Muammer Kaddafi'nin devrilmesinin ardından ortaya çıkan iç savaşta binlerce Çin vatandaşının mahsur kalmış olmasıdır. Bu anlamda Ortadoğu veya Afrika'da konuşlandırılmış bir askeri tesisin önemi anlaşılmıştır (Tao, 2016).

Çin'in Cibuti'yi tercih etmesinin arka planında bu ülke ve diğer Doğu Afrika ülkeleriyle geliştirdiği iyi ilişkilerin yanı sıra Babülmendep'in jeoekonomik önemi yer almıştır. Ayrıca diğer Afrika ülkelerinin topraklarında yabancı askeri üs açılmasına yanaşmaması da alt bir argüman olarak sunulabilir. Çin'in Cibuti'de askeri üs açmasının ilk somut adımı 2014 yılında Savunma Bakanı Chang Wanquan'ın Deniz Kuvvetleri'ne ait

gemilerin Cibuti limanlarını daha fazla kullanmasına izin veren bir anlaşma imzalamasıyla atılmıştır. Mayıs 2015'te ise Cibuti Devlet Başkanı İsmail Ömer Ceyli'nin Çin üssünün kurulması için Pekin yönetimiyle görüşmelerin sürdüğünü duyurmasının ardından Kasım 2015'de Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hong Lei konuyla ilgili resmi bir açıklama yapmıştır. Lei açıklamasında, *“Çin ve Cibuti dost ülkelerdir. Çin birliklerinin uluslararası barışı koruma operasyonları, Aden Körfezi ve Somali sularında eskort misyonları, insani yardım ve diğer görevleri yerine getirmesini garanti edecek olan Cibuti’de lojistik tesislerin inşası konusunda görüşmelerimiz devam ediyor. Çin ordusunun küresel ve bölgesel barış ve istikrarı korumaya yönelik uluslararası sorumluluklarını daha fazla yerine getirmesine yardımcı olacaktır”* ifadelerini kullanmıştır (Jinling, 2015).

Çinli yetkililer Cibuti’deki askeri üs için “lojistik destek tesisi” (*houqing baozhang sheshi*) veya bir “koruyucu tesis” (*baozhang sheshi*) ve hatta hem sivil hem de askeri bir “ikili kullanım tesisi” (*junmin liangyong sheshi*) ifadelerini kullanmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla Çinli politika yapıcılarının nezdinde bu üs, klasik bir Batılı askeri üslerinden farklı olmuştur (Cabestan, 2017). Benzer şekilde Çinli analistler de söz konusu karargâhın klasik bir askeri üs olmadığını, Çin’in bu üssü diğer ülkelerin iç işlerine karışmak için değil, BM, diğer uluslararası ve bölgesel örgütlerin yanı sıra ilgili ülkelerin makamlarının onayı ile hareket edeceğine dikkat çekmiştir (Tao, 2016).

Çin’in askeri tesisi Doraleh limanının yanında ve ABD’nin askeri üssünün yaklaşık 13 kilometre uzağında bulunmaktadır. Cibuti’deki Çin askeri üssü otuz altı hektarlık bir alanda dört katlı konutlar ve 1200 metrelik helikopter pistinin yanı sıra helikopterler, askeri ve sivil gemiler için bakım tesisleri, hangarlar, otel ve yüzme havuzundan oluşmaktadır. Üssün çevresinde iki sıra 8 metrelik yüksek güvenlikli çit bulunmakta ve bunlar arasında devriye gezmek için iki şeritli yol bulunmaktadır (Bhat, 2017). Diğer taraftan Batılı gözlemcilerin Çin’in deniz üssündeki inşaat çalışmalarından endişe duydukları anlaşılmaktadır. Stratford’un iddiasına göre 23 bin metrekarelik alanda inşa edilen karargâh tesisinin yer altına uzanan binalarında siber ve elektronik savaş için kullanılması şüphesi, gözetleme kuleleri ve insansız hava araçlarıyla donatılmış kontrol tesisi, hava saldırılarından da korunacak şekilde tasarlanmıştır. Üssün zayıf noktasının ise bir havalimanının olmaması ve ABD’nin Cibuti’deki üssünden beş kat daha küçük olmasıdır (Stratford Worldview, 2017). Sonuç olarak, Çin’in Cibuti’deki üssünün havalimanı olmasa da uçak gemisi de dahil askeri gemilerinin yanaşabileceği bir iskeleye

sahip olmasından dolayı, sunulduğu gibi sadece “lojistik destek” değil, askeri bir deniz üssü olduğu anlaşılmaktadır.

Çin’in Cibuti’deki üssü 2017 yılında açmasının ardından görev alanları da detaylandırılmıştır. Buna göre Çin askeri üssünün görev alanları, Pekin’in askeri işbirliği faaliyetlerini yürütmek, tatbikatlar ve eğitimler düzenlemek, muharebe dışı tahliye ve acil kurtarma operasyonlarını yürütmek, stratejik deniz yollarının korunmasına yardımcı olmak, terörle mücadele etmek ve istihbarat toplamaktır (Cabestan, 2017). Bu amaçlar Çin’in Libya ve Yemen krizlerinde vatandaşlarını bu ülkelerden tahliye etme noktasında yaşadığı sorunlardan ders çıkardığını göstermesinin yanı sıra Kuşak ve Yol Girişimi’nin deniz hattı bağlamında jeoekonomik çıkarlarını güvenlikleştireceğini amaçladığına da işaret etmektedir. Cibuti’de görev yapan Çin’in askeri personelleri 2017 ve 2018 yıllarında bireysel tatbikatlar, takip eden yıllarda ise diğer ülkelerle ortak tatbikat görevlerini gerçekleştirmiştir (Walsh M. E., 2017). Söz konusu tatbikatlar arasında en dikkat çeken 9 Ocak 2018’de çölde yapılan yürüyüştür. Bu tatbikattaki amaç, Çin ordusunun çöl koşullarına göre eğitilmesi ve karadaki teröre karşı operasyonlarda kabiliyetlerin artırılmasıdır (Renminwang, 2018). Dolayısıyla Çin ordusu için Cibuti’deki askeri üs, silah ve teçhizat kullanımı, istihbarat toplama ve terörle mücadele yeteneklerinin gelişimi açısından BM dışında bir tecrübeye vesile olmuştur. Diğer taraftan Cibuti – Eritre sınırında yerel anlaşmazlıkların çözümü için bulunan Katar ordusunun yerini alabilmek için Çin teklifte bulunarak bölgesel istikrar niyetini de ortaya koymuştur (Cabestan, 2017).

Cibuti’de kurulan askeri üs Xi Jinping yönetimindeki Çin dış politikasının dönüm noktalarından biridir. Pekin yönetimi bu üssün açılması noktasında ilk etapta amacının lojistik destek üssü olacağını belirtse de zaman içerisinde tam teşekküllü bir deniz ve ordu üssüne dönüştüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu durum Çin’in “müdahale etmeme” ilkesini esnetip esnetmeyeceğine dair şüpheleri beraberinde getirmektedir. Nitekim Çin, dış gözlemciler nezdinde söz konusu askeri üs yoluyla Kuşak ve Yol Girişimi’nin deniz yolu bağlamında jeoekonomik nüfuzunun güvence altına alınmasını sağladığına işaret ettiğinin farkındadır. Sonuç olarak, Cibuti’de tek askeri üssü ülke olan Çin değildir ve bu durum ABD öncülüğünde Fransa ve Japonya’nın Pekin’i bu ülkeden uzaklaştırmak isteyip istemediği önemli bir tartışma konusudur. Bu bağlamda tezin temel araştırma konusundan da hareketle takip eden başlıkta Cibuti özelinde ABD ve Çin arasındaki rekabet merceği altına alınmaktadır.

5.4.Cibuti ve Afrika Boynuzu'nda ABD – Çin Rekabetinin Dinamikleri: Meydan Okumalar ve İşbirliği

Ekonomik, teknolojik, askeri ve diplomatik yeteneklerini özellikle 1990'lı yıllardan bu yana kayda değer oranda geliştiren Çin, uluslararası siyasette de öne çıkmakta ve önceki başlıklarda da açıklandığı gibi ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahiptir. Çin'in 1980'li yıllardan bu yana ortalama ekonomik büyüme hızının %9,5 olması farklı coğrafyalardaki aktörlerle kurduğu diplomatik angajmanlar nezdinde dikkat çekmektedir. Çin'in dünyada 90'dan fazla ülkenin önemli bir ticaret ortağı olması, uluslararası ekonomik düzenin istikrarlı işleyişi açısından da önem arz etmektedir ki bu ülke ekonomisinde yaşanan duraklama, ticaret yaptığı aktörlerin ekonomilerini, dolayısıyla küresel ekonomiyi de olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan Çin ekonomisinin enerji talebi noktasında Rusya, Afrika ve Ortadoğu ülkelerine bağımlı olması deniz yollarının güvenliği noktasında deniz kuvvetlerinin uluslararası alandaki kapasitesini de geliştirmesini gerektirmektedir.

Bu anlamda Çin'in uluslararası siyasette ABD'nin önemli bir rakibi olarak öne çıkması, iki ülke arasındaki rekabet alanlarından birinin de Babülmendep Boğazı olmasını doğurmaktadır. Çin'in ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılmak ve desteklemenin yanı sıra uluslararası siyasetteki gücünü konsolide etme noktasında Babülmendep gibi jeoekonomik önemdeki coğrafyalarda hakimiyetini sürdürmesi gerekmektedir. Bu anlamda Çin, 2008 – 2009 yıllarından itibaren Babülmendep'te uluslararası ticareti olumsuz etkileyen korsan tehdidini bertaraf etmek amacıyla savaş gemilerini bölgeye konuşlandırmıştır. Bu konuşlanma Çin'in 2017 yılında resmi olarak Cibuti'de askeri üs açmasının da arka planını oluşturmuş, Libya ve Yemen'deki krizlerin ardından Çinlilerin tahliye operasyonlarında yaşanan sorunlar bölgede kalıcı bir askeri üssün gerekliliğini Çinli politika yapıcıların düşünce yapısına yerleştirmiştir (Tao, 2016).

2015 yılında Çin'in küresel barış ve güvenliğe katkı sunması ifadesiyle kurulacağı duyurulan ilk deniz aşırı üs, Pekin yönetiminin bilhassa 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkeleriyle gelişen ticari ilişkilerinin yanı sıra Arap yarımadası ve Avrupa'yla ekonomik ilişkileri açısından da stratejik önemdedir. Ayrıca söz konusu askeri üs Çin'in jeoekonomik amaçlar taşıyan Kuşak ve Yol Girişimi açısından da önemlidir. Cibuti'de ABD, Japonya, Fransa ve İtalya'nın da askeri üssünün bulunmasının yanı sıra Pekin yönetiminin Yemen'deki iç savaşın ve Afrika Boynuzu ülkelerindeki güvenlik tehdidinin doğurduğu tehlikeyi yakından izlemesini gerektirmektedir.

Buna karşılık ABD'nin Cibuti özelinde Afrika Boynuzu'ndaki siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel nüfuzu, Çin'den çok daha eskiye dayanmakta, 2000'li yılların başından itibaren de askeri gücüyle bu ülkede konuşlanmaktadır. ABD, yirminci ve yirmi birinci yüzyıllar boyunca Babülmendep Boğazı'ndaki nüfuzuna ve ticari çıkarlarına karşı tehdit oluşturan devletler ve gruplara karşı güvenliğini sağlamak amacıyla varlığını korumayı amaçlamıştır. Bu anlamda ABD'nin bölgede güvenlik tehditleriyle mücadele eden küçük devletleri ekonomik ve askerî açıdan destekleme stratejisi bölgeye yönelik dış politikasının temel bileşenlerinden biri olmuştur. Babülmendep bölgesinde İran, Çin ve Rusya gibi Batı ittifakının karşısındaki aktörlerin küresel düzeyde artan yetenekleri, ABD'nin güvenlik kaygılarını artırmıştır. Örneğin, ABD'nin son yıllarda bölgedeki tehdit algısı Beyaz Saray'ın 2017 yılındaki raporunda da dikkat çekmiştir. Söz konusu raporda, ABD ordusunun dünyanın en güçlü ordusu olduğu vurgulanırken, rakip devletlerin modern konvansiyonel ve nükleer güçlerini geliştirmesi ABD'nin avantajlarını daralttığına dikkat çekilmiştir (The White House, 2017).

ABD'de Donald Trump'ın başkanlık dönemi Çin'le ilişkilerin gerginleşmesiyle sona ermiştir. Çin'in özellikle 2000'li yılların başından itibaren Babülmendep havzasındaki ülkelerle ilişkileri gelişmiş, Afrika ülkeleri nezdinde 2000 yılında birincisi düzenlenen "Afrika – Çin İşbirliği Forumu" takip eden süreçte de devam etmiş ve Pekin'in bölgedeki ekonomik ve diğer alanlardaki nüfuzunu konsolide etmesine imkan sunmuştur. Bu forumlar yoluyla Çin, Afrika ülkelerine kalkınma yardımı paketleri, faizsiz krediler ve ekonomik iş birliği anlaşmaları imzalamıştır (FOCAC, 2022). Diğer taraftan ABD de Afrika ülkeleriyle Serbest Ticaret Anlaşması girişimi de dahil olmak üzere yaklaşık 40 Afrika ülkesine finansal yardım sağlayarak ve "Afrika Büyüme ve Fıstalar Yasası'ndan" faydalandırarak diplomatik nüfuzunu sürdürmektedir (Carafano, ve diğerleri, 2019). Ancak Çin ve Afrika ülkeleri arasında gelişen söz konusu ilişkiler, ABD'nin bölgesel ve küresel çıkarları bağlamında temel endişe kaynağıdır. Nitekim dönemin ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton, Çin'in Cibuti'de açtığı deniz limanına işaret ederek, bu durumun Avrupa, Orta Doğu ve Güney Asya arasındaki deniz ticaretinin önemli bir arteri olan Afrika Boynuzu'ndaki güç dengesinin Pekin lehine kayacağını belirtmiştir (Maru, 2019). Dolayısıyla Çin'in Cibuti özelinde artan ekonomik ve güvenlik angajmanlarından endişelenen ABD, statükodan memnun olmayan bir aktör profili çizmektedir.

Cibuti ve Afrika Boynuzu bağlamında uluslararası siyasetteki ABD – Çin rekabetinin söz konusu dinamiklerinden hareketle bir takım meydan okumalar ve işbirliği alanları bulunmaktadır. Takip eden iki ana alt başlık bu konuya odaklanmaktadır.

5.4.1. Rekabetin Meydan Okuma Alanları

ABD ile Çin arasında Cibuti ve Afrika Boynuzu bağlamındaki küresel rekabetin dört temel meydan okuması bulunmaktadır. Bunlardan ilki her iki ülkenin de Cibuti'deki askeri konuşlanmasıdır. İkincisi 1945'te ABD ve İngiltere'nin kurduğu Avrupa ve Asya'yı bağlayan fiber optik ağ sistemine alternatif olarak Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin deniz yoluyla ilişkilendirdiği projesinden doğan teknolojik rekabettir. Üçüncüsü, 2011 – 2021 yıllarını kapsayan Afrika Boynuzu'ndaki Etiyopya – Eritre anlaşmazlığı ve Etiyopya'da Kasım 2020'de ortaya çıkan Tigray krizi gibi bölgesel sorunlardır. Dördüncüsü, bölgede ABD ve Çin'in yatırım, istihdam ve ikili ilişkilerin yanı sıra Washington yönetimi tarafından Pekin yönetiminin bölgede “borç tuzağı diplomasisi” uyguladığı noktasında suçlanmasıdır.

5.4.1.1. Güvenlik İkilemi: Cibuti'deki Askeri Üsler

Cibuti, Hint Okyanusu'nun kuzeybatısı ve Kızıldeniz'in girişindeki konumuyla ABD ve Çin için Babülmendep Boğazı ve Süveyş Kanalı'nın erişimi ve kontrol edilmesine imkân sağlamaktadır. Dünya ticaretinin yanı sıra Yemen kriziyle birlikte küresel aktörler nezdinde önemi daha çok artan Cibuti, dünyanın tüm ülkelerinden daha fazla yabancı askeri üsse ev sahipliği yapmaktadır. Fransa, İtalya, Japonya, ABD ve Çin'in askeri üslerine ev sahipliği yapan Cibuti, yılda yaklaşık 300 milyon dolar gelir elde etmesinden dolayı da bu konuda isteklidir. Bu politikasından dolayı Cibuti “rantçı devlet” (*rentier state*) olarak da ifade edilmektedir (Borowicz, 2017). Ancak askeri üslerin birbirlerine olan yakınlığı da gerilim oluşturmaktadır. Örneğin, ABD ile Çin üsleri arasındaki yaklaşık 10 kilometrelik uzaklık, Washingtonlu yetkililerin Pekinli mevkidaşlarını, Çin uçaklarının ABD pilotlarının görüş açlarına zarar verecek lazerlerle hedef aldığı noktasında suçlamaktadır. Çinli yetkililerse bu suçlamaları reddetmektedir (SCMP, 2019).

ABD'nin Cibuti'de askerî açıdan konuşlanması 9/11 olayının ardından Afganistan ve Irak savaşıyla başlamış ve günümüze kadar üç temel amaca odaklanmıştır. Bunlar; Arap Yarımadası'ndaki el-Kaide bağlantılı terör unsurlarıyla mücadele etmek, Somali'de eş-Şebab başta olmak üzere Sahel'den Kuzey Afrika'ya kadar terör örgütlerine karşı

savaşmak ve bu amaçla bölge ülkelerini destekleyerek ABD ile ekonomik ilişkilerinin güvenlikleştirilmesidir (Zeze, 2013). Diğer taraftan Çin'in amaçları da benzerdir, ancak Çin, üssün amacını belirtirken bir askeri ikmal tesisi olduğuna dikkat çekmektedir. Oysa ki bir önceki ana başlıkta da detaylı bir şekilde açıklandığı gibi Çin'in Cibuti'deki askeri üssü, teröre karşı mücadele noktasında bölgede yürütülen barışı koruma ve sürdürme operasyonlarına katkı sunma, devletler arası sınır anlaşmazlıklarında görev alma ve jeoekonomik amaçlara sahiptir. Ancak Çin, ABD'nin Cibuti'deki askeri nüfuzunun bölgede daha fazla istikrarsızlık oluşturduğundan dolayı terörle mücadele operasyonlarına zarar verdiğini iddia ederek AFRICOM'u eleştirmektedir (Allen, 2018).

ABD'nin Cibuti'deki Çin üssü özelindeki temel endişesi, Pekin yönetiminin küresel bir oyuncu olarak Ortadoğu ve Afrika'daki artan ekonomik nüfuzunu askeri varlığını geliştirerek konsolide etmektir. Bu durum Çin için ABD ile jeopolitik ve jeoekonomik rekabetini Asya'dan uzak coğrafyalara taşımak anlamına da gelmektedir ki Pekin'in ilk deniz aşırı askeri üssünün devamının farklı ülkelerde de görülmesi mümkündür. Diğer taraftan Çin'in enerji ithalatının yaklaşık yüzde 50'si Aden Körfezi bölgesinden geçmektedir (Page, 2016) ve bu durum da Cibuti'nin Pekin yönetimi nezdindeki önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Çin, 2017 yılında askeri üssünü açmasının yanı sıra bu ülkeye uyguladığı hibe ve kredi yollarıyla kalkınma yardımı projeleri bağlamında borçlandırmaktadır. Bu durum ABD ve diğer Batılı aktörler tarafından eleştirilse de Cibuti yönetimi karşılıklı fayda olarak okumaktadır. Dolayısıyla Çin'in Cibuti özelindeki askeri varlığı, ABD tarafından tehdit olarak görülmektedir (Babb, 2017). Bu durum ABD ile Cibuti ilişkilerinin güçlü olmasına rağmen, ABD ile Çin ilişkilerinin yakın olmamasıyla anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, ABD'nin 2000'li yıllardan itibaren Cibuti ve Afrika Boynuzu'nda artırdığı askeri nüfuz sırasında Çin, ekonomik gücünü konsolide etmiştir. Ancak ABD'nin Cibuti özelinde artırdığı mevcut askeri kompleksinin kapasitesine karşılık, Çin de 2015 yılında duyurduğu ve 2017 yılında resmen açılışını yaptığı askeri üsle bölgede ve küresel siyasette iddialı bir oyuncu olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla her iki aktör de çıkarları noktasında birbirlerine karşı güvenlik ikilemi içerisinde ve bu tehdidi en aza indirmek amacıyla mevcut kapasitelerini artırmaktadırlar. Bu kapasite artırma noktasında Babülmendep Boğazı'nda dikkat çeken diğer bir durum da denizaltı fiber optik ağ sistemleri bağlamındaki teknolojik rekabettir.

5.4.1.2.Teknolojik Rekabet: Denizaltı Fiber Optik Ağ Sistemi

Denizaltı fiber optik ağları, uzun mesafelerde veri iletmek için deniz tabanına döşenen fiber optik kabloları kullanan bir telekomünikasyon ağıdır. Bu ağlar ülkeleri, kıtaları ve adaları birbirine bağlamak için kullanılır ve küresel iletişim, ticaret ve finans için kritik öneme sahiptir. Denizaltı fiber optik ağları, uydu ve mikrodalga iletişimi gibi diğer iletişim biçimlerine göre birçok avantaja sahiptir. Büyük miktarda veriyi yüksek hızlarda iletebilirler, düşük gecikme süresine (verilerin iki nokta arasında seyahat etmesi için geçen süre) sahiptirler ve hava durumuyla ilgili kesintilere karşı daha az hassastırlar. Nitekim fiber optik kabloların çoğu denizin altından geçmektedir. Denizaltı kabloları, daha güvenli kabul edildikleri ve kablolar karada ilerlediğinde daha fazla savunmasız oldukları için tercih edilmektedir (Coffen-Smout & Glen, 2000).

Denizaltı fiber optik ağları, küresel iletişimde ve modern toplumun işleyişi için kritik öneme sahiptir. Bu ağlar, e-ticaretin ve dijital ticaretin yaygınlaşmasında, dolayısıyla dünya ekonomisinin küreselleşmesinde hayati bir role sahiptir. Denizaltı fiber optik ağları, küresel iletişim, ticaret ve finansı kolaylaştırmadaki stratejik değerleri nedeniyle uluslararası politikada giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu ağlar, genellikle hükümetler ve çok uluslu şirketler tarafından etkilerini genişletmek ve uluslararası ilişkileri şekillendirmek için kullanıldıkları için jeopolitik açıdan önemli bir etkiye sahiptir. Denizaltı fiber optik ağlarının uluslararası politikadaki en önemli yönlerinden biri, ekonomik kalkınma ve ticareti teşvik etmedeki rolüdür. Bu ağlar, ülkelerin küresel ekonomiye bağlanmasını, uluslararası pazarlara erişmesini ve küresel tedarik zincirlerine katılmasını sağlamaktadırlar. Genellikle ekonomik büyümenin ve rekabet edebilirliğin temel itici gücü olarak görülmekte ve ekonomik erişimlerini genişletmek isteyen hükümetler tarafından oldukça ilgi görmektedirler (Decoster, Ibarra, Mendiratta, & Santacroce, 2019).

Denizaltı fiber optik ağlar, ekonomik öneminin yanı sıra askeri ve stratejik amaçlar için de kritik öneme sahiptir. Bu ağlar, hükümetler tarafından küresel nakliye ve ticareti izlemek, istihbarat toplamak ve dünya çapındaki askeri üsler ve personel ile iletişim kurmak için kullanılmaktadır. Bu nedenle, genellikle stratejik bir unsur olarak görülmektedir. Dolayısıyla ABD, Çin ve Rusya gibi küresel aktörler arasındaki jeopolitik rekabette kilit bir rol oynamaktadır. Öyle ki fiber optik kablolardan oluşan fiziksel sistem, dünyanın belli başlı ülkelerini birleştirmekte ve uluslararası ses ve veri trafiğinin yüzde

95'inden fazlasını taşımaktadır. Ancak, denizaltı kablolarının önemi göz önüne alındığında, uluslararası hukuk tarafından yeterince korunmamaktadır (Cochrane, 2021).

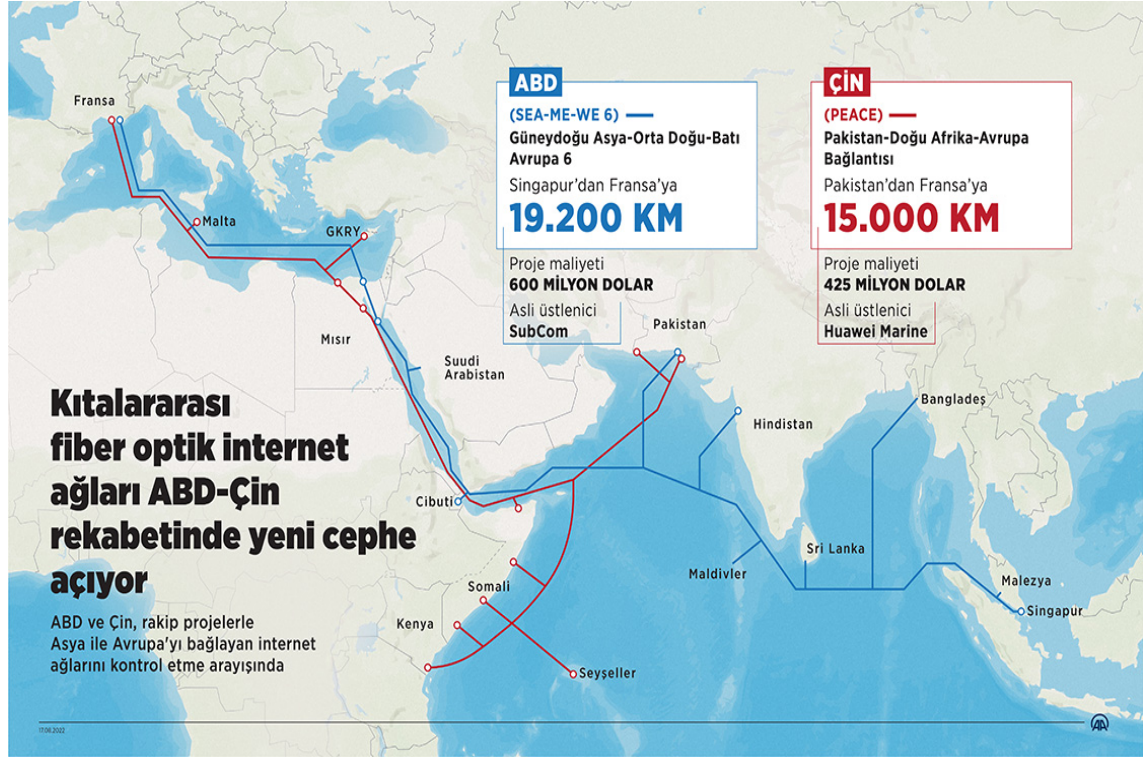
Dünya giderek birbirine bağlı ve dijital hale geldikçe, denizaltı fiber optik ağlarının uluslararası politikadaki önemi önümüzdeki yıllarda artmaya devam edecektir. Öyle ki hükümetler ve şirketler, ekonomik ve stratejik erişimlerini genişletmek için bu ağlara yatırım yapmaya devam edecek ve bu ağlara kontrol ve erişim rekabeti, küresel siyasette kritik bir faktör olmaya devam edecektir. Bu bağlamda Çin'in Babülmendep'teki nüfuz alanını genişletmeye çalıştığı yollardan biri de denizaltı fiber optik ağlarını geliştirmesidir. Örneğin, 2018 yılında Çinli telekomünikasyon şirketi Huawei Marine Networks, Pakistan ile Doğu Afrika'yı Kızıldeniz'den geçen bir denizaltı kablo sistemi ile bağlama projesini tamamlamış, fakat ABD buna karşı çıkmıştır (Blanchard & Collins, 2019). Pakistan – Doğu Afrika Kablo Bağlantısı (PEACE) olarak bilinen sistem, Çin'in bölgedeki dijital bağlantısını ve nüfuzunu genişletmek için stratejik bir hamledir. Çin'in jeoekonomik bir proje olarak duyurduğu Kuşak ve Yol Girişimi, Pakistan'ın Gawadar limanından Deniz İpek Yolu'na bağlanmaktadır ki PEACE projesi de bu anlamda ABD ve İngiltere ortaklığında Asya, Afrika ve Avrupa'yı bağlayan mevcut fiber optik ağı alternatif olarak dikkat çekmektedir.

Çin'in PEACE projesine karşı ABD de “Güneydoğu Asya-Ortadoğu-Batı Avrupa 6” (SEA-ME-WE 6) projesi ile Asya ile Avrupa'yı bağlayan internet ağlarını kontrol etmeyi sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bu projenin ABD'li telekomünikasyon şirketi SubCom tarafından yaklaşık 600 milyon dolarlık bir yatırımla gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. SEA-ME-WE 6 projesi, Güneydoğu Asya'da Singapur'dan Hint Okyanusu, Umman Denizi, Kızıldeniz ve Akdeniz'den geçerek Fransa'da son bulacak ve toplamda yaklaşık 19 bin 200 kilometrelik bir deniz altı kablo ağından oluşacaktır. 2025 yılında tamamlanması planlanan bu projenin kapsayacağı ülkeler ise Singapur, Malezya, Bangladeş, Sri Lanka, Hindistan, Pakistan, Maldivler, Cibuti, Suudi Arabistan, Mısır ve Fransa'dır (Aytekin, 2022).

Bu anlamda uluslararası siyasette ABD ile Çin arasında yaşanan rekabetin yansımalarından olan Babülmendep Boğazındaki etkileşimlerden biri de denizaltı fiber optik ağlardır. Babülmendep Boğazı, Avrupa, Afrika ve Asya'yı birbirine bağlayan stratejik bir su yoludur ve enerji güvenliğinin yanı sıra küresel ticaret için de büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Cibuti, altı ülkenin askeri üssüne ve Afrika Boynuzu'nun en önemli ticari limanlarına sahip olmasından dolayı ön plana çıkmaktadır. Cibuti'nin öne

çıkmasının başlıca nedeni ise Afrika Boynuzu'nda, Babülmendep Boğazı'nın girişinde, Afrika, Körfez ülkeleri ve Asya arasındaki istisnai coğrafi konumudur. ABD, donanma varlığı ve bölge ülkeleriyle ortaklıkları ile uzun yıllardır Cibuti'de baskın bir güç olmuştur.

İnfoğrafi 9: Babülmendep Jeopolitiğinde ABD – Çin Rekabetinin Denizaltı Fiber Optik Ağ Sistemi Boyutu

Kaynak: (Aytekin, 2022)

Diğer taraftan Çin de Kuşak ve Yol Girişimi'nin geliştirilmesi ve Cibuti'de bir askeri üs kurulmasıyla özellikle son on yıldır bölgede öne çıkan bir aktör haline gelmiştir. Bu bağlamda Xi Jinping yönetiminin 2012'den itibaren uyguladığı dış politika stratejisi, Kuşak ve Yol Girişimi belgeleri yoluyla ekonomik iş birliğini genişletme planlarının ana hatlarını çizmektedir. Bunlar; fabrikalar, yollar, köprüler, limanlar ve havaalanları, gaz ve petrol boru hatları, elektrik şebekeleri ve telekomünikasyon ağları inşa etmektir. Dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturan 60'tan fazla ülke Kuşak ve Yol Girişimi projelerine imza atmıştır (Wang & Ming, 2020). Nitekim Cibuti hem Çin'in PEACE hem de ABD'nin mevcut SEA-ME-WE 6'nın yanı sıra önceki yıllardaki yatırımları bağlamında Afrika Boynuzu'ndaki fiber optik ağların kara bağlantısının kesiştiği ülkedir. Ayrıca bu ülkede ABD ve Çin'in askeri üslerinin bulunması fiber optik ağların jeopolitik

sonuçları noktasında etkilidir (Blaubach, 2022). Nitekim hem ABD hem de Çin için başka bir devletin kritik altyapısı üzerindeki hüküm ve etki, yalnızca ekonomik getiriler değil, aynı zamanda önemli jeopolitik avantaj anlamına da gelmektedir.

Sonuç olarak, denizaltı fiber optik ağlarının gelişimi, özellikle hâkim güç rekabeti bağlamında uluslararası politika üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Babülmendep Boğazı'nda ABD ile Çin arasındaki rekabet, bu ağlar yoluyla bölgede hem teknolojik nüfuzunu korumak ve geliştirmek hem de jeopolitik sonuçları kontrol etmelerini sağlayacakları araçlardan biridir. Bu bağlamda denizaltı fiber optik ağlar, uluslararası siyasette hâkim güç rekabetinin temel alanlarından biridir.

5.4.1.3.Bölgesel Rekabet: Eritre – Etiyopya Sorunu ve Tigray Krizi Vakaları

Uluslararası siyasette ABD – Çin rekabetinin 2011 – 2021 yılları arasında Afrika Boynuzu'ndaki kriz hatlarına yansımaları, Eritre – Etiyopya sorunu ve Etiyopya'da Kasım 2020'de ortaya çıkan Tigray krizi vakaları nezdindedir. Önceki başlıklarda incelendiği üzere ABD ve Çin'in Cibuti nezdindeki nüfuzları söz konusu Afrika Boynuzu ülkeleri üzerinde yaşanan etkileşimlerde de doğrudan veya dolaylı olarak yaşanmaktadır. Bu anlamda ilk olarak Tigray krizi vakası nezdinde ABD ile Çin arasındaki rekabet analiz edilmeden önce söz konusu krizin arka planının incelenmesi gerekmektedir.

Tigray krizi, Addis Ababa yönetiminin iddiasına göre, Kasım 2020'de Tigray Halk Kurtuluş Cephesi'nin (*Tigray People Liberation Front – TPLF*) Etiyopya federal ordusuna ateş açmasıyla ortaya çıkmıştır (Al Jazeera, 2020). TPLF Etiyopya'yı 30 yıl yönetmiş ve yaklaşık 100 milyonluk nüfusa sahip Etiyopya'nın yüzde 7'lik Tigray kimliğine sahip nüfusunu temsil etmektedir. Ancak uzun yıllar bu ülkeyi yönettiğinden dolayı gerek ülke içindeki güvenlik ve sivil bürokraside, gerekse çeşitli Batılı ülkelerde diasporaya sahiptir. Bu anlamda TPLF hem iyi eğitilmiş askeri yapısı hem de sivil personelleriyle yerel ve uluslararası nüfuzu güçlüdür. Addis Ababa hükümeti ile TPLF arasında ortaya çıkan çatışmanın arka planı da Abiy Ahmed'in 2018 yılında seçilmesinin ardından ilk olarak Eritre ile sınır sorununu çözerek Nobel Barış Ödülü'nü almasıyla ulusal ve uluslararası alanda gücünü konsolide etmesine, ardından da güvenlik ve sivil bürokrasideki Tigraylıları bu kadrolardan uzaklaştırmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla ülke içinde önceki yıllardaki nüfuzunu kaybeden TPLF'nin Abiy Ahmed'le arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir (Devecioğlu, 2021). Takip eden süreçte TPLF, Covid-19 krizinin etkilerinden dolayı Abiy Ahmed yönetiminin genel seçimleri ertelemesine tepki

göstererek merkezi yönetimden bağımsız bir şekilde Eylül 2020’de Tigray’da seçimleri gerçekleştirmiş ve Addis Ababa yönetimini meşruiyetini sorgulamıştır (Hürriyet, 2020). Dolayısıyla, Addis Ababa ve Tigray arasında yaşanan çatışma, Başbakan Abiy Ahmed’in 4 Kasım 2020’de basına yaptığı açıklamada 3 Kasım 2020 gecesinde Kuzey Komutanlığına TPLF tarafından gerçekleşen saldırıdan dolayı Tigray’ın başkenti Mekelle’nin ordu tarafından ablukaya alındığını duyurmasıyla başlamıştır (Kavak, 2020). TPLF’nin üst düzey kadrolarının 2018 yılında federal hükümetteki pozisyonlarından uzaklaştırılmasına rağmen ABD, Etiyopya ve Eritre arasındaki barış sürecinden dolayı Addis Ababa hükümetiyle iyi ilişkiler geliştirmiştir. Ancak TPLF ve Addis Ababa arasındaki çatışmanın başladığı süreçte Etiyopya’nın kuzey komşusu Eritre askerlerinin de Tigray topraklarında savaşmasından dolayı ABD, her iki ülkeyi de kınamış ve Asmara yönetimini askerlerini geri çekmesi yönünde çağrı yapmıştır (US Department of State, 2021). Ayrıca ABD, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ni Tigray’daki eylemlerinden dolayı Etiyopya ve Eritre güçlerine yönelik BM yaptırımlarının uygulanması gerektiği önerisi Rusya ve Çin’in vetosuyla reddedilmiştir (Nichols & Psaledakis, 2021). ABD’nin Cibuti’deki AFRICOM üssünün Komutanı Tümgeneral William Zana, Kasım 2021’de BBC Africa’dan Anne Soy’a verdiği röportajda askeri kamptaki kuvvetlerin “krizlere yanıt vermeye” hazır olduğunu belirtmiştir (Zana, 2021). ABD komutanının verdiği bu demeçten de hareketle Washington yönetiminin Afrika Boynuzu’ndaki temel öncelikleri, Somali’deki el-Kaide bağlantılı Eş-Şebab terör örgütünün bölgeye yayılma tehlikesini önlemek ve Çin’in bölgede artan yükselişi noktasında söz konusu krizi kullanarak üstünlük sağlama ihtimalini önlemektir. Nitekim bu iki temel endişe 2021 yılı sonunda Trump sonrası kurulan Joe Biden yönetiminin bölgeye yönelik politikalarının temel öncelikleri arasında olacaktır.

Tigray savaşı konusunda Addis Ababa ve Asmara yönetimleri Batılı hükümetler tarafından artan bir baskı altındayken, dönemin Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Etiyopya ve Eritre’ye ziyaret düzenlemiştir. Söz konusu ziyarette Wang Yi, Çin’in Etiyopya’nın iç işlerine karışmadığına ve müdahalelere karşı çıktığına dikkat çekmiştir (Tadesse, 2021). Bu açıklamanın doğrudan ABD ve müttefiklerini hedef aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Pekin, ABD ve müttefikleri tarafından Etiyopya yönetimlerine yapılan baskıyı “Addis Ababa’nın iç işlerine müdahale” olarak tanımlamıştır. Ancak Pekin yönetimi, Eritre’nin Etiyopya’nın iç işlerine karışması durumu hakkında bir açıklama yapmaması dikkat çekmektedir. Çin ve ABD’nin Etiyopya ve diğer Afrika Boynuzu ülkeleriyle siyasi,

askeri ve sosyo-kültürel alanlarda ilgilenecek mücadele etmesi önceki bölümlerde de açıklandığı gibi ekonomik çıkarlarını konsolide etmeye dayanmaktadır. Dolayısıyla önümüzdeki yıllarda her iki aktörün de Tigray krizi özelinde bölgesel rekabeti devam edecektir.

5.4.1.4. Jeoekonomik Rekabet: Ticaret, Yatırım ve Çin'in “Borç Tuzağı Diplomasisi” Tartışması

Önceki başlıklarda da incelendiği gibi Çin'in Afrika Boynuzu ülkeleriyle geliştirdiği ticaret ve yatırımlar, Batılı akademisyenler tarafından “borç tuzağı diplomasisi” olarak adlandırılmaktadır. Nitekim Çin hükümeti tarafından 2013 yılında Kuşak ve Yol Girişimi'nin duyurulmasının ardından Pekin, ekonomik ilişkilerini geliştirdiği bölge ülkelere yatırımlarını da artırmıştır. Çin'in ilişki kurduğu ve aralarında ekonomik açıdan yapısal eşitsizliklerin olduğu bu ülkelerle angajmanları “borç tuzağı diplomasisi” olarak ifade edilmektedir (Brautigam, 2020). Borç tuzağı tanımlamasının en temel örneklerinden biri olarak Sri Lanka'nın Hambantota limanının hikayesi sunulmaktadır. Bu kapsamda Çin hükümeti, Sri Lanka'nın limanı inşa etmesi için 1 milyar dolarlık kredi vermiş ve bu limanı da Çinli şirketler inşa etmiştir. Ancak liman inşaatı tamamlandıktan sonra beklendiği gibi gelir getirememiş ve Sri Lanka, borcu geri ödemesi için 99 yıllık bir sözleşme karşılığında Çin devletine ait bir şirkete limanı devretmek zorunda kalmıştır (Abi-Habib, 2018).

Bu çalışmanın vakası olarak ele alınan Çin'in Afrika boynuzu ülkeleriyle geliştirdiği ilişkilerde de benzer bir durum söz konusudur. Çin, Cibuti'nin stratejik bölgesel konumunun yanı sıra bu ülke ve Etiyopya'dan büyük oranda doğal kaynaklara dayanan malları ithal etme konusunda faydalanmaktadır. Çin'in Cibuti ve diğer Afrika Boynuzu ülkelerine ihracatı ise son yıllarda artmaktadır. Ayrıca Cibuti'nin stratejik konumu, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi noktasında önemli bir noktada konumlandırmakta, diğer ülkeleri de bağlayacak ekonomik bir merkez olma potansiyelini güçlendirmektedir (Styan, 2019). Dolayısıyla bu konum ticari açıdan Cibuti'yi hem Çin hem de ABD açısından stratejik bir ortak haline getirmektedir.

Cibuti'nin ekonomik büyüme, alt yapı gelişimi ve ticari kaynaklara erişim noktasında üç temel sorunu bulunmaktadır. Bu sorunları aşma noktasında Cibuti'nin birincil seçeneği dış yardım ve borç hafifletmedir. Bu anlamda Cibuti'nin hem ABD hem de Çin'in finansman planlarını geri çevirmesi zor bir ihtimaldir (Okutsu, 2019). Cibuti'nin dış

borcu son yıllarda düzenli bir şekilde artmaktadır ve bunun büyük bölümünü Çin'den almaktadır. Örneğin, Dünya Bankası verilerine göre Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ni açıkladığı 2013 yılından 2021 yılına kadar toplam 1 milyar 772 milyon dolar borç almış (World Bank, 2021) ve bunun yaklaşık 1 milyar dolarını Çin sağlamıştır (Chaziza, 2021). Nitekim mevcut durumda Çin'in Cibuti'deki Addis Ababa – Cibuti demiryolu, Cibuti – Etiyopya su yolu ve Doraleh Konteyner limanının yenilenmesi gibi alt yapıların inşasında Çin fonu bulunmaktadır. Ayrıca Çin, Afrika Boynuzu ülkelerinde siyasi altyapının gelişimine de katkı sunmaktadır. Bu kapsamda Pekin yönetimi Cibuti'de yeni bir Parlamento ve Dışişleri Bakanlığı binasının yanı sıra Etiyopya'daki Afrika Birliği binasının inşa edilmesine de katkı sunmuştur (Shikwati, 2012). Çin'in Afrika Boynuzu'ndaki alt yapı inşası girişimleri temel olarak havalimanı inşası, kara ve demir yolları, enerji kapasitesinin güçlendirilmesi ve limanlardır (Onjala, 2016). Bölgeye gerçekleştirilen söz konusu katkılar Pekin yönetiminin bölge ülkeleriyle ticaretini desteklemekte ve dolaylı olarak yumuşak güç imajını da konsolide etmektedir. Dolayısıyla Çin'in Cibuti'deki alt yapı ve güvenlik konularında etkin olması bu ülkeyi Pekin'e bağımlı kılmaktadır.

ABD'nin Cibuti'yle ilişkileri Çin'e nazaran daha köklü bir arka plana sahiptir, ancak özellikle 2013 yılı sonrasında Pekin'in bu ülkeyle ilişkilerinin derinleşmesi Washington yönetimini endişelendirmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Cibuti'nin kalkınma noktasında ihtiyacı bulunmaktadır ve Washington yönetimi de bu anlamda USAID aracılığıyla katkı sunmaktadır. Ancak Çin'in Cibuti ve diğer Afrika Boynuzu ülkelerine gerçekleştirdiği yatırımlar göz önüne alındığında, ABD'nin Pekin kadar etkin olmadığı veriler üzerinden de açıkça görülmektedir.

ABD ve Çin arasında Afrika Boynuzu'ndaki bir diğer rekabet alanı da Batı medyası nezdinde yaşanmaktadır. Bu anlamda doğal kaynakların sömürülmesinin altyapı inşasının gerçek nedeni olduğunu iddia edilmekte ve bu durum Çin'in neo-sömürgeciliği olarak adlandırılmaktadır. Ancak Çin ve sömürge altyapısı arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Örneğin, Avrupa özelinde tarihsel süreçte sömürge altyapısı dışa dönüktür, yani kaynakların merkezden Avrupa'ya ihraç edilmesini ifade etmektedir. Çinliler ise limanlardan kıtaya altyapı inşa etmekte ve bu yöntemle ülkeler içinde ve bölgede entegrasyonu kolaylaştırmaktadır.

Sonuç olarak, uluslararası siyasetteki ABD – Çin rekabetinin Cibuti ve Afrika Boynuzu özelindeki durumu yatırımlar bağlamında değerlendirildiğinde Çin'in etkin olduğu

açıktır. Batılı aktörlerin Çin'e yönelik eleştirilerinin tutarlılığı olduğu gibi Afrika Boynuzu ülkelerine de önemli katkılar sunmaktadır. Dolayısıyla, Batılı akademisyenlerin Çin'i "borç tuzağı diplomasisiyle" kavramsallaştırdığı eleştirisi, Afrika Boynuzu nezdinde geçerli değildir, ancak Etiyopya'nın Cibuti dışında Eritre veya Somaliland ile kuracağı muhtemel ortaklıkların ABD ve Çin'in yatırımları bağlamında iki ülke arası rekabete de etki doğuracaktır.

5.4.2. İş birliği Alanı Olarak Terörle Mücadele

ABD ile Çin arasında bir önceki başlıkta incelenen rekabet alanlarının yanı sıra ortak çıkarlar bağlamında iş birliği yaptıkları hususlar da mevcuttur. Bu anlamda terörle mücadele her iki aktörün de hem bölgedeki müttefikleri nezdindeki konumları hem de ticari çıkarlarının güvenliği noktasında stratejik önemdedir. Afrika Boynuzu ülkelerine ABD ve Çin'in desteği yoğunlukla Somali, Etiyopya, Sudan ve Cibuti özelindedir. Dolayısıyla, her iki aktör de söz konusu ülkelerin ulusal orduları, polis ve diğer güvenlik organlarına verilen tecrübe paylaşımı eğitimleri ve askeri teçhizat desteğiyle terör sorunlarına karşı mücadele etmeleri desteklenmektedir. Nitekim Çin, Birleşmiş Milletler, ABD ve terörle mücadele operasyonlarına destek sunarak iş birliği yapma isteğini göstermektedir ki bu durum Çin'in bölgesel ve küresel ticaretinin güvenliği noktasında da stratejik önemdedir. Buradan hareketle bu başlıkta ilk olarak Çin'in uluslararası toplumla iş birliği, daha sonra ABD ile iş birliği mercek altına alınmaktadır.

Çin'in 2013 yılında duyurduğu Kuşak ve Yol Girişimi'nin de etkisiyle son yıllarda Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği aracılığıyla geliştirdiği iş birlikleri, uluslararası toplumla ilişkisini artırmıştır. Bu durumun Afrika Boynuzu ülkelerine de yansımaları bulunmaktadır. Pekin yönetiminin 2015 yılında Cibuti'de askeri üs kuracağını duyurması ve 2017 yılında resmi olarak açılışını yapması bölge ülkelerinin toplumlarıyla ilişkisini kuvvetlendirmenin yanı sıra hem bölge ülkeleriyle hem de ABD ve diğer Batılı aktörlerle iş birliğini teşvik etmektedir. Örneğin, Ekim 2018'de Çin, Avrupa Birliği'nin Somali kıyı şeridini izleme görevini yürüten Atlanta Operasyonu'na ev sahipliği yapmıştır. Avrupa Birliği liderliğindeki bu ortak girişimle Çin Deniz Kuvvetleri eğitim tatbikatları da yapmıştır. Dolayısıyla söz konusu süreçte Çin, Hindistan ve Japonya'yla birlikte Dünya Gıda Programı'nın gemilerini koruyarak Atlanta Operasyonu'na katkı sunmuştur (European Union External Action, 2019). Çin'in bu operasyona destek vermesinin arka planında ise Japonya ile Avrupa Birliği ülkelerinin Güney Çin Denizi'nde Pekin'in çatışmasız mevcudiyetini korumasına izin vermesi bulunmaktadır. Nitekim

Babülmendep Boğazı'nda Avrupa Birliği'yle ortak hareket etmek, Pasifik'te Hindistan'a karşı da bir denge kurma politikası anlamına da gelmektedir.

Çin, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası kuruluşların etkin bir üyesidir. Çin'in üye olduğu öne çıkan uluslararası kuruluşlar BM Terörle Mücadele Komitesi (UNCTC), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Asya-Pasifik Ekonomi Topluluğu (APEC), Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) olarak sıralanabilir. Çin'in üye olduğu söz konusu örgütler uluslararası toplumla arasında bir platform kurulması noktasında fayda sağlamaktadır. Ayrıca Çin, Afrika Boynuzu ülkeleri başta olmak üzere kıta genelinde terörle mücadele girişimlerinde iş birliği yaparken, bu durum ABD'nin terörle mücadele politikasına da katkı sunmaktadır. Diğer taraftan Çin'in uluslararası kuruluşlarda iş birliğinin bulunması ABD'nin çıkarları noktasında tehdit hissetmesi durumunda Pekin yönetiminin politika uygulamalarına baskı yapmasına imkân sağlamaktadır (Tanner & Bellacqua , 2016).

ABD ile Çin arasındaki ideolojik farklılıklara rağmen uluslararası ticaretin güvenliği noktasında Babülmendep Boğazı gibi alt bölgesel sistemlerde göreceli bir istikrarın bulunması her iki aktörün de ortak çıkarıdır. ABD – Çin Terörle Mücadele Çalışma Grubu'nun oluşturulması her iki devletin de terörle mücadele noktasında ilerleme kaydetmesini müzakere etmek, araştırmalar yapmak ve çözüm senaryoları konusunda değerlendirmeleri görüşmek için imkân sağlamıştır. İki ülke arasında terörle mücadele konusundaki ilişkiler 9/11'i takip eden süreçte gelişmiştir. Örneğin, Çin yönetimi, 2004 yılında Pekin'de bir FBI hukuk ateşesinin atanmasını ve 2006 yılında da ABD Sahil Güvenlik İrtibat Bürosu'nun kurulmasını onaylamıştır. Aynı zamanda 2006 yılında Çin ve ABD arasında imzalanan Mutabakat Zaptı kapsamında ABD polislerinin Pekin'e, Çinli polislerin de Washington'a ziyaret etmelerinin önü açılmıştır. Ayrıca yine aynı dönemde Çin Halk Bankası'na bağlı bir mali istihbarat birimi kurulmuş ve ABD'li memurlarla birlikte çalışılmıştır. Bunun sonucunda ise Çin'de Kara Para Aklama ve Terörün Finansmanı konusunda yasa çıkarılmıştır. Bu anlaşmalar 2011 ile 2021 yılları arasındaki dönem için iki aktör arasında teröre karşı mücadelede iş birliğinin temelini oluşturmuştur. Nitekim Washington merkezli “ABD – Çin Ekonomi ve Güvenlik İnceleme Komisyonu” tarafından hazırlanan rapora göre Pekin yönetimi, Cibuti'deki askeri üssünde terörle mücadele ve kara para aklama gibi terörün finansmanını engellemede iletişime açıktır (Tanner & Bellacqua , 2016).

Sonuç olarak, Afrika Boynuzu'nda Çin'in nüfuzu orta ve uzun vadeli potansiyele sahip olacağı alt yapı yatırımlarına odaklanırken, ABD'nin stratejisi ortalama bir Afrikalının faydasını sağlayacak somut politikalardan ziyade soyut kalmıştır. Örneğin, Trump yönetimi döneminde ABD, Çin'in yükselişine karşı mücadelede Afrika Boynuzu'ndan ziyade Pekin'den gelecek ticari tehditlere odaklanmıştır. Buna karşılık Çin, bölgeyle orta ve uzun vadeli ilişkilere yatırım yapmıştır. Buradan hareketle, ABD'nin bölgedeki nüfuzunu artırmaya yönelik politikalarında Çin'e karşı alternatif bir model sunması gerekmektedir. Örneğin, ABD'nin Afrika Boynuzu'nda farkına varması gereken temel durum, bölge insanının demokrasi gibi ikincil kaygılardan ziyade, önceliğinin günlük yaşamını kolaylaştıracak yatırımlar olduğudur. Bu nedenle, Çin'in Afrika Boynuzu toplumları nezdinde kalpleri ve zihinleri ABD'ye nazaran kazandığı ve hem günümüz hem de orta ve uzun vadede ABD'den daha avantajlı bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Afrika Boynuzu ülkeleri, bölgesel düzeyde kurdukları Afrika Birliği, Doğu Afrika Kalkınma Otoritesi (IGAD) ve Doğu Afrika Topluluğu (*East African Community*) gibi örgütlerle yabancı aktörlere karşı daha güçlü bir şekilde konumlanmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

Bu çalışma, uluslararası siyasette ABD ile Çin arasındaki rekabetin Babülmendep Boğazı'na yansımalarının nedenlerine ve söz konusu aktörlerin uluslararası sistem bağlamında bu coğrafyadaki statükodan memnuniyet düzeylerini açıklamaya dair geçerli bir yanıt aramıştır. Uluslararası sistemde ABD – Çin rekabetine dair Uluslararası İlişkiler literatüründe doğrudan yanıtlar farklı teorik yaklaşımlar yoluyla sunulurken, Babülmendep'teki yansımalar noktasındaki yanıtlar dolaylı ve oldukça sınırlıdır. Buradan hareketle literatürdeki boşluğu doldurmak amacıyla çalışmada, “Güç Geçiş Teorisi'nde memnuniyetsizlik konsepti” ve 2011 – 2021 yılları arasına odaklanılarak “teori test eden süreç analizi” metodu kullanılmıştır. Literatürde, Güç Geçiş Teorisi'nde memnuniyetsizlik konsepti bağlamında ABD – Çin rekabetini inceleyen çalışmalar, uluslararası sistemdeki statükodan ABD'nin memnun olduğu ve Çin'in memnun olmadığı; Çin'in memnun olduğu ve ABD'nin memnun olmadığı olmak üzere iki temel hipoteze odaklanmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma, söz konusu literatürü geliştirmek amacıyla her iki hipoteze de katkı sunarak, uluslararası sistemdeki statükodan ABD ve Çin'in memnun olduğu hipotezini kurarak ve vaka çalışması bağlamında Babülmendep özeline yoğunlaşarak literatürdeki çalışmalardan farklılaşmaktadır. Çalışmanın literatürden farklılaşmasının temel göstergesi, Babülmendep özelindeki ABD ve Çin arasındaki karşılaşmanın rekabetçi iş birliğine (*coopetition*) işaret etmesidir.

Babülmendep özelinde ABD – Çin rekabetini mercek altına alan bu çalışma, iki aktör arasındaki rekabetin güç geçişine neden olup olmayacağı sorusuna Güç Geçiş Teorisi'ndeki memnuniyetsizlik konsepti bağlamında kurulan üç temel hipotezle yanıt aramıştır. Bu hipotezler bağlamında Babülmendep özelinde uluslararası sistemdeki ABD – Çin rekabetine dair üretilen argümanlar, hâkim güç rekabeti, ideolojik ayrışma, güvenlik ikilemi, ekonomik ve teknolojik dinamikler ve sosyo-kültürel dinamikler kavramlarından hareketle mercek altına alınmıştır. Bu kavramların kullanılmasının nedeni hem literatürdeki mevcut çalışmaların yaklaşımına katkı sunmak hem de çalışmanın literatüre yaptığı katkı olan uluslararası sistemdeki statükodan ABD ve Çin'in memnun olduğu hipotezinin tartışılmasıdır.

Babülmendep jeopolitiğindeki ABD – Çin rekabeti, Yemen krizi ve Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkelerine yansımaları olmak üzere iki temel örnek üzerinden mercek altına alınmıştır. Yemen krizinin seçilmesinin nedeni, coğrafi şartların yanı sıra Babülmendep havzasındaki körfez ülkelerinin bu krizle doğrudan ilişkili olmasından dolayıdır. Cibuti ve Afrika Boynuzu ülkelerinin seçilmesinin nedeni ise bölgede 2011 – 2021 yılları arasında her iki ülkenin de siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel nüfuzlarının artmasının yanı sıra Cibuti’nin Babülmendep kıyısında askeri üsleri üzerinden bölgedeki güvenlik angajmanlarını da artırmış olmalarıdır. Babülmendep Boğazı’nda ABD – Çin rekabetinin Yemen krizi boyutunda “dolaylı pragmatik işbirliği” söz konusudur. Cibuti özelinde Afrika Boynuzu’nda ise askeri üsler bağlamında güvenlik ikilemi, denizaltı fiber optik ağ sistemleri yoluyla teknolojik rekabet, Eritre – Etiyopya sorunu ve Tigray krizi vakaları üzerinden jeopolitik rekabet, ticaret, yatırım ve Çin’in “borç tuzağı diplomasisi” iddiası üzerinden jeoekonomik rekabet bulunurken; terörizm ve korsanlıkla mücadele noktasında ise rekabetçi işbirliği mevcuttur.

Uluslararası sistemde ABD ve Çin rekabetinde iş birliği alanlarının sınırlı olduğu, dolayısıyla statükodan memnuniyet hipotezinden ziyade iki aktör arasında bir soğuk savaş yaşandığı anlaşılmakta ve önümüzdeki süreçte rekabetin sertleşeceği öngörülmektedir. ABD ve Çin rekabetinin Babülmendep Boğazı alt bölgesel sistemindeki aktörlere yansımaları ise uluslararası sisteme benzer şekilde ortak çıkarlar bağlamında sınırlı bir angajmana işaret etmektedir. Örneğin, Yemen vakasında Çin’in temel yaklaşımı Körfez ülkelerinden enerji talebi, Cibuti özelinde Afrika Boynuzu’nda ise ticaretin güvenliğine odaklıdır. Diğer taraftan ABD – Çin arasındaki hâkim güç rekabeti, Babülmendep Boğazı alt bölgesel sistemi nezdindeki ülkeler üzerinde, demokrasi ve özgürlük talebine karşı yeni sömürgeci uygulamalar söylemleri üzerinden çatışmayı artırdığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, ABD – Çin rekabeti, alt bölgesel sistemlerde çatışmaları artırmaktadır.

Yukarıda da açıklandığı gibi çalışmada, Babülmendep özelindeki ABD – Çin rekabeti, Güç Geçiş Teorisi’ndeki memnuniyetsizlik konsepti bağlamında kurulan üç hipotez çerçevesinde mercek altına alınmıştır. Bu hipotezler iki bakış açısıyla tartışılmıştır. Birincisi, ABD ve Çin’in uluslararası sistemdeki konumlanmalarıdır. İkincisi ise Babülmendep Boğazı bağlamında Yemen krizi ve Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkelerine yansımaların tartışılmasıdır. Her iki bakış açısı da hem üç hipotez için ayrı ayrı incelenmiş hem de karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Çalışmada Babülmendep özelinde uluslararası sistemdeki statükodan ABD'nin memnun olmasına karşılık Çin'in memnun olmadığı hipotezinin ikisi uluslararası sistem nezdinde, ikisi ise Babülmendep alt bölgesel sistemi nezdinde olmak üzere dört temel nedeni olduğu tespit edilmiştir.

ABD – Çin rekabetinin uluslararası sistem nezdindeki nedenlerinden birincisi, Çin'in Bretton Woods Anlaşması ile kurulan Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund – IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kuruluşlara ihtiyaç duymasından dolayı ABD'ye bağımlı olduğudur ki Pekin, siyasi, ekonomik ve askeri anlamda ABD'ye eş bir güç olması durumunda bu kuruluşların yapısında kendi lehine bir değişiklik talep edebilecektir. Dolayısıyla, buna göre Çin'in henüz yeterli bir güçte olmadığı ve söz konusu hipotez nezdinde memnuniyetsizliğine işaret edebilecek kayda değer bir kanıt olmadığı anlaşılmaktadır. İkincisi ise Çin'in uluslararası sistemdeki revizyonist taleplerinin Tayvan örneğinde olduğu gibi yakın bölgesinde ekonomik refahını ve güvenliğini etkilediği ölçüde ortaya çıktığına dair kanıtlardır. Bu kapsamda Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi politikası, Şangay İşbirliği Örgütü'nün ve Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın güçlendirilmesi yoluyla revizyonist eğilimli bir profile sahiptir. Dolayısıyla, uluslararası siyasette memnuniyetsiz bir aktör olarak yükselen Çin'in hâkim güç ABD'ye karşı revizyonist eğilimleri ideolojik bir boyuttan ziyade ekonomik ve güvenlik çıkarları çerçevesinde şekillenmektedir.

Babülmendep alt bölgesel sistemi bağlamında statükodan ABD'nin memnun, Çin'in memnun olmadığına dair nedenler, Yemen ve Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkelerine yansımalar olmak üzere iki alt vaka üzerinden mercek altına alınmıştır. Yemen örneğinde ABD ve Çin ortak çıkarlara sahiptir. Bu kapsamda Yemen krizine yönelik hem Obama hem de Trump'ın başkanlıkları döneminde ABD, bölgede müttefiki olan devletlerin güvenliği ve terörizme karşı savaş politikası çerçevesinde yaklaşırken, Çin ise enerji güvenliği ve bölgesel istikrar politikası bağlamında yaklaşmış ve ABD'nin müttefiki devletlere karşı bir politika geliştirmemiştir. Çin'i bu yönde politika seçimine yöneltten temel sebep ise enerji talebinin yaklaşık yarısını Ortadoğu ülkelerinden karşılamasıdır (Hunt, 2023). Ayrıca Çin'in hem 2011 öncesi hem de 2011 – 2015 yılları arası Yemen'le petrol ve doğalgaz anlaşmaları imzalaması, Sana özelindeki istikrar politikasını anlamlandırmaktadır. Ancak bu durum ABD ve Çin arasında uluslararası siyaset bağlamında yaşanan rekabetin Yemen'e yansımadağı anlamına da gelmemektedir. Örneğin, 2015 yılında Körfez İşbirliği Konseyi'nin Yemen'e başlattığı Kararlı Fırtına

Operasyonu’nu takip eden süreçte Çin yönetimi tepkisiz kalsa da İran’la “doğrudan olmayan” bağlantılara sahip Husi gruplara yönelik saldırılarda insani yardım desteği sunmuştur. Dolayısıyla, Yemen krizi özelinde ABD hâkim güç profili çizerken, Çin’in bu anlamda bir rolü söz konusu değildir ve sınırlı angajmanlara sahiptir ki bu hipotez kapsamında Yemen krizi vakası geçerli örnek teşkil etmemektedir.

Cibuti özelinde Afrika Boynuzu vakasında ise statükodan ABD’nin memnun ve Çin’in memnun olmadığı hipotezine dair veriler güvenlik ikilemi, denizaltı fiber optik ağ sistemleri bağlamında teknoloji ve bölgesel krizler konularında görülmektedir. Çin’in ilk deniz aşırı askeri tesisini Babülmendep Boğazı’nda açmış olması, ABD’nin Tayvan ve Güney Çin Denizi bağlamında Pekin yönetiminin çıkarlarına meydan okumasına bir karşılık olarak söz konusu rekabeti uzak denizlere taşıyarak uluslararasılaştırması noktasında kayda değer bir mesajdır. Nitekim bu durum Çin’in uluslararası sistemdeki statükodan memnuniyetsizliğine işaret etmekte ve Babülmendep alt bölgesel sistemine yansımaları göstermektedir.

Uluslararası sistemdeki statükodan ABD memnunken Çin’in memnun olmadığı hipotezinin Cibuti özelinde Afrika Boynuzu’na yansımaları noktasında ikinci bir gösterge de denizaltı fiber optik ağ sistemleridir. Avrupa ve Asya arasındaki mevcut kablo sistemini ABD ve İngiltere’nin inşa etmesinden dolayı Çin, veri akışı güvenliği noktasında endişelenmektedir. Nitekim Çinli telekomünikasyon şirketi Huawei Marine Networks, 2018 yılında Pakistan’ın Gawadar limanı ve Cibuti arasında mevcut hatta alternatif bir projeye başlamıştır. Dolayısıyla, Çin’in uluslararası sistemdeki statükodan memnun olmadığı hipotezinin Babülmendep Boğazı’ndaki kanıtlarından biri de deniz altı fiber optik ağ sistemleridir. Bu yolla Çin, bölgeye yönelik hem teknolojik nüfuzunu hem de jeopolitik çıkarlarını konsolide ederek ABD’nin bölgedeki mevcut konumuna meydan okumaktadır.

Çin’in memnun olmadığı hipotezi bağlamında Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkelerine yansıyan üçüncü bir rekabet alanı da bölgesel krizler nezdinde gözlemlenmektedir. Bu anlamda ABD ve Çin’in 2011 – 2021 yılları arasında farklı politikalar uyguladığı vakalar Eritre – Etiyopya sorunu ve Tigray krizi nezdinde gözlemlenmiştir. Örneğin, Tigray krizinin Kasım 2020’de ortaya çıkmasından itibaren ABD, Eritre ile Etiyopya arasındaki barışın sağlandığı bir yıl önceki görüşmelere destek vermesine rağmen, her iki aktörün de Tigray Halk Kurtuluş Örgütü’yle çatışmasını kınamıştır. Diğer taraftan Pekin yönetimi ise Etiyopya ve Eritre’ye mali yaptırımlar noktasında BMGK’ya Washington yönetimi

tarafından sunulan teklife Moskova yönetimiyle birlikte ret oyu vermiştir. Ayrıca AFRICOM Komutanı William Zana'nın krizlere askeri müdahale yapmaya hazır olduklarını belirtmesine karşılık, dönemin Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin müdahalelere karşı çıktıklarını belirtmesi iki aktörün rekabetine işaret etmektedir. Sonuç olarak, günümüzde Batılı aktörlerin Etiyopya ve Eritre'ye baskısıyla Tigray krizi nezdinde tarafların uzlaşısıyla çözülmüştür. Dolayısıyla, söz konusu hipotez bağlamında Çin'in statükodan memnun olmadığı, ABD'nin ise ekonomik ve diplomatik yaptırımlar yoluyla hâkim güç konumunu sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Çalışmada, Babülmendep özelinde uluslararası sistemdeki statükodan Çin memnunken, ABD'nin memnun olmadığı hipotezinin ikisi uluslararası sistem nezdinde, diğer ikisi ise Babülmendep alt bölgesel sistemi nezdinde olmak üzere dört temel nedeni olduğu tespit edilmiştir.

ABD'nin uluslararası sistemde hâkim güç olmasına rağmen, Çin'in yükselişinden endişe duyduğu, dolayısıyla statükodan memnun olmadığı hipotezi, özellikle Donald Trump'ın başkanlık yaptığı 2016 – 2021 yılları arasındaki politikaları bağlamında örnek teşkil etmektedir. Bu çerçevede, uluslararası sistemde Washington yönetiminin hâkim güç olarak statükodan memnun olmadığı, fakat Trump yönetimini Pekin'e karşı ticaret savaşına yönelten sebepler, “Önce Amerika” gibi iç siyasetteki liderlik tarzının yanı sıra dış politikadaki gelişmelerdir. Buradan hareketle ABD'nin uluslararası sistemdeki statükodan memnun olmadığına işaret eden üç temel neden bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, ABD'nin uluslararası siyasetteki küresel yönetim mekanizmaları olan iklim değişikliği konusundaki Paris Anlaşması'ndan (*Paris Agreement*), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (*NAFTA*) ve Trans – Pasifik Ortaklığı'ndan (*Trans – Pacific Partnership Agreement - TPO*) çekilmesidir. İkincisi, ABD'nin uluslararası güvenlik bağlamındaki girişimlerden çekilmesidir. Bu anlamda Washington yönetimi, Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty – INF*) ve İran'la P5+1 (ABD, Çin, İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya) arasında yürütülen Ortak Kapsamlı Eylem Planı'ndan (*Joint Comprehensive Plan of Action – JCPA*) çekilmiştir. Ayrıca Trump yönetimi döneminde, dünyanın farklı coğrafyalarındaki barışı koruma ve sürdürme operasyonlarında görev alan ABD askerlerinin çekilmesi, mali ve idari desteğin azaltılması kararı alınmıştır. Ancak bu karar, diğer batılı aktörlerin ilgili operasyonlarda katkısının artması talebine dayanmaktadır ki Trump yönetimi, Avrupa Birliği ülkelerine NATO'ya maddi katkılarını yerine getirmeleri konusunda

çağrıda bulunmuştur. Üçüncüsü, ABD'nin uluslararası sosyo-kültürel meselelerle ilgili BM kuruluşlarından çekilmesidir. Örneğin, Trump yönetimi UNESCO ve İnsan Hakları Konseyi'nden çekildiğini açıklamıştır. Dolayısıyla söz konusu politika tercihleri ABD'nin uluslararası sistemdeki memnuniyetsizliğine işaret etmektedir.

ABD'nin memnuniyetsizliğine işaret eden söz konusu politika tercihlerine karşılık Çin'in uluslararası sistemdeki statükodan memnuniyetini gösteren nedeneler ise siyasi ve ekonomik gerekçelere dayanmaktadır. Siyasi açıdan Çin hem Kuşak ve Yol Girişimi hem de Asya Altyapı Yatırım Bankası yoluyla ABD'nin domine ettiği liberal ekonomik sisteme uyumlu hareket etmektedir. Fakat Trump yönetimi, Çin'in söz konusu girişimlerinden endişe duymuştur. Ekonomik açıdan ise ABD'nin uluslararası sistemde hâkim güç olmamasına rağmen, Pekin'in Washington'a ihracatını artırmasıdır. Nitekim Washington yönetimi söz konusu durumdan endişe duymuş ve dönemin Devlet Başkanı Donald Trump, Huawei başta olmak üzere Çinli teknoloji şirketlerine yaptırımlar başlatmış ve ilerleyen zamanda Çin'in ABD'ye artan ihracatını düşürmek için gümrük vergisini artırmıştır. Dolayısıyla ticaret savaşı kapsamındaki yaptırımlar uluslararası sistemdeki statükodan ABD'nin memnuniyetsiz bir aktör olduğuna işaret ederken, Çin'i endişelendirse de siyasi ve jeopolitik açıdan memnun bir aktör olduğunu göstermektedir.

Babülmendep alt bölgesel sistemi bağlamında statükodan Çin'in memnun olduğuna dair nedenler, Yemen ve Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkelerine yansımalar olmak üzere iki alt vaka üzerinden analiz edilmiştir. Yemen krizi vakası özelinde uluslararası sistemdeki jeopolitik yapının alt bölgesel sisteme yansımaları bağlamındaki Çin'in konumu, statükodan dolayı memnuniyetine işaret etmektedir. Örneğin, Yemen'de Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri öncülüğünde 2015 yılında gerçekleşen askeri müdahale noktasında ABD'nin desteği bulunmasına rağmen, Çin'in olumlu ya da olumsuz tepki vermemesi, söz konusu Körfez ülkeleriyle enerji talebi özelindeki bağımlılığından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda Pekin yönetimi gerek BM Güvenlik Konseyi gerekse Yemen'deki yerel aktörlerle münasebetler noktasında Körfez ülkeleriyle uyumlu hareket etmiş, Yemen özelinde Babülmendep alt bölgesel sistemindeki ABD'nin konumuyla çatışmamıştır. Bunun nedeni Çin'in Körfez ülkeleriyle ilişkilerini bozmak istememesidir. Dolayısıyla, Yemen vakasında Çin, ABD'nin hâkim güç olduğu statükodan dolayı memnuniyeti söz konusuysa, yapılan araştırmalar sonucunda Pekin yönetiminin politikalarına karşı ABD'nin memnun olmadığına dair bir veri tespit edilememiştir.

ABD'nin memnuniyetsizliğine karşılık Çin'in memnuniyeti hipotezi bağlamında Pekin'in bölgedeki başarıları öne çıkmıştır. Bu bağlamda 2017 yılında Çin'in Cibuti'de askeri üs açması ve ABD'nin kurduğu denizaltı fiber optik ağ sistemlerine alternatif hat inşa etmesi dikkat çekmektedir. Çin'in Cibuti'deki askeri tesisi noktasında Washington yönetiminin temel endişesi, Pekin yönetiminin küresel bir oyuncu olarak Ortadoğu ve Afrika'daki artan ekonomik nüfuzunu askeri varlığını geliştirerek konsolide etmesidir. Deniz altı fiber optik ağ sistemleri konusunda ise Çin'in Huawei Marine Networks şirketi, Pakistan – Doğu Afrika Kablo Bağlantısı (PEACE) yoluyla ABD'nin inşa ettiği mevcut fiber optik ağlarına alternatif bir hatla karşılık vermektedir. Söz konusu fiber optik ağlar hem ABD hem de Çin için başka bir devletin/devletlerin kritik altyapısı üzerindeki hüküm ve etkisini artırmasının yanı sıra önemli jeopolitik avantaj anlamına da gelmektedir. Ayrıca her iki aktör de bu ağlar yoluyla bölgede hem teknolojik nüfuzunu korumak ve geliştirmek hem de jeopolitik sonuçları kontrol etmelerini sağlayacakları araçlardandır. Dolayısıyla her iki örnek de Babülmendep Boğazı alt bölgesel sistemindeki ABD – Çin rekabeti noktasında Washington'un hâkim bir güç olarak konumuna karşı Pekin tarafından kurulan askeri üs ve alternatif denizaltı fiber optik hat yoluyla meydan okunduğuna işaret etmektedir. Bu durum da tezin söz konusu hipotezini güçlendirmektedir.

Çalışmada, Babülmendep özelinde uluslararası sistemdeki statükodan ABD ve Çin'in memnun olduğu hipotezinin ise ikisi uluslararası sistem nezdinde, diğer ikisi ise Babülmendep alt bölgesel sistemi nezdinde olmak üzere dört temel nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Uluslararası sistemdeki statükodan ABD ve Çin'in memnun olduğu hipotezini doğrulayan temel gelişme ticaret savaşının sona erdirilmesidir. Nitekim dönemin ABD Devlet Başkanı Donald Trump, 2019 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'le Osaka'da gerçekleştirdiği görüşme sonrası Huawei odaklı arz yasağını gevşetmiştir (Leonard & King, 2019). Diğer taraftan Çin, ABD'nin hâkim güç olduğu BM kurumlarındaki etkinliği, Kuşak ve Yol Girişimi ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB) gibi Asya'dan Latin Amerika'ya kadar farklı coğrafyaları kapsayan projeleriyle liberal ekonomik sistemi desteklemekte ve bu durum da Pekin yönetiminin statükodan memnuniyetine işaret etmektedir. Nitekim AAYB'ye İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve İsrail gibi Batılı ülkelerin üye olması bu iddiayı güçlendirmektedir.

Buradan hareketle ABD ve Çin'in uluslararası sistemden memnuniyeti üç farklı perspektiften açıklanabilir. Bunlardan birincisi, her iki aktörün de uluslararası sistemde üçüncü bir gücün ortaya çıkmasını arzu etmemesidir. Nitekim bu durum, Washington için yükselişinin iki kutuplu dünya düzeni aktörü olduğu süreçten kaynaklanırken, Çin için ise ekonomik yükselişini ABD'nin domine ettiği liberal ekonomik sistemin şartlarına borçlu olmasıdır.

İkincisi, ABD ve Çin'in uluslararası sistemde ideolojik açıdan rekabet etmemeleridir. Örneğin, ABD'nin bilhassa Irak ve Afganistan'a demokrasi ihraç etme amacıyla düzenlediği askeri operasyonlardaki ideolojik yaklaşımına karşılık, Çin'in söz konusu ülkelere kayda değer bir müdahalesi veya operasyonlara tepkisi olmamıştır. Dolayısıyla Çin, ABD'nin alt bölgesel sistemlerdeki demokrasi ihraç etme politikalarıyla çatışan değil, uyumlu hareket eden bir pozisyona sahip olmuştur. Bu bağlamda Çin'in demokratik rejim ve liberal piyasa ekonomisi temelli Washington Konsensüsüne karşılık, otoriter rejim ve liberal piyasa ekonomisini önceleyen Pekin Konsensüsü tutumu bu iddiayı çürütmemektedir. Nitekim Çin, Pekin Konsensüsü tutumunu ABD'nin hâkim güç konumuna meydan okumaktan daha çok otoriter rejimlerle ticari ilişkilerini geliştirirken söz konusu ülkelerin iç işlerine karışmamayı tercih etmesiyle konsolide etmektedir. Örneğin Çin, otoriter bir yönetime sahip Cibuti'yle ilişkilerini geliştirirken, bu ülkenin iç siyasetine dair herhangi bir konuda baskı kurmamıştır.

Üçüncüsü, Çin'in Asya Altyapı ve Yatırım Bankası'na (AAYB) karşılık ABD'nin 2015 yılında Trans-Pasifik Ortaklığını (TPO) kurmasından sonra ortaya çıkan rekabet tartışmasıdır. Bu kapsamda Çin'in Asya Altyapı Yatırım Bankası'na ABD dışındaki Batılı aktörlerin (İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, Türkiye ve İsrail) destek vermesi dikkat çekmektedir. ABD'nin TPO yoluyla Asya-Pasifik bölgesinde Çin'e karşı blok oluşturması Washington'un memnuniyetsizliğine işaret etse de liberal ekonomik sistemin desteklenmesi noktasında daha güçlü kurumların oluşması ve entegrasyonun desteklenmesi noktasında iki aktörün küresel sistem bağlamında uyumlu hareket etmesini mümkün kılacaktır. Nitekim Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) de AAYB'nin bir parçasıdır. Dolayısıyla, AAYB ve KYG, liberal uluslararası düzenin verimli bir tamamlayıcısıdır ki ABD ve Çin'in gelecekte söz konusu girişimler nezdinde ortak çıkarları ekseninde iş birliği kurduklarını görmek mümkün olabilir.

Babülmendep alt bölgesel sistemi bağlamında statükodan ABD ve Çin'in memnun olduğuna dair nedenler, Yemen ve Cibuti özelinde Afrika Boynuzu ülkelerine yansımalar

olmak üzere iki alt vaka üzerinden analiz edilmektedir. Yemen krizi vakası bağlamında ABD'nin politika tercihleriyle Çin'in uyumlu hareket etmesi, her iki aktörün de bölgesel statükodan memnuniyetine işaret etmektedir. Ancak, Yemen vakasında ABD ve Çin'in ortak çıkarlara sahip olması, Pekin yönetiminin zorunlu bir tercihidir. Nitekim Çin, hidrokarbon talebinin yaklaşık yüzde 50'sini Körfez ülkelerinden karşılamaktadır ki bu durum, Körfez İşbirliği Konseyi'nin Yemen'e yönelik Kararlı Fırtına Operasyonu'na Pekin yönetimi, siyasi ve hukuki açıdan karşı çıkmamıştır. Dolayısıyla Yemen krizi vakası bağlamında ABD ve Çin, alt bölgesel sistemdeki statükodan memnundur.

Cibuti özelinde Afrika Boynuzu vakası bağlamında ise ABD ve Çin, terör ve korsanlığa karşı mücadele noktasında iş birliği kurmalarından dolayı statükodan memnundur. Nitekim terörle mücadele noktasında ABD ve Çin hem bölgedeki müttefikleri nezdindeki konumları hem de Babülmendep Boğazı'ndaki ticari çıkarlarının güvenliği noktasında ortak bir vizyona sahiptir. Ayrıca Afrika Boynuzu ülkelerinden Cibuti, Somali, Etiyopya ve Sudan'ın ulusal orduları, polis ve diğer güvenlik organlarının terörle mücadele etmeleri noktasında her iki aktör de eğitimler vermekte ve güvenlik ekipmanları taleplerine arz sağlamaktadır. Bu anlamda ABD ve Çin'in BM tarafından yürütülen bölgedeki barışı koruma ve sürdürme operasyonlarında iş birliği yapması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, söz konusu veriler, ABD ve Çin'in Babülmendep Boğazı alt bölgesel sistemindeki Afrika Boynuzu vakasında, terörle ve korsanlıkla mücadele bağlamında statükodan memnun olduklarına işaret etmektedir.

Çin, bilhassa 1990'lı yıllardan itibaren küresel liberal ekonomik sistemle bütünleşmiş, ancak ABD'nin beklediği gibi ne içerde serbest piyasa ekonomisini öncelemiş ne de demokratik bir rejim ihdas etmiştir. Pekin yönetimi, piyasa ekonomisi ve otoriter rejim temelli politikası ve ilişki kurduğu ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesi çerçevesinde uluslararası siyasetteki ekonomik, siyasi, teknolojik ve güvenlik alanlarındaki gücünü konsolide etmiştir. Çin'in iç işlerine karışmama ilkesi noktasında Babülmendep Boğazı alt bölgesel sistemi bağlamında başta Eritre – Etiyopya sorunu ve Tigray krizi olmak üzere farklı alanlardaki diplomatik eğilimleri bu ilkeye dair kayda değer anlamda haklı eleştirilere zemin hazırlasa da Pekin'in söz konusu ülkeler nezdindeki kabul edilebilirliği ekonomik ve güvenlik gücüyle kabul edilebilir bir seviyede olduğu izlenmiştir.

Diğer taraftan, ABD'nin yükseliş hikayesiyle Çin'in hikayesi benzerlik göstermektedir ki bu durum da her iki aktörün uluslararası sistemdeki statükodan memnun olduğuna işaret eden nedenlere rağmen önümüzdeki süreçte rekabetin sertleşeceğine işaret

etmektedir. Nitekim ABD, uluslararası siyasetteki hâkim güç konumunu ilk olarak Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde konsolide etmiş, nihayetinde ise dünyanın güvenilir ve etkili ülkesi olmuştur. Benzer şekilde Çin de Asya bölgesinde ekonomik, siyasi, güvenlik ve sosyo-kültürel gücünü konsolide etme çabasıdadır ki Asya Altyapı Yatırım Bankası bu durumun göstergesidir. Dolayısıyla, mevcut durumda her iki ülkenin de uluslararası sistemdeki statükodan memnun bir profil çizdiğine dair veriler dikkat çekmektedir. Ancak Çin'in Asya bölgesini aşarak Kuşak ve Yol Girişimi'ni açıklaması, Cibuti'de askeri üs açması, ABD'ye alternatif Avrupa ve Asya kıtalarını bağlayan fiber optik ağ sistemini kurması, orta vadede iki aktör arası rekabetin sertleşebileceğine işaret etmektedir.

ABD ve Çin arasındaki hâkim güç rekabetinin savaşa dönüşmesi noktasında sıcak hat Pekin yönetiminin yakın coğrafyası olan Doğu Asya'da gerçekleşebilir ki ABD de Çin'i küresel bir güç olma noktasında engellemek amacıyla Tayvan ve Güney Çin Denizi bölgesinde kısıp almayı amaçlamaktadır. Nitekim böyle bir senaryonun gerçekleşmesi durumunda Çin'in uzak coğrafyalardaki alt bölgesel sistemlerde sahip olduğu kabiliyetleri ön plana çıkacak ve Babülmendep Boğazı başta olmak üzere mevcut durumdaki rekabet derinleşecektir. Bu anlamda Çin'in 2015 yılında Cibuti'de açtığı askeri üssün kapasitesinin önümüzdeki yıllarda geliştirileceği ve farklı bölgelerde de Pekin'in askeri üslerinin açılacağını görmek mümkündür. Örneğin mevcut durumda Çin, Afrika kıtasının Gine Körfezi bölgesindeki ülkelerle askeri üs kurma noktasında girişimde bulunmaktadır.

Uluslararası sistemdeki ABD ve Çin rekabetinin alt bölgesel sistemlere yansısı noktasında mercek altına alınan Babülmendep Boğazı vakasında bölge ülkelerine hem olumlu hem de olumsuz bulgular bulunmaktadır. Bu durum ABD ve Çin arasındaki hâkim güç rekabetinin gelişmekte olan ülkeler arası ilişkilerde ve devlet içi çatışmalar nezdinde gözlemlenmektedir. Örneğin Çin, otoriter yönetimlere sahip bölge ülkeleriyle ittifak kurarken, ABD ve müttefikleri, söz konusu yönetimlerin çatışan taraflarına barış çözümleri üretmekte, insan haklarının korunmasını savunmakta ve demokratik yönetime geçişi desteklemektedir. Ancak ABD öncülüğündeki Batılı ülkelerin yaklaşımı Çin ve iktidardaki otoriter yönetimler tarafından yeni sömürgeci bir yaklaşım olarak olumsuz yorumlanırken, Etiyopya ve Eritre gibi otoriter yönetimlere karşı savaşılan ülkelerdeki gruplar tarafından özgürlük ve demokrasi bir umut olarak görülmektedir. Buradan hareketle, ABD – Çin rekabetinin olumlu tarafı bölge halkalarına özgürlük ve demokrasi

talebiyle iyi yönetim ilkelerini benimsetirken, diğer taraftan da otoriter rejimlerin baskıcı politikalarına cesaret vermektedir. Dolayısıyla, ABD – Çin rekabetinin Babülmendep Boğazı gibi alt bölgesel sistemlere yansımaları, yakın tarihte soğuk savaş olarak adlandırılan ABD – SSCB rekabetinin yaşandığı dönemi hatırlatmaktadır. Buradan hareketle, “Ayıyla dans edersen, dansın ne zaman biteceğine ayı karar verir” içerikli Rus atasözü tezin konusuyla yakından ilgilidir. Diğer bir deyişle, iki küresel güç iki ayıya benzetilirse, söz konusu aktörlerden hangisinin dansı ne zaman bitireceğine karar vermesi esas sorunsalı oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma 2011 – 2021 yılları arasında uluslararası sistemdeki ABD – Çin rekabetini Babülmendep alt bölgesi özelinde mercek altına almış ve söz konusu bulguları elde etmiştir. Bu bulgulara göre, ABD ve Çin’in arasındaki pragmatik iş birliğinin sadece uluslararası sistem düzeyinde değil aynı zamanda alt bölgesel sistemlerde de devam ettiği aşıkardır.

KAYNAKÇA

- Abi-Habib, M. (2018, June 25). *How China Got Sri Lanka to Cough Up a Port*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2018/06/25/world/asia/china-sri-lanka-port.html>
- Aglionby, J., & Kerr, S. (2017, January 17). *Djibouti finalising deal for Saudi Arabian military base*. From Financial Times: <https://www.ft.com/content/c8f63492-dc14-11e6-9d7c-be108f1c1dce>
- AGOA Info. (2001). *COMESA - United States (TIFA)*. From AGOA Info: <https://agoa.info/images/documents/5186/US-COMESA%20TIFA%20English.pdf>
- Ahmad, O. (2020, June 29). *Israel's ambitions in south Yemen increase risk of conflict with Houthis*. From Middle East Monitor: <https://www.middleeastmonitor.com/20200629-israels-ambitions-in-south-yemen-increase-risk-of-conflict-with-houthis/>
- Aid Data. (2013, November 18). *China Eximbank pledges \$508 million concessional loan for two container ports in Aden and Mokha*. From Aid Data: <https://china.aiddata.org/projects/41200/>
- Akgül, Ö. (2019). Güç Geçiş Teorisi ve Çoklu Hiyerarşi Modelini Yeniden Düşünmek: Dünya Güç Hiyerarşisindeki Değişimin Teorik Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 815-831.
- Al Jazeera. (2020, November 4). *Ethiopian PM Abiy accuses TPLF of camp 'attack', vows response*. From Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2020/11/4/pm-ahmed-vows-response-after-deadly-attack-in-northern-ethiopia>
- Al Jazeera. (2021, April 10). *Veteran ruler Guelleh re-elected Djibouti leader for fifth term*. From Al Jazeera News: <https://www.aljazeera.com/news/2021/4/10/veteran-ruler-guelleh-re-elected-djibouti-leader-for-fifth-term>
- al-Dawsari, N., & Nasser, S. (2020). The Role of “Legitimacy,” Hadi, and the Islah Party. In S. W. Day, & N. Brehoney, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 211 - 231). Switzerland: Plagrove Macmillan.
- al-Jazeera. (2019, February 23). *Saudi Crown Prince Defends China's Right to Fight "Terrorism."*. From al-Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/23/saudi-crown-prince-defends-chinas-right-to-fight-terrorism>
- Al-Qahtani, B. (2017, August 12). *Houthis Hamper Chinese Mediation to Hold Talks with Ould Cheikh*. From Asharq Al-Awsat: <https://eng-archive.aawsat.com/badr-al-qahtani/news-middle-east/houthis-hamper-chinese-mediation-hold-talks-ould-cheikh>
- Alamer, S. (2021, April 14). *Biden and the War in Yemen: The Larger Context of the Shifts in the American Position*. From Carnegie Endowment: <https://carnegieendowment.org/sada/84326>
- Aliboni, R. (1985). *The Red Sea Region: Local Actors and the Superpowers*. London: Routledge.
- Allen, N. (2018). Assessing a Decade of U.S. Military Strategy in Africa. *Orbis*, 62(4), 655–669.

- Allo, A. K. (2018, May 6). *Ethiopia-Eritrea Conflict, 20 years on: Brothers Still at War*. From Al-Jazeera: www.aljazeera.com/indepth/opinion/ethiopia-eritrea-conflict-20-years-brothers-war-180506082447762.html
- Almeida, M., & Bonnefoy, L. (2020). The Role of Muslim Brothers, Salafis, and Jihadis. In S. W. Day, & N. Brehony, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 271 - 290). Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Amaro, S., & Gamble, H. (2018, February 17). *US Government Is 'Exceptionally Vulnerable' to Cyberattacks, Security Expert Says*. From CNBC: <https://www.cnn.com/2018/02/17/us-government-is-exceptionally-vulnerable-to-cyber-attacks-security-expert-says>
- AMISOM. (2022, February 21). *Djiboutian troops under AMISOM receive AU service medals*. From AMISOM: <https://amisom-au.org/2022/02/djiboutian-troops-under-amisom-receive-au-service-medals/>
- Anadolu Ajansı. (2018, Mart 24). *Çin ile ABD arasında ticaret savaşının fitili ateşlendi*. From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/9457>
- Andersen, B., & Perry, C. (2017). *Weighing the Consequences of China's Control over the South China Sea*. Cambridge: The Institute for Foreign Policy Analysis.
- Androsoy, A., & Voltzinger, N. E. (2008). Simulation of the internal tide in the Strait of Bab el Mandeb (the Red Sea). *Izvestiya Atmospheric and Oceanic Physics*, 44, 121-137.
- Associated Press. (2012, January 25). *US Navy Sea ls who killed Bin Laden Rescue Two Hostages From Somalia*. From The Guardian: www.theguardian.com/world/2012/jan/25/us-navy-seals-freed-somalia-hostages
- Auerswald, D. (2019, May 24). *China's Multifaceted Arctic Strategy*. From War on the Rocks: <https://warontherocks.com/2019/05/chinas-multifaceted-arctic-strategy/#:~:text=China%20is%20directing%20economic%20investment,through%20its%20Polar%20Silk%20Road>
- Aytekin, E. (2022, Ağustos 17). *Kıtalararası fiber optik internet ağları ABD-Çin rekabetinde yeni cephe açıyor*. From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kitalararasi-fiber-optik-internet-aglari-abd-cin-rekabetinde-yeni-cephe-aciyor/2662882>
- Aytekin, E. (2022, Ağustos 17). *Kıtalararası fiber optik internet ağları ABD-Çin rekabetinde yeni cephe açıyor*. From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kitalararasi-fiber-optik-internet-aglari-abd-cin-rekabetinde-yeni-cephe-aciyor/2662882>
- Baabood, A., & Baabood, A. (2020). Omani and Qatari Roles in the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehoney, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 165-178). Cham: Palgrave Macmillan.
- Babb, C. (2017, April 24). *Djibouti: Pentagon Chief Visits Djibouti, Sole US Base in Africa*. From South Africa Today: <https://southafricatoday.net/africa-news/east-africa/djibouti/djibouti-pentagon-chief-visits-djibouti-sole-us-base-in-africa/>
- Bader, J. A. (2018, June 12). *What Kim Jong-un and Trump each achieved in Singapore*. From Brookings: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/06/12/what-kim-jong-un-and-trump-each-achieved-in-singapore/>
- Baker, P., & Hulse, C. (2009, December 29). *U.S. Had Early Signals of a Terror Plot, Obama Says*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2009/12/30/us/politics/30obama.html>
- Bannon, S. (2019, May 6). *We're in an Economic War with China. It's Futile to Compromise*. From The Washington Post: <https://www.washingtonpost.com/opinions/steve-bannon-were-in-an-economic-war-with-china-its-futile-to-compromise/2019/05/06/>

- war-with-china-its-futile-to-compromise/2019/05/06/0055af36-7014-11e9-9eb4-0828f5389013_story.html
- Barrow, K. (2016, October 5). *Ethiopia-Djibouti railway inaugurated*. From International Railway Journal: <https://www.railjournal.com/africa/ethiopia-djibouti-railway-inaugurated/>
- BBC News. (2015, April 3). *Yemen Crisis: China Evacuates Citizens and Foreigners from Aden*. From BBC News: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-32173811>
- BBC. (2009, December 30). *China floats idea of first overseas naval base*. From BBC: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8435037.stm>
- BBC. (2014, July 23). *Al-ra'ees Alyamani: Amran aadat ela saytarat aldawlah ba'ad khorouj Almosalaheen Alhoutheein. (Yemen Devlet Başkanı: Husi Saldırılarına Son Verilmesinin Ardından Amran'da Kontrol Sağlandı)*. From BBC Arabic: <http://www.bbc.com/arabic/middleeast/2014>
- BBC. (2016, October 10). *Yemen conflict: Missiles fired at US warship in Red Sea*. From BBC News: <https://www.bbc.com/news/world-europe-37606758>
- Beach, D., & Pedersen, R. B. (2016). Selecting Appropriate Cases When Tracing Causal Mechanisms. *Sociological Methods and Research*, 1-35.
- Beach, D., & Pedersen, R. B. (2019). *Process-tracing methods: Foundations and guidelines*. Michigan: University of Michigan Press.
- Ben Connable, J. D. (2020, August 2). *Weighing U.S. Troop Withdrawal from Iraq Strategic Risks and Recommendations*. From Rand Corporation: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE362.html>
- Bennett, A., & Checkel, J. (2014). *Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bereketeab, R. (2016). Djibouti: Strategic Location, an Asset or a Curse? *Journal of African Foreign Affairs*, 3(1&2), 5-18 (14 pages).
- Bernin, P. (2018, July 2). *Le Yémen, la guerre et la France*. From Orient: <https://orientxxi.info/magazine/le-yemen-la-guerre-et-la-france,2537>
- Berridge, W. (2017). *Hasan al-Turabi: Islamist Politics and Democracy in Sudan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bertelsmann Stiftung. (2022). *BTI 2022 Country Report - Djibouti*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- Bhat, C. V. (2017, September 27). *China's Mega Fortress in Djibouti could be Model for its Bases in Pakistan*. From The Print: <https://theprint.in/security/china-mega-fortress-djibouti-pakistan/11031/>
- Bilgiç, A. (2011). "Güvenlik İkilemi"ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmaları'nda Yeni Bir Perspektif. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 123-142.
- Blanchard, L. P., & Collins, S. R. (2019). *Chinas Engagement in Djibouti*. Washington DC: Library of Congress.
- Blaubach, T. (2022, March 7). *Connecting Beijing's Global Infrastructure: The PEACE Cable in the Middle East and North Africa*. From Middle East Institute: <https://www.mei.edu/publications/connecting-beijings-global-infrastructure-peace-cable-middle-east-and-north-africa>
- Bolton, J. (2017, April 5). *A Resolute Message for China*. From The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/a-resolute-message-for-china-1491434611>
- Bolton, J. R. (2018, December 13). *Remarks by National Security Advisor Ambassador John R. Bolton on the Trump Administration's New Africa Strategy Washington, D.C.*. From White House: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-national-security-advisor-ambassador-john-r-b>

- Bonnefoy, L. (2017). *Yemen and the World: Beyond Insecurity*. London: Hurst & Company.
- Bonnefoy, L. (2018). *Yemen and the World: Beyond Insecurity*. New York: Oxford University Press.
- Bonnefoy, L. (2020). The European Union's Role in the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehoney, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 69-80). Cham: Palgrave Macmillan.
- Booth, K., & Wheeler, N. (2007). *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*. Hampshire: Palgrave and Macmillan.
- Borger, J. (2022, May 18). *This article is more than 2 months old US withdrawal triggered catastrophic defeat of Afghan forces, damning watchdog report finds*. From The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2022/may/18/afghanistan-us-withdrawal-defeat-watchdog-report-sigar>
- Borowicz, J. (2017). *Strategic Location and Neopatrimonialism in Djibouti*. African Studies. Lawrence: University of Kansas.
- Brautigam, D. (2020). A critical look at Chinese 'debt-trap diplomacy': The rise of a meme. *Area Development and Policy*, 5(1), 1-14.
- Brehony, N. (2011). *Yemen Divided: The Story of a Failed State in South Arabia*. London: IB Tauris.
- Brehony, N. (2020). The British Role in the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehony, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 33 - 50). Charm: Plagrade Macmillan.
- Breslin, S. (2010). China's Emerging Global Role: Dissatisfied Responsible Great Power. *Politics*, 30(1), 52-62.
- Brooks, D. (2019, February 14). *How China Brings Us Together. An Existential Threat for the 21st Century*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/02/14/opinion/china-economy.html>
- Brooks, S., & Wohlforth, W. (2015). The rise and Falla Great Powers in the Twenty-first Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position. *International Security*, 3(40), 7-53.
- Buckley, C., & Horton, C. (2019, January 1). *Xi Jinping Warns Taiwan that Unification Is the Goal and Force Is an Option*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/01/01/world/asia/xi-jinping-taiwan-china.html>
- Burdon-Manley, L. (2019, March 20). *Eritrea's Secret Prisons: UAE-run Facilities Discovered*. From Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2019/03/eritreas-secret-prisons-uae-run-facilities-discovered-190320130932685.html>
- Burton, G. (2019). Altmetric Article Chinese Conflict Management in Libya, Syria and Yemen after the Arab Uprisings. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 13(1), 18-34.
- Bush, R. (2010). *The perils of proximity: China-Japan security relations*. Washington: The Brookings Institution Press.
- Butterfield, H. (1951). *History and Human Relations*. Londra: Collins.
- Buzan, B. (1991). *People, States and Fear An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Londra: Harvester.
- Buzan, B. (2010). China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible? *The Chinese Journal of International Politics*, 1(3), 5-36.
- Byun, W. (2016). China's Major Powers Discourse in the Xi Jinping Era: Tragedy of Great Power Politics Revisited. *Asian Perspective*, 40, 493-522.

- Cabestan, J.-P. (2012). China and Ethiopia: authoritarian affinities and economic cooperation. *China Perspectives*, 53–62.
- Cabestan, J.-P. (2017, December 18). China's Military Base in Djibouti: A Microcosm of China's Growing Competition with the United States and New Bipolarity. *Journal of Contemporary China*, 1-17. From Zhuhainow.com.
- Cai, K. G. (2018). The One Belt One Road and the Asian Infrastructure Investment Bank: Beijing's New Strategy of Geoeconomics and Geopolitics. *Journal of Contemporary China*, 27(114), 831–847.
- Carafano, J., Coffey, L., Gardiner, N., Lohman, W., Miller, T., & Spoehr, T. (2019). *Preparing the US National Security Strategy for 2020 and Beyond*. From The Heritage Foundation: <https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-07/SR214.pdf>
- CENTCOM. (2021, August 6). *U.S. Central Command Statement on the Investigation into the Attack on the Motor Tanker Mercer Street*. From CENTCOM: <https://www.centcom.mil/MEDIA/PRESS-RELEASES/Press-Release-View/Article/2722418/us-central-command-statement-on-the-investigation-into-the-attack-on-the-motor/>
- Chan, S. (2008). *China, the U.S., and the Power-Transition Theory A critique*. New York: Routledge.
- Chan, S. (2017, May 24). The Power Transition Discourse and China's Rise. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 17.
- Chang, I.-w. J. (2020). The Chinese Perspective on the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehony, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 97-112). Cham: Palgrave Macmillan.
- Chaziza, M. (2021, January 26). *China consolidates its commercial foothold in Djibouti*. From The Diplomat: <https://thediplomat.com/2021/01/china-consolidates-its-commercial-foothold-in-djibouti/>
- Chhabra, T. (2019). *The China Challenge, Democracy, and U.S. Grand Strategy*. Washington D.C.: The Brookings Institution.
- Chiang, F. (2005). One-China Policy and Taiwan. *Fordham International L.J.*, 28, 1-20.
- China Daily. (2019, April 16). *China Calls for Yemeni Parties to Honor Stockholm Agreement*. From China Daily: <https://www.chinadailyhk.com/articles/19/1/202/1555385081813.html>
- Christensen, T. J. (2002). The Contemporary Security Dilemma: Deterring a Taiwan Conflict. *The Washington Quarterly*, 4(25), 5–21.
- Christensen, T. J. (2006). Fostering Stability or Creating a Monster? The Rise of China and U.S. Policy toward Asia. *International Security*, 1(30), 81-126.
- Chu, G. C., & Ju, Y. (1993). *The Great Wall in Ruins: Communication and Cultural Change in China*. New York: State University of New York Press.
- CIA World Factbook. (2013). *Djibouti*. From CIA World Factbook: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/dj.html
- CIA. (2023, April 4). *Djibouti*. From CIA The World Fact Book: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/djibouti/>
- Clover, C., Fei Ju, S., & Bokhari, F. (2016, October 28). *Beijing Missile Makers Cash in on Mideast and African Wars*. From Financial Times: <https://www.ft.com/content/ba0708dc-9996-11e6-8f9b-70e3cabccfae>
- Cochrane, P. (2021, March 4). *Red Sea cables: How UK and US spy agencies listen to the Middle East*. From Middle East Eye: <https://www.middleeasteye.net/news/red-sea-cables-how-us-uk-spy-agencies-listen-middle-east>

- Coffen-Smout, S., & Glen, J. (2000). Submarine cables: a challenge for ocean management. *Marine Policy*, 24(6), 441-448.
- Colby, E. A., & Mitchell, A. (2020). The age of great-power competition: How the Trump administration refashioned American strategy. *Foreign Affairs*, 118.
- Congressional Research Service. (2019). *Djibouti*. Washington: Congressional Research Service.
- Congressional Research Service. (2020, March 26). *African Growth and Opportunity Act (AGOA)*. From CRS: <https://agoa.info/images/documents/15908/2020-03-26if101494f549801d53fcc478cd473e3d11c5976fce1045b.pdf>
- Cooley, A. (2008). *Base Politics: Democratic Change and the US Military Overseas*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- CRM Alliance. (2022). *Germanium*. From CRM Alliance: <https://www.crmalliance.eu/germanium>
- CSIS. (2017). *Yemen's al-Qaeda: Expanding the Base*. Brussels: International Crisis Group.
- Darlow, M., & Barbara, B. (2010). *Ibn Saud: The Desert Warrior Who Created the Kingdom of Saudi Arabia*. London: Skyhorse.
- Davis, J., & Othieno, A. (2007). Djibouti's Pre-Eminent Role in the War on Terror. In J. Davis, *Africa and the War on Terrorism* (p. 34). Ashgate: Hampshire and Burlington.
- Day, S. W. (2020). America's Role in the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehony, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 51-68). London: Palgrave Macmillan.
- Day, S. W. (2020). Introduction. In S. W. Day, & N. Brehoney, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 1-12). Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Day, S. W. (2020). The Role of Hirak and the Southern Transitional Council. In S. W. Day, & N. Brehoney, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 253 - 270). Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- de Mesquita, B. B. (1975). Measuring Systemic Polarity. *Journal of Conflict Resolution*, 2(19), 187-216.
- Decoster, X. S., Ibarra, G. L., Mendiratta, V., & Santacroce, M. (2019). *Welfare Effects of Introducing Competition in the Telecom Sector in Djibouti*. Washington D.C.: The World Bank.
- Delury, J. (2008, March 31). *Harmonious in China*. From Hoover Institution: <https://www.hoover.org/research/harmonious-china>
- Demirci, Y. (2018, Mart 20). Çin'in küresel ticarette 'deniz' hamlesi - Infografî. From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/9389>
- Demirci, Y. (2022, Kasım 1). ABD, "çip savaşıyla" Çin'in etrafına teknoloji duvarı örüyor. From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/30534>
- Demirtepe, T., & Özertem, H. S. (2013). Yükselen Tehdit Algısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti. *Bilgi*(65), 95-118.
- Denmark, A. M. (2019, May 7). *Problematic Thinking on China from the State Department's Head of Policy Planning*. From War On The Rocks: <https://warontherocks.com/2019/05/problematic-thinking-on-china-from-the-state-departments-head-of-policy-planning/>
- Department of Defence . (2018, September). *Assessing and Strengthening the Manufacturing and Defense Industrial Base and Supply Chain Resiliency of the United States Report to President Donald J. Trump by the Interagency Task Force in Fulfillment of Executive Order 13806*. From Department of Defence:

- <https://media.defense.gov/2018/Oct/05/2002048904/-1/-1/1/ASSESSING-AND-STRENGTHENING-THE-MANUFACTURING-AND%20DEFENSE-INDUSTRIAL-BASE-AND-SUPPLY-CHAIN-RESILIENCY.PDF>
- Department of Defense. (2019). *Annual Report to Congress. Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2019*. Washington D.C.: Department of Defense.
- Department of State. (2019, November 4). *A Free and Open Indo-Pacific Advancing a Shared Vision*. From Department of State: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Free-and-Open-Indo-Pacific-4Nov2019.pdf>
- Devecioğlu, K. (2020). *Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Krizlerin Kıskaçında Sudan Geçiş Yönetimi*. Ankara: ORSAM.
- Devecioğlu, K. (2021, November 2). *Ethiopia's Tigray conflict evolves in favor of the TPLF*. From Mena Affairs: <https://menaaffairs.com/ethiopias-tigray-conflict-evolves-in-favor-of-the-tplf/>
- Diamond, L., & Schell, O. (2019). *China's Influence & American Interests. Promoting Constructive Vigilance*. Stanford: Hoover Institution Press.
- DiCicco, J. M., & Levy, J. (1999). Power Shifts and Problems Shifts: The Evolution of the Power Transition Research Program. *Journal of Conflict Resolution*, 43(6), 675–704.
- Ding, S. (2008). To Build A “Harmonious World”: China's Soft Power Wielding in the Global South. *Journal of Chinese Political Science*, 2(13), 193-213.
- DoD. (2018). *Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America*. From Department of Defense (DoD): <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>
- Doğan-Akkaş, B. (2020). The UAE's foreign policymaking in Yemen: from bandwagoning to buck-passing. *Third World Quarterly*, 42(4), 717-735.
- Dollar, D. (2015, Summer). China's Rise as a Regional and Global Power: The AIIB and the 'One Belt, One Road'. *Horizons*, 162 - 172.
- Doshi, R., & Williams, R. (2018, October 1). *Is China Interfering in American Politics?* From Brookings: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/10/02/is-china-interfering-in-american-politics/>
- Downs, E., Becker, J., & de Gategno, P. (2017). *China's Military Support Facility in Djibouti: The Economic and Security Dimensions of China's First Overseas Base*. From Center for Naval Analyses: www.cna.org/CNA_files/PDF/DIM-2017-U-015308-Final2.pdf
- Duchatel, M., & Duplaix, A. S. (2018). *Blue China: navigating the maritime silk road to Europe*. Brussels: European Council on Foreign Relations.
- Dumbaugh, K. (2000). *Chinese Embassy Bombing in Belgrade: Compensation Issues*. The Library of Congress. Washington D.C.: Congressional Research Service.
- Early, B. R., & Asal, V. (2018). Nuclear Weapons, Existential Threats, and the Stability-Instability Paradox. *The Nonproliferation Review*, 3(25), 223–247.
- Economy, E. C. (2018). *he Third Revolution. Xi Jinping and the New Chinese State*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Edel, C., & Brands, H. (2019). The Real Origins of the U.S.-China Cold War. *Foreign Policy*.
- Edgecliffe-Johnson, A., & Politi, J. (2019, June 17). *US Business Urges Trump to End China Trade War*. From Financial Times: <https://www.ft.com/content/fadb49c6-9034-11e9-aea1-2b1d33ac3271>

- Emmons, A. (2019, April 15). *Secret Report Reveals Saudi Incompetence and Widespread Use of U.S. Weapons in Yemen*. From The Intercept: <https://theintercept.com/2019/04/15/saudi-weapons-yemen-us-france/>
- Energy Intelligence. (2005, January 12). *China Takes Yemen Blocks* . From Energy Intelligence: <https://www.energyintel.com/0000017b-a7a6-de4c-a17b-e7e686d50000>
- Entman, R. M. (2004). *Projections of Power, Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Erdağ, R. (2019, 12 15). Yemen Krizinde Türkiye'nin Rolü ve İnsani Yardım. *Ortadoğu Analiz*, pp. 52-55.
- Ereli, G. (2022, Aralık 1). Rusya'nın Yemen'deki Rolü. (K. Devecioğlu, Interviewer)
- Eren, M. (2019, Temmuz 8). *Yemen barışı için kozmopolit diplomasi*. From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/14848>
- Ethiopia Peace Observatory. (2022). *Afar - Somali Border Conflict*. From ACLED Data: <https://epo.acleddata.com/afar-somali-border-conflict/>
- European Union External Action. (2019, June 3). *Welcoming Returning Support from French Multi-role Frigate 'La FS Surcouf'*. From EU NAVFOR: <https://eunavfor.eu/news/welcoming-returning-support-french-multi-role-frigate-la-fs-surcouf>
- Farah, D. A. (2021, April 19). *In Djibouti, A Dictator Clings to Power and Extends Suffering* . From Vanguard Africa: <http://www.vanguardafrica.com/africawatch/2021/4/19/in-djibouti-a-dictator-clings-to-power-and-extends-suffering>
- Farah, M. O. (2011, July 8). *Japan Opens Military Base in Djibouti to Help Combat Piracy* . From Bloomberg: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-07-08/japan-opens-military-base-in-djibouti-to-help-combat-piracy?leadSource=verify%20wall>
- Faucon, B., & Kalin, S. (2021, July 31). *Suspected Drone Attack on Israeli-Linked Tanker in Arabian Sea Kills Two Crew* . From The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/attack-on-israeli-linked-tanker-in-arabian-sea-kills-two-crew-11627663129>
- Feng, H., & He , K. (2018). The Bargaining Dilemma between the United States and China in the South China Sea. In H. Feng, & K. He, *US-China Competition and the South China Sea Disputes* (pp. 14–28). London: Routledge.
- FMPRC. (2023). *Zhōngguó tóng jībùtí de guānxì (Relations Between China and Djibouti)*. From FMPRC: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/fz_677316/1206_677704/sbgx_677708/
- FOCAC. (2022). *Forum on China - Africa Cooperation*. From FOCAC: <http://www.focac.org/eng/>
- Foot, R. (2014). Constraints on Conflict in the Asia- Pacific: Balancing ‘the War Ledger’. *Political Science*, 2(66), 42 - 119.
- Forster, R. (2017). The Southern Transitional Council: Implications for Yemen’s Peace Process. *Middle East Policy*, 24(3), 133-144.
- Frank, K. K. (2015). Ripeness and the 2008 Djibouti-Eritrea Border Dispute . *Northeast African Studies*, 1(15), 113–138.
- Frantzman, S. J. (2021, May 11). *Yemen’s Houthis say they joined 'anti-Israel' front - analysis* . From The Jerusalem Post: <https://www.jpost.com/arab-israeli-conflict/yemens-houthis-say-they-joined-anti-israel-front-analysis-667887>

- Fravel, M. T. (2019). *Active Defense. China's Military Strategy since 1949*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Freedom House. (2020). *Freedom in the World 2020: Djibouti*. From Freedom House: <https://freedomhouse.org/country/djibouti/freedom-world/2020>
- Gaan, N. (2021). Twenty-First-Century Hyper-power, China or USA: Is Demography the Determinant? *Jadavpur Journal of International Relations*, 25(2), 143-166.
- Gaida, J., Wong-Leung, J., Robin, S., & Cave, D. (2023, March 2). *ASPI's Critical Technology Tracker–AUKUS Update*. From ASPI: https://ad-aspi.s3.amazonaws.com/2023-03/ASPIs%20Critical%20Technology%20Tracker_0.pdf?VersionId=ndm5v4DRMfpLvU.x69Bi_VUdMVLp07jw
- Gambrell, J. (2021, May 25). *Mysterious air base being built on volcanic island off Yemen*. From AP: <https://apnews.com/article/mysterious-air-base-volcanic-island-yemen-c8cb2018c07bb5b63e1a43ff706b007b>
- Gan, N., & Delaney, R. (2019, April 25). *United States under Donald Trump Is Veering Away from China's Belt and Road*. From South China Morning Post: <https://www.scmp.com/news/china/article/3007504/united-states-under-trump-veering-away-chinas-belt-and-road>
- Gehrke, J. (2019, April 30). *State Department Preparing for Clash of Civilizations with China*. From Washington Examiner: <https://www.washingtonexaminer.com/policy/defense-national-security/state-department-preparing-for-clash-of-civilizations-with-china>
- Getahun, S. (2023). The New Global Superpower Geo-Strategic And Geo-Economics Rivalry In The Red Sea And Its Implication On Peace And Security In The Horn Of Africa. *Journal of Economic, Technology and Business (JETBIS)*, 5(2), 375-390.
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilpin, R. (1989). The Theory of Hegemonic War. In R. I. Rotberg, & T. Rabb, in *The Origin and Prevention of Major Wars* (pp. 15 - 37). Cambridge: Cambridge University Press.
- Glaser, B. S., & Green, M. J. (2017, January 13). *What is the U.S. 'One China' Policy and why does it matter?* From CSIS: <https://www.csis.org/analysis/what-usone-china-policy-and-why-does-it-matter>
- Glaser, B., & Collins, L. (2017). China's rapprochement with South Korea. *Foreign Affairs*.
- Glaser, C. L. (2010). *Rational Theory of International Politics: The Logic of Competition and Cooperation*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Glawe, L., & Wagner, H. (2020). China in the middle-income trap? *China Economic Review*, 60, 101-264.
- Goldstein, A. (2007). Power Transitions, Institutions, and China's Rise in East Asia: Theoretical Expectations and Evidence. *Journal of Strategic Studies*, 30(5), 639–682.
- Government of UK. (2013, February 1). *Friends of Yemen: questions and answers*. From Government of UK,: <https://www.gov.uk/government/news/friends-of-yemen-qa>
- Gramer, R., & Lynch, C. (2019, February 14). *Haley Tried to Block Appointment of Chinese Diplomat to Key U.N. Post. He Got the Job Anyway*. From Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2019/02/14/united-nations-china-xia-huang->

- influence-africa-great-lakes-diplomacy-nikki-haley-united-states-international-organizations/
- Gresh, G. F. (2017). A vital maritime pinch point: China, the Bab al-Mandeb, and the Middle East. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 11(1), 37–46.
- Guelleh, I. O. (2022, September 15). *INTERVIEW: Djibouti president stresses importance of preserving peace in 'sensitive' Red Sea and Gulf of Aden region* . From Arab News: <https://www.arabnews.com/node/2163461/world>
- Gültekinler, G. (2019, Mayıs 21). *ABD ticaret savaşlarında mevzi kazanıyor* . From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/14401>
- Harel, A. (2019, May 26). *With Its National Security at Stake, Israel Takes Sides in U.S.-China Trade War*. From Haaretz: <https://www.haaretz.com/us-news/.premium-u-s-china-trade-war-israel-takes-sides-national-security-1.7280881>
- Hass, R. (2021, August 12). *The “new normal” in US-China relations: Hardening competition and deep interdependence*. From Brookings: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/08/12/the-new-normal-in-us-china-relations-hardening-competition-and-deep-interdependence/>
- Heath, T. R., & Thompson, W. (2018). “Avoiding U.S.-China Competition Is Futile: Why the Best Option Is to Manage Strategic Rivalry”. *Asia Policy*, 2(13), 91–119.
- Hensch, M. (2017, January 25). *Trump Order to Target UN, Other Global Organizations: Report*.. From The Hill: <https://thehill.com/policy/international/un-treaties/316148-trump-order-to-target-un-other-global-orgs-report>
- Herz, J. H. (1950). Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*, 157-180.
- Herz, J. H. (1951). *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hess, S. (2013). From the Arab Spring to the Chinese Winter: The institutional sources of authoritarian vulnerability and resilience in Egypt, Tunisia, and China. *International Political Science Review*, 34(3), 254–272.
- Hill, G. (2017). *Yemen Endures: Civil War, Saudi Adventurism and the Future of Arabia*. Oxford: Oxford University Press.
- Hill, G. (2017). *Yemen Endures: Civil War, Saudi Adventurism and the Future of Arabia*. London: Oxford University Press.
- Hillman, J., & Sacks, D. (2021, March 23). *How Should the United States Compete With China's Belt and Road Initiative?* From Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/blog/how-should-united-states-compete-chinas-belt-and-road-initiative>
- Hoffman, J. (2022, January 18). *Yemen's Small Islands Hold Major Strategic Value* . From World Politics Review: <https://www.worldpoliticsreview.com/overshadowed-by-war-yemen-s-small-islands-hold-strategic-value/>
- Hokayem, E., & Roberts, D. B. (2016). The War in Yemen . *Global Politics and Strategy*, 157-186.
- House, K. E. (2019, April 13). *The Making of Saudi Arabia's Energetic, Ruthless Crown Prince*. From The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/the-making-of-saudi-arabias-energetic-ruthless-crown-prince-11555082281>
- Hunt, E. (2023, June 7). *How the US could cut off Middle East oil to China if it wanted* . From Responsible Statecraft: <https://responsiblestatecraft.org/2023/06/07/in-the-middle-east-u-s-holds-china-at-risk/#:~:text=Today%2C%20China%20imports%20more%20oil,comes%20from%20the%20Middle%20East.>

- Huntington, S. (2011). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Hurley, J., Morris, S., & Portelance, G. (2018). *Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective*. Center for Global Development Policy Paper.
- Hürriyet. (2020, Kasım 12). *Etiyopya iç savaşın eşiğinde* . From Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/etiopya-ic-savasin-esiginde-41660924>
- Illari, P. M., & Russo, F. (2014). *Causality: Philosophical Theory Meets Scientific Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- IMF. (2022). *Djibouti*. From IMF: <https://www.imf.org/en/Countries/DJI#whatsnew>
- IMF. (2022). *Djibouti*. From IMF: <https://www.imf.org/en/Countries/DJI#countrydata>
- İnat, K. (2019, Aralık 14). *Senato Kararları Sonrası Türk-Amerikan İlişkilerine Dair Sorular* . From SETA: <https://www.setav.org/senato-kararlari-sonrasi-turk-amerikan-iliskilerine-dair-sorular/>
- Jackson, J. K. (2019). *The Committee on Foreign Investment in the United States (CFIUS)*. Washington, D.C.: Congressional Research Service.
- Jackson, S. F. (2018). *China's Regional Relations in Comparative Perspective. From Harmonious Neighbors to Strategic Partners* . London: Routledge.
- Jervis, R. (1978). Cooperation under the Security Dilemma. *World Politics*, 2(30), 167-214.
- Jervis, R. (2001). Was the Cold War a Security Dilemma? *Journal of Cold War Studies*, 1(3), 36–60.
- Jinling, D. (2015, Kasım 26). *外交部就我国在吉布提建国际维和保障设施等答问* (*Dışişleri Bakanlığı, ülkemizin Cibuti'de uluslararası barışı koruma destek tesisleri inşa etmesiyle ilgili soruları yanıtlıyor*). From Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <http://www.scio.gov.cn/m/ztk/xwfb/jjfy/32/wqfbh/Document/1457738/1457738.htm>
- Jisi, W. (2012, October 17). *Western March*.. From The Global Times.
- Johnston, A. I. (2003). Is China a Status Quo Power? *International Security*, 27(4), 5-56.
- Kabakçı, F. (2022, Mayıs 4). *Çin'in Hollywood filmleri üzerindeki etkisi giderek artıyor* . From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/cinin-hollywood-filmleri-uzerindeki-etkisi-giderek-artiyor/2579125>
- Kadamy, M. (1996). Djibouti: between war and peace. *Review of African Political Economy*, 23(70), 511-521.
- Kamerling, S., & Van Der Putten, F. P. (2011). An Overseas Naval Presence without Overseas Bases: China's Counter-piracy Operation in the Gulf of Aden. *Journal of Current Chinese Affairs*, 40(4), 119–146.
- Kania, E. (2019, March 21). *The 'Regime Security Dilemma' in US- China Relations*. From Australian Strategic Policy Institute: <https://www.aspistrategist.org.au/the-regime-security-dilemma-in-us-china-relations/>
- Kania, E. B. (2019, May 7). *Not a 'New Era' – Historical Memory and Continuities in U.S.-China Rivalry*. From The Strategy Bridge: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2019/5/7/not-a-new-erahistorical-memory-and-continuities-in-us-china-rivalry>
- Kaplan, R. D. (2019, January 7). *A New Cold War Has Begun*. From Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2019/01/07/a-new-cold-war-has-begun/>
- Kassahun, T. E. (2014). Trade facilitation in Ethiopia: The role of WTO accession in domestic reform. *Mizan Law Review*, 145-189.

- Kastner, S. L. (2015). Is the Taiwan Strait Still a Flash Point? Rethinking the Prospects for Armed Conflict between China and Taiwan. *International Security*, 3(40), 54–92.
- Kavak, G. (2020, Kasım 25). *Etiyopya ordusu Tigray eyaletinin başkenti Mekele'yi kuşattı* . From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/eti-yopya-ordusu-tigray-eyaletinin-baskenti-mekeleyi-kusatti/2055412>
- Kawashima, S. (2020). The four principles that formed the basis of friendly relations between Japan and China: the China policy of the Nakasone Yasuhiro Government. *Asia-Pacific Review*, 1(27), 80-101.
- Kellner, D. (2018). Donald Trump as Authoritarian Populist: A Frommian Analysis. In J. Morelock, *Critical Theory and Authoritarian Populism* (pp. 71–82). London: University of Westminster Press.
- Kendall, E. (2018, July 25). *How Is Jihadi Militancy in Yemen Evolving?* From Middle East Institute: <https://www.mei.edu/publications/how-jihadi-militancy-yemen-evolving>
- Keohane, R. O., & Nye Jr., J. (1973). Power and interdependence. *Survival*, 15(4), 158–165.
- Kerr, S., & Massoudi, A. (2017, May 19). *Trump set to conclude \$10bn Saudi arms sale* . From Financial Times: <https://www.ft.com/content/b10b6062-3c74-11e7-821a-6027b8a20f23>
- Khan, S. (2022, September 20). *DP World wins another ruling in legal battle for Djibouti's Doraleh Container Terminal* . From The National News: <https://www.thenationalnews.com/business/economy/2022/09/20/dp-world-wins-another-ruling-in-legal-battle-for-djiboutis-doraleh-container-terminal/>
- Khashoggi, J. (2018, September 11). *Saudi Arabia's crown prince must restore dignity to his country — by ending Yemen's cruel war*. From The Washington Post: <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/09/11/saudi-arabias-crown-prince-must-restore-dignity-to-his-country-by-ending-yemens-cruel-war/>
- Kirk, D. (2020). America's conflicted strategy for the Korean Peninsula. In J. P. Panda, *The Korean Peninsula and Indo-Pacific Power Politics* (pp. 85-103). London: Routledge.
- Kitfield, J. (2013, March 11). *US Using Local Soldiers to Fight Al-Qaida Allies in East Africa*. From Global Security Newswire: www.nti.org/gsn/article/united-states-using-local-soldiers-fight-al-qaida-allies-east-africa/
- Kizer, K. (2022, February 3). *The U.S. Is Wrong on Yemen. Again*. From Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2022/02/03/us-yemen-policy-uae-saudi-arabia-houthis/>
- Klare, M., & Volman, D. (2006). America, China & The Scramble for Africa's Oil. *Review of African Political Economy*, 108(33), 297–309.
- Knights, M. (2018). The Houthi War Machine: From Guerrilla War to State Capture. *Combating Terrorism Center Sentinel*, 11(8), 15–23.
- Koleski, K., & Blivas, A. (2018). *China's Engagement with Latin America and the Caribbean*. Washington D.C.: U.S.-China Economic and Security Review Commission.
- Kratz, A., Feng, A., & Wright, L. (2019, April 29). *New Data on the 'Debt Trap' Question*. From Rhodium Group: <https://rhg.com/research/new-data-on-the-debt-trap-question/>
- Krauthammer, C. (1991). The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*, 70(1), 23-33.

- Krebs, R. R. (2015). *Narrative and the Making of US National Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kristensen, H. M., & Korda, M. (2019). Chinese Nuclear Forces, 2019. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 4(75), 171–178.
- Kubovich, Y. (2019, May 25). *Iran's New Strategic Threat Against Israel*. From Haaretz: <https://www.haaretz.com/middle-east-news/2019-05-22/ty-article/.premium/u-s-iran-escalation-contains-a-different-kind-of-strategic-threat-for-israel/0000017f-e67f-d97e-a37f-f77f69d30000>
- Kugler, J., & Organski, A. (1989). The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation. In M. I. Midlarsky, *Handbook of War Studies*. Boston: Unwin Hyman.
- Kuk, J. S., Seligsohn, D., & Zhang, J. J. (2018). From Tianan- men to Outsourcing: the Effect of Rising Import Competition on Congressional Voting Towards China. *Journal of Contemporary China*, 27(109), 103-117.
- KUNA. (2006, 4 7). *Yemeni President outlines developing ties with China*. From Kuwait News Agency: <https://www.kuna.net.kw/ArticlePrintPage.aspx?id=1653903&language=en>
- Lackner, H. (2020). The Role of the United Nations in the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehony, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 15 - 32). Cham: Palgrave Macmillan.
- Large, D., & Patey, L. (2011). *Sudan's Foreign Relations with Asia: China and the Politics of 'Looking East'*. Pretoria: Boydell & Brewer.
- Larter, D. B. (2016, 9 27). *White House Tells the Pentagon to Quit Talking about 'Competition' with China*. From Navy Times: <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2016/09/26/white-house-tells-the-pentagon-to-quit-talking-about-competition-with-china/>
- Laub, Z., & Robinson, K. (2016). Yemen in crisis. *Council on Foreign Relations*, 1-7.
- Layne, C. (2009). The Waning of U.S. Hegemony—Myth or Reality? A Review Essay. *International Security*, 34(1), 147–172.
- Lebow, R. N., & Valentino, B. (2009). Lost in Transition: A Critical Analysis of Power Transition Theory. *International Relations*, 3(23), 389-410.
- Lefebvre, J. A. (1998). Red Sea Security and the Geopolitical-Economy of the Hanish Islands Dispute. *Middle East Journal*, 52(3), 367–385.
- Leonard, J., & King, I. (2019, July 2). *Why Trump Eased Huawei Tech Ban. U.S. Chipmakers Said It Could Hurt Econo- my and National Security*. From Los Angeles Times: <https://www.latimes.com/business/la-fi-chipmakers-pressed-trump-huawei-ban-20190702-story.html>
- Levy, J. S. (1987). Declining Power and the Preventive Motivation for War. *World Politics*, 40(1), 82-107.
- Lewis, I. M. (1955). *Peoples of the Horn of Africa: Somali, Afar and Saho (North Eastern Africa, Part I)*. London: Cambridge University Press.
- Lewis, J. A. (November 2018). *Technological Competition and China*. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies.
- Lichtenbaum, P., Ban, V., & Johnson, L. (2019, April 17). *Defining 'Emerging Technologies': Industry Weighs in on Potential New Export Controls*. From China Business Review: <https://www.chinabusinessreview.com/defining-emerging-technologies-industry-weighs-in-on-potential-new-export-controls/>
- Liebl, V. (2008). Military Policy Options to Revise the French Military Presence in the Horn of Africa. *Comparative Strategy*, 1(27), 79–87.

- Liff, A. P. (2018). Japan's national security council: policy coordination and political power. *Japanese Studies*, 253–279.
- Liff, P., & Ikenberry, J. (2014). Racing toward Tragedy? China's Rise, Military Competition in the Asia Pacific, and the Security Dilemma. *International Security*, 2(39), 52–91.
- Lin, C.-y. (2015). Xi Jinping, the US, and New Model of Major Country Relations. *Prospect Journal*, 13, 1–34.
- Lind, J. (2017). Asia's Other Revisionist Power. Why U.S. Grand Strategy Unnerves China. *Foreign Affairs*, 2(96), 74–82.
- Little, D. (1996). Causal Explanation in the Social Sciences. *Southern Journal of Philosophy*, 34(1), 31–56.
- Lkhaajav, B. (2021, October 20). *Can Russia and Mongolia Replace Australia's Coal Supply to China?* From The Diplomat: <https://thediplomat.com/2021/10/can-russia-and-mongolia-replace-australias-coal-supply-to-china/>
- Lu, Z. (2018, October 31). *Pentagon official urges Taiwan to boost defense spending in face of possible attack by mainland.* From South China Morning Post: <https://www.scmp.com/news/china/politics/article/2170952/pentagon-official-urges-taiwan-boost-defence-spending-face>
- Lux, A. (2009). Yemen's last Zaydi Imam: the shabab al-mu'min, the Malazim, and 'hizballah' in the thought of Husayn Badr al-Din al-Houthi. *Contemporary Arab Affairs*, 2(3), 369–434.
- Lyne, C. (2018). The US - Chinese Power Shift and the End of the Pax Americana. *International Affairs*, 94(1), 89–111.
- Maher, R. (2018). Bipolarity and the Future of U.S.-China Relations. *Political Science Quarterly*, 3(133), 497–525.
- Malley, R., & Pomper, S. (2019, April 5). *Yemen Cannot Afford to Wait* . From The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2019/04/us-culpable-yemens-tragedy/586558/>
- Malone, M. F. (2007). Can the United States export democracy? *The University Dialogue*, 1–5.
- Martin, P. (2001, April 3). *Spy plane standoff heightens US-China tensions.* From World Socialist Web Site: <https://www.wsws.org/en/articles/2001/04/spy-a03.pdf>
- Maru, M. T. (2019). *A New Cold War in Africa.* From Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/cold-war-africa-190630102044847.html>
- McCormick, T. (2012, September 28). *Yemeni president: I love drones* . From Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2012/09/28/yemeni-president-i-love-drones/>
- McGrath, M. (2021, February 19). *US rejoins Paris accord: Biden's first act sets tone for ambitious approach* . From BBC News: <https://www.bbc.com/news/science-environment-55732386>
- McGregor, R. (2017). *Asia's Reckoning: China, Japan, and the Fate of U.S. Power in the Pacific Century*. London: Penguin Books.
- Mearsheimer, J. (2006). Structural Realism. In T. Dunne, K. Milja, & S. Smith, *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (pp. 71–88). Oxford: Oxford University Press.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton Company.
- MEI. (2013, November 15). *Remarks by National Security Advisor Susan E. Rice* . From Middle East Institute: <https://www.mei.edu/publications/remarks-national-security-advisor-susan-e-rice>

- Mello, A., & Knights, M. (2016, September 2). *West of Suez for the United Arab Emirates*. From War on the Rocks: <https://warontherocks.com/2016/09/west-of-suez-for-the-united-arab-emirates/>
- Meltzer, J. P., & Shenai, N. (February 2019). *The US-China Economic Relationship: a Comprehensive Approach*. Washington, D.C.: The Brookings Institution.
- MEMO. (2020, June 22). *UAE-backed STC in Yemen 'secret friends' with Israel* . From Middle East Monitor: <https://www.middleeastmonitor.com/20200622-uae-backed-stc-in-yemen-secret-friends-with-israel/>
- MFAPRC. (2013, November 13). *Xi Jinping Holds Talks with President Abde-Rabbuh Mansour Hadi of the Republic of Yemen* . From Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2908_663816/2910_663820/201311/t20131115_536605.html
- Middle East Monitor. (2017, October 19). *China Writes Off Over \$100 Million of Yemen Debt*. From Middle East Monitor: <https://www.middleeastmonitor.com/20171019-china-writes-off-over-100-million-of-yemen-debt/>
- Miles, D. (2007). *Gates Assesses 'Soft', 'Hard' Power Applications in Djibouti*. From American Forces Press Service: www.defense.gov/News/NewsArticle.aspx?ID=48292
- Minister of Economy and Finance. (2023). *About Vision 2035*. From Minister of Economy and Finance: <https://economie.gouv.dj/vision-2035-english/>
- Mitchell, A. (2015, October 8). *Britain Seems to Have Outsourced Its Foreign Policy*. From The Guardian: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/oct/08/britain-guilty-silence-yemen-saudi-arabia>
- Model Diplomacy. (2020). *U.S. Foreign Policy: Multilateralism or Unilateralism?* From Model Diplomacy: <https://modeldiplomacy.cfr.org/pop-up-cases/us-foreign-policy-multilateralism-or-unilateralism>
- Montgomery, E. B. (2006). Breaking Out of the Security Dilemma: Realism, Reassurance, and the Problem of Uncertainty. *International Security*, 2(31), 151–185.
- Morrison, W. M. (2018). *China-U.S. Trade Issues*. Washington, D.C.: Congressional Research Service.
- Morrison, W. M. (2019, August 29). *The Made in China 2025 Initiative: Economic Implications for the United States*. Washington D.C.: Congressional Research Service. From Congressional Research Service, In Focus.
- Mount, A. (2017). *The Case against New Nuclear Weapons*. Washington, D.C.: Center for American Progress.
- Mountain, T. C. (2012, February 15). *US AFRICOM reborn in Djibouti*. From Foreign Policy Journal: www.foreignpolicyjournal.com/2012/02/15/us-africom-reborn-in-djibouti/
- Mouritz, F. (2020). Implications of the COVID-19 Pandemic on China's Belt and Road Initiative. *Connections: The Quarterly Journal*, 19(2), 115-124 .
- Murray, L. (2021, June 17). *News Highlights: Independent reports on chemical weapons entering Tigray, Mass starvation occurring in Tigray, Illegal pushbacks to Libya* . From Europe External Program with Africa: <https://www.eepa.be/?p=5295>
- Myers, S. L., & Sengupta, S. (2019, May 24). *Latest Arena for China's Growing Global Ambitions: The Arctic*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/05/24/climate/china->

- arctic.html#:~:text=China%20is%20trying%20to%20pour,prospecting%20for%20minerals%20in%20Greenland.
- Nathan, A. J., & Scobell, A. (2012). How China Sees America: The Sum of Beijing's Fears. *Foreign Affairs*, 91(5), 32-47.
- NATO. (2015, April 22). *NATO and the Republic of Djibouti consolidate their cooperation*. From NATO: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_118880.htm
- Negatu, G. (2022, January 11). *The US risks losing its influence in the Horn of Africa. Here's how to get it back.*. From Atlantic Council: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-us-risks-losing-its-influence-in-the-horn-of-africa-heres-how-to-get-it-back/>
- Nichols, M. (2017, December 20). *Latest Houthi missile 'bears hallmarks' of Iran arms attacks: U.S.* From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-saudi-usa-idUSKBN1ED2PC>
- Nichols, M., & Psaledakis, D. (2021, June 10). *US Pushes U.N. Security Council to publicly address Ethiopia's Tigray.* From Reuters: <https://www.reuters.com/world/africa/us-pushes-un-security-council-publicly-address-ethiopias-tigray-2021-06-10/>
- Nyabiage, J. (2020, September 5). *Why is China Looking beyond Africa for Oil Supplies?* From SCMP: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3100367/why-china-looking-beyond-africa-oil-supplies>
- Nye, J. S., & Jisi, W. (2009). Hard Decisions on Soft Power: Opportunities and Difficulties for Chinese Soft Power. *Harvard International Review*, 2(31), 18-22.
- O'Sullivan, M. (2017). *Windfall: How the New Energy Abundance Upends Global Politics and Strengthens America's Power*. New York: Simon & Schuster.
- O'Rourke, R. (2019). *U.S.-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress*. Washington, D.C.: Congressional Research Service.
- Oktav, Ö. Z. (2018). Quo Vadis Turkey-GCC States Relations? A Turkish Perspective. *Insight Turkey*, 20(2), 107 - 124.
- Okutsu, A. (2019, August 29). *Djibouti has "no choice" but China for infrastructure development.* From Nikkei Asia: <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Belt-and-Road/Djibouti-has-no-choice-but-China-for-infrastructure-development>
- Onea, T. A. (2014). Between Dominance and Decline: Status Anxiety and Great Power Rivalry. *Review of International Studies*, 1(40), 125–152.
- Onishi, T. (2020, July 24). *AIIB makes first loan to Vietnam bank amid South China Sea tensions*. From Nikkei Asia: <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Belt-and-Road/AIIB-makes-first-loan-to-Vietnam-bank-amid-South-China-Sea-tensions>
- Onjala, J. (2016). Chinese Direct Investments in Africa: Motivations and Environmental Implications. *Georgetown Journal of International Affairs*, 17(1), 91-102.
- Organski, A. (1968). *World Politics*. New York: Alfred A. Knopf.
- Organski, A. F., & Kugler, J. (1980). *The War Ledger*. Chicago: The University of Chicago Press.
- OSEGY. (2022, 12 1). *Leadership*. From OSEGY: <https://osesgy.unmissions.org/leadership-0>
- Overholt, W. H. (2019, July 7). *Is the China Model a Threat?* From East Asia Forum: <https://www.eastasiaforum.org/2019/07/07/is-the-china-model-a-threat/>
- Özkan, A. B. (2020, Ocak 18). *ABD-Çin birinci faz ticaret anlaşmasında "enerji" başrolde*. From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/16961>

- Page, J. (2016, August 19). *China Builds First Overseas Military Outpost*. From Wall Street Journal: <http://www.wsj.com/articles/china-builds-first-overseas-military-outpost-1471622690>
- Park, J., & Moon, C. (2018). Interstate Rivalry and Interstate Trade. *The Chinese Journal of International Politics*, 3(11), 271–296.
- Parker, K., Morin, R., & Horowitz, J. M. (2019). *America in 2050*. Washington, D.C.: Pew Research Center.
- People's Republic of China Embassy in the Yemen Arab Republic. (2019, March 19). *Kang yong dashi zai yemen meiti fabiao ti wei "wei yemen heping jincheng jixu nuli" de shuming wenzhang* (Büyükelçi Kang Yong, "Devam Ediyor" Başlıklı İmzalı Bir Makale Yayınladı). From People's Republic of China Embassy in the Yemen Arab Republic: <http://ye.china-embassy.gov.cn/>
- Perkins, B. M. (2019, March 1). Saudi Arabia and the UAE in al-Mahra: Securing Interests, Disrupting Local Order, and Shaping a Southern Military. *Terrorism Monitor*, 17(4), p. 1.
- Perlez, J. (2019, April 14). *F.B.I. Bars Some China Scholars From Visiting U.S. over Spying Fears*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/04/14/world/asia/china-academics-fbi-visa-bans.html>
- Phillips, S. (2011, June 13). *Who Tried to Kill Ali Abdullah Saleh? Foreign Policy*. From Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2011/06/13/who-tried-to-kill-ali-abdullah-saleh/>
- Ploch, L. (2011). *Africa Command: US Strategic Interests and the Role of the US Military in Africa*. From Congressional Research Service: www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL34003.pdf
- Pompeo, M. R. (2019, May 6). *Looking North: Sharpening America's Arctic Focus*. From US Embassy in Estonia: <https://ee.usembassy.gov/americas-arctic-focus/>
- Press TV. (2012). *US Military Base in Djibouti Hub of its Secret Assassination Drone War*. From Press TV: www.presstv.ir/detail/2012/10/26/268836/us-base-in-djibouti-hub-of-secret-war/
- Quinn, A. (2011, January 11). *Clinton in Yemen for talks on security*. From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE70A21520110111>
- Radio Dabanga. (2018, April 18). *Sudan Airlifts Hundreds of Darfuri Recruits to UAE Bound for the Yemen War*. From Radio Dabanga: <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/sudan-airlifts-hundreds-of-darfuri-recruits-to-uae-bound-for-the-yemen-war>
- Rakhmat, M. Z. (2014, June 4). *Why Is China Interested in a Volatile Yemen?*. From The Diplomat: <https://thediplomat.com/2014/06/why-is-china-interested-in-a-volatile-yemen/>
- Ramani, S. (2020). The Russian Role in the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehoney, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 81-96). Cham: Palgrave Macmillan.
- Ratner, K. M. (2018, February 13). *The China Reckoning: How Beijing Defied American Expectations*. From Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-02-13/china-reckoning>
- Rauch, C. (2016). Power Transition Theory and the Peculiar Case of Weimarian Germany. *Peace Research Institute Frankfurt*(28), 1-16.
- Rehman, I. (2018, May 15). *Texas National Security Review*. From Texas National Security Review: <https://tnsr.org/roundtable/policy-roundtable-are-the-united-states-and-china-in-a-new-cold-war/>

- Renminwang. (2018, May 15). *PLA Base in Djibouti Conducts Anti-Terrorism Exercise*. From Renminwang: <http://en.people.cn/n3/2018/0515/c90000-9460275.html>
- Reuters. (2011, October 16). *Eight Yemenis Killed, Saleh Sees Russian, Chinese Support*. From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-yemen-pro-test/eight-yemenis-killed-saleh-sees-russian-chinese-support-idUSTRE-79F0S720111016>
- Reuters. (2015, April 18). *China's Xi urges Yemen resolution in call with Saudi king*. From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-china-saudi-idUSKBN0N909420150418>
- Reuters. (2017, August 1). *China formally opens first overseas military base in Djibouti*. From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-china-djibouti-idUSKBN1AH3E3>
- Reuters. (2017, August 1). *China formally opens first overseas military base in Djibouti*. From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-china-djibouti-idUSKBN1AH3E3>
- Reuters. (2017, August 28). *Trump rescinds Obama limits on transfer of military gear to police*. From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-usa-police-equipment-idUSKCN1B81TI>
- Reuters. (2017, March 18). *Beijing, Saudi Arabia Agree to More Oil Cooperation, Exports to China*. From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-china-saudi/beijing-saudi-arabia-agree-to-more-oil-cooperation-exports-to-china-idUSKBN16P055?il=0>
- Reuters. (2018, August 1). *Israel warns Iran of military response if it closed key Red Sea strait*. From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-israel-redsea/israel-warns-iran-of-military-response-if-it-closed-key-red-sea-strait-idUSKBN1KM5VM>
- Reuters. (2019, March 12). *Security Council Members urge Yemen Parties to Implement Peace Deal*. From Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-un/security-council-members-urge-yemen-parties-to-implement-peace-deal-idUSKBN1QT1WX>
- Robbins, T., Shah, H., & Dalton, M. (2018, March 23). *U.S. Support for Saudi Military Operations in Yemen*. From CSIS: <https://www.csis.org/analysis/us-support-saudi-military-operations-yemen>
- Roberts, A., Moraes, H., & Ferguson, V. (2019, September 20). *Toward a Geoeconomic Order in International Trade and Investment*. From SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3389163
- Roberts, B. (2016). *The Case for U.S. Nuclear Weapons in the 21st Century*. Stanford: Stanford University Press.
- Rohlfing, I. (2014). Comparative Hypothesis Testing via Process Tracing. *Sociological Methods and Research*, 43(4), 606–642.
- Ross, A. G., Omar, M., Xu, A., & Pandey, S. (2019). The impact of institutional quality on Chinese foreign direct investment in Africa. *Local Economy*, 34(6), 572–588.
- Ross, R. S. (2000). The 1995-96 Taiwan Strait Confrontation: Coercion, Credibility, and the Use of Force. *International Security*, 25(2), 87-123.
- Ross, R. S. (2018). Nationalism, Geopolitics, and Naval Expansionism from the Nineteenth Century to the Rise of China. *Naval War College Review*, 4(71), 10-44.
- Salisbury, P. (2018). *Yemen's Southern Powder Keg*. London: Chatham House.
- Sander, O. (2009). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi,.
- Sanger, D. E., Barnes, J., Zhong, R., & Santora, M. (2019, January 26). *In 5G Race With China, U.S. Pushes Allies to Fight Huawei*. From The New York Times:

- <https://www.nytimes.com/2019/01/26/us/politics/huawei-china-us-5g-technology.html>
- Sanger, D. E., Benner, K., & Goldstein, M. (2019, January 28). *Huawei and Top Executive Face Criminal Charges in the U.S.* From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/01/28/us/politics/meng-wanzhou-huawei-iran.html>
- Sarı, İ. (2022, 11 20). İran'ın Yemen'deki Rolü. (K. Devecioğlu, Interviewer)
- Satake, T., & Sahashi, R. (2020). The rise of China and Japan's "vision" for free and open Indo-Pacific. *Journal of Contemporary China*.
- Sautman, B., & Hairong, Y. (2016). The discourse of racialization of labour and Chinese enterprises in Africa. *Ethnic and Racial Studies*, 39(12), 2149-2168.
- Schermerhorn, L. (2005). Djibouti: a Special Role in the War on Terrorism. In R. I. Rotberg, *Battling Terrorism in the Horn of Africa* (pp. 49–50). Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Schmitt, E. (2014, May 5). *US Signs New Lease to Keep Strategic Military Installation in the Horn of Africa*. From The New York Times: www.nytimes.com/2014/05/06/world/africa/us-signs-new-lease-to-keep-strategic-military-installation-in-the-horn-of-africa.html?action=click&contentCollection=Africa&module=RelatedCoverage®ion=Marginalia&pgtype=article
- Schwab, K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. New York: World Economic Forum.
- Schweller, R. L. (1992). Domestic Structure and Preventive War. Are Democracies More Pacific? *World Politics*, 2(44), 69-235.
- Schweller, R. L. (1999). Managing the Rise of Great Powers. History and Theory. In A. I. Johnston, & R. Ross, *The Management of an Emerging Power* (pp. 1-31). London and New York: Routledge.
- Scissors, D. (2019). *US-China: Who is Bigger and When*. Washington, D.C.: American Enterprise Institute.
- SCMP. (2019, May 2). *US warns airmen to beware of laser attacks near China's military base in Djibouti*. From SCMP: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2144387/us-warns-airmen-beware-laser-attacks-near-chinas>
- Scobell, A. (2018). The South China Sea and U.S.- China Rivalry. *Political Science Quarterly*, 133(2), 199-224.
- Shambaugh, D. (2018, September 21). *The New American Bipartisan Consensus on China Policy*. From China-US Focus: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/the-new-american-bipartisan-consensus-on-china-policy>
- Sharife, K. (2016, May 11). *Illegal 'Blood Gold' – From War-Torn Sudan to Your Phone*. From Mail & Guardian: <https://mg.co.za/article/2016-05-11-the-missing-paper-trails-of-sudans-gold>
- Shear, M. D., & Schmitt, E. (2015, June 3). *US Envoy Held Talks with Houthi Rebels of Yemen*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2015/06/03/world/middleeast/us-envoy-held-talks-with-houthi-rebels-of-yemen.html>
- Shen, O. (2019). China's Base in Djibouti: Who's Got the Power? . In J. Golley, *China Story Yearbook 2018: Power* (pp. 205-209). Canberra: ANU Press.
- Sheppard, D. (2018, October 25). *UK Warned on Nuclear Ties with China*. From Financial Times: <https://www.ft.com/content/84ab26f6-d7a5-11e8-a854-33d6f82e62f8>

- Shikwati, J. (2012). *China-Africa Partnership: The quest for a win-win relationship*. Nairobi: Inter Region Economic Network (IREN Kenya) .
- Shulong, C., & Lanjun, Z. (2018). *The Growing U.S.- China Competition under the Trump Administration*. New York: National Committee on American Foreign Policy.
- Silva, D., & Becard, R. (2019). Chinese Cultural Diplomacy: Instruments in China's Strategy for International Insertion in the 21st Century. *Scielo*, 62(1).
- Slavin, B. (2007, January 6). *US Key to Ethiopia's Invasion*. From USA Today: http://usatoday30.usatoday.com/news/world/2007-01-07-ethiopia_x.htm
- Solomon, J., Nissenbaum, D., & Fitch, A. (2015, January 29). *In Strategic Shift, U.S. Draws Closer to Yemeni Rebels* . From The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/in-strategic-shift-u-s-draws-closer-to-yemeni-rebels-1422576308>
- Som Tribune. (2020, December 29). *Djibouti, Somaliland Border Open After Six Years* . From Som Tribune: <https://www.somtribune.com/2020/12/29/djibouti-somaliland-border-open-after-six-years/>
- Stares, P. B. (2018, 12 17). *Preventive Priorities Survey 2019*. From Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/report/preventive-priorities-survey-2019>
- Sterman, D. (2022). *America's Endless Counterterrorism War in Yemen A Strategic Assessment* . Washington: New America.
- Stratford Worldview. (2017, July 26). *Looking Over China's Latest Great Wall*. From Stratford Worldview: <https://worldview.stratfor.com/article/looking-over-chinas-latest-great-wall>
- Styan, D. (2016). Djibouti: small state strategy at a crossroads. *Third World Thematics: A TWQ Journal*, 1, 79-91.
- Styan, D. (2018, July 18). *The politics of ports in the Horn: War, peace and Red Sea rivalries* . From African Arguments: <https://africanarguments.org/2018/07/politics-ports-horn-war-peace-red-sea-rivalries/>
- Styan, D. (2019). China's Maritime Silk Road and Small States: Lessons from the Case of Djibouti . *Journal of Contemporary China*, 1-16.
- Sun, D., & Zoubir, Y. (2011). Sentry Box in the Backyard: Analysis of French Military Bases in Africa. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 5(3), 82–104.
- Sun, D., & Zoubir, Y. H. (2021). AFRICOM's military base in Djibouti A history of its advancement. In T. Gwatiwa, & J. van der Merwe, *Expanding US Military Command in Africa Elites, Networks and Grand Strategy* (pp. 64-84). New York: Routledge.
- Sutton, H. (2020, October 26). *Iranian Spy Ship Commands Strategic Position on Vital Oil Route* . From USNI: <https://news.usni.org/2020/10/26/iranian-spy-ship-commands-strategic-position-on-vital-oil-route>
- Swaine, M. D. (2018). *Chinese Views on the U.S. National Security and National Defense Strategies*. China Leadership Monitor. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- Tadesse, F. (2021, January 12). *China's FM visit to Ethiopia*. From Bloomberg: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-01/chinese-foreign-minister-visits-ethiopia-in-support-of-pm-abiy>
- Tammen et al., R. L. (2000). *Power Transitions: Strategies for the 21st Century*. New York: Chatham House Publishers.
- Tammen, R. L. (2011). Power Transition Theory. *TransResearch Consortium Work Paper*.

- Tammen, R. L., & Kugler, J. (2006). Power Transition and China-US Conflicts. *Chinese Journal of International Politics*, 1(1), 35-55.
- Tanner, M. S., & Bellacqua, J. (2016). *China's Response to Terrorism*. Washington D.C.: U.S.-China Economic and Security Review Commission. From U.S.- China Economic and Security Review Commission: <https://www.uscc.gov/research/chinas-response-terrorism>
- Tao, Z. (2016, April 12). *PLA's first overseas base in Djibouti*. From China Military Online: http://english.chinamil.com.cn/news-channels/pla-daily-commentary/2016-04/12/content_7002833.htm
- TAOSC. (2019, February 27). *Record of the Taiwan Affairs Office of the State Council Press Conference*. From Taiwan Affairs Office of the State Council PRC (TAOSC): http://www.gwytb.gov.cn/xwfbh/201902/t20190227_12142923.htm
- Taylor, I. (2006). China's Oil Diplomacy in Africa. *International Affairs*, 5(82), 937–959.
- Teillard, T. (2021). *Djibouti is doing fine without DP World*. From The Africa Report: <https://www.theafricareport.com/71258/djibouti-is-sailing-along-without-dp-world/>
- Telci, İ. N. (2019, Ağustos 15). BAE'nin Yemen'deki Yeni Stratejisi: Yeniden Mevzilenmesi. *BAE Siyaseti Nereye Gidiyor*, pp. 12-15.
- Telci, İ. N., & Devecioğlu, K. (2022). Kızıldeniz'de Güvenlik: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Stratejileri. In Enver Arpa, *Kuzey Afrika'da Güvenlik Stratejileri* (pp. 45-62). Ankara: Ortadoğu Yayınları.
- Tellis, A. J. (2014). Balancing without Containment. An American Strategy for Managing China. *Carnegie Endowment for International Peace*, 14-18.
- Temiz, K. (2018). Çin'in Ortadoğu Bölgesini Etkileyen Bölgesel ve Küresel Rekabet Unsurları. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 31-41.
- Terrill, W. A. (2014). Iranian Involvement in Yemen. *Orbis*, 58(3), 429–440.
- Tesfaye, A. (2017). Ethiopia, China and the West. In C. Alden, A. Alao, Z. Chun, & L. Barber, *China and Africa; building peace and security cooperation on the continent* (pp. 269-287). London: Palgrave.
- The Economist Intelligence Unit. (2015, November 20). *Sudan: Troop Deployment to Yemen Offers Economic Benefits*. From The Economist Intelligence Unit. : <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1143686498>
- The Washington Post. (2013, September 24). *An End To Drone Flights From Camp Lemonier, Djibouti*. From The Washington Post: www.washingtonpost.com/world/national-security/an-end-to-drone-flights-from-camp-lemonnier-djibouti/2013/09/24/b935857e-2585-11e3-b75d-5b7f66349852_graphic.html
- The White House. (2006). *The National Security of the United States of America*. From The White House: www.state.gov/documents/organization/64884.pdf
- The White House. (2017). *National Security Strategy of the United States of America*. From The White House: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- TİKA. (2020, Kasım 5). *TİKA'dan Cibuti'nin Kovid19 ile Mücadelesine Destek*. From TİKA: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_cibuti%27ye_halk_sagligi_ve_temizlik_konusunda_destek-59674
- TOI. (2021, September 17). *Israel has vastly boosted Red Sea presence to counter Iran – outgoing navy head*. From Times of Israel:

- <https://www.timesofisrael.com/israel-has-vastly-boosted-red-sea-presence-to-counter-iran-outgoing-navy-head/>
- Trade Economics. (2022). *Djibouti Government Debt to GDP*. From Trade Economics: <https://tradingeconomics.com/djibouti/government-debt-to-gdp>
- Tunsjø, Ø. (2018). *he Return of Bipolarity in World Politics. China, the United States, and Geostructural Realism*. New York: Columbia University Press.
- Tür, Ö. (2020). Turkey and Egypt in the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehony, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 179 - 194). Cham: Palgrave Macmillan.
- U.S. Chamber of Commerce. (2017). *Made in China 2025: Global Ambitions Built on Local Protections*. Washington, D.C.: U.S. Chamber of Commerce.
- U.S. Embassy in Djibouti. (2022). *Policy & History*. From U.S. Embassy in Djibouti: <https://dj.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/>
- UN Security Council. (2014, February 26). *Security Council Adopts Resolution 2140 (2014), Welcoming Yemen's Peaceful Transition towards New Constitution, General Elections*. From United Nations: <https://press.un.org/en/2014/sc11296.doc.htm>
- UNDP. (2022). *Human Development Insights*. From UNDP: <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks>
- Union Africaine. (2021). *Mission d'observation électorale de l'UA pour l'élection présidentielle du 09 Avril 2021 en République de Djibouti*. Addis Ababa: Union Africaine.
- United Nations. (2014, November 7). *Security Council 2140 Sanctions Committee Designates Three Individuals as Subject to Assets Freeze, Travel Ban*. From United Nations: <https://press.un.org/en/2014/sc11636.doc.htm>
- United Nations. (2018). *Full text of the Stockholm agreement*. From United Nations: https://unmha.unmissions.org/sites/default/files/stockholm_agreement.pdf
- UNSC. (2015, April 14). *S/RES/2216*. From UNSC: <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/2216-%282015%29-0>
- UNSC. (2015, February 15). *Resolution 2201*. From United Nations Security Council: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2201.pdf
- US Congress. (1979, April 10). *Taiwan Relations Act*. From US Congress: <http://uscode.house.gov/statutes/pl/96/8.pdf>
- US Department of State. (2004). *Djibouti*. From US Department of State: www.state.gov/p/af/ci/dj/
- US Department of State. (2016, April 19). *Country Reports on Human Rights Practices for 2016: Djibouti*. Bureau of Democracy, Human Right and Labor. Washington: US Department of State. From US Department of State: www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm#wrapper
- US Department of State. (2021, May 23). *United States Action to Press for the Resolution of the Crisis in the Tigray Region of Ethiopia*. From US Department of State: <https://www.state.gov/united-states-actions-to-press-for-the-resolution-of-the-crisis-in-the-tigray-region-of-ethiopia/>
- US EIA. (2020, September 30). *China*. From US EIA: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/CHN>
- USAID. (2022). *Power Africa Djibouti*. From USAID: <https://www.usaid.gov/djibouti/economic-growth-and-trade>

- Vatanka, A. (2020). Iran's Role in the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehony, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 149 - 164). Cham: Palgrave Macmillan.
- Volman, D. (2018, January 25). *Africom: The New US Military Command for Africa*. From Monthly Review Online: <http://mrzine.monthlyreview.org/2008/volman170108>
- Waal, A. d. (2020). The Horn of Africa and the Yemen Crisis. In S. W. Day, & N. Brehony, *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (pp. 195 - 215). Charm: Plagrave Macmillan.
- Walsh, D. (2019, July 5). *In Sudan, a Secret Meeting and Public Outrage Spurred a Power-Sharing Deal*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/07/05/world/africa/sudan-power-sharing-deal.html?smid=nyt-core-ios-share>
- Walsh, D., & Al-Batati, S. (2019, August 22). *Ally Attacks Ally in Yemen's War Within a War*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/08/29/world/middleeast/yemen-saudi-emirates.html>
- Walsh, M. E. (2017, November 28). *Major Communication Breakdown During Chinese Live-Fire Exercises in Djibouti*. From Island Society: <http://islandssociety.org/2017/11/28/chinese-live-fire-exercises-expose-need-for-better-coordination-of-foreign-military-activities-in-djibouti/>
- Waltz, K. N. (2010). *Theory of international politics*. Illionis: Waveland Press.
- Wang, C. (2016). *Obama's Challenge to China: The Pivot to Asia*. New York: Routledge.
- Wang, C., & Ming, K. (2020). Railway and road infrastructure in the Belt and Road Initiative countries: Estimating the impact of transport infrastructure on economic growth. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 134, 288-307.
- Wang, J. (2019). Xi Jinping's "major country diplomacy: a paradigm shift? *Journal of Contemporary China*, 115(28), 15-30.
- Webb, M. C., & Krasner, S. (1989). Hegemonic Stability Theory: An Empirical Assessment. *Review of International Studies*, 15(2), 183 - 198.
- Webb, W. (2018, September 20). *Israel Training Yemen Mercenaries*. From MPN: <https://www.mintpressnews.com/israel-training-yemen-mercenaries/249637/>
- Wenping, H. (2010). China's Aid to Africa: Policy Evolution, Characteristics and Its Role. In J. Sörensen, *Challenging the Aid Paradigm. Rethinking International Development Series*. (pp. 138-165). London: Palgrave Macmillan.
- Werner, S., & Kugler, J. (1996). Power Transitions and Military Buildups: Resolving the Relationship between Arms Buildups and War. In J. Kugler, & L. Douglas, *Parity and War: Evaluations and extensions of the war ledger* (pp. 187-207). Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Westad, O. A. (2019, Agust 12). *The Sources of Chinese Conduct. Are Washington and Beijing Fighting a New Cold War?* From Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2019-08-12/sources-chinese-conduct>
- White House. (2017). *The National Security Strategy*. From White House: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- Whitlock, C. (2012, October 25). *Remote US Base at Core of Secret Operations*. From The Washington Post: www.washingtonpost.com/world/national-security/remote-us-base-at-core-of-secret-operations/2012/10/25/a26a9392-197a-11e2-bd10-5ff056538b7c_story.html

- Whitlock, C. (2015, March 17). *Pentagon loses track of \$500 million in weapons, equipment given to Yemen*. From The Washington Post: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/pentagon-loses-sight-of-500-million-in-counterterrorism-aid-given-to-yemen/2015/03/17/f4ca25ce-cbf9-11e4-8a46-b1dc9be5a8ff_story.html
- Wikileaks. (2009, May 31). *Saleh Sees Foreign Hands Behind Yemen's Internal Woes*. . From Wikileaks: https://wikileaks.org/plusd/cables/09SANAA1015_a.html
- Wolf, M. (2019, June 4). *The Looming 100-year US-China Conflict*. From Financial Times: <https://www.ft.com/content/52b71928-85fd-11e9-a028-86cea8523dc2>
- Wong, E. (2018, November 14). *Lawmakers Push Trump to Act against China on Uighur Detention*. From The New York Times: <https://www.nytimes.com/2018/11/14/world/asia/congress-uighurs-china-detention.html>
- Wong, E., & Edmonson, C. (2019, June 6). *Trump Administration Plans to Sell More than \$2 Billion of Arms to Taiwan*. Retrieved Mar, 2022 from The New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/06/06/us/politics/trump-taiwan-arms-sale.html>
- Wong, K. (2015, November 24). *China's Military Makes Move Into Africa*. From The Hill: <http://thehill.com/policy/defense/261153-chinas-military-makes-move-into-africa>
- Woodward, P. (2006). *US Foreign Policy and the Horn of Africa*. Ashgate: Routledge.
- World Bank Data. (2021). *Population, total - Djibouti*. From World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=DJ>
- World Bank. (2021). *Present value of external debt (current US\$)—Djibouti*. From World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.PVLX.CD?locations=DJ>
- World Bank. (2021b, December 2). *New Project to Support the Emergence of a Digital Economy in Djibouti*. From World Bank: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/12/02/new-project-to-support-the-emergence-of-a-digital-economy-in-djibouti>
- World Bank. (2022). *Doing Business 2021*. Washington, DC: World Bank Group.
- World Bank. (2023). *China Imports and Exports from Yemen in US\$ Thousand 1992-2020*. From World Integrated Trade Solutions: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/1992/EndYear/2020/TradeFlow/Import/Partner/YEM/Indicator/MPRT-TRD-VL>
- Wuthnow, J. (2018). Asian Security without the United States? Examining China's Security Strategy in Maritime and Continental Asia. *Asian Security*, 3(14), 230–245.
- Xi, J. P. (2019, January 2). *Working Together to Realize Rejuvenation of the Chinese Nation and Advance China's Peaceful Reunification: Speech at the Meeting Marking the 40th Anniversary of the Issuance of the Message to Compatriots in Taiwan*. From GWYTB: <http://www.gwytb.gov.cn/>
- Xinhua. (2019, June 18). *China Calls for Political Solution To Yemen Crisis*. From Xinhua: http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/18/c_138151410.htm
- Xuetong, Y. (2018). Chinese Values vs. Liberalism: What Ideology Will Shape the International Normative Order. *The Chinese Journal of International Politics*, 11(1), 1-30.
- Yergin, D. (2020). *The New Map: Energy, Climate and the Clash of Nations*. Delhi: Allen Lane.

- Yeşilada, B., & Tanrıku, O. G. (2016). Regional Power Transition and the Future of Turkey. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(52), 23-46.
- Yetim, M. (2019, 12 15). Yemen İç Savaşı Boyunca Katar'ın Değişen Yönelimi. *Ortadoğu Analiz*, pp. 44 - 47.
- Yıldız, Ö. F. (2020, Ekim 29). *ABD Çin'e karşı Hint-Pasifik ülkeleriyle ilişkilerini giderek güçlendiriyor* . From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-cine-karsi-hint-pasifik-ulkeleriyle-iliskilerini-giderek-guclendiriyor/2023103>
- Yiğit, M. A. (2016, Ağustos 18). *Cibuti'de askeri üs yarışı* . From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cibutide-askeri-us-yarisi/630717>
- Yiğit, M. A. (2020, Nisan 17). *Trump'ın DSÖ'ye açtığı 'koronavirüs savaşı' alevleniyor* . From Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/18229>
- Yılmaz, S., & Xiangyu, W. (2019). Power Transition Theory Revisited When Rising China Meets Dissatisfied United States. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 5(3), 317-341.
- York, G. (2019, June 6). *Parting the Red Sea: Why the Chinese and U.S. armies are fortifying this tiny African country* . From The Golobe and Mail: <https://www.theglobeandmail.com/world/article-parting-the-red-sea-why-the-chinese-and-us-armies-are-fortifying/>
- Yunbi, Z. (2015, March 30). *Over 500 Chinese Nationals Evacuated from Yemen*. From China Daily: https://www.chinadaily.com.cn/world/2015-03/30/content_19953138.htm
- Zana, W. (2021, November 12). US force 'Ready to respond' to Ethiopia crisis. (B. A.-A. Soy, Interviewer)
- Zezeza, P. T. (2013). Obama's Africa Policy: The Limits of Symbolic Power. *Africa Studies Review*, 56(2), 165–178.
- Zhang, F. (2019). China's long march at sea: explaining Beijing's South China Sea strategy, 2009–2016. *The Pacific Review*, 33(5), 757-787.
- Zhao, S. (2018). A Revisionist Stakeholder: China and the Post-World War II World Order. *Journal of Contemporary China*, 27(113), 643 - 658.
- Zhao, T. (2018). *Tides of Change. China's Nuclear Ballistic Missile Submarines and Strategic Stability*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- Zhen, L. (2018, May 2). *US Warns Airmen to Beware of Laser Attacks near China's Military Base in Djibouti*. From South China Morning Post: www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2144387/us-warns-airmen-beware-laser-attacks-near-chinas
- Zhou, J. (2020). *Great Power Competition as the New Normal of China–US Relations*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Zoubir, Y. (2015). Algeria's Roles in the OAU/ African Union: From National Liberation Promoter to Leader in the Global War on Terrorism. *Mediterranean Politics*, 1(21), 55–75.